

107 J 11

187 J11

GESCHIEDENIS

VAN

BARON SAKÉNDIËR,

EEN JAVAANSCH VERHAAL,

VAN VERTALING, AANTEEKENINGEN EN ALPHABETISCHE
WOORDENLIJST VOORZIEN

DOOR

A. B. COHEN STUART.

BATAVIA,
LANGE & Co.
1850.

~~Polymer. do~~

~~VT F. 165~~

107 J 11

187 J11

GESCHIEDENIS

VAN

BARON SAKÉNDIËR,

EEN JAVAANSCH VERHAAL,

VAN VERTALING, AANTEEKENINGEN EN ALPHABETISCHE
WOORDENLIJST VOORZIEN

DOOR

A. B. COHEN STUART.

BATAVIA,
LANGE & Co.
1850.

Winniklyke
Pittsburgh
to's & Co.

VOORREDE EN INLEIDING.

Met de uitgave der volgende bladzijden heb ik mij voorgesteld, aan hen, die met de Javaansche taal onbekend zijn, eene bijdrage te leveren tot de kennis van hare letterkunde, een nieuw leesboek aan de beoefenaars der taal, bepaaldelijk aan hen, die zich met de gemeenzaamste voortbrengselen van hare poëzij wenschen bekend te maken, en een' nieuwen voorraad van bouwstoffen aan grammatici en lexicographen. Deze drieledige bestemming — waaruit voor de eerste klasse van lezers de vertaling, voor de beide andere de tekst-uitgave en de Alphabetische woordenlijst, voor alle drie te gader de aantekeningen ontstonden — kon niet nalaten, op de eenheid van 't werk een' invloed uit te oefenen, waarvan ik de nadeelen gevoeld heb, zonder nogtans tot een besluit te kunnen komen omtrent de beste wijze, om daarin te voorzien. Dit was bepaaldelijk het geval met betrekking tot dat gedeelte, waarbij ik het oningewijd publiek op 't oog had, en waar ik dikwijls aarzelde, verklaring te geven van zoodanige woorden en uitdrukkingen, aan de Indische maatschappij ontleend, welke in deze gewesten den minst kundige gemeenzaam, maar in 't moederland aan velen nog onbekend zijn, en evenwel niet met voldoende juistheid door Hollandsche woorden kunnen vervangen worden. Titels van waardigheden, ambten en rangen, namen van dieren en planten altijd in de taal des lezers te willen overbrengen, is eene even ondankbare als oneigenaardige poging, die, vroeger op de klassieke letterkunde toegepast, daar sedert lang voor een minder bekrompen gebruik van de vreemde benamingen heeft plaats gemaakt. In stede van, naar ouder gewoonte, *Consul* door *burgemeester*, *aedilis*

door *bouwheer* te vertalen, wordt in volledige werken over de Romeinsche geschiedenis eens vooral de aard en omvangen dier betrekkingen uiteengezet, in andere losse stukken de kennis daarvan bij den lezer ondersteld, in alle de aan 't onderwerp eigene benaming onvertaald behouden. Het eerste en 't laatste dezer beginselen worden zonder bezwaar tot de Indische letterkunde uitgestrekt; omtrent het tweede schijnt men 't nog niet eens te zijn. In *Indië* zelf wordt veelal door Europesche schrijvers zonder verklaring van inlandsche termen gebruik gemaakt; het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* daarentegen, sedert het in Nederland verschijnt, en zich voornamelijk het vaderlandsch publiek voor oogen stelt, vindt noodzakelijk, dergelijke woorden telkens in eene noot te verklaren; ik heb, met het oog op even onkundige lezers, die voorzorg niet durven achterwege laten, maar toch kwam gedurig de vraag bij mij op: hoe lang zullen wij met die herhalingen voortgaan? wanneer zullen wij mogen ophouden, den Nederlandschen lezer te zeggen, wat een *Soesochoenan* of een *Pangéran*, wat een *gamelan* of eene *pandhópó* is? en ware 't bij die onzekerheid niet het doelmatigst, aan diegenen, welke genoeg belang stellen in de Indische land- en volkenkunde, om de daartoe betrekkelijke bijdragen te lezen, tevens zooveel algemeene kennis van dat onderwerp toe te kennen, als noodig is, om de daarin meest gemeenzame uitdrukkingen te verstaan?

Welligt zal men ook de aanmerking maken, dat ik mij hier en daar uitweidingen veroorloofd heb, die tot het onderwerp mijner behandeling in geene onmiddellijke of althans uitsluitende betrekking staan. Tot mijne verontschuldiging diene, zoo het tot regtvaardiging niet voldoende is, de overweging van de geringe mate van kennis, die over de Javaansche letterkunde, 't zij in algemeene verhandelingen of tot toelichting van enkele voortbrengselen, tot nu toe verspreid is, en de drang, welken ik uit dien hoofde meermalen gevoelde, om veeleer naar aanleiding van mijn eigenlijk onderwerp, dan wel bepaaldelijk met betrekking daartoe, eenige punten van beschouwing aan te voeren.

In hoeverre de *Geschiedenis van BARON SAKÉNDHÈR*, uit een ander dan taalkundig oogpunt, belangrijk genoeg kan geacht worden, om de vertaling te verdienen, moge de lezer zelf beoordeelen. Het antwoord op die vraag, welke meer bepaaldelijk ten aanzien van 't slot des verhaals, de fabelachtige beschrijving van de lotgevallen der grondvesters van Hollands heerschappij op Java, overweging verdient, moet grootendeels afhangen van den tijd waarin en de wijze waarop dat geschrift ontstaan is; maar het valt moeilijk hieromtrent tot een wel gevestigd besluit te geraken. De vele gegevens, voor de oplossing van dat vraagstuk in 't werk zelf voorhanden, zijn grootendeels bezwaarlijk met elkander overeen te brengen, en de aannemelijkste gissing, welke daaruit, onzes inziens, nog zou zijn af te leiden, schijnt tegenspraak te ontmoeten in de zijdelingsche aanwijzing, daaromtrent onlangs in het *Tydschrift voor Nederlandsch Indië* (jaarg. 1849, D. I, p. 399) medege-deeld. Men vindt daar namelijk, in een *Kort verslag van de Maleische handschriften in het East-India house te Londen* door H. NEUBRONNER VAN DER TUUK, onder N°. 61, een' *Babat Sekender* in de volgende bewoordingen omschreven: „De taal van „dit geschrift, dat niet voltooid is, is een zonderling mengel- „moes van Maleisch, Javaansch en Nederduitsch. De schrijver „spelt de Maleische woorden op dezelfde wijze als DE WILDE „(Sundasch en Maleisch woordenboek), DE STURLER en ande- „ren, door namentlijk nu eens b. v. voor de ç de Engelsche „j en dan weer voor de c onze j te gebruiken. In het begin „van dit geschrift wordt gezegd, dat het door een Europeaan „(? *balanda*), den 1sten van *Sapar* in het 1ste jaar van de „*Windoe (Alib)*, in het jaar 1731, vertaald is geworden van „een overzeesch verhaal (*tjarita darie sabrang*). In het slot „wordt gewag gemaakt van den oorlog der Nederlanders te- „gen de menschen van *Djakatra* (er staat *orang djokarto*). „Het geschrift wordt gezegd aan den Heer Gezaghebber toe- „te behooren (*inie soerat tjaritanja babat Sakeender poenjanja „toean Gezagheber*).”

Men kan nauwelijks twifelen aan eene min of meer ver-

wijderde verwantschap tusschen dezen *Babat* en ons verhaal; maar van hoedanigen aard die betrekking ook wezen moge, en wat men te denken hebbe van den oorsprong aan 't eerste werk toegekend, wat bepaaldelijk onder de woorden *tjarila darie sabrang* hier te verstaan zij, onmogelijk schijnt het, zelfs bij de oppervlakkigste kritiek, de *Geschiedenis van* BARON SAKÉNDHÈR, zoo als ze thans vóór ons ligt, anders te beschouwen dan als een oorspronkelijk voortbrengsel van Javaansche fantaisie, zonder andere grondslagen dan verwarde herinneringen uit verschillende tijdperken der geschiedenis. Eene zoo verre gaande onkunde omtrent de geschiedenis der Europeesche natiën in Indië, als in dit geschrift wordt ten toon gespreid, kan met die mate van kennis der Javaansche historie in geen' Europeesch schrijver vereenigd gedacht worden, te minder nog in een' tijd als dien, waarvan de vermelde *Babat* gedagteekend is (14 Mei 1804), toen die historie nog zoo hoogst onvolledig in Europa bekend was. De zeden en gebruiken, in den *Baron Sakéndhèr* beschreven, de mythologische begrippen en voorstellingen, daarin ontwikkeld, zijn geheel in den eigenaardigen geest, welke in elk voortbrengsel der Javaansche letterkunde doorstraalt; wij vinden er bekende en algemeen verspreide volkslegenden in terug, en zelfs dat gedeelte des verhaals, hetwelk de aankomst en vestiging van Europeesche natiën beschrijvende, het ligtst aan vreemden oorsprong zou doen denken, indien de groote onnaauwkeurigheid die onderstelling niet reeds genoegzaam tegensprak, komt grootendeels overeen met de berigten, welke reeds aan RAFFLES als echte Javaansche overleveringen ter ooren kwamen. Met het oog op deze teekenen van oorspronkelijkheid en andere, die zich beter onder 't lezen laten opmerken dan afzonderlijk aanvoeren, hebben wij niet gearzeld, zoowel de gebreken als de goede hoedanigheden van 't werk op rekening van den Javaanschen schrijver te brengen. De aanwijzing van beide kan hier geene voegzame plaats vinden, en blijft dus, voor zooveel noodig, tot de achtergevoegde aantekeningen bespaard.

Wat den tijd aangaat, waaruit onze *Geschiedenis van* BA-

RON SAKÉNDHÈR afkomstig is, deze schijnt nog moeilijker dan haar oorsprong met zekerheid te kunnen worden vastgesteld. De dagteekening (9 September 1845) heeft slechts op het afschrift betrekking, en geeft dus geene de minste bruikbare uitkomst. Met waarschijnlijkheid kan men echter wel aannemen, dat het geschrift in zijn' tegenwoordigen vorm niet oud is, daar de Javanen zelfs voor hunne meest geachte heldendichten te weinig eerbied hebben, om den tekst door eene lange reeks van afschriften heen onveranderd en zuiver te bewaren. Geheel iets anders zou het zijn, 't geheele verhaal als eene vinding van deze dagen, en de daarin vervatte geschiedkundige overleveringen als eerst nieuwelings te boek gesteld te beschouwen. Van de laatste vinden wij, gelijk gezegd is, reeds bij RAFFLES een gedeelte vermeld, en de Londensche *Babat Sekender* bevat waarschijnlijk de bewijzen van een nog vroeger bestaan, hetwelk in nog ruimer' zin uit meer dan één inwendig teeken van onzen *Baron Sakéndhèr* is af te leiden. De groote rol, welke daarin aan de Spanjaarden (*wong Sepanjol*) wordt toegekend, een volk, dat sedert twee en eene halve eeuw van alle duurzame aanraking met den Javaan is uitgesloten geweest, de veelvuldige toespelingen op verouderde inrigtingen, gebruiken en namen (1), waarvan sommige uitdrukkelijk als nog bestaande worden voorgesteld, de omstandige en op waarheid gegronde, ofschoon schromelijk verwarde, beschrijving van gebeurtenissen uit het begin der 17de eeuw, kunnen geacht worden in zekere mate den grens van minste oudheid voor het verhaal aan te geven. Wanneer daarentegen de schrijver aangaande eene staatkundige instelling, die uit den aard der zaak niet voor weinige jaren kan bestemd zijn (zie pd. 551 en de aanteekening aldaar), zegt, dat zij *tot op zijn' tijd toe* in wezen is; wanneer hij elders (pd. 638) verhaalt, hoe de stukken geschut, door SOEKMOEL aan den *Pangéran* van

(1) Men denke onder anderen aan *de Compagnie* als den gewonen naam van 't Nederlandsch gezag, aan de twaalf *Edele Heeren* als zijne tegenwoordigers, aan *Kapitein Moor* als titel van den Opperlandvoogd, aan de *realen* en *dukatons* als gebruikelijke muntspacie, enz.

Djakartó in ruil gegeven, als *erfstukken* onder de Vorsten van Java zijn blijven berusten, en welk vermogen het bijgeloof sedert aan 't bezit van die voorwerpen gehecht heeft; wanneer hij (pd. 613) aan SÉNÓPATI in den vorm eener voorspelling gebeurtenissen laat aankondigen, welke eerst drie of vier geslachten later hebben plaats gehad, en in die vermelding, gelijk het schijnt (1), nog onnaauwkeurigheden begaat, welke bij een' tijd- en landgenoot niet kunnen ondersteld worden, bewijst hij door dat alles genoegzaam, de door hem verhaalde gebeurtenissen niet zelf te hebben beleefd, maar waarschijnlijk ten minste een honderdtal jaren daarvan verwijderd te zijn geweest. Echter kunnen al die bewijzen van jongere dagteekening aan latere omwerkingen worden toegeschreven; en wanneer wij de geschiedenis der meeste andere Javaansche geschriften, voor zoo ver die zich nog laat nagaan, te rade nemen, komt het ons inderdaad het aannemelijkst voor, de eerste Javaansche beschrijving der gebeurtenissen, in 't slot van den *Baron Sakéndhèr* medegedeeld, in een' tijd te stellen, toen hare werkelijke herinnering nog door geen aanmerkelijk tijdsverloop bij den Javanen verflauwd was, en het tegenwoordige verhaal te beschouwen als een' nieuweren vorm, waarin 't oorspronkelijk werk, door vele allengs gewijzigde afschriften, welligt meer dan eens door het geheugen van een' nieuwen omwerker, en met herhaalde verandering van dichtmaat, is overgegoten. De mondelinge overlevering schijnt op Java niet meer die zelfstandige kracht te bezitten, welke bij min beschaafde, of liever min geletterde, natiën, dikwijls eeuwen lang, de herinnering van 't voorgeslacht bewaart, maar gemeenlijk allengs afneemt, naarmate de kennis en 't gebruik van een doelmatig letterschrift de onvolkomenheid van de vroegere hulpmiddelen erkennen doet. De Javanen, bij wie dat eerste beginsel van wetenschappelijke ontwikkeling welligt dieper en uitgebreider wortelen geschoten heeft dan bij menig volk, dat op meerdere verlichting roem draagt, en wier onverzadelijke behoefte aan fantastische dichtverhalen eene eigenaardige letterkunde, rijker helaas aan om-

(1) Zie de aantekening op die plaats.

vang dan aan inhoud, te voorschijn roept, kunnen niet lang een onderwerp onbenuttigd laten, dat nieuwe stof voor dichtelijke bewerking aanbiedt. Met zoodanige strekking echter, en nog ver beneden dien trap van ontwikkeling, waarop de zuivere historie hare regten gevoelen doet, draagt die letterkunde, zelfs daar, waar zij zich aan de beschrijving van geschiedkundige voorvallen waagt, steeds het onvolkomen karakter eener bandelooze verdichting, en de verwarde voorstelling, welke wij onder anderen in de vóór ons liggende proeve opmerken, kan geene gegronde bedenking opleveren tegen de onderstelling, dat zij, al ware 't zonder aanmerkelijke verandering in de beschrijving der hoofdgebeurtenissen, tot ons is overgekomen uit een tijdperk, weinig verwijderd van dat, waarin die gebeurtenissen hebben plaats gehad.

De *geschiedenis van BARON SAKENDHÈR*, zoo als zij thans vóór ons ligt, is, wat de inkleeding betreft, een dichtstuk, geschreven in de zoogenaamde *kleine dichtmaten (tembang mó-tjôpat)*, den meest gebruikelijken vorm der hedendaagsche Javaansche poëzij. De regelen, waaraan zij gebonden is, vindt men bij RAFFLES, in 't eerste deel zijner *History of Java*, pag. 451 vlgg., en vollediger bij WINTER, in zijne *Javaansche zamenspraken* (I, No. 70 en 71), ontwikkeld. Tot inlichting voor hen, die niet in de gelegenheid zijn, deze werken te raadplegen, zij 't genoeg te zeggen, dat de Javaansche dichtwerken opgesteld zijn in eene willekeurige afwisseling van verschillende dichtmaten (1) (*tembang*), waarvan ieder uit coupletten (*pôddô* of *pôddô gedhé*) van bepaalde zamenstelling bestaat, bevattende een bepaald aantal regels (*pôddô lingsó*), die op hunne beurt aan een vast aantal lettergrepen (*goeroe wilangan*) en, voor zooveel de nieuwere dichtmaten (*tembang tengahan* of middelbare- en *tembang mó-tjôpat* of kleine dichtmaten) betreft, aan vaste eind- of rijmklanken (*goeroe lagoe*) gebonden

(1) Men noemt ze veelal *zangwijzen*, 't geen minder juist schijnt, daar de meeste dichtmaten, even als de onze, op verschillende wijzen gezongen worden, welke eigenlijke *zangwijzen (tjénkok)* insgelijks door bijzondere namen onderscheiden worden.

zijn. De overgang tot eene nieuwe dichtmaat wordt gewoonlijk vooraf aangekondigd, hetzij door haar' naam eenvoudig in 't slot van den voorgaanden regel op te geven, of, wat meer gebruikelijk is, door dien naam of eenig klank- of zinverwant woord in den zamenhang van den sluitenden volzin in te vlechten. Zoodanige gedrongene woordspelling heeft dikwijls een' nadeeligen invloed op den zin, waarmede eene dichtmaat eindigt, en maakt dien onvatbaar voor naauwkeurige overzetting, weshalve ik gemeend heb, in de vertaling, die woorden, waarin de aankondiging der volgende dichtmaat bevat is, door cursief schrift te moeten onderscheiden. Dit maakt dan ook in zekere mate voor den vertaler de vermelding der afwisselende dichtmaten onder hare eigenlijke namen noodzakelijk, en geeft daardoor aanleiding tot eene verdeeling in *zangen (sekar)*, die anders, daar ze veelal onafhankelijk is van 't behandelde onderwerp, en niet zelden zelfs te midden van een' volzin plaats heeft, in de vertaling gevoegelijk achterwege zou blijven. Wellicht ware 't overigens verkieslijk, bij de uitgave van Javaansche dichtwerken die tusschenverdeeling in *sekar's* of *zangen* op de volgorde der cijfers toepasselijk te maken, in stede van aan de *póddó's* een doorlopend nummer te geven. In ieder geval verdient het voor ieder, die dergelijke werken laat afschrijven of drukken, dringende aanbeveling, het middel niet ongebruikt te laten, hetwelk de eigenaardige zamenstelling aanbiedt, om de aanhaling en het terug vinden van belangrijke plaatsen gemakkelijk te maken.

Ten opzichte der taal behoort de *Baron Sakéndhèr* tot een der gemakkelijkst verstaanbare voortbrengselen der Javaansche poëzij, en bevat geene andere afwijkingen van 't hedendaagsch prosa dan 't gebruik van enkele meer dichterlijke woorden, eene mindere naauwgezetheid in 't onderscheid van *Kró mó* en *Ngoko*, en zekere wijzigingen in den vorm, die men spoedig door eigene opmerking leert kennen, maar die nogtans in het begin eenige zwarigheid kunnen opleveren. Dewijl dit onderwerp, gelijk in 't algemeen de grammatische eigendommelijkheden der Javaansche poëzij, tot nu toe, zoover ik

weet, niet volledig genoeg behandeld is, om in die zwaarigheden te gemoet te komen, en de hiertoe vereischte ophelderingen toch voor een groot gedeelte geene voegzame plaats in 't woordenboek kunnen vinden, moge hier, in een een paar algemeene opmerkingen, het weinige voorafgaan, wat tot verstand der poëtische vormen in *Baron Sakéndhèr* noodzakelijk kan geacht worden.

Die afwijkingen van de gewone taalregelen bestaan hoofdzakelijk :

1°. In *zamentrekking* van twee woorden, waarvan 't eene met een' klinker of *h* (*?*) eindigt, en 't ander met een' klinker aanvangt (1). Zoo vindt men onder anderen zamengesmolten :

<i>an</i> met <i>an</i> tot <i>an</i>	b. v. in <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> (uit te spreken <i>kramantoeek</i>) voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> (<i>krómó antoek</i>), pd. 122;
<i>an</i> met <i>an</i> tot <i>an</i>	b. v. <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> pd. 1; <i>an</i> <i>an</i> voor <i>an</i> <i>an</i> pd. 76;
<i>an</i> met <i>an</i> tot <i>an</i>	b. v. <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> 89, 412;
<i>an</i> met <i>an</i> tot <i>an</i>	b. v. <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> (<i>padhénggal</i>) voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> 118;
<i>an</i> met <i>an</i> tot <i>an</i>	b. v. <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> 5; <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> 91;
<i>an</i> met <i>an</i> tot <i>an</i>	b. v. <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> 118;
<i>an</i> met <i>an</i> tot <i>an</i>	b. v. <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> voor <i>an</i> <i>an</i> <i>an</i> 1;

(1) In de taalkundige verhandeling van de heeren C. F. WINTER SR. en J. A. WILKENS, geplaatst in het *Tijdschrift voor N. I.* VIII, I, vlgg, vindt men eene uitvoerige lijst van de zamentrekkingen, waaraan 't woord *an* in aanraking met de eindvokaal van een voorafgaand woord onderhevig is, en die voor 'tgrootste gedeelte, zoo niet geheel, op alle met *an* aanvangende woorden toepasselijk zijn.

- ကယွမ်ိံ VOOR ကယွမကမ်ိံ 241; အ
 နှိံ VOOR အနှိမကမ်ိံ 221;
- ဟျ met မိံ tot ရဟ b. v. ယျေံရဲဟဲ VOOR ယျေံရဲဟဲမိံ 8;
 အရဲဟဲ VOOR အရဲဟဲမိံ (အဟဲဟဲမိံ) 104;
- ဟျ met မိံ tot မိံ b. v. နဲဟဲ VOOR နဲဟဲမိံ 33, 258;

2°. In een sterk voorheerschend gebruik der halfklinkers ဟျ en ဟျှ hetzij

- a. vóór vokalen ingelascht, b. v. အရဲဟဲ VOOR အရဲဟဲမိံ 116; — of
- b. met den *o*-klank (ဟဲ ဟဲ) vóór vokalen, of-schoon ook met *z* gesloten, in de plaats gesteld, en wel bepaaldelijk, schoon niet uitsluitend, de ဟဲ VOOR ဟဲ ရဟဲ ဟဲဟဲ ရဟဲဟဲ, de ဟဲ VOOR မိံ ရဟဲမိံဟဲ ရဟဲဟဲ b. v. ဟဲဟဲဟဲ VOOR ဟဲဟဲဟဲဟဲ (မိံဟဲဟဲဟဲ) 415; ဟဲဟဲဟဲ VOOR ဟဲဟဲဟဲဟဲဟဲ 428; ဟဲဟဲ VOOR ဟဲမိံ 5; ဟဲဟဲ VOOR ရဟဲ 323; မိံဟဲ VOOR မိံဟဲဟဲ 344; မိံဟဲ VOOR မိံဟဲ 117; ဟဲဟဲဟဲ VOOR ဟဲဟဲဟဲဟဲ 37; ဟဲဟဲဟဲ VOOR ဟဲဟဲဟဲဟဲ (မိံဟဲဟဲဟဲ) 107;

3°. In de uitlating van de korte *e* (မိံ) uit het midden van een woord, b. v. အဟဲ VOOR အမိံဟဲ 107; အဟဲ VOOR အဟဲဟဲ 470;

4°. In de weglating van aanvangslettergrepen, bepaaldelijk:

- a. van de ဟဲ ook waar ze een zakelijk deel des grondwoords schijnt uittemaken, b. v. ဟဲ VOOR ဟဲဟဲ 80; ဟဲဟဲ VOOR ဟဲဟဲဟဲ 66;
- b. van de မိံ of မိံ in lijdende vormen van grondwoorden, die met een' klinker aanvangen, b. v. မိံဟဲဟဲဟဲ VOOR မိံမိံဟဲဟဲဟဲ of မိံမိံဟဲဟဲဟဲ van မိံဟဲဟဲ 427; မိံဟဲဟဲဟဲ VOOR မိံမိံဟဲဟဲဟဲ van မိံဟဲဟဲ 709;
- c. van de eerste lettergreep van verdubbelde woor-

den, b. v. *ရတနာရတနာရတနာ* VOOR *ရတနာရတနာရတနာ*;
 van *ရတနာရတနာ* 301; *ဗိုလ်မှူးဗိုလ်မှူး* van *ဟုဗိုလ်* 364;
ရတနာရတနာ van *ရတနာရတနာ* 510; *မိမိမိမိ* van
မိမိမိမိမိ 617;

5°. In de verandering der vokalen in de eindlettergrepen ten behoeve der rijmwetten (*Goeroe lagoe*), onder anderen :

- van *o* in *i*, b. v. *ကျက်စိ* VOOR *ကျက်စိ* 134;
- van *a* in *oe*, b. v. *အောက်ကျ* VOOR *အောက်ကျ* 576;
- van *o* in *é*, b. v. *ကုဏ* VOOR *ကုဏ* 328;
- van de korte *e* in *a*, b. v. *အောက်ကျ* VOOR *အောက်ကျ* 398;
- van *oe* in *o*, b. v. *မိကျ* VOOR *မိကျ* 162; *ကျေး*
 VOOR *ကျေး* 177;

6°. In de ongewone formatie van sommige *passiva*, deels

a. van een dubbel kenteeken van lijdende betee-
 kenis voorzien, b. v. *မိမိမိမိမိ* VOOR *မိမိမိမိ*
ကျ of *မိမိမိမိမိ* van *မိမိမိ* *မိမိမိ* 515; *မိမိမိ*
ကျ van *မိမိမိ* *ကျ* 47; *မိမိမိမိမိ* van
မိမိမိ *မိမိမိ* 494; -- deels

b. van ongewoon verlengde vormen des *activums*
 afgeleid, b. v. *မိမိမိမိ* VOOR *မိမိမိ* van *မိမိ* *ကျ*
မိ of *မိမိမိ* 629; *မိမိမိမိ* VOOR *မိမိမိမိ*
 van *မိမိ* *မိမိ* 631; *မိမိမိမိ* of *မိမိမိမိ*
 VOOR *မိမိမိမိ* van *မိမိမိ* *ကျ* 219, 236.

Bekend is overigens de poëtische vorm *မိမိ* VOOR
မိမိမိ als uitgang van 't causatief werkwoord,
 en de vereeniging van 't infix *မိမိ* of *မိ* met het suf-
 fix *မိ*, in stede van *မိမိ* als kenteeken van 't passief
 der transitive werkwoorden op *မိမိ*.

Opmerking verdient eindelijk nog, dat het gewone
 scheiteeken (·) uitsluitend de afscheiding der dichtregels,
 zonder eenige betrekking op de zindeeling, ten doel
 heeft, en dien ten gevolge zelfs in 't midden van een
 woord, althans tusschen 't zakelijk deel en den uit-
 gang, geduld wordt, b. v. in *မိမိမိ* (*မိမိမိ*) 165.

Na deze uitweiding zij 't mij geoorloofd, nog eenige woorden meer bepaaldelijk tot die lezers te rigten, welke tot de verbetering en uitbreiding der bestaande hulpmiddelen voor de beoefening der Javaansche taal wenschen mede te werken.

Sedert de uitgave van 't *Javaansch-Nederduitsch woordenboek* van J. F. C. GERICKE en T. ROORDA den eersten grondslag gelegd heeft tot eene meer volledige en naauwkeurige kennis van den rijken woordenschat der Javaansche taal, blijft voor hen, die zich jegens hare letterkunde nieuwe verdiensten willen verwerven, in de volmaking en uitbreiding van dien lexicographischen ontginningsarbeid een hoogst belangrijke werkkring geopend, waarin allen zonder onderlinge storing kunnen zamenspannen, door ieder voor zich alle voorkomende bouwstoffen op te zamelen en te rangschikken, welke dienen kunnen, om aan eene nieuwe uitgave meerdere waarde bij te zetten. De onvolmaaktheid toch van die eerste proeve, wier spoedige openbaarmaking voor de toenemende beoefening der taal dringend gevorderd werd, is door den Hooggeleerden uitgever zelf in zijn *Voorbericht* even onverholen erkend als volkomen geregvaardigd. Hoeveel zij inderdaad nog te wenschen overlaat, zoowel ten aanzien der volledigheid als der naauwkeurigheid (ook in de uitdrukking (1)), valt den meest toegeeflijken beoordeelaar bij haar gebruik herhaaldelijk in 't oog. Niet alleen is zij slechts bij de lezing van een zeker aantal Javaansche geschriften, welke tot hare zamenstelling de bouwstoffen hebben opgeleverd, eenigermate voldoende, maar zelfs uit deze zijn, door verkeerde opvatting van enkele plaatsen, zoo vele onjuiste verklaringen en glossen in 't werk gebracht, dat

(1) Ik denk hier bepaaldelijk aan die zinstorende en al te dikwerf voorkomende onjuistheid, waardoor aan *adjectiva* of werkwoorden (in 't algemeen aan *praedicaats*-woorden), die 'tspraakgebruik uitsluitend of inzonderheid op zekere bepaalde voorwerpen toepast, de beteekenis van dat voorwerp zelf, slechts door 't *praedicaats*-woord nader bepaald, wordt toegekend, en b. v. *een norsch gelaat*, — *een kromme neus*, — *velen die achter elkander gaan*, gezegd, in stede van „*norsch*”, van 't gelaat „*krom*”, van den neus, „*achter elkander gaan*”, van *velen*” of „*in menigte achter elkander gaan*.”

zich alleen daaruit met genoegzame zekerheid althans vele der werken laten herkennen, wier woordenschat er in is opgenomen. Een van die werken is ook onmiskenbaar de *Geschiedenis van BARON SAKENDIER*; en zoo uit deze omstandigheid natuurlijkerwijs voortvloeit, dat de tegenwoordige poging betrekkelijk slechts weinig tot de numerieke uitbreiding van de Javaansche lexicographie kan bijdragen, schijnt ze van den anderen kant om dezelfde reden te nuttiger voor hare verificatie en emendatie. In hoeverre het doelmatig geweest ware, aan de nog dikwijls twijfelachtige verklaringen in 't bedoelde woordenboek, voor zoover zij op plaatsen in Javaansche geschriften gegrond zijn, deze plaatsen aan te halen, is, wegens de wezenlijke zwaarigheden, aan zoodanige uitbreiding verbonden, moeilijk te beslissen; maar dit nadeelig gevolg ware er althans door vermeden geworden, dat men nu op geene dier verklaringen staat kan maken, noch ze als onjuist verwerpen, alvorens òf de plaatsen, waarop zij gegrond zijn, te hebben terug gevonden, òf door eene overgroote meerderheid van andere plaatsen tot een stellig besluit omtrent hare waarde of onwaarde te zijn gebragt. En hoe moeilijk vooral de laatste, ontkennde beslissing te bereiken is, zal voor geen' naauwgezet taalkenner bewijs behoeven. In ieder geval ware het daarom wenschelijk, dat men, bij afzonderlijke uitgave van die schriftelijke bronnen, welke 't meest tot de zamenstelling des werks hebben bijgedragen, al de zoodanige bewijsplaatsen aangewezen, en, voor zooveel noodig, toegelicht had, als belangrijk konden geacht worden, tot bevestiging of opheldering der in 't woordenboek zelf nedergelegde resultaten. Bij verzuim hiervan doet thans het gebruik des werks de behoefte aan herziening dier bronnen dringend gevoelen, en leert tevens de noodzakelijkheid inzien, om de verbeteringen, welke 't werk bij eene volgende uitgave zal moeten ondergaan, op een' vastere grondslag te doen rusten. Een eerste stap is daartoe door den Hoogleeraar T. ROORDA zelf gedaan in de uitgave van zijne *Bijvoegsels op het woordenboek ten gebuike bij de Javaansche gesprekken over verschillende onderwerpen*, waarin de

schrijver zich ten doel stelde, behalve datgene, wat tot verklaring van die zamenspraken vereischt werd, „tevens alles, op te nemen, wat naar aanleiding daarvan tot verbetering „van 't Woordenboek kon worden bijgedragen.” Over 't geheel in denzelfden geest werkende, heb ik nogtans beproefd, die verbetering in eenigzins ruimeren zin toe te passen, door niet alleen de eigenlijk valsche opgaven aan te wijzen, en geheel overgeslagene bij te voegen, maar ook den oorspronkelijken zin van sommige woorden, waar die op zich zelf juist is aangegeven, vollediger in de afgeleide en veeltijds zeer uiteenloopende beteekenissen te ontwikkelen, en zoo doende, vooral aan die woorden, welke eene hoofdrol in de taal vervullen, inzonderheid aan de zoogenaamde *partikelen*, meer regt te doen wedervaren, dan tot nu toe geschied is. Van daar sommige artikelen en opmerkingen, waarin zelfs weinig gevorderde kenners der taal niets nieuws zullen vinden, maar die niettemin ter aanvulling van 't woordenboek mijns inziens in aanmerking verdienen te komen. Immers is 't in een bruikbaar woordenboek niet genoeg, dat hij, die de taal reeds geheel of ten deele verstaat, het spraakgebruik van een woord in al zijne wijzigingen uit den aangegeven' grondzin weet te verklaren: ook die wijzigingen maken, voor zoover zij althans, door veelvuldig gebruik, eene soort van eigene standvastigheid hebben verkregen, een integrerend deel uit van de geschiedenis des woords, en hebben als zoodanig, zoowel uit het oogpunt van haar gewigt voor den rijkdom der taal, als tot inlichting van eerstbeginnenden, onbetwistbare aanspraak, om door den lexicograaf te worden erkend en in 't licht gesteld.

Daar intusschen nog vele dergelijke bijvoegselen tot verbetering en aanvulling van 't bestaande woordenboek zullen gevorderd worden, alvorens aan 't onderwerp genoeg volledigheid en standvastigheid zal zijn gegeven, om met vrucht tot zamentrekking dier verschillende bouwstoffen in eene nieuwe uitgave te doen besluiten, is 't van belang, die bijdragen in dier voege in te rigten, dat zij in afwachting daarvan met het bestaande woordenboek een bruikbaar geheel uitmaken. Eene

naauwgezette uitsluiting van al, wat reeds in voorafgaande bijvoegsels mogt gezegd zijn, zou dit doel slechts in den weg staan, en weldra, bij meerdere uitbreiding van hun aantal, den lezer in de onmogelijkheid stellen, om van al die verspreide en niet altijd in haar geheel bij hem voorhandene bronnen 't gewenschte nut te trekken. Ik heb daarom gemeend, bij mijn *Bijvoegsel* alleen het bezit van 't Woordenboek zelf te moeten onderstellen, en slechts ter vermijding van den schijn van plagiaat met de letters *J. Z.* onderscheiden, wat ik reeds in de genoemde *Bijvoegselen voor de Javaansche zamenspraken enz.* vond opgeteekend. Maar ook deze voorzorg zou weldra, bij 't verschijnen van meerdere supplementen, voor de zamenstellers een omslagtig en inderdaad vrij ondankbaar oponthoud worden; en slechts tot uitsparing van een overbodig aantal bewijsplaatsen kan 't op den duur raadzaam zijn, zich nu en dan tot verwijzing naar eene der voorgaande bijdragen te bepalen.

Wat die aanhaling van bewijsplaatsen betreft, heb ik, almede ten gerieve van hen, die mijn *Bijvoegsel* tot aanvulling van 't Woordenboek mogten willen aanwenden, zoodanige plaatsen, welke mij voorkwamen, voor de bevestiging of opheldering der gegevene beteekenissen bijzondere opmerking te verdienen, hier en daar ook uit andere Javaansche werken dan den *Baron Sakéndhèr*, voluit, voor zooveel noodig met de vertaling, overgenomen, andere daarentegen, welke weinig of niet beslissend schenen, slechts met het cijfer der *pôdô* aangewezen. Van deze laatste zijn er verscheidene, die zich uit de in 't Woordenboek opgegevene beteekenissen even goed of zelfs misschien eigenaardiger laten verklaren, dan door die, welke er in mijn *Bijvoegsel* voor worden in de plaats gegeven. Dezulke heb ik ten overvloede met het naamcijfer van den heer *WINTER* gewaarmerkt, ofschoon dat beroep geacht moet worden, in dezelfde mate op het gansche lexicologisch gedeelte van mijn werk toepasselijk te zijn. Bij hen, die met den staat der Javaansche taalstudie bekend zijn, zou het eene even vruchteloze als slecht berekende aanmatiging zijn, indien ik de bereidwillige hulp en de veelvuldige inlichtingen,

welke ik van dien geleerde genoten heb, trachtte te ontveinzen of te verkleinen. Integendeel houd ik mij overtuigd, mijn *Bijvoegsel* in hunne oogen geene hoogere waarde te kunnen verschaffen dan door de verklaring, dat de daarin vervatte opgaven, aanvankelijk uit zijn' mond opgeschreven en vervolgens door mij uitgewerkt en gerangschikt, ten laatste nog eens door zijne handen zijn gegaan, en, onder gestadige vergelijking met het Woordenboek, bepaaldelijk van die plaatsen, welke ik als twijfelachtig onder zijne aandacht gebragt had, gezuiverd of bevestigd zijn. Zoo ik dus ten aanzien van die bijvoegselen alle verantwoording wegens den schijn van willekeurige verwerping en verandering mag van mij wijzen, zonder zelfs over de aannemelijkheid van die veranderingen mij eenige oordeelvelling te veroorloven, moet ik daarentegen de vertaling en de aanteekeningen, behoudens de inlichtingen, waarop zij gegrond zijn, geheel voor mijne rekening nemen.

Ten aanzien van den vorm van 't *Bijvoegsel* heb ik mij overigens grootendeels aan dezelfde beginselen gehouden, waarvan de Hoogleeraar ROORDA 't voorbeeld gegeven heeft. Bijgevoegde opgaven aangaande woorden, die reeds in 't Woordenboek voorkomen, zijn door twee streepjes (- -) voorafgegaan. Waar die opgaven, bij wijs van verbetering, voor den inhoud van 't Woordenboek in de plaats worden gegeven, is zulks door voorvoeging van *is* of *beteekent* of door eenige andere, meer uitdrukkelijke aanwijzing bekend gesteld. Ook de bepaling der taalsoort, waartoe de woorden behooren, moet geacht worden, in haar geheel te zijn gelaten, zoo dikwijls het tegendeel niet uitdrukkelijk vermeld is. In de alphabetische volgorde heb ik mij, ter bevordering der eenheid, eene kleine wijziging veroorloofd, door, in navolging van hetgeen in andere *vocabularia* (1) is in acht genomen, die letterverdubbelingen, welke, ofschoon min of meer door 't schrijfgebruik vastgesteld, echter noch door de uitspraak noch door de

(1) *Woordenboek op het Leesboek tot oefening in de Javaansche taal*, door T. ROORDA, en het *Bijvoegsel* daarop ten gebruike bij een verzameling *Javaansche gesprekken* van denzelfde.

etymologie als uitsluitend juist worden voorgeschreven, bij de rangschikking der woorden niet in aanmerking te nemen, en alzoo b. v. *မာတုဗျ* (als ware het *မာတုဗျ*) na *မိဗ္ဗေ* *မာတုဗျ* (als ware het *မာတုဗျ*) na *မာတုဗျ* (*မာတုဗျ*) *မာတုဗျ* (als *မာတုဗျ* daar toch de *ဗျ* hier slechts beschouwd moet worden als eene verdubbeling van de *ဗျ*) na *မာတုဗျ* te plaatsen: een regel, die den gebruiker, eenmaal daaraan gewoon geworden, veel vruchteloos zoeken kan uitwinnen. Daarentegen behoort b. v. *မာတုဗျ* beschouwd te worden als bestaande uit de letters *မာတုဗျ* en dus vóór *မာတုဗျ* geplaatst, daar de schrijfwijze *မာတုဗျ* niet zonder verschil in de uitspraak (*tónjò* in stede van *tannjò*) bestaanbaar is. Op denzelfden grond zou b. v. *မိဗ္ဗေ* in 't Woordenboek na *မိဗ္ဗေ* moeten plaats vinden, terwijl uit een etymologisch oogpunt b. v. *မိဗ္ဗေ* (verkorting van *မာတုဗျ*) in overeenkomst met het Woordenboek, beschouwd zou worden als bestaande uit de letters *မာတုဗျ* en derhalve na *မာတုဗျ* gerangschikt. Verder heb ik getracht, door het onderscheiden gebruik van twee lettersoorten in de verklaringen meer juistheid en duidelijkheid te brengen, stellende alleen die woorden in Romeinsch karakter, welke in onze taal de eigenlijke equivalenten van de te verklaren Javaansche woorden uitmaken, in cursief daarentegen al datgene, wat óf ter aanvulling, omschrijving en nadere verklaring dient, óf in 't Javaansch afzonderlijk moet uitgedrukt worden of uit den zin opgemaakt, en dus niet kan gezegd worden, in het te verklaren woord zelf te liggen opgesloten. Het nut van deze onderscheiding, welke trouwens reeds in vele woordenboeken met vrucht is aangewend, zal zich, geloof ik, in de eenvoudige en in 't oog vallende aanwijzing van de onderlinge verhouding tusschen de hoofdzakelijke en de meer of min omschrijvende uitdrukkingen, bepaaldelijk bij de verklaring van werkwoorden, te onmiskenbaar doen gevoelen, dan dat het noodig zijn zou, het hier door voorbeelden aan te toonen. De aanduiding toch van deze verschillende betrekkingen alleen door verschillende rangschikking der verklarende woorden,

zooals in het *Jav. Nederd. woordenboek* geschied is, schijnt eensdeels niet van willekeur vrij te pleiten, wanneer men b. v. het essentieel verschil tusschen *ଅମିତା* en *ଅମିତାମ*, slechts wedergeeft door de twijfelachtige onderscheiding van *iemand iets geven* en *iets geven aan iemand*, ten andere door de eischen van ons spraakgebruik aan vele beperkingen onderworpen, en eindelijk in vele gevallen, waar de aard van het te verklaren woord meerdere bijgevoegde bepalingen vereischt, te eenen male onvoldoende.

De grammaticale opmerkingen, welke men onder mijne aantekeningen hier en daar verspreid zal vinden, wensch ik uit hetzelfde oogpunt als mijn Bijvoegsel op het *Woordenboek* beschouwd te zien. De meeste strekken niet zoozeer tot verklaring van de aangehaalde plaatsen, als om, naar aanleiding daarvan, de aandacht te vestigen op taaleigens, inzonderheid tot de syntaxis betrekkelijk, welke, hoezeer den eenigzins kundigen lezer geene wezenlijke moeilijkheden opleverende, en ten gevolge daarvan tot nu toe als min belangrijk veronachtzaamd, of althans, voor zoover ik weet, in druk onvermeld gebleven, echter de opmerking van den vergelijkenden philoloog zoowel als van den nauwkeurigen *grammaticus* in ruime mate schijnen te verdienen.

Ten einde voor die lezers, wien 't slechts om het verhaal te doen is, den gemengden inhoud der aantekeningen minder afschrikkend te maken, heb ik de zoodanige, welke uitsluitend voor de taalbeoefenaars bestemd zijn, met cijfers in den *tekst* in verband gebracht, naar de overige in de *vertaling* verwezen.

Met betrekking tot de spelling van Javaansche woorden in Europesche karakters, heb ik grootendeels het stelsel gevolgd, dat in de werken van den Hoogleraar T. ROORDA is aangenomen. Voor den uit *a* en *o* gemengden klank, die aldaar door eene *a* met boven geplaatste *o* is uitgedrukt, heb ik, bij gebreke van zoodanig teeken in de Bataviasche drukkerij, de *ó* gebruikt, die in 't Fransch nagenoeg dezelfde uitspraak heeft. De korte *e*, zoo als die in de eerste lettergreep van ons woord *gevaar* voorkomt, heb ik om dezelfde reden onbeteekend ge-

maar ook werkelijk niets anders schijnt te zijn dan een gebrekking hulpmiddel, dat in 't Javaansch vereischt wordt, om den *ó*-klank, aan zoodanige lettergreep eigen, te onttrekken aan den invloed van de sluitende nasaal, die er anders, volgens de regelen der taal, den klank van *a* aan geven moest. (1)

Hiermede meen ik mijne reeds al te wijdoopige voorafpraak te mogen besluiten. Hare onevenredige lengte moge daarin eenige versooning vinden, dat zij niet uitsluitend op het thans geleverd stuk toepasselijk, maar veeleer bestemd is tot uiteenzetting der beginselen, welke ik, behoudens de noodig gekeurde wijzigingen, zou wenschen te blijven in acht nemen, zoo mijn werkkring en mijne omstandigheden mij de bewerking en uitgave van meerdere Javaansche geschriften mogten toelaten. Om mij nogtans zooveel mogelijk te bekorten, heb ik meermalen mijne meening slechts als zoodanig kunnen uiten, zonder al de gronden aan te voeren en te ontwikkelen, waarmede ik ze ingeval van tegenspraak zou kunnen ondersteunen. Ik wensch echter die tegenspraak in geenen deele te ontwijken: integendeel zal niets mij aangenamer zijn, dan de gebreken, welke mijn werk, hetzij in die beginselen of in hunne uitvoering, mogten aankleven, ter benutting bij volgende proeven, door bevoegde beoordeelaars te zien aangewezen. Ik eindig met den wensch, dat, zoo geen der lezers, welke ik mij heb voorgesteld, al het medegedeelde voor hem nieuw en belangrijk vinden kan, ieder hunner toch genoeg van zijne gading moge aantreffen, om zich voor de moeite der nasporing schadeloos gesteld te achten.

SOERAKARTA,

den 26sten Februarj 1850.

(1) Uithoofde van de schaarschheid van geaccenteerde letterteekens in de Bataviasche drukkerij is 't onmogelijk bevonden, deze regels standvastig in de geheele uitgave vol te houden, en dien tengevolge, met vertrouwen op 't geheugen der lezers, elk der voorkomende Javaansche woorden slechts eens of tweemaal met de hier omschrevene teekens van uitspraak wedergegeven.

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

- R. P.* betcekent de *Geschiedenis van Ródjò Pirangon*
 (᠘ᠢᠨᠠᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠵᠢᠰᠢᠨ) uitgegeven door
 T. ROORDA;
- B. J.* » *Brótó-Joedó*, tekst-uitgave van P. P.
 ROORDA VAN EIJSINGA;
- B. J. W.* » *Brótó-Joedó, in Javaansch proza ver-*
 kort door C. F. WINTER, S^r. uitge-
- J. Z.* » *Javaansche Zamenspraken van C. F.*
 WINTER, S^r. uitgegeven door T. ROOR-
- B. W. J. Z.* » *Bijvoegsels bij het Javaansche Woor-*
 denboek, ten gebuuike bij de Javaansche
 Zamenspraken;
- J. G.* » *Javaansche Gesprekken, door een Ja-*
 vaan van Soerakarta, uitgegeven door
 T. ROORDA, 1843;
- J. B.* » *Javaansche Brieven, enz., uitgegeven*
 door T. ROORDA, Amst. 1845;
- G. R.* » *Javaansch - Nederduitsch Woordenboek*
 van T. ROORDA en J. F. C. GERICKE,
 Amst. 1847;
- B. S.* » *Geschiedenis van Baron Sakéndhèr;*
- ASk.* » *Adji-Sókó, in poëzij (MS. behooren-*
 de tot de nalatenschap van wijlen W.
 A. VAN DEN HAM), met aanwijzing van
 zang en dichtvers (pódó);
- Lk.* » *Lakon, Javaansche wajang-voorstel-*
 lingen (MS. in bezit van den schrij-
 ver dezes);
- W.* » autoriteit van C. F. WINTER, S^r.
- R. W.* » » » *Radèn Ngabèhi RÓNGGÓ*
 WARSITÓ;
- K. I.* » *Kró mó Inggil;*

<i>pd.</i>	beteekent	<i>pódó</i> , dichtvers;
<i>n. a.</i>	»	<i>nomen actionis</i> , verbaal naamwoord, zelfstandig naamwoord, dat de handeling van 't. werkwoord uitdrukt;
<i>abs.</i>	»	<i>absoluut</i> , d. i. zonder nadere bepaling;
<i>pass.</i>	»	<i>passim</i> , d. i. op verscheidene plaatsen;
<i>in v.</i>	»	<i>in voce</i> , d. i. op het woord;
<i>recipr.</i>	»	<i>reciproque</i> , d. i. wederkeerig werkwoord;
<i>freq.</i>	»	<i>frequentatief</i> , d. i. woord, dat herhaling uitdrukt.

Zie verder de lijst van Verkortingen in het *Jav.-Nederduitsch Woordenboek* van T. ROORDA en J. F. C. GERICKE, en de aanteekening op *pd.* 578 van *Baron Sakéndhèr*.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

៖ ខ្យះ

ក្បួន ១ ព្រះសិវា ក្បួន ២ ក្បួន ៣ ក្បួន ៤ ក្បួន ៥ ក្បួន ៦ ក្បួន ៧ ក្បួន ៨ ក្បួន ៩ ក្បួន ១០ ក្បួន ១១ ក្បួន ១២
 ក្បួន ១៣ ក្បួន ១៤ ក្បួន ១៥ ក្បួន ១៦ ក្បួន ១៧ ក្បួន ១៨ ក្បួន ១៩ ក្បួន ២០ ក្បួន ២១ ក្បួន ២២ ក្បួន ២៣ ក្បួន ២៤
 ក្បួន ២៥ ក្បួន ២៦ ក្បួន ២៧ ក្បួន ២៨ ក្បួន ២៩ ក្បួន ៣០ ក្បួន ៣១ ក្បួន ៣២ ក្បួន ៣៣ ក្បួន ៣៤ ក្បួន ៣៥
 ក្បួន ៣៦ ក្បួន ៣៧ ក្បួន ៣៨ ក្បួន ៣៩ ក្បួន ៤០ ក្បួន ៤១ ក្បួន ៤២ ក្បួន ៤៣ ក្បួន ៤៤ ក្បួន ៤៥ ក្បួន ៤៦
 ក្បួន ៤៧ ក្បួន ៤៨ ក្បួន ៤៩ ក្បួន ៥០ ក្បួន ៥១ ក្បួន ៥២ ក្បួន ៥៣ ក្បួន ៥៤ ក្បួន ៥៥ ក្បួន ៥៦ ក្បួន ៥៧
 ក្បួន ៥៨ ក្បួន ៥៩ ក្បួន ៦០ ក្បួន ៦១ ក្បួន ៦២ ក្បួន ៦៣ ក្បួន ៦៤ ក្បួន ៦៥ ក្បួន ៦៦ ក្បួន ៦៧ ក្បួន ៦៨
 ក្បួន ៦៩ ក្បួន ៧០ ក្បួន ៧១ ក្បួន ៧២ ក្បួន ៧៣ ក្បួន ៧៤ ក្បួន ៧៥ ក្បួន ៧៦ ក្បួន ៧៧ ក្បួន ៧៨
 ក្បួន ៧៩ ក្បួន ៨០ ក្បួន ៨១ ក្បួន ៨២ ក្បួន ៨៣ ក្បួន ៨៤ ក្បួន ៨៥ ក្បួន ៨៦ ក្បួន ៨៧ ក្បួន ៨៨ ក្បួន ៨៩
 ក្បួន ៩០ ក្បួន ៩១ ក្បួន ៩២ ក្បួន ៩៣ ក្បួន ៩៤ ក្បួន ៩៥ ក្បួន ៩៦ ក្បួន ៩៧ ក្បួន ៩៨ ក្បួន ៩៩ ក្បួន ១០០

စိ၊ အကယ်၍ ယို ဘာသာစိတ် ရှိသော ယုံကြည်စိတ် နှင့် (ဗြဟ္မ) ယာယီ နှစ်ခု ဖြစ်ပေ :

စုပေါင်း အကျိုး ဘုံ၊ သာသနာ ဘုံ၊ အကျိုးစေ့ ဝိသုဒ္ဓိ၊ စုပေါင်း ဘုံ၊ နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
ယာယီ နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

ယာယီ နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

ယာယီ နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

ယာယီ နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။
စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

စုပေါင်း နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

ယာယီ နှစ်ခု ဖြစ်ပေ ။

ဘုရားရှင်၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: (အဖေ့အားဖြင့်) ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: (အဖေ့အားဖြင့်) ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: (အဖေ့အားဖြင့်) ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: (အဖေ့အားဖြင့်) ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

ကလေးငယ်: ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊ ယခင်ကလေးငယ်တို့၏အားဖြင့်၊

- ဗုဒ္ဓ ၀: အင်္ဂါမိမိယုယဒိယုကျု၊ ဘက္ခာအသကေထိစိကဗုဒ္ဓာ၊ စုကဗြ
 သကတက ဘုတဝိသိကျုဗြူ၊ မိဗျု၊ မံဂီ၊ မိဗက အသယ၊ စုပံ
 စုဗုယုဘသမိဗကယစိကဗျု၊ ပြဗုဝိစုကဗျု၊ မိဗသက
 ဗျု၊ ကိမ္မိဗျုစိကဗျု၊ စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗ
 သဗီဗျု၊ ဘုကဗျု၊ စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက
- ဗုဒ္ဓ ၁: သိဗု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 ဘသကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
- ဗုဒ္ဓ ၂: မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 ဘသကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
- ဗုဒ္ဓ ၃: စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
- ဗုဒ္ဓ ၄: စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
- ဗုဒ္ဓ ၅: စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
- ဗုဒ္ဓ ၆: စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
- ဗုဒ္ဓ ၇: စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု
 စုကဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု၊ မိဗသက အဗျု

၅၂၄-ဗ: မြို့၊ ယေဝေ အပေါ်တရားသားကတော်ဘဲ၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကုမ္ပဏီပိရ်ဟွံ
ကောဇ်ဘဲ၊ ယာ်ကွီကိ၊ ဝိဇာတ်ကတော်ယေ၊ ယိဇ်တရားကောဇ်ကော အ

၅၂၄-ဗျ: ဘုံကိယျ၊ ယိတရားကုဇ်ကတော်ယေ၊ (ဣန္ဒြ) ဗြဟ္မာတရား
ဣန္ဒြကောယာ်ကောယာ်ကောယာ်၊ မိဘကတော်ဘဲ၊ ယိဇ်ယေဝေ

၅၂၄-ဇ: (ဣန္ဒြ) ယေဝေ၊ ကောဇ်ကိဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ကိဇ်ကောဇ်
ယေဝေ၊ ယိဇ်ကိဇ်ကောဇ်၊ ယေဝေ၊ ယိဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယေဝေ

၅၂၄-ဇ: ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိ
ဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိ
ဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

၅၂၄-ဇ: (ဣန္ဒြ) ဗြဟ္မာတရားကောဇ်၊ ယေဝေ၊ ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ ယေဝေ၊ ယိဇ်
ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

၅၂၄-ဇ: ယေ၊ (ဣန္ဒြ) ယာ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်
ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

၅၂၄-ဇ: ဣန္ဒြကောဇ်၊ ယေဝေ၊ ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်
ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

၅၂၄-ဇ: (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ ယေဝေ၊ ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်
ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

၅၂၄-ဇ: ယေဝေ၊ ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်
ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

၅၂၄-ဇ: ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ မိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ (ဣန္ဒြ)
ယေဝေ၊ ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

၅၂၄-ဇ: (ဣန္ဒြ) ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်၊ ယေဝေ၊ ယိဇ်ကောဇ်ကောဇ်
ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်ကောဇ်

: လေးဦး :

ဘဝအစကတည်းကပင် နေထိုင်ရာအရပ်အဝန်းကို လိုက်လံရှာဖွေရာတွင်
မိမိတို့၏ အိမ်ထောင်ရေးအတွက် အလှူအတန်းများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြောင်း
အကြောင်းကို ဝိသုဒ္ဓိကထာဝရကျမ်းတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။ (၁၅၆)

ထိုအခါတွင် နေထိုင်ရာအရပ်အဝန်းကို လိုက်လံရှာဖွေရာတွင်
မိမိတို့၏ အိမ်ထောင်ရေးအတွက် အလှူအတန်းများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြောင်း
အကြောင်းကို ဝိသုဒ္ဓိကထာဝရကျမ်းတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။ (၁၅၇)

ထိုအခါတွင် နေထိုင်ရာအရပ်အဝန်းကို လိုက်လံရှာဖွေရာတွင်
မိမိတို့၏ အိမ်ထောင်ရေးအတွက် အလှူအတန်းများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြောင်း
အကြောင်းကို ဝိသုဒ္ဓိကထာဝရကျမ်းတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။ (၁၅၈)

ထိုအခါတွင် နေထိုင်ရာအရပ်အဝန်းကို လိုက်လံရှာဖွေရာတွင်
မိမိတို့၏ အိမ်ထောင်ရေးအတွက် အလှူအတန်းများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြောင်း
အကြောင်းကို ဝိသုဒ္ဓိကထာဝရကျမ်းတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။ (၁၅၉)

ဘယ်သူ့ကို ချီတက်မည်ဟု မိမိတို့က ဆုံးဖြတ်ပြီးပါစေ။ သို့သော် အကယ်၍ သင့်တော်ရုံသာ နေအပ်ပါက အခြားဘက်ကို မှတ်မိရန် လိုအပ်ပါသည်။

၆၈၃: နေ့၀: နေ့၀ ပြုလုပ်ပါ။ အချက်အလက်မှာ သဘောတရားအရ ရှိရမည့် ပုံစံတို့ကို ရရှိစေရန် ဖြစ်ပါသည်။

၆၈၅: နေ့၀: ပြုလုပ်ပါ။ အချက်အလက်မှာ သဘောတရားအရ ရှိရမည့် ပုံစံတို့ကို ရရှိစေရန် ဖြစ်ပါသည်။

၆၈၆: နေ့၀: နေ့၀ သဘောတရားအရ ရှိရမည့် ပုံစံတို့ကို ရရှိစေရန် ဖြစ်ပါသည်။

၆၈၇: နေ့၀: နေ့၀ သဘောတရားအရ ရှိရမည့် ပုံစံတို့ကို ရရှိစေရန် ဖြစ်ပါသည်။

၆၈၈: နေ့၀: နေ့၀ သဘောတရားအရ ရှိရမည့် ပုံစံတို့ကို ရရှိစေရန် ဖြစ်ပါသည်။

၆၈၉: နေ့၀: နေ့၀ သဘောတရားအရ ရှိရမည့် ပုံစံတို့ကို ရရှိစေရန် ဖြစ်ပါသည်။

ကုသလိဋိတ္တသမိဒ္ဓိကပ္ပယယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
ပေဗြဇံ၊ စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ

၆၆:

ကံဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ

၆၇:

ပေဗြဇံ၊ စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
ကံဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ

၆၈:

စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
ကံဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ

၆၉:

စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
ကံဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ

၇၀:

စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
ကံဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ
စုဇာနိဗြဟ္မာဓိယာဏ်ဘိဘိဗ္ဗာယသန္တိမိယစုဇာနိ

စုဘကသံသရာသံသရာ၊ စင်္စိစိကအစုသံသရာ၊ စကလေံသု
 ဝေပိကသအိယံ၊ စုယဏာဘိသုကသမ္မာဏပြုမိ၊ ယိကိမိသု
 ဓာကမ္မကံယ၊ စုယုဏသကံစာမ္ပယိ၊ ဣန္ဒြိယာနာမ္ပဒ ၅၅၈:

ဝါဓာယ၊ ဓာမ္ပိယုသံသရာစင်္စိ၊ ယာမ္ပိသံသရာစုကသံ
 ဝါဓာယ၊ ဝါဓာယကံယဏာမိ၊ စကလေံကကံစုသံသရာယ၊
 မ္ပိသုကိ၊ စာမ္ပိ၊ ဣန္ဒြိယာကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၅၉:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၀:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၁:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၂:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၃:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၄:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၅:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၆:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၇:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၈:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၆၉:

စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပယံ၊ စာမ္ပိ၊ စုကမ္ပ ၅၇၀:

: သာဠာ :

ကျွန်ုပ်တို့သည် ဤအခန်းတွင် အစဉ်အဆက် ဖြစ်ပေါ်နေသော အကျိုးများကို ဖော်ပြပါမည်။

အကျိုးများသည် အကျိုးကြီးကြီးနှင့် အကျိုးငယ်ငယ်တို့ကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။ ၅၀၀

အကျိုးကြီးကြီးသည် အကျိုးငယ်ငယ်တို့ကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။

အကျိုးငယ်ငယ်တို့သည် အကျိုးကြီးကြီးကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။ ၅၀၀

အကျိုးကြီးကြီးသည် အကျိုးငယ်ငယ်တို့ကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။

အကျိုးငယ်ငယ်တို့သည် အကျိုးကြီးကြီးကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။ ၅၀၀

အကျိုးကြီးကြီးသည် အကျိုးငယ်ငယ်တို့ကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။

အကျိုးငယ်ငယ်တို့သည် အကျိုးကြီးကြီးကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။ ၅၀၀

အကျိုးကြီးကြီးသည် အကျိုးငယ်ငယ်တို့ကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။

အကျိုးငယ်ငယ်တို့သည် အကျိုးကြီးကြီးကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။ ၅၀၀

အကျိုးကြီးကြီးသည် အကျိုးငယ်ငယ်တို့ကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။

အကျိုးငယ်ငယ်တို့သည် အကျိုးကြီးကြီးကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။ ၅၀၀

အကျိုးကြီးကြီးသည် အကျိုးငယ်ငယ်တို့ကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။

အကျိုးငယ်ငယ်တို့သည် အကျိုးကြီးကြီးကို ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြပါမည်။ ၅၀၀

မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

၇၀၀: ဟာရိဇိ၊ နေရာထိုင်၊ မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

၇၀၀: ဟာရိဇိ၊ နေရာထိုင်၊ မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

၇၀၀: ဟာရိဇိ၊ နေရာထိုင်၊ မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

၇၀၀: ဟာရိဇိ၊ နေရာထိုင်၊ မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

၇၀၀: ဟာရိဇိ၊ နေရာထိုင်၊ မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

၇၀၀: ဟာရိဇိ၊ နေရာထိုင်၊ မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

၇၀၀: ဟာရိဇိ၊ နေရာထိုင်၊ မိသားစုဝင်များ ပျော်ရွှင်ပြုစုအားထက်ပေး၊ ဟာရိဇိ

သက ဘိဝံသဒ္ဓက၊ ဣန္ဒြ ဘိဝံသိ ဘုသေသန္တံ ဝိသျှ၊ ဘဒ္ဒိ - ၉၅၀ :
ကျသိဝံသဒ္ဓက၊ သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ
သိဝံသဒ္ဓက၊ ဣန္ဒြ ဝိသျှ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ - ၉၅၀၈ :
သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ - ၉၅၀၉ :
သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ - ၉၅၀၉ :
သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ - ၉၅၀၉ :
သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ - ၉၅၀၉ :
သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ - ၉၅၀၉ :
သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ - ၉၅၀၉ :
သန္တံသိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ၊ သဒ္ဓိ ဣန္ဒြ ဝိသျှ

ပာမာဏိဝေဒ် ဟု ပါသော မြို့၊ ဝိသိန္ဓိ ဟု ခေါ်သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မိဟု ခေါ်ကြောင်း ဖော်ပြသော ဝိသိန္ဓိ ဟု ခေါ်သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

ဟု ပါသော မြို့၊ မာဏိဝေဒ် ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

မာဏိဝေဒ်၊ သာမဏိ ဟု မြို့သော မာရုတ္တရာ၊ ဝာလဟု

: သာဠာ :

ကျွဲ \ သရဏာဂုဏ်ဂုဏ်ဗျာဒိတိ \ နေ၏အရဏာဂုဏ်ဗျာဒိတိ
 နေ \ ခါးထောင့်သတ်ဇာတိသီ \ ဖြောင့်ပြုပစ္စည်း \ သာဠာ
 သံသရာဇာတိ \ ငြိမ်းစေတနာသတ်ဇာတိ \ သာဠာ ရှေးစွာ:
 သီတိသင်္ဂဟာရီ \ သီတိသင်္ဂဟာရီဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရီရီ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 သံဃိ \ ငြိမ်းစေတနာသတ်ဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ ရှေးစွာ:
 သီဘုဇာရီ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ဝေသာဇီ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ ငြိမ်းစေတနာသတ်ဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ ရှေးစွာ:
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ ရှေးစွာ:
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ ရှေးစွာ:
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ ရှေးစွာ:
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ
 ရာဇာဇာတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ \ သာဠာဗျာဒိတိ

- မိသားစု၏ ဖိလှယ်မှု၊ မြှုပ်နှံခြင်းပြုရန် အာဇာနည်၊ ယာဇာနည်
 ဘာသာရေး၊ သမ္မတစနစ်၊ စာပေ၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 ၄၈၀: ဟိုဘက်၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 မြှုပ်နှံခြင်း၊ မိသားစု၏ ဖိလှယ်မှု၊ မြှုပ်နှံခြင်းပြုရန် အာဇာနည်၊ ယာဇာနည်
 စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 ၄၈၁: စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 ၄၈၂: စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 ၄၈၃: စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 ၄၈၄: စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း
 စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း၊ စာတတ်စွမ်း

GESCHIEDENIS

VAN

BARON SAKENDIER,

EEN JAVAANSCH VERHAAL.

II.

Vertaling, Aanteekeningen en Woordenlijst.

GESCHIEDENIS

VAN

BARONSAKENDHER.

EERSTE ZANG.

Dhangdhang Goelò.

Geschreven in de dichtmaat *Sarkoro* (1), op *Anggoro* Pd. 1. *Kliwon*, den 7den *Ramelan*, in de *Woekoe Dhoekoet*, van 't jaar *Djimawal* (2). Het jaartal van 't verschijnen des werks wordt uitgedrukt door de woorden: *drie paarden geven één geluid*. Aldus luidt het verhaal des dichters. Zeker koopman, in 't gebied van Spanje gevestigd, bezat daar een eigen landgoed, genaamd *Boekit Tarbi*. De Baron **KAWIT** 2. **PAROE** — zoo heette de eigenaar — overtrof alle vorsten in rijkdom. Hij hield schepen voor zijne handelsreizen, had een aantal zaakwaarnemers, en op alle

3. eilanden huizen en magazijnen, gevuld met koopwaren, kostbaarheden en schatten. In aanzien behoefde hij voor geen' vorst te wijken. Hij had twaalf vrouwen, allen dochters van *Priajis* (beambten, aanzienlijken), en schoon van gestalte; en tallooze slaven en slavinnen,
4. op het sierlijkst uitgedost, stonden dag en nacht tot zijne dienst gereed, in de prachtig versierde woning.

De koopman intusschen had reeds een' middelbaren leeftijd bereikt, zonder nog nakomelingschap te bezitten, en stelde zich met diepe droefheid voor, hoe hij den dood zou te gemoet gaan zonder een' wettigen erfgenaam, om zijne nalatenschap in bezit

5. te nemen. Zoo werd hij hoe langer zoo treuriger te moede, en, door smart overmand, gunde hij zich nauwelijks voedsel en slaap; of, zoo hij sliep, dan was het onder den blooten hemel, zonder deksel, en voor hoofdkussen een' steen of een' boom. Eindelijk ontving hij in den slaap eene ingeving, die zich aldus deed hooren: »*Nakodò* (koopman), zoo gij nakroost
6. »begeert, zoo bestijg den berg *Rahsómólò*: daar leeft in »boetvaardige eenzaamheid de *Bagawan* (3) *MINTOENÓ*: »vraag dien om zijn toovermiddel. Overigens is 't u »voorbeschikt, vader te worden van een' held (4), »die in mannelijke deugden alle vorsten zal overtreffen.
7. »sen. Behalve dezen zullen u twaalf zonen geboren »worden, tot grootheid en rijkdom bestemd." Met deze ingeving begunstigd, stond hij blijde op, en deelde ze mede aan zijne vrouwen, die allen in zijne vreugde deelden.

De *Nakodo* maakte zich op, om den togt naar den kluizenaar te ondernemen, en deed zich slechts van

8. weinige bedienden volgen, beladen met uitgezochte

schatten, waarmede hij de gunst van den heilige hoopte te winnen. Toen alles gereed was, begaf hij zich op weg.

Maar verplaatsten wij ons op den berg *Rahsomolo*, waar de *Bagawan* MINTOENO in boete leefde, onder de gedaante van een' *Rasakso* (6). Eenmaal was hij een magtig vorst, en had zijn' zetel te *Leboer Gôngso*; 9. maar hij had de heerschappij vaarwel gezegd, en zich aan boete overgegeven, op den *Rahsomolo*, ook bekend onder den naam van den *Boetò's-berg*. Hij had vier dochters, alle *Boetò's*: de oudste heette KÔLÔ DJOBAR, op deze volgde THÔTHÔHINI, de derde heette RETNÔ THOTHÔ KOETHÔNÔ en de jongste was RETNO 10. SAJEMPRÔBÔ. Aan deze vier was het beheer opgedragen over 't eiland *Tembini*, 't voormalig rijk van KOLO SINGGOEN KÔRÔ, een' begaafd en vermogend *Dityo*-vorst, die door den *Wikoe* (MINTOENO) met list was onttroond geworden. Deze had bovendien een' broeder, die de bedieningen van *Patih* (7) bij zijne dochters vervulde, en zich ophield op een groot eiland, 11. *Goewô Bôdrô* genaamd. Ook hij was een *Dityo* van uitstekende vermogens, kieskeurig op zijne wederpartij in den oorlog, en aanvoerder van een aanzienlijk heir van *Rasakso's*, allen even dapper in den strijd, en onverschrokken 't gevaar trotserend.

Spreeken wij weder van den *Nakodo*. Deze, op den berg *Rahsomolo* gekomen, ontmoette den *Pandhitô*, die hem vriendelijk groette, en vroeg, wie hij was, en 12. van waar hij kwam. De koopman antwoordde zonder achterhouding, en beschouwde intusschen met verbazing den aanleg en bouw van de hermitage, die geheel als een *kraton* (vorstelijk verblijf) was ingerigt

- en versierd, links en regts besloten tusschen groote
 13. huizen, getooid met glas, met lampen en lantaarns
 zonder tal. In den tuin waren geheele boomkwee-
 kerijen en allerlei bloemen, en bekoorlijke lanen,
 waaruit zich in 't rond de welriekenste geuren ver-
 spreidden, — maar 't had alles een voorkomen van
 treurige eenzaamheid. De *Nakodo* zag, zoolang hij
 er gezeten was, geen' enkel sterveling dan den *Pan-*
 14. *dhito* alleen; met inwendige angst beschouwde hij
 de somberheid van de kluis; en zijn gelaat verbleekte,
 wanneer hij 't oog sloeg op de monsterachtige ge-
 daante van den *Wikoe*. Maar allengs week zijne on-
 rust voor 't gastvrij onthaal van den *Pandhito*-vorst.
 15. Nadat hij zich ververscht had, vroeg de *Pandhito*
 naar de reden van zijne komst in de hermitage. De
Nakodo leide zijn oogmerk open, en verzocht om een
 middel, ten einde kinderen te kunnen verwekken,
 dewijl hij reeds op jaren kwam, en nog geen kroost
 bezat. De *Dwidjô* zeide: »Ik zal uw' wensch vol-
 16. »doen, zoo gij bereid zijt, twee verzoeken van mij
 »in te willigen.” De *Nakodo* verklaarde zich bereid,
 om zijn' wil op te volgen, en bood hem, als een
 blijk zijner opregtheid, allerlei kostbaarheden ten ge-
 schenke aan. De *Pandhito* nam ze met vreugde aan,
 17. en zeide op zoeten toon: »Ik ben regt blijde met
 »de bewijzen van trouw, die gij mij schenkt. En zie
 »hier nu de twee verzoeken, die ik u te doen heb:
 »vooreerst wensch ik u tot mijn' broeder aan te
 »nemen: en ten tweede, wanneer u kinderen zul-
 »len geboren zijn, eisch ik er één' van, dien gij mij
 »vrijelijk moet laten kiezen, om hem als kind aan
 18. »te nemen.” De *Nakodo* antwoordde: »Ik zal uw'

» wil niet weêrstreven ; en bovendien , wanneer ik eenmaal kinderen zal verkregen hebben , spreekt het » van zelf , o groote kluizenaar , dat ze te uwer be» schikking staan ; want slechts te uwen behoefte zal » ik ze verwekken (9).» » Welnu ! » hernam de *Pandhito* , » hier hebt gij het toovermiddel : neem deze 19:
 » *mangga* mede naar huis , en laat er al uwe vrouwen van eten , zonder ééne over te slaan ! » Vol vreugde nam de koopman de vrucht aan , en haastte zich naar huis.

Aldaar gekomen , liet hij terstond zijne vrouwen bij elkander komen , ten getale van elf. De twaalfde , *Dewi* 20. *Manikoro* (10) , werd niet geroepen , dewijl ze op het erf achter 't huis was opgesloten (11) , en den *Nakodo* door den langen duur ontgaan was , dat hij daar op 't achtererf nog eene vrouw had , die in afzondering geplaatst was , slechts door ééne voedster bewaakt. Zoodra de elf andere vrouwen bij elkander waren , 21. ontvingen ze elk ééne snede van de *mangga* des *Pandhito's* , terwijl de pit op den mesthoop werd wegge worpen. Daar intusschen 't gerucht van de *mangga* zich verspreid had onder het dienstvolk van den *Nakodo* , dat iedere vrouw , welke er van at , zonder falen zwanger worden moest , zond *Manikoro* hare 22. voedster uit , met last , om aan den *Nakodo* of aan zijne andere vrouwen een stuk van de *mangga* te vragen. Maar niemand stoorde zich aan dat verzoek. Toen echter de voedster de pit op den mesthoop geworpen zag , nam zij die schielijk op , en bragt ze mede aan hare meesteres , zeggende : » Mijn kind , » ik heb naar uw' last om *mangga* verzocht , maar 23. » mijne woorden werden niet aangehoord , en liever

- »wierpen zij de pit op den mesthoop. Ik heb die op-
 »genomen: zie, Mevrouw, hier is zij! Het spreekwoord
 »zegt: *Sive mangga fructus sive nucleus seu penis in*
 »*unum idemque redeunt, neque ullo modo inter se dif-*
 24. »*ferunt* (12).” Lagchend nam hare meesteres de pit
 aan, en zeide: »Nu, moeder, als ze mij dan niet
 »mede willen tellen, zal ik maar eten, wat gij er
 »van hebt kunnen krijgen.” Zij kloof toen de pit
 25. schoon af, en gaf haar aan de voedster terug. Haas-
 tig slikte deze haar in, met de oogen van gulzig-
 heid opengespalpt.

- Na verloop van tijd werden werkelijk al de vrou-
 wen van den *Nakodo* zwanger: ook MANIKORO en hare
 voedster bevonden zich in gezegenden toestand. Toen
 de tijd vol was, baarden de elf vrouwen elk een'
 26. zoon, tot onbeschrijfelijke vreugde van den *Nakodo*
 Ook MANIKORO bragt hare vrucht ter wereld, maar,
 onder de gedaante van eene zeeschelp, en de voed-
 ster kreeg een kind, dat de gedaante had van eene
 27. pit. Niet gering was beider onsteltenis over zulk eene
 onnatuurlijke verlossing; maar zoo groot was hare
 begeerte naar kinderen, dat dezen, mogten zij er uit-
 zien als schelpen of als pitten, niettemin als ware
 kinderen werden verzorgd.

De opvoeding der elf zonen gaan wij met stilzwij-
 gen voorbij, en onderstellen ze reeds groot gewor-
 den, gaande nu over tot de zangmaat *Sri Nôtô* (14).

TWEEDE ZANG.

Sri Noto.

De elf zonen werden geoeffend in wetenschap en 28.
kunst, en leden aan kleeding noch voedsel gebrek.

Sprekten wij van MANIKORO en hare voedster. Na
verloop van een' geruinen tijd werd hare achter-
docht opgewekt, doordien van haar eten des nachts 29.
dikwijls wat verdween, latende teekenen achter, als
of er van gegeten was; en even zoo ging het met
de bloemen en vruchten in haar' hof, die bij me-
nigte weg raakten, en zichtbare sporen achterlieten,
van afgeplukt te zijn. Zij vroeg de voedster: »Zeg, 30.
»moeder, zijt gij het, die mijn eten wegneemt, dat
»daar alle nachten zooveel van verdwijnt? en mijne
»bloemen en vruchten, die raken ook gedurig weg.
»Zoo gij het zijt, mag ik het lijden: ik vraag het u 31.
»maar, en 't is volstrekt niet, om u te beknorren.»
De voedster ontkende 't met drift: zij gevoelde zich
onschuldig, en zelfs was haar eigen eten insgelijks
des nachtsherhaalde malen verdwenen, zoodat beiden
zich ten uiterste verwonderden, en vergeefs eene ver-
klaring zochten voor de verdwijning. De voedster 32.
zeide: »Daar deze zaak zoo uitermate verwonderlijk
»is, Mevrouw, zouden wij, geloof ik, wel doen met
»eens op de loer te gaan. Laat ons van nacht den
»schijn aannemen van te slapen, ten einde te zien,
»wie die spijzen wegneemt, of 't een duivel is of 33.
»een spook. Een dief kan het niet wel zijn, omdat
»hij geene kostbaarheden steelt. Van nacht zullen wij
»'t weten.» Dit plan beviel MANIKORO. Toen de nacht

- daar was, leide zij zich te slapen in de schaduw van de
34. lamp, met haar schelpvormig kind in de armen. De voedster lag op dezelfde plaats aan 't voeteneind harer meesteres, houdende in den arm haar kind de pit.
- Alles was reeds stil geworden (15), toen tot groote
35. verbazing van MANIKORO twee schoone knapen uit de schelp te voorschijn kwamen, die als tweelingen bij elkander pasten (16). De oudste was zedig en achtbaar, de jongste fier, beiden sierlijk gekleed, en elk met een zwaard gewapend. Vervolgens verschenen er
36. nog twee knapen uit de pit van de voedster, beiden onaanzienlijk van voorkomen, breed en hoog van gestalte. Zij riepen elkander bij de namen. Die, welke uit de schelp kwamen, heetten, de oudste Baron SOEKMOEL, de jongste, Baron SAKENDHER (17);
37. van die uit de pit heette de oudste Baron SOERHOELMAN, de jongste Baron SAKÈBER. Deze vier knapen vielen op het eten aan, en speelden en lachten, liepen daarop het huis uit, en plunderden den bloemtuint; vervolgens naar de waschplaats, waar ze zich aan ongestoorde vrolijkheid overgaven. MANIKORO en de voedster staarden al hunne bewegingen met toenemende verbazing aan. Met het aanbreken van den dag keerden de vier knapen naar hunne schuilplaatsen, in de schelp en de pit, terug.
39. Des morgens, ver van de schelp gezeten, beraadslaagde MANIKORO met hare voedster, en zeide: »Wij hebben dus elk een paar tweelingen, moeder! wat
40. »zullen wij nu verder aanvangen? want ik kan mijn »verlangen niet bedwingen, om mijne kinderen te »omhelzen.» »Ja, Mevrouw!» antwoordde de voedster, »'t is met mij even zoo gesteld: ook ik gevoel eene on-

»weérstaanbare behoefte, om mijne zonen te kussen.
 »Zoo 't uwe goedkeuring wegdraagt, zou ik u voor-
 »stellen, om van nacht weder te doen, of wij sliepen.
 »Zoodra dan de jongens naar buiten, het voorplein 41.
 »op geloopt zijn, werpt gij uwe schelp tegen den
 »grond, en ik trek de pit aan stukken. Dan kun-
 »nen de jongens zich niet weder in hunne schuil-
 »plaatsen verbergen, en wij zullen ze altijd kunnen
 »zien en ongestoord verzorgen." MANIKORO nam hier- 42.
 in genoegen, en zond terstond de voedster uit, om
 uitgezochte spijsen te koopen, waarop zij hare kin-
 deren wilde onthalen.

Met het vallen van den nacht nam zij weder hare vorige
 plaats in. Op den gewonen tijd kwamen de vier knapen uit 43.
 hunne schuilhoeken voor den dag, en liepen, na gegeten
 te hebben, het voorplein op. Zonder verwijl stond MANI-
 KORO op, greep de schelp, en smeed die tegen den grond;
 de voedster nam schielijk de pit, en scheurde die
 aan stukken. Eenige verhalers getuigen, dat uit de
 scherven van de schelp een boom ontstond, die tot 44.
 teeken strekte van 't leven en den dood van Baron
 SAKENDHER; anderen beweren, dat de schelp tot gruis
 viel, zonder dat er iets uit te voorschijn kwam.
 Op 't hooren van 't geknap der barstende schelp zetten
 de vier knapen 't verschrikt op een loopen, en wil- 45.
 den naar hunne vorige plaats terug keeren. Maar
 MANIKORO ijldde hare kinderen te gemoet, nam ze in
 de armen, en kuste den een voor, den ander na, ter-
 wijl ze geene woorden genoeg vond, om hare ver-
 rassing uit te drukken, en hun allerlei beloften te
 doen; want ze had er in 't minst niet op gerekend,
 werkelijk kinderen, en dat wel zulke schoone kinde- 46.

ren, te krijgen. De voedster was niet minder verlangend, om hare zonen te omhelzen, maar deze wilden 't zich niet laten welgevallen, alvorens eten te hebben gekregen (18). De moeder zeide hun, dat ze geduld moesten nemen tot zij haar restje ontvangen

47. had. MANIKORO putte zich uit in loftuitingen over hare kinderen, en gaf hun in alles genoeg, maar zij toonden weinig lust in eten en slapen. Zoolang Baron SAKENDHER door zijne moeder verzorgd werd, zag
48. zij hem nooit voedsel noch slaap gebruiken, en hij schepte in niets behagen dan in bloemen en welriekende geuren.

De *Nakodo*, wiens zonen intusschen hun' vollen wasdom naderden, was nog steeds onbewust, dat hij

49. behalve die elf nog twee kinderen bezat, Baron SOEKMOEL en Baron SAKENDHER genaamd, toen hij op zekeren dag een bezoek ontving van den *Pandhito*, dien hij met de uiterste gastvrijheid onthaalde, om zijne vreugde
50. de aan den dag te leggen, en hem tot inschikkelijkheid te bewegen. Want hij gevoelde, dat hij misdreven had, door van de geboorte zijner kinderen niet terstond kennis te geven aan den Heilige. De *Bagawan* MINTOENO vergaf hem zijn vergrijp, en zeide:
51. »Ik ben gekomen, om al uwe kinderen te zien, en »de vervulling van uwe belofte te vragen." Terstond riep de *Nakodo* zijne elf zonen, en liet ze den wijze zien. Maar op geen' van hen viel zijne keus, en met een misnoegd gelaat beklaagde hij zich over de ontrouw van den koopman, die twee zijner kinderen
52. schuil hield, en niet voor hem verschijnen deed. De *Nakodo* ontkende volstandig, en wist zich aan geene kwade trouw noch achterhouding schuldig. Toen bragt

de *Pandhito* hem te binnen, dat hij nog eene vrouw bezat, die, op 't achtererf afgezonderd, ook twee zonen 53. gebaard had. De *Nakodo* stooft op van ontsteltenis; want hij had geheel vergeten, dat hij nog eene vrouw had, die afzonderlijk gehuisvest was, en was te eenen male onbewust, haar een deel van het toovermiddel des *Pandhito's* te hebben gegeven. Toen deze echter 54. van 't begin af had opgehaald, hoe den *Nakodo* uit die opgeslotene vrouw kinderen geboren waren, verheugde hij zich uitermate, en deed zijne zonen Baron SOEKMOEL en Baron SAKENDHER ontbieden, om ze aan 55. den Heilige te vertoonen. De bode begaf zich in allerijl op weg, en vond MANIKORO, aan welke hij hare kinderen afvroeg, dewijl de *Pandhito* ze zien wilde. Zij begon bitter te weenen, toen zij vernam, dat hij één van hare kinderen tot *medgezel* wilde nemen.

DERDE ZANG.

Kinanthi.

Luid klaagde zij, dat men haar van hare lievelin- 56. gen wilde scheiden en hield niet op, beide knapen te omhelzen. »Moeder,» zeide SAKENDHER op zachten 57. toon, »wees niet al te mistroostig. Indien werkelijk »een van ons door den *Pandhito* geëischt wordt, ben »ik bereid, om dat lot te ondergaan. Laat mijn' broc- »der hier blijven, om u te bewaken, en geef mij over 58. »aan God den Allerheiligste. Sta het zonder terug- »houding toe: wie weet, of ik niet nog eenmaal hulp »van God erlang?» Daarop sprak hij tot Baron SOEK-

59. MOEL: » Broeder, blijf gij achter, om op moeder te passen. Slechts SAKEBER vraag ik tot mijn' medgezel, en
60. » 't zwaard, waar ik mede geboren ben, wil ik medenemen, waar ik heenga. Voorts moet gij dezen ring van mij zorgvuldig bewaren. Weet, dat het een teeken is, waaraan gij mijn leven en mijn' dood kunt
61. » herkennen. Wordt de steen dof, houd u dan verzekerd, dat ik ziek ben; valt hij uit de kast, of
62. » raakt hij verloren, dan ben ik dood, en laat dan niet na, mij op te sporen, zoo 't u eenigzins mogelijk is." Weenend nam Baron SOEKMOEL den ring, en Baron SAKENDHER nam van zijne moeder afscheid. Hij
63. verliet haar daarop, gevolgd door Baron SOEKMOEL, SOEHOELMAN en SAKEBER, om vóór hun' vader te verschijnen.
64. Toen zij voorkwamen, ontstelde de koopman op het zien van die beide zonen, wier gedaante die der elf anderen in schoonheid verre overtrof. Terstond om-
65. armde hij hen, en kuste ze keer op keer; want zijne genegenheid was nog te grooter, dewijl hij niet gerekend had op hun bezit. Ook de *Pandhito* was, zoodra hij SAKENDHER zag, bij uitstek met hem ingenomen, en deed hem lagchend allerlei beloften. Hij vroeg daarop den *Nakodo*: » Hoe heet mijn klein-
66. » zoon (19)?" De *Nakodo* vroeg zijn' zoon naar zijn' naam, en deelde dien mede aan den *Wikoe*. » *Nakodo!*" hernam deze toen, » uit uwe kinderen kies ik » dezen Baron SAKENDHER, om hem werkelijk tot mijn'
67. » kleinzoon te nemen, en naar 't gebergte mede te voeren." De *Nakodo* durfde zich niet te verzetten, en leverde zijn' zoon, onder 't storten van vele tranen, over. SAKENDHER, naar zijn verlangen gevraagd

zijnde, antwoordde zijn vader: »Ik onderwerp mij aan uw' wil, en zal zonder wederstreving naar de kluis op het gebergte medegaan." (20.) 69.

Verheugd over deze woorden van den jongeling, nam de *Wipró* afscheid, en keerde naar 't gebergte terug, vergezeld van Baron SAKENDHER en SAKEBER. Hij vond in SAKENDHER zooveel behagen, dat hij hem in de armen wilde nemen, om spoedig den berg te bereiken. Maar SAKENDHER, die toen reeds de jongelingsjaren was ingetreden, liet het niet toe, en wilde volstrekt alleen loopen. 70.

De reizigers waren nog op weg, toen zij vier boosdoeners tegenkwamen. De *Pandhito* nam de vlugt, SAKEBER liep mede, en spoorde ook Baron SAKENDHER aan, om zich door de vlugt te redden. Maar deze wilde er niet van hooren, en besloot zich te weer te stellen. Hij ging de booswichten te gemoet, die den jongeling gezamenlijk overvielen, maar alle vier overwonnen werden, en omkwamen onder de slagen van zijn zwaard. De *Pandhito*, ziende, dat de boosdoeners gesneuveld waren, liep naar den knaap toe, en overlaadde hem met liefkozingen en loftuitingen, waarna zij hun' weg vervolgden. 71.

Het duurde niet lang, of zij bereikten de hermitage. SAKENDHER werd door den Heilige hoogelijk geprezen, en kreeg in alles zijn' zin. Na eenigen tijd gaf deze hem al de schatten van zijne verblijfplaats over, en zeide: »Het komt mij voor, mijn jongen, dat gij hier op den berg reeds geheel t'huis zijt: neem thans al mijne bezittingen aan, en beschouw u als eigenaar van al wat in deze kluis bevat is. Zie hier de sleutels van al de vertrekken; maar let wel op, om die 72.

- »twee groote kamers nooit te openen! Met uitzondering van die twee kunt gij doen, wat gij wilt.
78. »Ik zal er u niet in verhinderen. Ik ga thans uit, »de hermitage rond, om mijn veldgewas in oogenschouw te nemen, dat door het wild vernield is.»
79. Baron SAKENDHER nam toen al die sleutels aan. De *Pandhito* ging des morgens uit, en kwam tegen den avond terug. Die handelwijze hield hij van dag tot dag vol.
80. Na verloop van eenige dagen, toen de *Pandhito* weder uitgegaan was, zeide Baron SAKENDHER zachtjes tot SAKEBER: »Wat mag toch de reden zijn, dat grootvader ons zoo herhaaldelijk vermaant, om nooit die
81. »twee kamers te openen? Kom, laat ons eens zien!» SAKEBER volgde, en zij openden de eene kamer. Deze had twee deuren achter elkander. Binnen de eerste
82. deur zagen zij een fornuis, waar een groote ketel op stond. SAKENDHER vroeg zijn' bediende: »SAKEBER, weet »gij, wat dat voor een gereedschap is?» »Dat dient,»
83. antwoordde deze, »om palmwijn (21) in te koken. »Ik denk, dat de Heilige gewoon is, suiker te ver»koopen.» De jongeling lachte van vergenoegen, en
84. opende de tweede deur. Een walgelijke reuk woei hun tegen, en zij vonden 't vertrek vervuld met geheele hoopen van menschenbeenderen. SAKENDHER aanschouwde het met verontwaardiging, en kon zich niet ver-
85. klaren, wat hij zag; SAKEBER werd rood van walging, en braakte bij herhaling. Zij sloten terstond weder de beide deuren van 't vertrek, en Baron SAKENDHER begaf zich naar de andere kamer.
86. Toen deze geopend was, zagen zij met schrik, dat er zich een oude *Dityo* in bevond. Gevraagd zijnde,

wie hij was, en hoe hij daar opgesloten kwam, antwoordde de *Raksósó*: »Ik ben Kolo Singgoen Koro; 87.
 »wie er lust in heeft noemt mij gewezen *Wipro*-vorst
 »van 't eiland *Tembini*: zoo heette mijn rijk. Maar
 »MINTOENO heeft mij door middel van list verdrongen; 88.
 »en dewijl hij mij niet van 't leven berooven kon,
 »alhier opgesloten." SAKENDHER vroeg verder: »Zoo 89.
 »straks heb ik een vertrek gezien, waarin beenderen
 »opgestapeld lagen: wat zijn dat voor beenderen?"
 »Het zijn beenderen van menschen," hervatte SING-
 GOEN KORO. »Weet, jongeling, dat MINTOENO een men- 90.
 »scheneter is. De stapels van beenderen, die gij daar
 »in de kamer gezien hebt, zijn de overblijfselen van
 »vorstenzonen en kinderen van groote *Priaji's*, die; 91.
 »even als gij, door MINTOENO kwanswijs als kinderen
 »aangenomen, maar na verloop van tijd verslonden
 »zijn." »Dat liegt gij, *Dioe!*" viel SAKEBER in, »gij 92.
 »stookt ons maar op, om onaangenaamheden te ver-
 »wekken, met uwe ijselijke vertelling. Zoo 't waar
 »is, wat gij daar gezegd hebt, wel, raad dan mijn'
 »naam, en wie mij heeft voortgebracht!" De *Dityo* 93.
 lachte, en antwoordde: »SAKEBER is uw naam, de
 »voedster uwe moeder, en gij hebt nog een' broeder,
 »die SOEHOELMAN heet." SAKEBER lachte luidkeels; 94.
 en zeide: »Gij hebt niet misgeraden!" De *Pan-*
dhito zeide verder tot SAKENDHER: Zoo gij niet ge- 95.
 »looft, wat ik u gezegd heb, ik bezit een toover-
 »middel, om al, wat leven gehad heeft, uit de
 »dooden op te wekken: de naam van dat water is
 »*Reh Tótó Darmó*. Besproei daarmede al de been- 96.
 »deren, welke daar in de kamer liggen opgehoopt:
 »dan zullen ze ongetwijfeld herleven, en ware men-

97. »schen worden, gelijk zij vroeger geweest zijn." Verheugd nam SAKENDHER het levenswater aan, en begaf zich naar de plaats, waar de beenderen lagen.

Na de deuren geopend te hebben, besproeide hij de stapels beenderen met het levenwekkend water,

98. en terstond hechtten de beenderen zich aan elkander, ieder op zijne eigene plaats, tot dat er menschen uit ontstonden, en allen hunne vroegere gedaante hernamen. SAKENDHER aanschouwde met ver-

99. bazing het vermogen van 't voortreffelijk water, en bewonderde 't schoone voorkomen der vorstenzonen, hunne koninklijke afkomst en den voorouderlijken heldenaard waardig, die doorstraalde in de *overgeërfde* houding.

VIERDE ZANG.

Pankoer.

100. Baron SAKENDHER vroeg de herborenen naar hunne namen en afkomst, en naar de oorzaak van hun' dood in de hermitage, en hunne verklaring verschilde in geen opzigt met het verhaal van den *Dityo*.
101. Baron SAKENDHER ging nu met SINGGOEN KORO te rade over 't geen hem verder te doen stond. »Het »best komt mij voor," sprak deze, »de prinsen in »hunne kamer schuil te houden, opdat MINTORNO er
102. »niets van merke. Wanneer hij uitgaat, is 't eigen- »lijk slechts, om buit te zoeken, en zoodra 't hem »eens mislukt zal zijn, eene prooi te vinden, zal hij »u liefkozen, en voorgeven, u te willen scheren. Maar

»gij loopt dan groot gevaar, daar hij u in 't kokend 103.
 »water werpen zal, 't welk hij daar in den ketel ge-
 »reed maakt. Zoo gij u niet wilt laten scheren, zal
 »hij u kwanswijs zeggen, het vuur in 't fornuis on-
 »der dien ketel op te rakelen, en, zoo gij niet op
 »uwe hoede zijt, u terstond in den ketel stooten. 104.
 »Laat het u dus vooral niet aan waakzaamheid ont-
 »breken!” Baron SAKENDHER volgde den raad van
 den *Jaksò*, en verzocht de prinsen, in hunne kamer
 terug te keeren, zeggende: »Broeders, gaat naar bin- 105.
 »nen in de kamer, en vrees niets! Ik zal uw'
 »dood wreken, en mijn hart zal niet rusten, voor
 »dat uw moordenaar door mijne wraak is verslagen.”
 De prinsen betrokken toen weder gezamenlijk hunne 106.
 kamer, en ook SINGGOEN KORO keerde in zijne gevan-
 genis terug. Baron SAKENDHER begaf zich spoedig
 naar 't hoofdgebouw, en hield zorgvuldig de wacht.

De *Bagawan* MINTORNO kwam van zijn' togt terug,
 met een gelaat, waarop de vraatzucht te lezen 107.
 stond. Terstond begon hij SAKENDHER te vleijen en
 te liefkozen, overlaadde hem met zoete woorden, en
 wilde hem kussen; maar de knaap ontweek hem
 telkens, en wilde hem niet laten naderen. De *Dwi-*
djo ging toen naar den ketel, en maakte 't vuur 108.
 aan. Zoodra 't water borrelend kookte, beval hij
 Baron SAKENDHER, het vuur aan te porren. Daar hij
 weigerde, werd de *Wikoe* ten laatste toornig, en
 wilde hem geweld aandoen. Maar 't gelukte hem 109.
 niet, den knaap te grijpen, en terwijl hij aanhou-
 dend den ketel omliep, bragt SAKENDHER fluks den
Rakso een' steek met het zwaard toe, die hem op
 eens dood deed nederstorten. Het lijk wierp hij in

- den ketel, waar het in een oogenblik tot brij werd.
110. Baron SAKENDHER begaf zich daarop naar SINGGOEN KORO, bevrijdde hem uit zijne gevangenis, en maakte hem bekend met het uiteinde van *Bagawan MINTOENO*. Niet gering was de blijdschap van SINGGOEN KORO: hij zwoer eeuwige trouw aan SAKENDHER, wien hij besefte het leven verschuldigd te zijn, stelde zich geheel te zijner beschikking, en verklaarde, zich te onderwerpen aan al, wat den jongeling behagen zou. »SINGGOEN KORO,» antwoordde SAKENDHER,»
111. »ik beschouw u voortaan als mijn' ouderen bloed-
»verwant, en wil u mijn' grootvader noemen. Blijf
»in 't rustig bezit van deze hermitage, en neem mij
»onder uwe hoede!» SINGGOEN KORO had hier geene
112. bedenking tegen. Baron SAKENDHER liet toen de vorstzonen uit hun vertrek te voorschijn komen, en overleide met den *Raksoso*, hoe hij verder met hen handelen zou. »Het best ware,» zeide SINGGOEN KORO,
113. »hen uit te noodigen, elk naar zijn eigen rijk te-
»rug te keeren, ten einde zij 't genoegten smaken,
»van hunne ouders, bloedverwanten en vrienden we-
»der te zien.» Baron SAKENDHER vereenigde zich met dit voorstel, 't welk SINGGOEN KORO daarop aan de
114. vorstzonen overbragt. »Mijne kinderen,» sprak hij, »de wensch van uw' heer is, dat gij thans elk
»naar zijn eigen rijk terug keert!» De jongelingen verzetten zich tegen dezen last, en gaven hun vast
115. besluit te kennen, om, tot vergelding der weldaden, waarmede SAKENDHER hen allen overladen had, zich tot in den dood aan zijne dienst te wijden. »U
»aller betuigingen van trouw,» hernam SINGGOEN KORO,
»zijn door uw' heer met welgevallen aangeno-

»men. Maar hij acht het onverschillig, of gij u 117.
 »in uw eigen rijk bevindt, of hem vergezelt in
 »allen nood en dood (22).” En op 't zelfde oog-
 blik een zichtbaar teeken hebbende voortgebracht,
 vervolgde hij: »Ziet, mijne kinderen, wanneer
 »gij in vervolg van tijd een dergelijk teeken we- 118.
 »der aanschouwt, spoedt u allen dan hierheen, met
 »al uw volk ten strijde toegerust!” De vorstzonen
 beloofden, dit bevel in 't oog te houden, en
 betuigden één voor één hunne dankbaarheid en
 trouw aan KOLO SINGGOEN KORO en SAKENDHER, aan wie 119.
 zij 't leven te danken hadden. Daarop maakten
 zij zich gereed, en keerden ieder voor zich naar huis
 terug.

Maar blijven wij bij Baron SAKENDHER en den *Jak-* 120.
so Pandhito. SINGGOEN KORO wijdde nu zijne dagen
 aan onafgebrokene boete, en declde aan SAKENDHER
 't vermogen om te overwinnen en allerlei bovenna-
 tuurlijke gaven mede. Hij leerde hem de toover-
 spreuk om zich onzichtbaar te maken, en hoe hij
 zich met de geesten vermengen kon, en zonder vleu- 121.
 gels door de lucht zweven; in 't kort, de heilige
Dityo putte zijne kennis uit in 't onderrigt aan SA-
 KENDHER. De jongeling was dan ook weldra volleerd
 in alle kundigheden, en gaf zich met toenemende
 gestrengheid aan 't kluizenaarsleven over.

Op zekeren nacht droomde Baron SAKENDHER, dat 122.
 hij huwde met de Prinses van Spanje. Bij 't ont-
 waken gevoelde hij eene hartstogtelijke liefde voor
 haar, die hem in den droom verschenen was, en
 haastte zich, den geheelen inhoud van dien droom
 aan SINGGOEN KORO mede te deelen. »Mijn zoon!” 123.

- was 't antwoord van den *Pandhito*: »door dit middel is u de gunst van den Heer ten deel gevallen. »Het is u voorbeschikt, een groot held, een uitstekend man te worden, die alle vorsten zal te bo-
124. »ven gaan, en over de koningen heerschen. Maar »groot zullen de moeilijkheden zijn; want zoodanig is het gewone lot der stervelingen, dat zij geen' »zegen verwerven, zonder groote beletselen te over-
125. »winnen. En daarom, wees op uwe hoede! Begeef »u, zoo ge mijn' raad wilt volgen, van stonden aan »naar Spanje. De vorst van dat rijk bezit eene dochter van uitstekende schoonheid. Reeds hebben alle »vorsten en regenten der omgelegene landen naar
126. »hare hand gedongen, maar geen van hen heeft tot »nu toe een gunstig antwoord bekomen, en zij bevinden zich daarom nog allen aan 't hof van Spanje. »Voor u is die prinses door het noodlot als gemalin bestemd. Ik zal u met mijne gebeden ondersteunen,
127. »en zoolang ik mijne boete voortzet, onthoudende »mij van voedsel en slaap, moogt gij er de verdiensten van wegdragen (23), als vergelding voor uwe »weldaad."

- De jongeling betuigde met aandrang zijn' dank
128. voor de inlichtingen van den *Dityo*, en verklaarde zich bereid, om zijn' raad te volgen. »Bovendien», hernam SINGGOEN KORO, »bied ik u, mijn zoon, een »kostelijk toovermiddel aan, genaamd *Tirtó Kantjónó* (goudwater): al, wat daar mede gewreven
129. »wordt, al ware 't een beest, verandert onfeilbaar »in goud." Vol blijdschap nam BARON SAKENDHER het toovermiddel aan, nam vervolgens afscheid, en ver-
130. liet de kluis, gevolgd door SAKEBER.

Zij hadden de hermitage reeds ver achter zich gelaten, toen eene groote slang uit de aarde te voorschijn schoot, en den jongeling te gemoet kwam. SAKEBER schrikte hevig, en beefde op 't zien van de slang. Maar 131. deze verstond de manieren der menschen, en sprak tot SAKENDHER, »schrik niet, meester! ik wil u »geen leed doen: ik ben uw broeder, gelijktij- »dig met u geboren, en wil u dienen, en u vol- 132. »gen, waar gij ook heen gaat.” »Zoo gij waarheid »spreekt,” antwoordde SAKENDHER »zoo laat mij u wrijven »met mijn tooverwater.” De slang liet zich zonder tegenstand inwrijven, en veranderde terstond in goud, 133. dat de glans er bij stralen van afblonk. SAKENDHER zag dit met vreugde, en zeide: »Hoor, slang, keer »voor 't oogenblik naar uwe plaats terug. Zoo mij »in 't vervolg eens gevaar bejegt, kom dan op 134. »mijn' wil spoedig tot mij!” De slang beloofde gehoorzaamheid, en kroop in de aarde terug.

Terwijl SAKENDHER zijn' togt vervolgde, kwam een gevleugeld paard de lucht doorklieven, in vollen dos nederstrijken, regelregt den *Radèn* (24) te ge- 135. moet. Het verstond de manieren der menschen, en sprak: »Het behage u, mijn meester, op mijn' rug »te stijgen: ik ben uw broeder, gelijktijdig met u »geboren.” SAKENDHER verheugde zich zeer, en wreef het paard met zijn toovermiddel, waardoor het in 136. goud veranderde, en vlammende stralen schoot. Maar SAKENDHER wilde het nog niet bestijgen, en 't bleef dus achteraan, volgende bestendig den *verliefde*.

VIJFDE ZANG.

Asmòrandónò.

137. SAKENDHER was nog niet ver gevorderd, toen een arend uit de lucht voor hem neêrstreek, en te ken-
138. nen gaf, dat hij zijn broeder was, gelijktijdig met hem geboren, en hem voortaan wilde volgen, overal waar hij heen ging. De koning der vogelen werd toen gewreven met het tooverwater, en veranderde
139. van vederen. Zij werden goud en blonken met een' prachtigen glans. SAKENDHER hervatte toen zijn' togt, gevolgd door SAKEBER en 't paard, en overschaduwde door den arend.
140. De koning van Spanje beheerschte een uitgestrekt gebied, voerde gezag over al zijne medevorsten, en was rijk in volk en in schatten. Hij had slechts één kind, eene dochter van zeldzame schoonheid. De roem van hare gestalte, waardoor ze alle vrou-
141. wen te boven ging, had zich tot in de naburige rijken, regts en links van Spanje, verbreid, en de vorsten en regenten van den omtrek kwamen in menigte naar Spanje om naar hare hand te dingen.
142. Maar geen hunner zag zijne hulde aangenomen door de schoone van het hof, die de herhaalde voorstellen van hare ouders volstandig van de hand wees. De
143. reden hiervan was, dat zij gedroomd had, te huwen met een' edelman van 't gebergte, Baron SAKENDHER genaamd, en even schoon als heldhaftig. Vervuld van liefde voor 't beeld van haar' droom,
144. vlood zij uit den *Kraton*, slechts door ééne be-

diende vergezeld, om hem te zoeken, die haar in den slaap verschenen was.

De verdwijning der prinses, die zich des nachts verwijderd had, bragt het geheele hof in opschudding. De Koning en Koningin waren in de uiterste ongerustheid wegens het gemis van hunne dochter, die vruchteloos gezocht werd; en weenend smeekte de vorstin haar' gemaal om hulp. De koning, geene uitkomst meer ziende, besloot een' wedstrijd uit te vaardigen, onder bepaling, dat hij, die de prinses terugvond, hare hand en tevens den rang van kroonprins verwerven zou. De vorsten der naburige rijken, van dezen wedstrijd verwittigd, zonden onwijd boden uit, om de prinses op te sporen.

De bloem des *Kratons* was intusschen reeds ver van de hofplaats verwijderd, en week van den weg af, terwijl zij niet ophield, SAKENDHER aan te roepen. Al, wat zij zag of hoorde, bragt haar den geliefde vóór den geest: het geluid der paauwen klonk haar in 'toor als de roepstem van den heminde; in de welriekende lucht, die haar tegenwoei van de op't pad verspreide bloemen, herkende zij den geurigen adem van den SAKENDHER uit haar' droom.

Wie 't noodlot tot een paar bestemd heeft, zegt het spreekwoord, mogen door zeeën en bergen gescheiden zijn, vroeg of laat moeten zij elkander ontmoeten. Een schitterend geflikker in de lucht trof het oog van de prinses, en naauwkeuriger toeziende, onderscheidde zij een' grooten vogel, die langzaam kwam aangevlogen. Vol verbazing zag zij voorts een' jong en schoon edelman naderen, door één' bediende vergezeld, en achtervolgd door zijn paard, terwijl een gouden vo-

gel hem tot scherm versterkte. Er was geen twijfel aan, sprak zij bij zich zelve, of het was dezelfde, dien zij in den droom gezien had.

152. Baron SAKENDHER van zijn' kant ontwaarde eene vrouw, die zeer vermoeid scheen, en, van ééne bediende vergezeld, onder een' boom zat te rusten. Toen zij elkander genaderd waren, ontstelden beiden
153. bij 't herdenken aan hun' droom. Baron SAKENDHER vroeg de prinses, van waar zij gekomen was, en waar zij heen wilde. Zij vertelde 't hem alles van 't begin tot het einde, en SAKENDHER maakte op zijne
154. beurt zijn' naam en zijn oogmerk bekend.

- Bekorten wij de beschrijving hunner zamenspraak. Baron SAKENDHER zette zich naast de prinses neder, en overstelpte haar met vleijende woorden. Zij sprak
155. tot hem: »Dewijl wij thans gevonden hebben, wat »wij zochten, zoo stel ik u voor, wanneer dit uwe »goedkeuring wegdraagt, ons gezamenlijk naar 't hof »van Spanje te begeven, ten einde vóór den Koning »mijn' vader te verschijnen.» SAKENDHER keurde dit
156. goed, en nam de prinses met zich op het paard SEMBRANI (het gevleugelde paard). Langzaam gingen zij op weg, overschaduwed door GAROEDHÓ (den arend).

- Op weg kwamen zij 't volk tegen, dat door de
157. vorsten was uitgezonden, om de prinses te zoeken. Zij wilden zich van haar meester maken, en weldra kwam het tot een' hevigen strijd. Velen van 't volk der vorsten bezweken voor den verwoeden aanval van SAKENDHER, bijgestaan door den vogel GAROEDHO
158. en het paard SEMBRANI. Zij, die aan den dood ontkwamen, namen de vlugt, en bragten hunnen meesters 't bericht, dat de prinses huiswaarts keerde, ver-

gezeld van een' edelman van bovennatuurlijk vermogen en uitstekenden heldenmoed, die al de zendingen der vorsten verslagen had. De vorsten ontstaken op dit berigt in hevigen toorn, meenende, dat de vlugt der prinses ten doel had gehad, om bijstand tegen hen te zoeken. Terstond traden zij met elkander in overleg, en besloten, wat het ook kosten mogt, den *Kraton* van Spanje te verwoesten. Zij vaardigden een bevel uit tot wapening hunner troepen, rukten vervolgens uit, en omsingelden de hofplaats van Spanje. 159. 160.

De prinses had intusschen met haar' minnaar de hofplaats bereikt, en liet Baron SAKENDHER buiten de poort (25) achter. Toen de bedienden zagen, dat de prinses terugkwam, liepen zij haar gezamenlijk te gemoet, en gaven zich aan de levendigste vreugde over. De koning en koningin, door de dienstboden van de komst der prinses verwittigd, gingen haar ijlings te gemoet, en troffen haar aan in de poort. Met een' luiden vreugdekreet omarmde de vorstin hare dochter, en ook de koning bedwong zijne tranen niet; want hij had niet meer verwacht haar weder te zien. Nadat men naar behooren had plaats genomen, vroeg de vorst zijne dochter, hoe zij er toe gekomen was, de stad te verlaten, en vervolgens uit eigene beweging terug te keeren. Toen zij hem nu alles van 't begin tot het einde verhaalde, werd hij hevig getroffen, maar eindigde met zich te verheugen, en vroeg haar: »Waar bevindt zich thans uw »man (26)?" »Die is buiten!" antwoordde zij. Terstond beval de vorst, Baron SAKENDHER te ontbieden. Deze verscheen vóór hem, boog zich ter aarde, en kuste 161. 162. 163. 164. 165.

- hem de voeten met alle teekenen van den diepsten
 166. ootmoed. Bekoord door de jeugdige schoonheid en
 't kloekc voorkomen van SAKENDHER, vroeg de vorst
 hem zijn' naam en de plaats, van waar hij kwam.
 Op *bescheiden'* toon antwoordde SAKENDHER:

ZESDE ZANG.

Gamboeh.

167. »Heer Vorst, ik kom van den berg *Rah-*
 » *somolo*; mijn naam is SAKENDHER, en ik heb den berg
 » verlaten met het oogmerk, om u te komen dienen.”
 168. Deze woorden vermeerderden nog het welgevallen
 des konings. »Mijn jongen,” sprak hij, »dewijl ik
 » mij vroeger bij gelofte verbonden heb, elk, wie hij
 169. » ook zijn mogt, die mijne dochter terugvond, met
 » haar in 't huwelijk te verbinden, en te vereeren
 » met den rang van *Praboe Anom* (Kroonprins), zoo be-
 » haagt het mij, u onverwijld als zoodanig uit te roe-
 170. » pen.” SAKENDHER betuigde, terwijl hij zich ander-
 maal ter aarde boog, zijn' dank voor de gunst van
 den koning; en deze maakte zonder uitstel aan zijne
 171. onderdanen bekend, dat SAKENDHER met de prinses in
 den echt verbonden was, en verheven tot den rang
 en titel van kroonprins.

- De vorst zeide vervolgens: »Mijn zoon, daar de
 » rijksetel van Spanje thans van vijanden omringd is,
 » die den strijd tot zijne verdelging ondernomen heb-
 172. » ben, zoo zeg mij, wat is uw raad in deze omstan-
 » digheid?” »Ik zelf”, was 't antwoord, »zal uwe

»vijanden bestrijden. Mijn eenig verzoek is, dat
 »het u behage, mij een' enkelen toeschouwer te gun-
 »nen, om getuige te zijn van mijn gedrag op 't 173.
 »slagveld!" »Voer al mijn volk," hernam de Vorst
 vol vreugde, »zooveel de *kraton* van Spanje bevat,
 »tegen den vijand ten strijde; maar ik verlang, 174:
 »dat gij hun ten steun en bevelhebber strekken zult." Na
 deze woorden gaf de vorst bevel, al 't volk te
 verzamelen en ten strijde toe te rusten. De prinses 175.
 zeide tot hem: »Vader, ik wil mijn' man volgen
 »in den aanval op uwe vijanden, ten einde bekend te
 »zijn met zijn leven of sterven; en ten andere, de- 176.
 »wijl de Spaansche troepen mijn' man nog niet ken-
 »nen, zou dit niet nalaten, hunne strijdlust te ver-
 »flaauwen; maar wanneer zij mij in 't oog hebben,
 »zullen zij ongetwijfeld met de meeste geestdrift vech- 177.
 »ten." De vorst omhelsde zijne dochter, prees haar
 doorzigt, en stond haar toe, met haar' man den vijand
 te gemoet te trekken. Baron SAKENDHER ontving een 178.
 vorstelijk gewaad, hetwelk zijne schoonheid vermeer-
 derde, en nam daarop afscheid, met zijne gade aan
 de hand. De krijgsbenden waren weldra ten strijde
 toegerust, en rukten uit in tallooze menigte. 179.

Het volk der naburige vorsten, ziende, dat de
 troepen van binnen uittogen, om zich te weer te
 stellen, bereidde 't strijdperk, en schaarde zich in een' 180.
 kring. Men maakte zich gereed tot een persoonlijk
 gevecht tusschen de legerhoofden, terwijl het volk
 zich bepalen zou tot een aanmoedigend krijgsges-
 chreeuw. Eensklaps reed SAKENDHER, gezeten op SEM- 181.
 BRANI, en overschaduwde door den gouden arend,
 naar 't midden van 't slagveld door, en daagde met

- trotschen moed, wien 't lustte, ten kampstrijd uit.
182. De vijandelijke vorsten aanschouwden met al hun volk vol verbazing het uitstekende paard en den gouden arend. Zij trokken de een na den ander ten strijde, dezen met pijl en boog gewapend, genen met
183. karabijn, met zwaard of piek, anderen met pistolen, ieder naar 't hem lustte; maar geen dier wapens mogt baten tegen de ongevoeligheid en onkwetsbaarheid van SAKENDHER. Van hunne zijde integendeel
184. sneuvelden velen, zoowel door het zwaard van SAKENDHER als door de klauwen van GAROEDHO en onder de hoeven van SEMBRANI. Zoo velen als er van de vorsten
185. aan den dood ontkwamen, onderwierpen zich met al hun volk, daar geen van hen den strijd tegen den prins kon volhouden. Hij eischte bewijzen van de
186. opregtheid hunner onderwerping; en nadat zij allen die gegeven hebben, bragt hij hen in den *Kraton* vóór den vorst.

- De Koning van Spanje was uiterst verheugd, en
187. prees de bekwaamheid van zijn' schoonzoon. » Al die » onderworpelingen'', » sprak hij, » stel ik in uwe magt: » ik wil er mij niet mede inlaten. Handel met hen, » zoo als gij verkiest, en regel zelf de zaken der vorsten.
188. » Want met alle regt komt er u het voordeel van toe.'' De Kroonprins, zijn' dank aan den Koning betuigd hebbende, beval de onderworpene vorsten uit te rukken,
189. en ieder naar zijn eigen rijk terug te keeren, slechts onder beding, van tweemaal 's jaars hulde en schatting te komen brengen: zij verlieten daarop in
190. vrijheid de stad, en trokken met hun volk ieder naar zijne haardsteden terug.

De kroonprins van Spanje bereikte nu het toppunt

van voorspoed en aanzien, en genoot al de onderscheiding, welke een' konings-zoon toekomt.

ZEVENDE ZANG.

Midjil.

Keeren wij thans terug tot de vier dochters van 191. den Vorst van *Leboer Gongso*. Het was haar ter ooren gekomen, hoe haar vader van 't leven beroofd was door een' mensch van bovennatuurlijke 192. vermogens, Baron SAKENDHER genaamd, en hoe zijne kluis thans ten verblijf strekte aan denzelfden *Raksoso* - vorst, dien hij vroeger onttroond had en in boeijen gesloten. Het bericht van haars 193. vaders dood had haar met droefheid vervuld, en met verdubbelde strengheid gaven zij zich aan de boete over, ten einde bloedwraak te verwerven, en hare moorddadige oogmerken te bereiken. De vier prin- 194. sessen hadden zich weldra alle wondergaven eigen gemaakt, en lieten zich door geen gevaar meer afschrikken. Met bovennatuurlijk vermogen wisten zij door alle beletselen heen te dringen, hare boete was met welgevallen aangenomen, en al, wat zij wenschten, kwam door de kracht van haar' wil te voorschijn.

Thans waren zij juist in gebeden verdiept, en op 195. hare uitnoodiging verscheen haars vaders jongere broeder, de groote en uitstekende *Dityo* van 't land *Goewó Bôdjro* (28). SAJEMPROBO groette hem eerbiedig, en sprak op zachten toon: »Wat zegt gij, »oom, van den dood mijns vaders, die vermoord is 196.

- » door een' mensch, Baron SAKENDHER genaamd? Ver-
 » vult het uw hart niet met verontwaardiging? en is
 » 't niet jammer voor een' vader van zulke uitste-
 197. » kende dochters? Inderdaad, zoo wij geene wraak
 » namen over zijn' dood, ware 't hem schande, vier
 » dochters na te laten van bovennatuurlijke vermo-
 » gens en erfgenamen van zijn aanzien!" Hare drie
 198. oudere zusters zeiden: » Wat ons betreft, zuster, wij
 » zijn niet in staat, Baron SAKENDHER, 't zij met ge-
 » weld of met list, te bestrijden. Alom is zijne wonder-
 » magt bekend en zijn ongemeene heldenmoed; nie-
 » mand is opgewassen tegen zijne vermogens in den strijd.
 199. » De vorsten der naburige rijken met hunne duizenden
 » krijgsknechten, hebben den strijd niet kunnen vol-
 » houden, en zijn allen door hem overwonnen. Maar
 » bovendien is er nog meer, dat ons afschrikt. Die SA-
 200. » KENDHER weet dooden te doen herleven, en hoe lang
 » kunnen zij 't niet uithouden, wanneer zij, door u
 » gedood, toch weder in 't leven terugkeeren! En
 » dat zou nog door omzigtigheid te verhoeden zijn;
 » maar, wat ons 't meest in verlegenheid brengt,
 201. » hij heeft tot broeders een' gouden arend en een ge-
 » vleugeld paard van blinkend goud. In 't gevecht
 » strekt het paard tot voertuig, de gouden arend
 » tot zonnescherm, en duizenden van vijanden sneu-
 202. » velen door den greep der klauwen. Hoe zult gij 't
 » aanleggen, om hem te dooden? Ons komt het be-
 » zwaarlijk voor, tenzij men er list toe in 't werk
 » stelle." » Ik ben bereid," hernam de jongste zus-
 203. ter, » om het met list te beproeven. Maar gij, zusters,
 » blijft met oom achter, om de stad te bewaken!
 » Welligt vind ik een middel, om ons doel te be-

»reiken. Blijft gij zorgvuldig den *Kraton* bewa-
 »ken! aan den gouden *pisang* en den gouden rijst- 204.
 »dief hangt ons leven, aan den gouden katoenhe-
 »kel het leven van al onze *Boeto's*: bewaakt die
 »voorwerpen met aanhoudende zorg, want hun ver-
 »verlies zou ons onvermijdelijk ten verderve brengen."
 »Vrees niet, zuster," antwoordden de drie anderen: 205.
 »stel met beleid uwe listen te werk, en moge 't u
 »gelukken, ons bloedige wraak te verschaffen!" »Ik",
 voegde de oom er bij, »stel een volkomen vertrou-
 »wen in u!" 206.

SAJEMPROBO, na den Vorst haar' oom eerbiedige
 hulde te hebben toegebracht, bestreek zich het ge-
 laat, en op eens veranderde hare gedaante in die
 van eene jonge vrouw, schoon en bevallig als een
 beeld, door kunstige handen vervaardigd. Reis ge- 207.
 heel de wereld rond, en gij zult niets vinden, wat
 hare schoonheid evenaart of daarmee te vergelijken is.
 Haar ligchaam, fijn als glas, hare welgeëvenredigde
 borsten, een paar ivoornoten (29) gelijk, haar mid-
 del, dun als dat van eene wesp, kon niet worden
 aanschouwd zonder liefde te verwekken.

Aldus toegerust, nam de prinses afscheid van den 208.
 vorst, haar' oom, en van hare zusters, en vertrok met
 eene kindermeid (30) en eene zoogvrouw; door vier
 dienstmaagden gevolgd. Haar gordel, als sluijer over
 't hoofd gedragen, stond haar buitengemeen beval-
 lig, en vele voorbijgangers, die haar aanschouwden, 209.
 verloren 't verstand van verliefdheid. De kooplie-
 den verlieten hunne waren, en volgden haar, van
 liefde overmand; de dorpelingen zelve liepen haar
 in menigte achterna. Toen zij de stad binnenkwam, 210.

liep alles door elkander, om haar te zien: in rijen stonden zij langs den weg geschaard, het was overal
 211. opgepropt vol, en de menschen liepen bij menigte uit de huizen naar buiten.

Weldra kwam 't gerucht den Koning ter ooren, dat er eene vreemde vrouw verschenen was, van uitstekende schoonheid en vergezeld van zes bedienden,
 212. gevende zich uit voor eene koningsdochter uit het *Frankische* land (31). Uit afkeer tegen een voorgesteld huwelijk zwierf zij nu in ballingschap de aarde rond, dewijl zij gedroomd had te huwen met
 213. den Koning van Spanje, wien zij thans hare diensten kwam aanbieden.

De Koning beval, de vreemdelinge zonder verwijl binnen te brengen, en zij werd dadelijk naar 't vrouwenverblijf geleid. Haar uitzigt behaagde den Vorst;
 214. want nooit had hij eene vrouw aanschouwd, die in schoonheid met haar te vergelijken was. Hij nam haar tot wettige gemalin, en verhief haar, onder den
 215. naam van *Ratoe*, tot de eerste zijner vrouwen. Dag en nacht gaf hij zich met haar, als een paar zee-krabben (32), aan onafgebroken minge koos over, en vergat al zijne andere vrouwen, om slechts die nieuw
 216. gevondene ongestoord te bewaken. Achthonderd in getal behalvé haar waren de echtgenooten van den Koning van Spanje, allen dochters van vorsten. Maar
 217. elken nacht, zoo luidt het verhaal, verdween er eene van die vrouwen, verslonden door de nieuwe gemalin SAJEMPROBO, tot groote onsteltenis van den Koning, die de oorzaak niet doorgrondde.
 218. Zoo duurde het een' geruimen tijd, dat SAJEMPROBO besluiteloos bleef en verlegen, hoe zij haar' aanslag

tegen SAKENDHER op eene bedekte wijze zou ten uitvoer brengen. Zij kwam tot het besluit, hem een' 219. strik te spannen, door hem alleen naar haar land te doen gaan, waar hij ongetwijfeld zou omkomen, overvallen door de moedige en vermogende *Boeto's*. Zij begon toen te mokken en te weenen op hare 220. slaapstede, zoo dat de Koning zeer bedroefd werd, en alles aanwendde, om haar tevreden te stellen. »Zuster, gebiedster," zoo vleide hij aanhoudend, »wat »verlangt gij toch? Vraag maar, wat u ontbreekt, 221. »al gingen er al de rijkdommen van Spanje aan op; »maar ween slechts niet! Eisch maar, en ik zal u »verschaffen, wat gij begeert!" Nokkend antwoordde zij: »Broeder Vorst, zoo gij mij waarlijk lief hebt, 222. »wat zou ik met schatten doen? maar ik verzoek »slechts een' schoonen, gouden *pisang*, met jonge »blaadjes van *tjindhé* (zijden stof), de groote bla- 223. »den van zijde en een' steel van goud." »Waar zal »ik dien vinden, zuster?" hernam de vorst; »even- »wel wees maar stil, ik zal er een' laten maken, en »die zal zeker spoedig gereed zijn." Maar zij begon luide te weenen, en riep: »Ik wil er geen' hebben, 224. »door menschen gemaakt: ik vraag een' levenden »gouden *pisang*; en als ik dien niet krijg, zal ik »zeker sterven." »Nu," zeide de vorst, »wees bedaard, »ik ga er op uit."

De Koning verwijderde zich, en zette zich buiten 225. neder, door het volk omgeven. Hij deed zijn' schoonzoon ontbieden, en de Kroonprins met zijne echtgenoot werd spoedig vóór hem gebracht. Reeds van verre door den Vorst gewenkt, naderde hij met een' eerbiedigen groet, en nam vervolgens plaats op een' 226.

»prachtigen gouden zetel. »Ik heb u doen ontbieden,»
 sprak de Vorst, »omdat ik mij in groote verlegen-
 »heid bevind door een verzoek, waarmede uwe moeder
 »mij heeft lastig gevallen.»

227. Op dat oogenblik kwam de vorstin weenende buiten,
 en leide 't hoofd op den schoot van haar' gemaal.

»Nu kindlief,» sprak hij, »wees maar stil: ik zend
 »er uw' zoon op uit. Mijn jongen, zoek gij eens

228. »voor uwe moeder. Zij smacht van verlangen, en

»houdt niet op te smeeken om een' gouden *pisang*

»met blaadjes van groene *tjindhé*.» »Die kan niet

»bestaan,» antwoordde de schoonzoon, »of men moest

»er een' maken.» »Zoek er maar eens naar,» her-

229. nam de Vorst. De Kroonprins SAKENDHER boog zich

eerbiedig, en zeide: »'t Zij zoo, mijn Koning, al

»mocht ik er 't leven bij laten, ik zal uw' last aan-

»vaarden, en mij door niets laten afschrikken.» Hij

nam toen afscheid, en ging heen.

230. Buiten gekomen, ontmoette hij SAKEBER, dien hij ver-

hief tot den rang van *Factor* (33), onder den naam

van *Toemenggoeng* REKSÔ NAGÔRÔ, gevende hem het

opperbewind over alle reeders en handelaars, te land

231. en ter zee. Daarna sprak de Kroonprins tot den

Factor SAKEBER: »kom broeder, laat ons op weg

»gaan: ik ben door den Koning uitgezonden, om een'

»gouden *pisang* te zoeken, waarom de Vorstin hem

232. »heeft lastig gevallen.» »Dat is immers ongehoord!»

zeide SAKEBER, »gij zult zoo iets niet vinden, al

»zoekt ge de geheele wereld door. Zulke drenzers

»moest men met slagen genezen: waarachtig, als

»'t niet de vrouw van den Koning was, ik zou haar

»aflossen, dat ze voor dood bleef liggen!»

Spoedig besteeg de Kroonprins het gevleugeld paard, 233. met SAKEBER achterop, en vloog weg, overschaduwde door den gouden arend, die schitterde als een bliksemstraal. Zij lieten Spanje achter zich, zagen 't land 234. in 't verschiep verflaauwen en verdwijnen; en, 't lucht-ruim klievend, hadden zij weldra een' grooten afstand doorloopen. Toen kregen zij de hermitage in 't gezigt, en, neêrgestreken zijnde, vonden zij den kluisenaar SINGGOEN KORO, zittende in zijn bidvertrek. Hij 235. groette den Kroonprins, en sprak: »Hoe is 't, mijn zoon, hebt gij 't wel gehad op weg?» »Ja,» antwoordde SAKENDHER, »de reis is gelukkig afgelegd.»

ACHTSTE ZANG.

Pankoer.

»Maar zeg, mijn zoon,» hernam SINGGOEN KORO lang- 236. zaam, »is u eenige moeijelijkheid bejegend, dat gij »den berg bestegen hebt, om hier te komen? Ik was »uiterst verlangend, om u te zien; want ik wenschte »uwe gunst te vergelden. Mijn leven ben ik u ver- 237. »schuldigd, en zoo lang ik ademhaal, ben ik niet »in staat, uwe weldaad te vergelden. Slechts de vruchten van mijn vasten en waken mogen u tot belooning verstrekken: neem die aan, schoone jongeling, »benevens mijne trouwe bescherming en bereidvaardig- 238. »heid tot uwe dienst!» »De verklaring van uwe »trouw,» antwoordde de Kroonprins, »neem ik dankbaar aan. Ook ik verlangde naar u, dewijl ik u »sedert lang niet gezien had.» »Maar hoe is het», 239.

- vroeg SINGGOEN KORO verder, „met den *Toemenggoeng*,
 »dien gij daar achter u hebt? is die nog wel?” „Veel
 »danks,” antwoordde de *Factor Toemenggoeng*, „al-
 »tijd wel geweest; maar ik lijd aan een' leêgen buik,
 »want ik heb in lang niets gegeten. Gij deedt beter,
 240. »met spoedig wat aan te schaffen!” De wijze lachte,
 en zeide: »Ja, zoo aanstonds krijgt gij, wat ik
 »voor te dienen heb.” »Grootvader,” hernam de
 Kroonprins op vleijenden toon: »uw scherpziende
 »geest heeft u buiten twijfel reeds onderrigt van 't geen
 »ik verlang.” Lagchend antwoordde SINGGOEN KORO:
 241. »Wat zou 't mij baten, mijnheer, gekromd te zitten
 »op dezen bergtop, zonder ander voedsel dan droogen
 »houtmolv, zoo ik het niet wist, alvorens 't mij ge-
 »zegd was? Mijne bede is, dat gij een ongestoord ge-
 »luk en aanzien genieten moogt, terwijl ik voor u
 242. »boete doe; en al moet ik er 't leven bij laten, zonder
 »wijken zal ik het volbrengen. En wat nu mijne
 »waarzegging aangaat, gij zijt op den berg gekomen,
 »dewijl gij in groote verlegenheid gebragt zijt door
 243. »den last van uw' vader, den Koning van Spanje, om
 »op te zoeken een' gouden *pisang* met jonge blaadjes
 »van *tjindhé*, en de andere van groene zijde, waarom
 »zijne nieuw aangekomene gemalin hem heeft lastig
 »gevallen.” »Waar is die te vinden?” vroeg de Kroon-
 244. prins. SINGGOEN KORO lachte, en antwoordde: »Zoo
 »zij er om gevraagd heeft, is 't omdat hij ook werke-
 »lijk bestaat; maar de eigenaar van dien *pisang*, dit
 »is u nog onbekend, is uwe moeder zelve, welke
 »eigenlijk een *Dioe's* kind is, de dochter van uw'
 245. »grootvader, wijlen den *Pandhito*-vorst, dien gij voor-
 »heen met het zwaard gedood hebt. Zijne vier dochters,

»die als vorstinnen heerschen, bezitten de gave van
 »te vliegen; uwe moeder zelve is eene heldin, met
 »ongemeene wondermagt toegerust, en in staat, eene
 »alles doordringende ijelheid aan te nemen. Haar rijk
 »is 't eiland *Tembini*, bestuurd door vrouwelijke we- 246.
 »zens van bovennatuurlijk vermogen, die in den strijd
 »zich slechts met de uitgelezensten meten; en een held-
 »haftig *Raksoso*-vorst bewaakt hare hofplaats. De vier
 »dochters van den *Boeto* gunnen zich geene rust, zoo-
 »lang zij geene bloedwraak over u zullen genomen
 »hebben; en, onvermogend, om zich die met geweld 247.
 »te verschaffen, hebben zij 't met hemelijke midde-
 »len ondernomen. Uwe moeder is niets anders dan
 »eene *Dioe*, die, om zich te vermommen, schoonheid
 »en bevalligheid heeft aangenomen; en toen zij zich
 »uw' vader kwam aanbieden, had zij 't hemelijk
 »op u gemunt, om op eene bedekte wijze uw'
 »dood te bewerken." De Kroonprins, dit hooren- 248.
 de, twijfelde, of 't welligt slechts opstokerij was, en
 eindigde met te vragen: »Is het wel waar, vader, wat
 »gij daar zegt?" SINGGOEN KORO verzekerde plegtig de
 waarheid zijner verklaring. »Mijn heer," sprak hij,
 »de daadzaken zijn dáár, om het te bewijzen. Uwe
 »overige moeders zijn tot de laatste toe omgekomen:
 »elken nacht is er ééne door die nieuwe gemalin ver- 249.
 »slonden." De prins, door dit bewijs overtuigd, be-
 sefte nu, dat werkelijk het verraad van eene *Dioe*
 zich in 't hof had binnen gedrongen. »Dat is dus
 »de oorzaak," zeide hij, »dat ik gelast ben, dien gou-
 »den *pisang* op te zoeken?" »Helaas, mijn waarde," 250.
 hernam de Heilige, »wat zou er van u geworden zijn,
 »zoo ik er niet ware! Uwe zending heeft slechts ten

- »doel, om u in een' valstrik te lokken, en uw' dood
 »te bewerken. Zij zelve is eigenares van den gouden
 »*pisang*, en zij, die hem bewaken, hebben den last
251. »ontvangen, om, zoodra gij nadert, u met al de *Rak-*
 »*soso's* te overvallen." »Wat raadt gij mij?" vroeg
 SAKENDHER. »Niets is eenvoudiger," antwoordde SING-
 GOEN KORO: »voorkom hen, die uw leven belagen, en
 »zij zullen voorzeker den dood niet ontgaan. Zoo gij
 »'t nog niet weet, mijn kind, bij dien gouden *pi-*
252. »*sany* en dien gouden rijstdief met juweelen kooi
 »behoort nog een gouden katoenhekel: aan den
 »rijstdief hangt het leven en de dood van uwe moeder
 »de *Dityo*, aan den gouden *pisang* die van hare zusters,
 »en aan den gouden hekel is 't leven van hare *Rak-*
253. »*soso's* verbonden. Zoodra gij deze drie voorwerpen in
 »uwe magt hebt, vergaat het geheele *Boeto*-volk, zon-
 »der slag of stoot. Thans is daartoe de tijd nog niet
 »gekomen: men heeft u nog slechts den gouden *pisang*
 »gevraagd: haal dien heimelijk van omhoog. Maar
 »zoodra de *pisang* bemagtigd is, zal zij buiten twij-
254. »fel den rijstdief eischen; en wanneer gij dien meester
 »geworden zijt, zal de hekel van u gevorderd wor-
 »den. Dit alles heeft geen ander doel, dan om uw
 »leven bloot te stellen, gelijk ik u zoo even gezegd heb.
 »En daarom, mijn heer, wanneer gij met den rijstdief
255. »in Spanje zult zijn teruggekomen, wacht u dan wel,
 »van dien op haar verzoek af te staan: zoo zal zij
 »zelve onvermijdelijk omkomen."

Hij onderwees vervolgens den Kroonprins in alle ge-
 heimen der tooverkunst, leerde hem onzichtbaarheid
 en ijtheid aan te nemen, door de lucht te vliegen, en

256. zich met de geesten te vermengen. Hij deelde hem een

toovermiddel mede tegen den honger en tegen den dood, benevens de voortreffelijke tooverspreuk *Adji Darmó*, en de gave der overwinning, en de kunst om van gedaante te veranderen.

Weldra was de prins volleerd, en zeide: »Nu, »grootvader, vaarwel! ik begeef mij naar 't eiland »*Tembini*." Hij besteeg toen den gouden SEMBRANI, 257. en de gouden GAROEDHO overschaduwde hem als een scherm. De opperkoopman *Toemenggoeng* REKSO NAGORO riep: »Vaarwel, grootvader! ik ga mede." »Veel geluk op uwe reis!" antwoordde de kluizenaar.

Zoodra de prins te paard gezeten, en SAKEBER ach- 258. ter hem opgestegen was, schoot het ros vooruit als een bliksemstraal, kronkelend door het luchtruim, en rigtte zich met driftigen vaart naar 't eiland *Tembini*. De kroonprins sprak tot zijn paard: »Maak, »dat wij bij nacht aankomen, want ik wil een' gou- 259. »den *pisang* stelen. En gij GAROEDHO, vlieg er op aan, »en zorg, dat hij u niet ontsnappe!"

Maar bekorten wij 't verhaal. Men had *Tembini* bereikt, en 't paard SEMBRANI streek neder binnen de stad. Door de werking eener tooverspreuk vielen de *Raksoso's* in slaap, als visschen door *toebó* (35) bedwelmd, en verroerden geen lid. Desgelijks werden 260. al de wachters in de stad door diepen slaap overvallen. De vrouwsoldaten werden allen in 't water geworpen, kropen op handen en voeten aan wal, en sliepen terstond weder in. De prins rigtte zich naar den gouden *pisang*, GAROEDHO vloog er op aan, en ving hem. Toen riep de Kroonprins op tergenden toon: 261. »Staat op, stedelingen! er zijn dieven binnengeslopen. »Uw toevertrouwd pand voer ik mede: zoo gij

»moed hebt, volgt mij!» Daarop vloog hij de lucht in, en rigtte zich naar huis.

262. Groot was de schrik en verwarring der wachters, toen zij zagen, dat het voorwerp hunner bewaking in den nacht was verdwenen. Zij gaven er kennis van aan de drie prinsessen, en dezen begrepen, dat hare zuster den *pisang* had opgevorderd, maar lieten zich geen woord ontvallen.

263. De Kroonprins, in Spanje aangekomen, maakte zijne opwachting vóór den Koning, en overhandigde hem den gouden *pisang*. De Vorst was uiterst verheugd over de ongemeene wondermagt van zijn' zoon, die al zijne wenschen vervulde, en sprak tot zijne vrouw: »Zie daar, zuster, wat gij gevraagd hebt!» SAJEMPROBO dacht bij zich zelve: »Hoe toch SAKENDHER den dood

264. »ontgaan is!» Zij begon hevig te weenen, en zeide: »Ik ben nog niet tevreden, broeder Vorst, zoolang »ik niet een' gouden rijstdief en een' gouden katoen- »hekel gekregen heb. Als ik die missen moet, be- »neem ik mij 't leven.» »Mijn zoon,» zeide de Vorst,

265. »laat uw werk niet onvoltooid! uwe moeder vraagt »een' gouden rijstdief: zoek dien voor haar op, bene- »vens een' gouden katoenhekel!» »Het zij zoo,» sprak de prins, nam eerbiedig afscheid, en ging heen. De *Toemoengoeng* REKSO NAGORO steeg achter op het gouden paard, en de gouden GAROEDHO overschaduwde hen.

266. Het paard vloog weg, verloor zich zwevend in de witte wolken, en rigtte zich naar het eiland *Tem-bini*. Des nachts daarboven gekomen, daalde de prins neder in de stad, en nam behendig den rijstdief met de kooi weg, die hij met verrukking be-

schouwde. Daarop vloog hij weg door het luchtruim, 267.
 koers stellende naar den berg *Rahsomolo*.

Met aanbreken van den dag bereikte hij zijne be-
 stemming, en vond zijn' grootvader SINGGOEN KORO. Ver-
 rast sprak de *Pandhito*: »Ach mijn zoon, uwe komst
 »doet mij vreezen, dat gij door zorgen gekweld wordt.»
 »Juist," antwoordde de Kroonprins, »gij hebt geen 268.
 »haar breed misgeraden! Haar gezanik gaat hoe lan-
 »ger zoo verder." »Daar zal geen einde aan komen,
 »zoo lang gij niet dood zijt," hernam SINGGOEN KORO.
 »Neen, zeker niet!" zeide de prins: »de rijstdief is
 »thans in mijne magt: nu blijft nog alleen de he- 269.
 »kel over. Zeg mij, grootvader, waar ik dien vin-
 »den kan?" De heilige antwoordde: »De katoen-
 »hekel, waaraan het leven en de dood der *Dityo's*
 »verbonden is, bevindt zich daar ginder niet. Zijne
 »plaats is vlak zuid van hier, op een groot eiland; 270.
 »waar al de *Dityo's* zich vereenigd hebben, om den
 »hekel te bewaken. De vorst van dat eiland is de
 »oom van uwe moeder, en groot zullen de moeije-
 »lijkheden zijn, om den hekel te veroveren; want
 »zij, die hem bewaken, zijn allen *Dityo's* van bo-
 »vennatuurlijk vermogen!" »Als dat waar is," her- 171.
 nam de prins, »zal ik hem met geweld vermeesteren,
 »en in een' wakkeren strijd mijn bloed met het hunne
 »meten (36). Ik ben bereid, mijne krachten in
 »den krijg met de *Dityo's* te beproeven. Zie vader,
 »dit zwaard wordt de verdelger der *Boeto's*." »De 272.
 »*Dioe's* zijn groot in aantal," waarschuwde SINGGOEN
 KORO: »tienduizenden en millioenen zonder tal. Ge-
 »wis zij zullen u in verlegenheid brengen, en zijn
 »voor geen' dood vatbaar, zoo lang de hekel niet

- »in uwe handen gevallen is.” Maar de prins bleef bij zijn opzet, en zeide: »Ik wil hem met geweld
273. »veroveren: vaarwel dus, grootvader, en schraag »mijne onderneming met uwe gebeden!” »Ja, mijn »zoon,” sprak de wijze, »maar wees op uwe hoede!”
- Spoedig steeg de prins met den *Toemenggoeng* op *SEMBRANI*, overschaduwde door *GAROBHO*, en weldra was het land voor hun gezigt verdwenen.
274. Toen men boven 't eiland *Goewo Bodro* gekomen was, en 't paard nederdaalde, waren juist de *Raksoso's* aldaar vóór den Vorst vergaderd. Hij overdacht de
275. onderneming zijner nicht van *Tembini*, die, in Spanje binnengedrongen, aldaar bezig was, hare strikken te spannen; maar terwijl hij zich in die gedachte verlustigde, werd op eens zijne aandacht getrokken door de komst van den Kroonprins. Zonder dat men wist, van waar hij kwam, drong hij, door allen met verbazing aangestaard, tot vóór den Vorst door, die hem aldus aansprak: »Van waar komt gij,
276. »edel jongeling? 't is voor 't eerst, dat ik u zie.” »Ik kom”, antwoordde hij, »als zendeling van den »Koning van Spanje, om den gouden katoenhekel »op te eischen. Mijne moeder heeft hem dien met »aandrang verzocht: voor hoeveel wilt gij hem ver-
277. »koopen? Ik zal u den prijs voldoen.” »Inderdaad,” sprak hij, »dat voorwerp bevindt zich hier, onder onze zorgvuldige hoede. Maar zeg mij, prins, »hoe is uw naam?” »Mijn naam”, antwoordde de Kroonprins, »is *SAKENDHER*, schoonzoon van den Ko-
278. »ning van Spanje.” Op het hooren van deze woorden zeide de Vorst bij zichzelf: »Zou deze dan de »moordenaar zijn van den Vorst mijn' broeder? O zeld-

»zaam geluk! wel verre, dat ik hem in zijn land
 »zou moeten gaan opzoeken, komt hij thans zelf hier-
 »heen, om zich ten dood over te geven! Of mijne 279.
 »niet ook vernuftig is, dat pronkjuweel van *Tem-*
 »*bini!* — Het uur van uw dood is geslagen, gij zult
 »mij niet ontsnappen, en ik zal wraak nemen over
 »den dood van mijn' broeder!" »*Dityo,*" zeide SA-
 KENDHERR, »geef mij dadelijk den hekel over! Willens 280.
 »of onwillens, ik eisch hem op, en al uw' tegenweer
 »zal ik te keer gaan. Hoe is 't, wilt gij dat ik
 »hem u met geweld ontrukke?" De Vorst ontstak in
 hevigen toorn, en gromde als den donder. Zijne
 slaggtanden sprongen te voorschijn als bliksemstralen,
 en, de oogen flonkerend als zonnen, »sprak hij, met 281.
 eene stem aan 't geratel des onweders gelijk: »'t Is of
 »hij alleen een man ware, die SAKENDHERR, dat hij hier
 »den baas wil spelen! Zijt gij welligt het leven zat?
 »welnu, gij zijt thans uw einde genaderd!" »Stel u
 »te weer, zoo veel gij wilt," hernam SAKENDHERR op
 bitsen toon: »ik wacht het alles rustig af." De *Boeto* 282.
 vertoonde zijne slaggtanden, en sperde dreigend den
 muil op. »Bijt toe," riep de prins, »ik ben er niet
 »bang voor. Komt, treedt allen vooruit, en overvalt
 »mij gezamenlijk: ik heb in mijne jeugd wel eens
 »meer *Dioe's* verdelgd!"

Brullend riep de Vorst zijn volk ten strijde, dat 283.
 terstond met vereenigde krachten vooruitschoot. Met
 uitgestokene klauwen en vreeselijk gapende muilen
 overvielen zij den prins, die hen onverschrokken af-
 wachtte, zonder een' voet te verzetten. Hunne be-
 ten wonden hem niet, en gelijk 't ijzer, met tin ge-
 slagen, den ontvangen' schok met veerkracht terug

- geeft, zoo weerde hij met 'de linkerhand de op hem
284. geworpen steenen af, dat ze, terug geslingerd op de *Dityo's*, henzelven bij menigte doodden. Het paard SEMBRANI streed met ontembare woede, schoppend, slaande en bijtende, tot de *Boeto's*, gewond of gedood, in menigte op den grond verspreid lagen, en stapels van lijken rondom hem oprezen. De koning
285. der vogelen vloog op den vijand toe, en zijn snavel bragt den dood aan elk, dien hij trof. Groot was de slagting onder de *Boeto's*, maar nogtans nam hun aantal toe, in stede van te verminderen. Door een' tweeden slag getroffen, herleefden zij, die reeds bezweken waren (38): den onthalsden groeide 't hoofd weder aan; en, door GAROEDHO met de sporen getroffen, stierven zij slechts, om terstond te herleven.
286. De Kroonprins, door de overmagt overstelpt, zag zich belemmerd in zijn woeden, en met hem het gouden paard en de arend. Terwijl de *Boeto's* door hun' aanval sneefden, stroomde 't van achter met wassenden toevloed weder aan, en met verdubbeld aantal stormden zij op den vijand los. Toen sprak de Kroonprins: »SEMBRANI, voer mij op in de lucht: »ik wil een' oogenblik grootvader SINGGOEN KORO spreken.» Terstond steeg hij op in 't luchtruim, en GAROEDHO vergezelde hem.
288. SINGGOEN KORO, die reeds kennis droeg van des prinsen nederlaag in den strijd, bragt de kracht van zijn' wil in werking, en deed de vroeger gestorvene, maar in 't leven terug geroepene vorstenzonen thans vóór zich verschijnen, met al hun volk ten strijde toegerust. Het heir der prinsen vervulde
289. de kluis, en men was nog aan 't beraadslagen, toen

de Kroonprins op den berg verscheen. »Nu mijn »zoon,” zeide SINGGOEN KORO lagchend, »hoe gaat het? »is 't niet moeilijk?” »Ja, grootvader,” antwoordde SAKENDHER, »gij hadt gelijk. Hoe denkt gij er nu »over?” SINGGOEN KORO zeide: »Breng 't volk der 290.
 »prinsen, dat hier gekomen is, tegen de *Dioe's* in »'t gevecht: zij zullen gewisselijk voor dezen niet on- »derdoen, en, eenmaal slaags geraakt, met gelijke »woede strijden. De bewakers van den gouden *pi- 291.*
 »sang zijn onachtzaam: grijp dus behendig den he- »kel, waaraan 't leven der *Rasakso's* verbonden is, »val hun met woede te lijf, van boven en van be- »neden, en voorzeker zij zullen tot den laatste toe »zonder wonden (39) vergaan.” »Welnu,” sprak SAKEN- 292.
 DHER verheugd, »laat spoedig de prinsen uitrukken: ik »neem mijn' weg door de lucht.” Daarop vloog hij weg, door GAROENHO overschaduwd.

De vorstenzonen bragten vol geestdrift hunne troepen in slagorde, verlangend de schuld van dankbaarheid af te doen aan hem, die hun 't leven had teruggegeven. »Thans”, spraken zij, »is de tijd gekomen, 293.
 »om de weldaden van onzen heer te vergelden!” Op 't gegeven sein daalden zij ijlings met hun volk van den berg af, en bulderend verhieven zich de stemmen van 't juichend heir. Vreeselijk was de aanblik van de tallooze benden, die onafgebroken voortstroomden, als 't water uit eene aardkloof. 294.

Zoo bereikten zij 't verblijf der *Raksoso's*, die op hun gezigt zich ten strijde gereed maakten, behoedzaam voor het dreigend gevaar. Den vloed der zee gelijk, breidden zich de *Boeto's* over de vlakten uit, en stortten zich neêr op den naderenden vijand. Als 295.

woedende leeuwen aangesneld, grepen zij hem aan met vereenigde krachten; de menschen vingden hen op; en, van weêrszijden voortgedrongen, naderden zij elkander met gelijktijdigen schok. Sommigen trokken met de handen of schopten met den voet, anderen streden met de spies, of schoten pijlen van boog of blaasroer, genen slingerden 't rad (40) of drilden de speer, elders vermengden zich de zwaarden onder kletterend geraas.

296. Terwijl de troepen der vorstenzonen onverschrokken stand hielden, en geen' voet terugweken, streek de prins neder, en vloog op den hekel aan. Naauwelijks had hij dezen bemagtigd, of, zijnen bondgenooten te hulp schietend, viel hij woedend en onstuimig de *Raksoso's* te lijf. Waarheen hij zijn'

297. aanval wendde, daar dekten de *Dityo's*, tot den laatste toe uitgemoord, den grond met hunne lijken, door midden gchouwen, van ledematen beroofd, vier achter elkander met een' zwaardslag geveld, anderen met ingeslagen' en verbrijzelden schedel: zoo stapelden zich de lijken bij hoopen opeen. De Vorst zelf werd gegrepen en met het zwaard in tweeën gekloofd.

298. Het verdelgde heir lag ter aarde als omgehouden *patjing* (41), terwijl het overschot, van schrik bevangen, de vlugt nam, schuilplaatsen zoekend in de bosschen, in de ravijnen en op de bergen.

Na de vernieling der *Boeto's* nam de Kroonprins 299. den terugtocht aan, en, door de lucht weggevlogen, keerde hij naar Spanje weder. Aldaar aangekomen, maakte hij terstond zijne opwachting vóór den Koning en bood hem den hekel aan. De Vorstin bescfte, verstomd van schrik, dat haar een ongeluk overko-

men was; en toen zij de algeheele verdelging der *Boeto's* vernam, bleef zij drie oogenblikken lang van 300. hare spraak beroofd. Eindelijk vroeg zij met een wrevelig gelaat: »Waar is de rijstdief met de juwelen »kooi!» »Dien vraag ik voor mij,» zeide de Kroonprins: »ik schep daar groot behagen in.» »Neen, »oude!» hernam SAJEMPROBO: »al hadt gij nog zooveel 301. »te huis gebragt, alleen dáár heb ik verlangst naar. »Ziedaar, al wat gij mij meer hebt medegebragt, dien »gouden *pisang* en dien gouden hekel, kan ik nog wel »missen, maar den rijstdief moet gij mij geven.» »Ik vraag wel nederig verschooning», was het antwoord, »maar ik heb er zelf zin in. Vraag liever 302. »iets, dat hier niet voorhanden is (42)!» Gemelijk hernam de Vorstin: »Dat is gekkenpraat: wat heb »ik er aan, om te vragen, wat niet bestaat?» »Zeg »maar, moeder, al, wat gij wenschen zoudt!» sprak de Kroonprins. »Zuster,» viel de Koning zachtkens 303. in, »schik nu vooreerst maar in: 't staat immers »aan uw' zoon, wat hij er mede doen wil? Als hij »er eens genoeg van heeft, zal hij 't u buiten twijfel »afstaan, zoodra gij er om vraagt. Hij heeft het »immers zelf buit gemaakt, en hij is er nu zoo mede »ingenomen!»

SAJEMPROBO hield op met klagen: zij besefte, dat er 304. voor haar leven geene redding meer mogelijk was. Weenend verwijderde zij zich, en wierp zich op hare slaapstede. De Vorst putte zich uit in hartroerende troostreden, en spaarde geene moeite, om zijne bitter schreijende gemalin tot bedaren te brengen.

NEGENDE ZANG.

Asmorandono.

305. De Kroonprins vermaakte zich intusschen met den gouden rijstdief aan een' ketting op te laten, en, zoodra hij hoog was opgevlogen, weêr naar beneden te rukken, dat hij hijgend nederviel. De Vorstin stortte daarop bewusteloos neder, en 't vorstelijk verblijf
306. weergalmde van geschrei. SAKENDHER nam den rijstdief op, waschte hem en besmeerde hem met *borèh* (43), tot hij geheel bekomen was. Nu kwam ook de Koningin tot haar zelve, en, knielend voor haar' echtgenoot, sprak zij, onder 't afwisschen harer tranen:
307. »Allerlei schrikbeelden verrijzen voor mijne oogen, »o broeder! Ik zie uw' zoon den Kroonprins en zijne »vrouw met messen en houwens gewapend. Zij eten »lever en drinken bloed. Ik zie mij voor hen vlugten; »maar zij achterhalen mij, en slepen mij langs den
308. »grond. De rijstdief komt mij te hulp, en vliegt op »uw' zoon los, zoodat hij naar zijn' *Kraton* vliedt. »Broeder, zoo gij met mij begaan zijt, neem hem dan »spoedig den vogel af: want, zoo mij dit niet gegund wordt, zal ik sterven, en gij hebt (uwe gade)
309. »verloren." De Koning, door deze taal onthutst, en geen' raad meer wetende, beval den vogel op te eischen, maar de kroonprins weigerde volstandig, en stelde zijn leven en sterven in handen van den Vorst (44). Radeloos strekte deze zich neder, terwijl de Ko-
310. ningin erbarmelijk weende. Groot was de verlegenheid van den Vorst, want zoon en gade lagen hem even na aan 't hart, en hij hield niet op, zich over de borst te strijken (45).

De Kroonprins ging voort, met den gouden rijstdief op te laten, en, zoodra hij omhoog steeg, zoo heftig naar zich toe te rukken, dat hij half dood nederviel. De Koningin viel in onmagt, het geween verhief zich weergalmend in 't paleis; de vorst nam zijne gade op den schoot, en wischte hare tranen af. De Kroonprins waschte den rijstdief, en zoodra deze hersteld was, kwam ook de Vorstin weér bij. Door den Koning gevraagd, wat zij gezien had, antwoordde zij met eene stroeve stem: »Niets dan uw' zoon SAKENDHER »en zijne vrouw, met hangende haren en gewapend »met rijststampers. Een aantal kinderen volgen hen, »met knipmessen in de hand: zij kwellen mij met »dreigende gebaren; uw zoon overlaadt mij met slagen. Dood hem, broeder! waar is die ellendeling »goed voor? Alleen dien rijstdief, o Vorst! neem hem »dien goedschiks of kwaadschiks af, en ontzie daartoe »geen geweld. Wat zal de weerstand van hem alleen te beduiden hebben? Is 't niet een onwaardige, »een mensch van onbekende afkomst, dien gij tot »schoonzoon genomen hebt?"

De Koning zag in, dat zijne vrouw gelijk had, daar hij zijne dochter ten huwelijk gegeven had aan een' onbekende, een' vreemdeling zonder t'huis komen. Terstond zond hij een' bode, om den rijstdief op te eischen, en zijn' zoon 't verblijf in de hoofdplaats te ontzeggen.

Weenend bragt de bode 't vonnis van 's Vorsten misnoegen over, en deelde 't in zijn geheel aan den Kroonprins mede. »Het zij zoo!" was 't antwoord: »zeg, dat ik mij aan de verbanning onderwerp, maar »den rijstdief niet geven wil. Ik zet er mijn leven

- »bij op 't spel, en wie er om vragen moge, ik geef
»hem niet." En daarop het woord tot zijne vrouw
rigtende, sprak hij: »Nu, vaarwel, mijn robijn, geef
318. »uwe hand aan een' vorst van uw' rang: ik ben maar
»een gemeen landlooperskind. Vaarwel en blijf heer-
»schen in den *Kraton!*" »Broeder," kreet de Prinses,
zijne voeten omvattende, »laat mij niet achter in le-
»ven noch sterven: het scheiden is mij onmogelijk.
319. »Zoo gij mij niet vertrouwt, zoo kneed mij ineen als
»een kleed! Vrij van dubbelhartigheid, wijd ik mij aan
»u alleen: werp mij weg als een' worm, jaag mij van
320. »u als een' hond, onverzettelijk volg ik uwe schreden.
»Vader en moeder tel ik niet; u alleen erken ik als
»mijn' heer!" Door zulke roerende klagten bewogen,
nam de Kroonprins zijne vrouw bij de hand, en sprak:
321. »Genoeg, zuster! houd op met klagen. Hoeveel te meer
»zou *ik* niet onze scheiding betreuren: voorzeker zij
»zou mij den dood doen! Ik ben begaan met uwe
»schoonheid, maar ik wil er mijn leven voor op 't spel
»zetten, en mij met geweld in uw bezit handhaven.
»Kom, maak u spoedig gereed, en laat ons zonder
»verwjl op weg gaan!"
322. De Prinses liet een' brief achter, dien zij op hare
slaapstede nederleide, en werd daarop door den Kroon-
prins op het paard medegevoerd, terwijl SAKEBER ach-
ter hen volgde. Het paard SEMBRANI steeg omhoog,
323. overschaduwde door den gouden GAROEDHO, (blinkend
en snel) als een bliksemstraal. De wijstdief werd
hangend medegevoerd, en de Koningin verloor haar
bewustzijn.
- De Vorst gaf toen bevel, de bezittingen van zijne
324. uitgewekene kinderen te plunderen, en de brief,

door de dienstboden gevonden, werd den Koning ter hand gesteld. Hij las daarin het volgende: »Na »eerbiedige groete neem ik bij deze van u af- »scheid, om mijn' echtgenoot in leven en sterven te »volgen. Tevens verwittig ik u, vader, dat er ver- 325. »raad tegen u gepleegd, en dat gij bedrogen wordt, »door de sluwheid van uwe nieuwe gemalin. Zij is »geen mensch, maar de dochter van een' *Dioe* uit »den *Kraton* van *Tembini*; en uwe overige echtge- 326. »nooten, die des nachts één voor één zijn verdwenen, »waren door haar weggehaald en de prooi van hare »vraatzucht geworden!" De Vorst verstomde van schrik, en, 't hart van berouw vervuld, verweet hij zich de verwijdering zijner kinderen.

Op dat oogenblik kwam men den Vorst berigten, dat 327. zijne gemalin in zwijm lag, maar hij hoorde 't met stilzwijgen aan. Intusschen werd de rijstdief door den Kroonprins met water besproeid en gevoederd, waarop de Koningin tot haarzelve kwam, en, allengs 328. haar bewustzijn hernemende, uitriep: »Ach, broeder, zoek dien SAKENDHER op, volg hem na, en dood »hem." Maar als de Vorst haar geen antwoord gaf, vervolgde zij met luider stem: »Hoe is het, broeder? 329. »bewaart gij 't stilzwijgen maar? Trekt gij mij wel- »ligt uw' schoonzoon voor, mij, die gevaren en moeije- »lijkheden doorworsteld, die noch 't gemis van vader »en moeder, noch den honenden naam van schaam- »telooze hoer-geteld heb, alleen uit liefde voor u. Mij 330. »wilt gij thans niet meer kennen. Welnu, broeder, »zoo neem ik voor ceuwig van u afscheid, en ga »heen om te sterven, waar 't noodlot mij voeren zal!" »Goed," antwoordde de Vorst, »doe wat gij wilt!"

331. Op het hooren dezer woorden hernam de Koningin, met een luid gebrul, de gedaante van eene *Raksoso*, liep krijschend naar buiten, en riep op tergenden toon: »Kom, volg mij! zoo gij mij niet
332. »kent, het eiland *Tembini* is mijn rijk. Schaamt »zich de Koning van Spanje niet, dat hij zich door »list heeft laten overrompelen? Zoo gij moed hebt, »volg mij: hier buiten vindt gij uwe wederpartij. »Kom laat ons eens wakker vechten! Ik zal niet
333. »rusten, zoolang SAKENDHER leeft, en niet geheel Spanje »'t onderste boven gekeerd is!”
- Algemeen was de opschudding in de hofplaats, en de aanblik van de *Boeto* vervulde allen met schrik. De Koning liet alarm slaan, om de voortvlugtige
334. *Dioe* te vervolgen en te dooden. Druischend verhief zich het vereenigd geluid der trommen, der bekkens en trompetten, en 't volk van Spanje kwam in vollen getale bij elkander, ten strijde toegerust om SAJEMPROBO te vervolgen. Zij hield stand op het hof-
335. plein, en daagde hen luidkeels ten strijde: »Komt, »Spanjaarden,” riep zij, »rukt allen gezamenlijk naar »buiten, en valt mij te lijf! Hier hebt gij de doch- »ter van den vorst van *Leboer Gongso*, afkomstig »van 't eiland *Tembini*, heldhaftig in den oorlog, »zegevierend over alle gevaren, en even schrander als »onverschrokken!”
336. Daarop stortte zij zich oostwaarts te midden der vijanden, terwijl het schietgeweer op haar gerigt werd, en 't grof geschut zich donderend hooren deed. Kogels als kokosnooten, schroot als *môdjô's* (47), kettingkogels als dijbeenen, vielen als een regen neder;
337. maar niet één vermogt SAJEMPROBO te wonden. Snel

wierp zij zich op de Spaansche gelederen, die haar moedig afwachtten. Zij staken haar met schilden (48) en pieken, wierpen met spiesen, blaaspijlen en staven, anderen sloegen met het zwaard; maar de vrouwelijke 338.

Dioe liep er onvervaard op in, stiet hen van zich met de hand, vertrad hen onder de voeten, of verbrijzelde hen met de vuist, en weerde zich met tanden en klauwen, tot alle wapenen vernield waren, en tot gruis vergaan. De Spanjaarden sneuvelden bij menigte, en hunne lijken werden onmiddellijk verslonden. Zij, die den dood ontkwamen, vloden uiteen, 339. en, allen wederstand opgevende, liepen zij zonder omzien voort, vervaard door den aanblik van hare bewegingen. Brullend en met gehavende haren liep zij op de handen en op het hoofd; hare hangende borsten namen deel aan den woedenden strijd, en deden vele menschen onder hare slagen bezwijken.

Door toenemenden schrik bevangen, zochten de 340. Spanjaarden behoud in de stad, en alle poorten werden gesloten. Tergend verheef toen de *Dioe* hare stem tot den Koning: »Och, broeder,” klaagde zij, »zend mij de voedster, en laat ons gaan slapen! Och, 341. »broeder, wat heb ik toch misdreven, dat gij uwe »hand van mij aftrekt? Wacht, ik zal u eens komen liefkozen als een' leeuw, en uwe stad verdelgen!” De Koning beefde op 't hooren dier woorden, en werd door groote vrees bevangen.

De Kroonprins intusschen, die met zijne gemalin 342. van omhoog uit de lucht dit alles gade sloeg, sprak tot haar: »Blijf gij hier, zuster, op GAROEDHO gezeten: ik wil hulp brengen aan den Koning, die »onderdoet in den strijd met de *Dityo*. Houd dezen 343.

»rijstdief in uwe hand, en wanneer ik vermoeid word
 »van 't strijden, werp hem dan schielijk op den grond!»
 De Prinses beloofde hier aan te voldoen.

- Terwijl SAJEMPROBO nog, krijschend en schreeuwend,
344. de hoofdplaats trachtte binnen te dringen, kwam het paard SEMBRANI, in zijne snelle vaart, vóór haar nederstrijken. »Zie,» riep zij, »SAKENDHER, hoe begunstigt mij »'t noodlot, door u herwaarts te voeren! Uw leven »zoek ik, en eisch voldoening voor den dood van
345. »mijn' vader! Thans wacht u onheil; het uur van »uw' dood is geslagen, en gij zult de kracht van »mijn' arm gevoelen!» »Vooruit, SAJEMPROBO!» was 't antwoord van den Kroonprins: »laat ons met de hande »den vechten!» De *Boeto* wierp zich op haar' vijand.
346. SEMBRANI wachtte haar bijtende af; worstelend op elkander gedrongen, begonnen zij van weerskanten wakker te bijten en te stooten, duwden elkaâr met inspanning van krachten, en stortten beurtelings neder.
347. Eindelijk delfde SEMBRANI het onderspit, maar de Kroonprins kwam hem te hulp, en hieuw de *Rak-soso* met zijn zwaard door midden. Nog niet afge maakt, bad zij op klagenden toon: »Ach dood mij, »SAKENDHER, en laat mij niet langer lijden!» Door een' tweeden slag getroffen, herstelde zij geheel (51), en
348. viel met dreigende klauwen op den Kroonprins aan. Het paard ving haar op, greep haar aan met de voorpooten, en hervatte de worsteling met nieuwen moed. De Prins hieuw haar den arm af; maar een tweede slag herstelde haar, en zoo ging het aanhoudend voort. Ten laatste scheen de Prins in verlegen-
349. heid te geraken, waarop zijne gemalin in allerijl den rijstdief tegen den grond te pletter smeed, dat de

hersenen uit den verbrijzelden kop te voorschijn sprongen. De Kroonprins, aan de waarschuwing zijns grootvaders indachtig, bragt op 't zelfde oogenblik de *Boeto* een' zwaardslag toe, die haar 't lijf in tweeën kloofde, en, door een' tweeden gevolgd, haar tege- 350. lijk met den rijstdief sterven deed. Het paard sloeg met den achterpoot het lijk in zee, en daarop vloog de Kroonprins de lucht in, met het oogmerk om het eiland *Tembini* te plunderen.

De drie Prinsessen, die op 't eiland *Tembini* waren 351. achter gebleven, THOTHOHINI, KOLO DJOHAR en THOTHOKORHONO, kennis bekomen hebbende van den dood harer zuster, besloten zich als krijgsgevangenen over te geven, daar zij zich niet in staat gevoelden tot wederstand. Reeds hadden zij alle schatten bij elkander gebragt en gereed gelegd, toen een schitterende 352. glans hare oogen trof, veroorzaakt door de komst van den Kroonprins. De drie Prinsessen gingen hem te gemoet, en noodigden hem binnen. »Jonge vreemde- 353. deling,» spraken zij, toen hij gezeten was, »wij aan- »schouwen u thans voor het eerst: vanwaar komt gij, »die in gedaante een' God gelijkt, en onder welken »naam wordt gij gehuldigd?» De Kroonprins antwoordde: »Zoo gij mij niet kent, ik kom van Spanje »(52)

TIENDE ZANG.

Mas Koemambang.

»Mijn naam is Prins Baron SAKENDHER, en de Ko- 354. ning van Spanje heeft mij tot zijn' schoonzoon ge-

355. »nomen. Ik zal u niet verborgen houden, dat uwe
 »zuster en uw oom zijn omgekomen, en al de voor-
 »werpen uwer hoede in mijne handen gevallen. Zoo
356. »gij durft, neemt ze mij weder af! 't Ware onbeta-
 »melijk, zoo gij tegen mij moest te velde trekken,
 »en daarom ben ik zelf hierheen gekomen, om u
357. »te bestrijden. Komt, overvalt mij gezamenlijk, ik
 »wacht al uw' tegenweer af!" »Neen," hernamen de
 drie prinsessen, terwijl zij hem glimlachend toe-
358. lonkten, »wij zijn noch geneigd, noch in staat,
 »iets tegen u te ondernemen. Onze oom, hoe rijk
 »aan wondermagt en bovennatuurlijke gaven, hoe
359. »weêrgaloos in den oorlog, heeft niettemin voor u in
 »den strijd moeten bukken, en 't met den dood be-
360. »kocht; SAJENPROBO, de uitstekende vorstin, wier
 »krijgsroem alom verspreid was, de overwinnares van
 »alle landen, tegen wie niemand den strijd meer
 »waagde, heeft thans het leven gelaten in den kamp
361. »tegen u. Daarom zijn wij bereid, als dienstmaag-
 »den uwe rijst te koken, ons te onderwerpen aan al uw
362. »welbehagen, en al onze bezittingen u overtegeven
 »als wettigen buit. Thans willen wij u slechts nog
 »één voorstel doen, tot tijdkorting maar, en voor
363. »de grap." »De schatten, welke gij mij aanbiedt,"
 sprak de Kroonprins op minzamen toon, »neem ik
 »in dank aan. En welke is nu die tijdkorting,
364. »waartoe gij mij noodigen wilt?" »Zij willen," viel
 SAKEBER in, terwijl hij haar zijdelings aanzag, »u tot
 »een spelletje noodigen, 't welk beter zoo aanstonds
 »bij nacht te doen ware. Thans is het nog dag,
365. »en dat zou toch wat al te schaamteloos wezen,
 »mijn heer, zoo vóór 't oog van alle menschen!"

De drie prinsessen wendden beschaamd het hoofd af op 't hooren van die taal van SAKEBER. »Komt,» 366. hernam de Kroonprins vriendelijk, »zeg maar wat »gij bedoelt!» »Zoo 't u behaagt,» antwoordden zij, »u naar onze gril te schikken, laat ons dan een 367. »schaakspel met u doen (53).» »Ik begrijp nog niet,» zeide hij, »wat gij verlangt.» »Welnu, mijn heer,» 368. spraken zij, »laat ons dobbelen, en spelen wij om »uw rijk tegen onze schatten!» »Inderdaad een slimme »voorslag,» hernam de Kroonprins glimlagchende: »gij »weet u schrander te doen verstaan met uw schaakspel, 369. »zusters! Maar ik ken 't nog niet, het is voor 't »eerst, dat ik er van hoor. Leert het mij eerst: waar 370. »is het? laat mij eens zien, hoe 't er uitziet!»

Het schaakspel werd terstond vóór den dag ge- haald, en de Prins had het weldra geleerd. Men bragt eene gouden tafel aan, tallooze waskaarsen 371. brandden regts en links, gouden bekers met juweelen bezet, stonden gereed, en dobbelsteenen, met dia- manten versierd, in een' koker schitterend van saffie- 372. ren. De Kroonprins beschouwde dit alles met ver- rukking, en zeide: »Ik zal maar beginnen, zusters: 373. »doet gij een' inzet! Wat verwedt gij?» »Onze »schatten,» antwoordden zij, »tegen uw rijk!» Wel- 374. »aan, hét zij zoo!» De steenen vielen neder, en de prinsessen hadden haar' inzet gewonnen. »Dat is »voor ons, mijnheer!» zeiden zij lagchend. »Ja,» 375. was 't antwoord, »neemt mijn rijk maar in bezit. »Nu zal ik spelen om mijne schatten: 't is mijne »beurt om een' inzet te doen.» Bij 't werpen der 376. steenen verloor de Kroonprins op nieuw, en zoo ging het aanhoudend voort. De Kroonprins bleef onge-

377. lukkig, verloor telkens zijn' inzet en 't baatte hem niet, al wierp hij zelf de steenen. Ten laatste zette hij GAROEDHO en SEMBRANI op het spel, maar ook dezen
378. ontvielen hem. De Prinsessen vroegen: »Wat zult gij nu nog inzetten?" »Al wat mij overschiet," ant-
379. »woordde hij: »speelt tegen mijne vrouw!" »Ons »zelve," hernamen zij, »met onze schatten en ons »rijk en al zijne bewoners zetten wij op het spel te-
380. »gen uwe gemalin." »En ik", sprak de Kroonprins, »voeg er nog mijn eigen ligchaam bij: mijn leven »of sterven zal afhangen van dezen worp!" Kolo DJOHAR verklaarde zich huiverig, maar de Kroonprins
381. zeide: »Vrees niet! welk krijgsman verloochent zijn »gegeven woord?" »Welnu," sprak de Prinses, »het zij
382. »zoo! Kom, zuster, werp maar schielijk!" Zij deed den worp en won.

- Toen sprak zij met eene eerbiedige buiging: »Gij
383. »hebt weder verloren, mijn heer! De overige in- »zetten, hoeveel ze ook bedragen mogen, geven geene »zwarigheid; maar die inzet van 't leven brengt ons »in verlegenheid: wordt hij niet ten uitvoer gebragt,
384. »dan blijven wij ten slotte zonder betaling." »Doe, »zoo als gij wilt, zuster!" was 't antwoord: »ik »zou mij schamen, valsheid te plegen." »Zoo is »dan thans het uur van uw' dood geslagen!" riep
385. de prinses in blijde vervoering: »thans zullen wij »wraak nemen over mishandeling en moord!"

- Zij greep toen den Kroonprins aan, en slikte hem
386. in met zijne vrouw; GAROEDHO werd verslonden door hare zuster THOTHOHINI, SAKEBER en SEMBRANI door THOTHO KOETHONO.
387. Groot was de vreugde der drie Prinsessen over den

dood van haar' vijand den Kroonprins, en alle vrees was uit hare harten geweken. Het eenige voor- 388.
werp van bezorgdheid, dat nog overbleef, was de *Kra-*
ton van Spanje, daar de Koning nog niet in onder-
derwerping gekomen was, en bij voortduring vijan-
delijk tegen haar overstond. Om kort te gaan, vele 389.
landschappen van Spanje geraakten onder de heer-
schappij der drie Prinsessen; vol overmoed verdeelden 390.
zij de kostbare schatten, die haar als buit in han-
den vielen, en baadden zich in onvermengden voor-
spoed.

Keeren wij thans terug tot de groote koopstad in 391.
't bergland, *Boekit Tarbi*. De Baron KAWIT PAROE
genoot een' ongestoorden voorspoed. Hij verliet zijne 392.
woning niet meer, en alleen zijne twaalf zonen hiel-
den zich met handelstogten op; maar spreken wij van 393.
den zoon des koopmans, bij zijne afgezonderde vrouw
verwekt, den Baron SOEKMOEL, die door zijn' broeder 394.
was achter gelaten, om op zijne moeder te passen.
Hij had nu sedert zeven dagen en zeven nachten niet
willen eten noch slapen, indachtig aan de waar- 395.
schuwing van zijn' broeder, die bij zijn vertrek hem
als herkenningmiddel een' kostelijken ring had ach- 396.
ter gelaten, door hem bij zijne geboorte als een lijf-
stuk medegebragt: »Wanneer de steen van dezen
»ring verdooft,» had SAKENDHER gezegd, »dan ben ik
»ziek; wanneer hij verloren gaat, ben ik dood!» 397.
Thans was hij verloren, en dit was de oorzaak der
groote droefheid van SOEKMOEL, op wiens gelaat, van
zoetheid beroofd, zijne neêrslagtigheid te lezen stond.

ELFDE ZANG.

Dhandhang Goelò.

398. Baron SOEKMOEL herdacht dus vol smart de waarschuwing van zijn' broeder, die buiten twijfel gestorven was, dewijl de ring zijn' steen verloren had. Hierdoor geheel ter neder gedrukt, begaf hij zich naar zijne moeder, en zette zich met gebogen hoofd vóór haar neder. Zij omhelsde hem, en zeide: »Mijn zoon,
399. »gij zijt niet in uwe gewone stemming: wat verlangt »gij? Zooveel als overeenkomt met de krachten van »een ellendig en onnoozel mensch (als ik ben), zal »ik er aan voldoen, naar mijn beste vermogen, maar »maak mij niet zoo bedroefd! Kom, zeg mij, wat »gij begeert, en geef u niet langer aan het weenen »over!" »De reden mijner droefheid", sprak Baron SOEKMOEL, »is, dat mij de waarschuwing mijns broe-
400. »ders te binnen komt, die mij, bij zijn vertrek, den »ring, waarmede hij ter wereld gekomen was, heeft »achtergelaten. Wanneer de steen van dien ring dof »werd, zou mijn broeder ziek zijn, en 't verlies van »dien steen zou een onfeilbaar teeken zijn van zijn' »dood. Zoodanig, moeder, was toenmaals zijne waarschuwing, en thans is de steen van den ring ver-
401. »dwenen: ziedaar de reden mijner droefheid!" De moeder omhelsde hem weenende: »Welligt", zeide zij, »is de steen verlegd: zoek hem eens op!" En toen hij hier nog meer tegen in bragt, vroeg zij: »Wat is dan uw besluit?" »Ik vraag u verlof," antwoordde Baron SOEKMOEL, met eene eerbiedige buiging, »om naar den berg te gaan; en het zwaard, moeder, waarmede ik geboren ben, verzoek ik te mo-

»gen medenemen, tot een wapen op weg, waar mij
 »welligt gevaren zullen bejegenen.” »Nu, wees voor- 402.
 »zigtig, mijn jongen,” hernam de moeder, »en ge-
 »draag u niet als een kind!” De jongeling betuigde
 zijne gehoorzaamheid, en nam het zwaard met eene
 buiging aan.

Baron SOEKMOEL reisde gestadig voort, en bereikte
 weldra de vlakten op de helling van den berg. In
 een flauw verschieft daagden bevallige lanen op, rij- 403.
 kelijk van jong plantsoen voorzien, thans de ver-
 blijfsplaats van SINGGOEN KORO, voorheen het gebied
 van MINTOENO. De boeteling, kennis dragende van de
 komst van Baron SOEKMOEL, ging hem te gemoet en
 vond hem buiten de poort. Hij omhelsde hem, en
 zeide: »Mijn kleinzoon, neem plaats!”

Hij nam hem mede naar zijn bidvertrek, deed hem 404.
 nederzitten, en heette hem welkom.

SOEKMOEL zag met inwendige onrust, dat in den
 persoon des kluizenaars eene verandering had plaats
 gehad. De voormalige MINTOENO, die de knapen had
 medegenomen, was thans van gedaante veranderd,
 ofschoon 't geslacht (54) hetzelfde gebleven was. SING-
 GOEN KORO bemerkte dit, en zeide op zachten toon:
 »MINTOENO bestaat niet meer: hij is door uw' broeder 405.
 »gedood, die met hem en zijne kinderen en kinds-
 »kinderen in erfelijke vijandschap verkeerd heeft.
 »Maar wacht, ik zal u eenige inlichtingen geven;
 »want het is mij niet verborgen, wat gij verlangt,
 »van waar gij komt, en waar gij heen gaat. Gij
 »zijt de oudere broeder van mijn' heer, en Baron
 »SOEKMOEL is uw naam!” »Grootvader,” viel SOEHOEL- 406.
 MAN in, »zeg mij eens naar waarheid, wie mij heeft

- » ter wereld gebragt, en hoe ik heet?" SINGGOEN KORO lachte, en zeide: »Gij zijt een zoon van de voedster, » en heet SOEHOELMAN!" »Goed geraden, oude!" antwoordde SOEHOELMAN, luidkeels lagchende, »gij zijt » voorwaar buitengemeen begaafd, om vooruit te we-
407. » ten, wat u nog niet gezegd is!" SINGGOEN KORO nam toen 't woord weder op, en zeide: »Gij zoekt uw » broeder Baron SAKENDHER, dewijl de steen uit den » ring, dien hij u vroeger had achtergelaten, thans » verdwenen is. 't Is uw geluk, mijn kind, dat gij » mij ontmoet hebt; anders hadt gij werkelijk uw'
408. » broeder verloren. Ik moet u namelijk vertellen, » dat uw broeder voorheen voorspoedig en geeerd » in Spanje leefde, als een uitstekend krijgsman, » door vele vorsten gehuldigd, en door den Koning » van Spanje tot schoonzoon aangenomen. Vervolgens » in oorlog geraakt met de *Dityo's*, behaalde hij de » overwinning, veroverde hun' rijksetel, en verdelgde
409. » 't gheele *Raksoso*-volk. MINTOENO had vier dochters » gehad, waarvan ééne reeds dood was. Hare drie zus- » ters, KOLO DJOHAR, THOTHOHINI en THOTHO KOETHONO, » allen van monsterachtige gedaante, hebben thans » uw' broeder op eene verraderlijke wijze om 't leven
410. » gebragt. Hij is ten verderve gebragt door een spel » bij nacht, waarbij hij 't leven inzette, en, de ne- » derlaag bekomen hebbende, met zijne vrouw ver- » slonden is."

Baron SOEKMOEL gaf, op 't hooren van dit berigt, een' luiden gil, stortte een' vloed van tranen, en ontzag zich niet te jammeren als eene vrouw. Zijne oogen werden verduisterd, zijn hart kromp ineen, en magteloos zeeg hij ter aarde, door volslagene bezwijming

bevangen. Bewegingloos als hout lag hij daar ne- 411.
der, koud en doodelijk kil op het gevoel.

Weldra uit zijne flaauwte bijgekomen, zette hij zich bij SINGGOEN KORO neder, en vroeg met eene stroeve stem: »Zeg toch, grootvader, hoe is 't gekomen, dat zij hem »verslonden hebben?» »De oorzaak,» antwoordde SING- 412.
GOEN KORO, »was zijne nederlaag in 't schaakspel.» »Wat is dat, schaakspel?» hernam Baron SOEKMOEL, »ik ken dat niet!» »Met andere woorden,» zeide SINGGOEN KORO, »hij heeft verloren in het dobbelen. »Eerst zette hij zijne schatten en zijn rijk in, en »SEMBRANI en GAROEDHO; toen dezen verloren waren, 413.
»verwedde hij al, wat hem overbleef. Hij was drif- »tig geworden, zette zichzelf met zijne vrouw op het »spel, en verloor. Terstond werd hij aangegrepen »en verslonden door de *Dityo* KOLO DJOHAR, hare »zuster THOTHOHINI verslond GAROEDHO, KOLO KOETHONO »NAM SAKEBER en SEMBRANI voor haar deel.» Hevig 414.
ontroerd vroeg baron SOEKMOEL: »Grootvader, hoe »moet dit afloopen?» »Wel,» antwoordde SINGGOEN KORO: »ontweldig haar door het dobbelspel de be- »haalde prooi; maar neem de voorzorg, om u van »haar' stoel meester te maken: dan kunt gij niet »verliezen. Hare zitplaats is van een' magneet voor- »zien: zoo gij haar van daar verdringt, zullen zij »zeker verliezen.» »Maar, grootvader,» hernam Baron 415.
SOEKMOEL, »hoe zal ik dat aanleggen, want zij zul- »len er zich zeker niet van laten afdringen?» SINGGOEN KORO antwoordde glimlachend: »Vraag om an- »dere steenen, opdat zij hare plaats verlaten; en »als zij er iemand om zenden willen, neem er dan »geen genoegen in, maar laat haar ze zelve gaan

- »halen. Zoodra zij zich dan verwijderd hebben, moet
 »gij hare plaats in bezit nemen, en als zij die terug
 416. »vragen, niet toegeven. Zijn zij eenmaal van hare
 »zitplaats verdrongen, dan zullen zij in 't spel tel-
 »kens verliezen, en dan moet gij ze allen met het
 »zwaard verslaan. Maar zeg niet, dat gij de broe-
 »der van SAKENDHER zijt, en tracht haar voor u in te
 »nemen, op dat ze allen op u verliefd worden.”
 De heilige leerde hem toen een toovermiddel, om
 417. liefde te verwekken, en zeide verder: »Wanneer zij
 »dood zijn, snijd haar dan het ligchaam open, en
 »gij zult daar uw' broeder en zijn' bediende, zoo
 »wel als 't paard en den gouden arend, nog onge-
 »schonden in terugvinden. Wilt gij hen in 't le-
 »ven terug roepen, zie hier dan een levenswater: be-
 »spreekt hen daarmede, en zij zullen in den vorigen
 »staat terug keeren.”
418. Vol vreugde maakte SOEKMOEL zich gereed, en zeide
 SINGGOEN KORO vaarwel. Deze gaf hem vele waar-
 schuwingen mede: »Mijn kleinzoon!” sprak hij, »wees
 »op uwe hoede tegen 't gevaar!” »Ik,” zeide SOE-
 HOELMAN, »ik ga niet mede: ik ben bang, om door
 »de *Boeto's* te worden opgeslokt.” »Wel nu,” ant-
 woordde SINGGOEN KORO lagchend, »blijf gij dan maar
 419. »hier, in mijne kluis!” »Ik zou wel blijven,” her-
 man SOEHOELMAN, »maar ik kan niet best tegen den
 »honger; en gij zijt als een *Gandarwo* (booze geest):
 »als gij eens honger krijgt, zoudt ge mij maar op-
 »slikken (55). 't Is toch maar beter, dat ik meêga!”
 SINGGOEN KORO lachte, en SOEHOELMAN haastte zich zijn'
 meester te volgen, die met spoed de kluis verliet.
420. Het land der drie Prinsessen bereikt hebbende,

begaven zij zich naar de speelplaats, en mengden zich onder de toeschouwers en de gevangenen, die in het dobbelspel hunne vrijheid verloren hadden. Baron SOEKMOEL zette zich op een' stoel naast de Prinsessen neder. Zij lachten hem toe, en, vriendelijk de wenkbraauwen ophalend, als wilden zij hem 't hart ontstelen, vroegen zij met eene stem, zoeter dan stroop en honig: »Schoone vreemdeling, »welkom zij de glans, dien gij ons aanbrengt (56)! »Maar gij verschijnt ons voor 't eerst, en wij kennen u nog niet. Van waar komt gij, en onder welken naam wordt gij gehuldigd, gij die een' God »gelijkt?» »Ik ben», antwoordde Baron SOEKMOEL be- 421.
daard, »van een geslacht van bergbewoners, op *Boe-
kit Tarbi* gevestigd: mijn naam is Baron SOEKMOEL. »Het doel van mijne komst is, om mij te overtuigen, of 't waarheid is, wat men vertelt, dat hier »gespeeld wordt. Is 't werkelijk zoo? en zijt gij de »eigenaressen van 't spel? Ik wil er getuige van »zijn.» De Prinsessen lonkten hem vleijend toe, en 423.
zeiden, terwijl haar glimlach tanden ontblootte (blinkend) als vleugels van bijen: »Gij zijt niet opregt, »als gij u uitgeeft voor een' bergbewoner (57), gij »die 't hart veroverft door uwe liefvalligheid! voorzeker, gij zijt van een heldengeslacht: al waart »gij onder duizend menschen vermengd, uwe houding zou u verraden. Maar wij zijn niet bekend »met de manieren van 't gebergte, en krijgen die nu »voor 't eerst te zien.» »Gekheid!» riep SOEKMOEL- 424.
MAN, in de handen klappend: »die zouden zij niet »kennen? Gewis, zij houden zich maar zoo: als 't »nacht was, zou 't wel lukken, maar over dag niet!»

- De Prinsessen zagen hem toornig aan, en zeiden: »Wat hebt gij meê te praten, leelijkert, als niemand »er u naar vraagt?» Tevens wierpen zij hem met een sirih-pruimpje, dat hij opving, en in den mond nam, zeggende: »Zie zoo, nu hebben wij denzelf-
425. »den smaak!» »Inderdaad, Prins,» hernamen de Prinsessen, met eene stem als honig en suiker, »wij »zijn eigenaressen van 't spel; maar niemand doet »een' grooten inzet, want het zijn allen gemeene »lieden. Zoo gij lust hebt, om met ons te dobbelen, »laat ons dan spelen op het welriekend bed: daar
426. »kunnen wij ons hart er aan ophalen!» »Zusters,» antwoordde Baron SOEKMOEL, »dat was mijne bedoe- »ling niet, en ik weet ook niet, hoe 't in zijn »werk gaat.» »Gij houdt u maar onkundig,» zeiden zij, terwijl zij hem glimlagchend krabden en knepen. »En dan de steenen,» hernam SOEKMOEL: »met deze wil ik niet spelen: geef mij andere, die
427. »beter zijn, en laat mij eerst kiezen!» »Och,» zeiden de Prinsessen, »wat maakt dat voor verschil? Maar »kom, wij zullen uw' zin doen, om u tevreden te »stellen: als gij eens in eene kwade luim zijt, zal »'t lang duren, eer die voorbij is.»
- KOLO DJOHAR verwijderde zich toen, en ging naar binnen, om dobbelsteenen te halen, waarop haar stoel terstond door Baron SOEKMOEL bezet werd. Toen zij terug kwam, zeide zij glimlagchende: »Zoo, men »is aan 't ruilen van plaatsen geweest? Kom, vriend,
428. »verhuis weêr naar uw' ouden stoel: dit is de zit- »plaats van eene vrouw, en verschillend van die voor »de mannen!» »Neen,» antwoordde Baron SOEKMOEL, »ieder zit maar, waar hij te regt komt. In 't spel

» bestaat daar geen verbod op; mannen en vrouwen
 » zitten door elkander, dat is zoo de gewone regel,
 » en er wordt nooit onderscheid in gemaakt. Neem
 » gij daar ginds plaats, zuster!" De Prinses zeide op 429.
 wreveligen toon: » Het is niet betamelijk, zoo door
 » elkander te zitten, en telkens van plaatsen te ver-
 » wisselen." » Nu," hernam Baron SOEKMOEL, » ik wil
 » niet verhuizen: ik zit hier naar mijn' zin. Ga gij
 » daar ginds zitten! Dewijl gij te huis zijt, voegt het
 » u in te schikken."

De Prinses nam plaats, en zeide: » Welnu dan, zet
 » gij in! Wat verwedt gij?" Baron SOEKMOEL antwoord- 430.
 » de: » Ik zal maar dadelijk alles op het spel zetten,
 » wat ik heb, mij zelf en SOEHOEL: wat zet gij daartegen,
 » zuster? Als ik verlies, geef ik u mijn ligchaam, op
 » leven en dood, zonder wederstand over; want ik ben
 » een arm man, en bezit niets anders dan mijn eigen
 » lijf." » Dien SOEHOEL (58)," zeide de Prinses, » daar 431.
 » zet ik mijn rijk tegen in, maar ik wil nog niet alles
 » op het spel zetten. Ik maak met u eene geschikte
 » partij, die geen van ons tot schande verstrekken
 » zal." SOEHOELMAN zeide: » Als wij kwartels waren,
 » zou de winnaar pikken, en de verliezer gapen (59)!"
 » Die babbelaar!" zei de Prinses op norschen toon:
 » altijd wil hij meêpraten, als of hij bij uitstek in
 » de gunst was! Kom, Prins," vervolgde zij, » zet in, 432.
 » ik zal werpen!" Zij wierp toen de steenen, maar
 deed een' slechten worp, en verloor haar spel. » Zie
 » zoo," zeide de Prins, » die is voor mij. Kom, doe
 » gij nu een' inzet: wat zal het zijn?" De Prinses
 antwoordde: » Ik zet mijne schatten in." » En ik", 433.
 zeide de Prins, » stel er mijn' persoon tegen." Hier-

in toegestemd zijnde, deed de Prins een' worp, en maakt vol spel. De Prinses verloor op nieuw, en hij zeide tot haar: »Doe nog een' inzet!» Maar driftig stond Kolo DjoHar van hare zitplaats op, en riep luidkeels: »Dat bevalt mij niet, die lieden lokken »mij in een' strik! Daarom herroep ik mijn' inzet, »en wil hem niet betalen.»

TWAALFDE ZANG.

Pankoer.

434. Baron Soekmoel greep haar schielijk bij den arm, en zeide: »Hoe, gij wilt niet betalen? Als gij gewonnen hadt, zoudt gij u niet ontzien hebben, mij »te dooden, en nu gij verliest, wilt gij niet beta-
435. »len! Rekent gij er misschien op, dat wij maar »berglieden zijn, en met ons beiden, zonder gevolg? »Maar 't zal u niet gelukken, ons te beledigen: wij »zullen veelcer sterven. Dewijl gij hier in uw ei-
436. »gen rijk zijt, verstout gij u, menschen om 't leven »te brengen, als gij wint, en als gij verliest, be- »taling te weigeren!»

Lang twistten zij, sprekende slechts over de zitplaatsen, tot de Prinses, hare krachten verliezende, zeide: »Maak geene gekheid, laat mij los, en houd mij niet
437. »vast! Wat ben ik van u (61)? Ik heb maar een' gil »tegen u te geven, om u onmiddellijk te doen sterven, »en in gruis en pap te verkeeren, pieken-aas (62), die »gij zijt!» »Ik ben niet bang om te sterven,» zeide Baron Soekmoel, terwijl hij zijn' greep nog te meer ver-
438. sterkte, »als mijne zaak maar regtvaardig is.» »Ach,

»gij doet mij pijn!» riep de Prinses, luid schreijend,
 »laat mijn' arm los, voor dat ik boos word. Ik ben
 »met u begaan, gij hooglander, die de handen durft
 »slaan aan eene vorstin. Zijt gij dan razend?» Maar
 de Prins klemde haar steeds vaster, waarop zij in 439.
 hevigen toorn ontstak. Gillend en krijschend her-
 nam zij de gedaante van eene *Rasaksi*, en vatte
 den Prins om 't middel, om hem te verslinden.
 Maar deze was op zijne hoede, en, zijn zwaard ge-
 trokken hebbende, bragt hij KOLO DJOHAR eene doo-
 delijke wonde toe. THOTHOHINI schoot met opgesper- 440.
 den muil hare zuster te hulp, maar werd, als zij,
 met een' zwaardslag geveld, waarna THOTHO KOETHONO
 't zelfde lot onderging.

Na aldus de drie *Boeto's* te hebben verslagen,
 sneed SOEKMOEL haar de lichamen open, en vond
 in hare ingewanden zijn' broeder en diens vrouw in 441.
 ongeschonden' toestand terug; zij schenen slechts te
 slapen, en verspreidden nog een' onverdoofden glans,
 helder als 't schijnsel der volle maan (63). Buiten
 zich zelf van aandoening, omhelsde hij zijn' broe-
 der, besproeide hem met tranen, en jammerde als
 eene vrouw, zonder de waardigheid van zijn' rang te 442.
 ontzien: »Helaas, SAKENDHER, mijn broeder, die mij
 »van kindsbeen af verlaten hebt, moet ik u thans
 »terug vinden als een' doode! wat zal er van mij wor-
 »den? Ik wil u volgen in den dood: alleen kan ik
 »niet leven, om als een ellendeling op aarde te zwer-
 »ven!» Maar weldra kwam hij tot bezinning, en herin- 443.
 nerde zich den raad van SINGGOEN KORO, en 't water
Reh Tótó Darmó, dat hem door dezen, als een too-
 vermiddel, was medegegeven. De beide lijken, met

dat water besprengd, keerden in 't leven terug, en gevoelden zich, als of zij uit den slaap ontwaakten.

444. SAKENDHER had naauwelijks zijn' broeder aanschouwd, of weenend vielen zij elkander in de armen. »Ach, »broeder,» riep SAKENDHER, »ik had niet gemeend, u
445. »immer weder te zien!» »Helaas, SAKENDHER,» was 't antwoord, »van kindsbeen af van u gescheiden, »werd ik door verlangen gedrongen, om u op te »zoeken, en vond u levenloos terug!»
- Het zou te lang duren, de uitgelatenheid te beschrijven, waarin hun bevredigd verlangen zich lucht gaf. Ten laatste van de aandoening bekomen, zet-
446. ten zij zich neder, en Baron SAKENDHER vroeg: »Zijn vader en moeder nog welvarend? en wie heeft »u ingelicht, dat gij wist, ons hier te moeten zoeken?» »Broeder,» antwoordde SOEKMOEL, »'t is aan »grootvader SINGGOEN KORO, den kluzenaar van
447. »den berg, dat ik die inlichting te danken heb. »Het verlies van den steen uit uw' ring spoorde mij »aan, om u op te zoeken, en zoo kwam ik op den »berg, aan de kluis van SINGGOEN KORO.» Nadat SOEK-
448. MOEL zijn verhaal geëindigd had, zeide SAKENDHER tot zijne vrouw: »Groet uw' ouderen broeder!» De Prinses neeg zich eerbiedig, en SOEKMOEL zeide, innig verteederd: »Hoe zal zich moeder verheugen, als ze »u met uwe gade ziet! Als kind hebt gij haar ver-
449. »laten, en komt nu terug als echtgenoot van eene »uitstekende Prinses! Daarenboven, broeder, verlangt »zij hevig naar u, en daarom laat ons spoedig naar »haar toe gaan!» »O,» antwoordde SAKENDHER, »dat
450. »heeft geene zwaarigheid. Nu wij eenmaal gelukkig »zijn, zullen wij elkander wel ontmoeten. Maar laat

»ONS nu liever naar mijn land gaan, naar het
 »schoone Spanje, dat ik u aan mijn' vader voor-
 »stelle." Hierin werd genoeg genomen. Daarop
 werden 't paard SEMBRANI en de gouden GAROEDHO en 451.
 SAKEBER met het levenswater besprengd, en uit den
 dood opgewekt.

BARON SAKENDHER besteeg terstond met Baron SOEK-
 MOEL het paard SEMBRANI; zijne vrouw kreeg eene an-
 dere plaats, en besteeg den gouden GAROEDHO; SA- 452.
 KEBER en SOEHOELMAN moesten te voet gaan, en de
 schatten begeleiden, die in 't verblijf der verslagene
 Prinsessen waren buit gemaakt. SOEHOELMAN werd te-
 vens in rang verheven, onder den titel van *Toe-*
menggoeng REKSÔ DJIWÔ.—SEMBRANI en de koning der 453.
 vogelen, in snelle vaart opgevlogen, vermengden
 zich met de witte wolken, en rigtten hunne koers
 naar Spanje.

De Koning van Spanje intusschen, door velerlei
 zorgen gekweld, gaf zich aan de bitterste droefheid
 over. Verlaten door zijne dochter en zijn' schoon- 454.
 zoon, ontrust door den aanslag van 't verraderlijk
 wezen, dat zich bij hem had ingedrongen, en nog
 niet hersteld van zijn' schrik over 't huwelijk met
 de *Dioe*-telg, waartoe hij door misleiding gebragt
 was, vol berouw over de ligtvaardigheid, waarmede 455.
 hij aan kwade inblazingen zonder nadenken had ge-
 hoor gegeven, en een' zoon verwijderd, die zijn ge-
 luk bedoelde, en die, toen 't verraad aan den dag
 kwam, verre verdwenen was, zonder dat men wist
 waar heen, zat de Vorst in diepe verslagenheid ne- 456.
 der, toen hij eensklaps verrast werd door de komst
 van zijne dochter, die in de hofplaats neêrstreek.

Groot was de opschudding en vreugde onder de hofbewoners, bij 't wederzien van hunne meesteres, wier komst terstond den Koning werd aangekondigd.

457. Hij beval haar te ontbieden, en de dienstmaagden liepen de eene na de andere heen, om de komst der Prinses te bespoedigen. Vóór den Koning geleid, groette zij hem eerbiedig. De Koningin haastte zich, hare dochter te omhelzen, en al de moeders (65)
458. weenden met hartroerende kreten: »Wij hadden »niet gehoopt noch gedroomd, u weder te zien, »en hielden u voor dood!" Toen men naar behooren gezeten was, vroeg de Koning op zachten toon:
459. »Zeg, mijn kind, waar is thans uw man?" Met eene eerbiedige neiging antwoordde zij: »Mijn man »is daar buiten gebleven." »Roep hem spoedig!" hernam de Vorst, en zij, naar buiten gegaan zijnde, kwam terug met haar' echtgenoot aan de hand.

- SAKENDHER naderde, en kuste de voeten des Konings, die hem op minzamen toon aldus aansprak:
460. »Wees welkom, mijn zoon! ik vraag u om vergewing: groot is mijn vergrijp geweest, groot zij ook »uwe genade! Verlos mij van mijne gelofte: laat mij
461. »u 't rijk van Spanje overgeven, en heersch daarover »als koning. Ik ben al oud, mijn jongen: 't is »tijd, dat ik mij aan de afzondering wijde (66), »om te waken voor 't bestendig welzijn van uwe »regering." »Het geschiede, gelijk gij begeert!" antwoordde de Prins met eene eerbiedige buiging,
462. »maar dewijl mijn vader nog leeft, zoo verzoek ik »u, mij te vergunnen, dat ik ook zijne toestemming inroep." »Hoe heet uw vader?" vroeg de Koning. »Mijn vader", antwoordde Baron SAKENDHER,

» is de koopman Baron KAWIT PAROE van *Boekit Tarbi*." 463.

Door deze woorden verwittigd, dat SAKENDHER zijns broeders zoon was, riep de Vorst, hem omarmend, uit: » Ach, mijn zoon, hadt gij mij vroeger hier-
 » van onderrigt, dan ware 't zoo ver niet geko- 464.
 » men! Door bedriegers misleid, zag ik u aan voor
 » een' mensch van gemeene afkomst, en twijfelde niet,
 » of gij waart een kind van wasschers en pottebak-
 » kers, van *trasi-* (67) of kalkkoopers, een land- 465.
 » looper zonder t'huiskomen. In verlegenheid ge-
 » bragt door groote liefde voor mijne dochter en door
 » uwe bovennatuurlijke gaven, liet ik mijn lot aan
 » de goddelijke beschikking over; maar thans wordt
 » door uwe woorden mijn vertrouwen ten volle be-
 » vestigd. Aanvaard vrij de koninklijke waardigheid;
 » want, hoor, laat ik u vertellen! Weet, dat uw 466.
 » vader mijn eigen broeder is! Hij is de oudste, maar
 » van eene andere moeder. Uwe grootmoeder over-
 » leed in hoog zwangeren toestand; en de vrucht,
 » die, bij opening van 't ligchaam, levend ter wereld
 » kwam, is uw vader geworden. Deze kwam in bal- 467.
 » lingschap te *Boekit Tarbi*, en ziedaar den oor-
 » sprong van de stad, die daar sedert ontstaan is!"

SAKENDHER luisterde met welgevallen naar die inlich-
 tingen, waardoor de oorsprong van zijn geslacht hem
 ten volle werd opgehelderd. » En", vroeg de Ko-
 ning voortgaande, » hoevele kinderen heeft uw vader 468.
 » thans?" » Dertien (68)," antwoordde SAKENDHER, » maar
 » allen van verschillende moeders, behalve twee, die
 » van dezelfde moeder zijn, ik namelijk en mijn ou-
 » der broeder, die mij thans hierheen vergezeld heeft.
 » Deze is het, o Koning! die mij uit den dood ge- 469.

»red heeft, toen ik door de *Dioe* verslonden was”; en nu verhaalde hij al, wat er was voorgevallen.

»En waar is nu die broeder?” vroeg de Koning, 470. hevig ontroerd. »Die bevindt zich daar buiten!” antwoordde SAKENDHER buigende. De Vorst sprak daarop tot eene dienstbode: »Roep den jongen naar binnen!”

Zij verwijderde zich uit 's Vorsten tegenwoordigheid, en, buiten gekomen zijnde, bragt zij den last des 471. Konings over: Heer,” sprak zij, »uw vader (69) de Koning ontbiedt u binnen 't paleis: wil mij op staan-

472. »de voet vergezellen!” Baron SOEKMOEL, in allerijl in de vorstelijke tegenwoordigheid verschenen, zette zich, van diep ontzag voor den Koning vervuld, in gebogene houding neder. »Is deze uw broeder?” vroeg de Koning aan SAKENDHER. »Ja, Vorst!” antwoordde

473. dezemet eene buiging, waarop de Koning hernam: »Men »zou hem bijna voor uw' tweelingbroeder aanzien; gij »zijt beiden even welgemaakt. — Hoor SOEKMOEL,” vervolgde hij, na zijn' naam gevraagd te hebben, »ik

474. »zend u naar *Boekit Tarbi*, om uw' vader naar mijn »rijk af te halen. Bied hem vooreerst mijn' groet aan, »en de verzekering van mijn verlangen, om hem te »zien; en meld hem ten andere, dat ik hem hier- »heen noodig, om zijne toestemming te hechten aan

475. »de verheffing van uw' broeder SAKENDHER tot Koning »van Spanje, krachtens den troonsafstand, door mij »te zijnen behoefte gedaan. Begeef er u zelf heen, »vergezeld van al de regenten, en spoor uw' vader »aan, om spoedig in mijn rijk te komen!”

476. De twee Barons bogen zich eerbiedig, en gingen naar buiten. SAKENDHER gaf terstond bevel tot uitrusting der vorstelijke troepen. Draagkoetsen van allerlei soort

werden in gereedheid gebragt, en wagens en paarden, en olifanten met prachtige zetels bevracht, en kostbare geschenken, uit den buit van 't eiland *Tembini*, op de schouders van tallooze dragers geladen. Wel-dra stond het volk van Spanje in krijgsdos gereed, om SOEKMOEL naar *Boekit Tarbi* te geleiden. Op een gegeven sein rukten de gelederen uit, onder levendig rumoer; en in de volkomenste orde, naar hunne opvolgende rangen geschikt, togen de vorsten en regenten voorwaarts, tot verlustiging voor 't oog. Baron SOEKMOEL, door de vorsten omstuw'd, voerde als legerhoofd de troepen aan. 477. 478. 479.

Tot bekorting van 't verhaal onthouden wij ons van de beschrijving der reis naar *Boekit Tarbi*. De aankomst aldaar verwekte groote opschudding, daar men meende, door vijanden te worden overvallen. Baron SOEKMOEL begaf zich vooruit, en, zijn' vader ontmoet hebbende, sprak hij met eene buiging: »Ik verschijn vóór uw aangezigt, als zendeling van SAKENDHER, om u namens hem dezen brief te overhandigen.» 480.

De brief, die terstond aangenomen en geopend werd, luidde aldus: »Ik SAKENDHER bied mijne nederige groeten aan vader en moeder, en geef hun berigt, dat ik als schoonzoon ben aangenomen door den Koning van Spanje. Voorts zend ik hiernevens eenige kostbaarheden om door u onder al mijne moeders en broeders te worden verdeeld: het is de buit van alle landen, die ik links en regts, door uw zegen (70), veroverd heb. Thans noodig ik u en al mijne moeders naar het Spaansche hof, om uwe toestemming te hechten aan mijne troonsbeklimming, ingevolge 't verlangen van uw' broeder den Koning 481. 482. 483.

484. » van Spanje die te mijnen behoefte de regering heeft » nedergelegd. Weshalve ik u verzoek, ten spoedigste » naar de Spaansche hofplaats over te komen, ten » einde daar (71) 't geluk te genieten, dat aan u en » aan al mijne moeders als vergelding uwer weldaden » door mij wordt toegedacht.”
485. Zoo eindigde 't geschrift (72). Den koopman ging het door merg en been (73), hij gevoelde zich als met water besproeid bij 't lezen van dien brief, en, vervuld van de gedachte aan zijn' *jeugdigen* zoon, bemerkte hij de tranen niet, die hij op het papier liet vallen.

DE TIENDE ZANG.

Sinom.

486. Toen de moeder van den Kroonprins de van hem ontvangene boodschap vernam, werd haar 't gezigt beneveld, en in de hevigheid van 't verlangen naar haar' zoon stortte zij, door aandoening overmand, bewusteloos ter aarde. Na geruimen tijd uit hare bezwijming bijgekomen, gaf zij zich aan eene blijdschap over, die zich met geene woorden beschrijven laat.
487. De *Nakodo* intusschen, zijne gasten gedenkende, zorgde voor hun onthaal, en deed een' overvloed van ververschingen gereed maken, waaraan allen, tot de minste stalbedienden toe, hun aandeel genoten. De zonen des koopmans en zijne echtgenooten maakten
488. zich reisvaardig, en daarna rukte men van *Boekit Tarbi* uit, terwijl de luide toonen van trommels en trompetten, elkaar beantwoordende als 't gebulder van

instortende bergen, het sein gaven tot den uittocht. Onder aanhoudend gedruisch zette men dag en nacht, met onverpoosden spoed, den togt voort, waarvan wij de verdere bijzonderheden met stilzwijgen voorbijgaan.

Het grondgebied van Spanje's hofplaats bereikt 489. hebbende, kwam men de Vorsten tegen, die elkander onafgebroken opvolgden, en binnen de stad kwam SAKENDHER zelf te gemoet, gezeten op het paard SEMBRANI, en overschaduwde door GARORDHO, schitterend als de glans van een vlamvend meteor, terwijl zijne 490. gemalin achter hem volgde. De *Nakodo* stond stil op het zien van dien helderen glans, meenende den Koning van Spanje te aanschouwen. Want hij was verre van zijn' zoon te herkennen, die van kindsbeen af van hem gescheiden was. Nogtans bestond er veel gelijkenis tusschen den Kroonprins en zijn' broeder 491. Baron SOEKMOEL, van wien hij niet anders onderscheiden was dan door de kroon, die zijn voorkomen nog meer bevalligheid bijzette. Op korten afstand genaderd zijnde, steeg Baron SAKENDHER van zijn paard, terwijl de Vorsten zich achter hem schaarden. De *Nakodo* aarzelde nog, zijne oogen te gelooven; maar de 492. moeder herkende hem terstond. Zij stijgt af uit hare draagkoets, ijlt haar' zoon te gemoet, en valt hem weenend om den hals. »Ach, SAKENDHER, mijn kind,» riep zij uit, »ik had niet verwacht, u weder te zien! »men zeide dat gij door *Boeto's* in een' strik gelokt »en verslonden waart.» Haar zoon antwoordde bui- 493. gend: »Ware mij niet de gunst der Godheid, door »middel van mijn' broeder, ten deel gevallen, voor- »zeker, moeder, gij zoudt mij nimmer hebben weder- »gezien!» Baron SAKENDHER bewees daarop hulde aan

494. den koopman, die hem omarmde, en opgetogen was over de schoonheid van zijn' zoon, in glans de volle maan gelijk. »Overvloedige dank», sprak hij op zachten toon, »zij God den allerhoogste van mijnentwege »toegebragt, dewijl gij u nog in welstand bevindt!»
- De jongeling betuigde zijne erkentelijkheid, en groet-
495. te daarop zijne overige moeders, terwijl ook zijne vrouw aan hare schoonouders hulde bragt. De vrouwen des koopmans zagen met schaamte SAKENDHER aan, dien zij vroeger met minachting behandeld hadden, en die nu tot aanzien gekomen was. SAKENDHER heette vervolgens zijne elf broeders welkom, die hem als uit
496. één' mond beantwoordden (74), en eerbiedig hunne honden afnamen. Men groette en kuste elkáár, den een voor en den ander na, en toen aan de blijdschap des wederziens naar genoegen was lucht gegeven, zeide de Kroonprins tot zijn' vader: »Uw broeder de Ko-
497. »ning noodigt u tot zich.» Hij geleidde hem daarop het paleis binnen, en kwam den Koning midden onder de poort tegen.
- Nadat zij elkander omhelsd hadden, nam de Koning zijn' broeder mede, en deed hem nevens zich nederzitten, naast den vorsteliĳken troon. De Vorsten
498. namen allen op stoelen plaats, in verscheidene rijen tegen over elkander geschaard, die aan 't uiteinde zamenliepen, terwijl de broeders van SAKENDHER, insgelijks in eene rij op stoelen zittende, zich ter wederzijde aan de Vorsten aansloten. SAKENDHER zelf zat op een stoel van blinkend goud, links naast den Koning, en de sterrewigchelaars, waarzeggers, regtsgeleerden en wijsgeeren waren in vollen getale aanwezig.
499. De Koning sprak toen zijn' broeder in dezer voege

aan: »Ontvang, broeder, mijn' welkomstgroet bij
 »uwe aankomst in Spanje; van onze eerste kindsch-
 »heid af zijn wij gescheiden geweest, en ontmoeten
 »elkaar thans voor 't eerst. Ware 't niet door de
 »tusschenkomst van SAKENDHER, voorzeker de fakkel 500.
 »ware voor ons uitgedoofd (75). Die SAKENDHER is met
 »mijne dochter in 't huwelijk getreden: eene allezins
 »gepaste verbindtenis, dewijl het zijne eigene nicht is." De *Nakodo* betuigde zijne erkentelijkheid, waarna de
 Koning vervolgde: »De reden, waarom ik u hier-
 »heen genoodigd heb, broeder, is, dat ik thans be-
 »sloten heb, SAKENDHER op den troon van Spanje 501.
 »te plaatsen, en zelf in afzondering te gaan leven,
 »dewijl ik reeds oud ben, en geen' zoon heb, om
 »mij in de regering op te volgen. Daarenboven
 »zal 't SAKENDHER niet vreemd zijn, over Spanje te
 »heerschen, hetwelk schier zijn wettig erfdeel kan
 »genoemd worden." »Het zij, zoo als gij verkiest!" 502.
 antwoordde de koopman: »ik onderwerp mij aan
 »uw verlangen. Ik heb slechts te uwen behoefte
 »kinderen voortgebracht, en gij kunt er vrij over
 »beschikken, niet alleen om hem tot Koning te
 »verheffen, maar al gold het zijn leven of dood,
 »ik laat het aan u over." »Hooft dan," hernam de 503.
 Koning, »gij allen, vorsten en regenten, edelen, wij-
 »zen en wigchelaars, die hier aanwezig zijt, getuigt,
 »dat ik van dit oogenblik af de regering nederleg,
 »ten behoefte van mijn' schoonzoon SAKENDHER, dien ik
 »bij deze verhef tot Koning van Spanje om te heer- 504.
 »schen over alle aan dit rijk onderhoorige vorsten
 »en over die der omgelegene landen, welke alle ik
 »in zijne handen overgeef. Betoont gij allen gehoor-

„zaamheid aan de heerschappij van mijn' zoon!"
 Het antwoord was eenstemmig, en niemand verzette
 505. zich tegen 't verlangen van den Vorst, uit hoofde
 der bovennatuurlijke gaven van zijn' schoonzoon,
 die tot opvolger benoemd was. Hierop volgde een
 luisterrijk gastmaal, en de geheele dag en nacht
 werden in feestelijke vreugde doorgebracht.

Reeds lang had SAKENDHER als koning geregeerd,
 gevreesd door zijne vijanden, door zijne onderdanen
 506. ontzien en bemind; het rijk was rustig en bloeiend,
 en de twaalf broeders (76), elk met eene eigene hof-
 plaats begiftigd, slechts tot schatting aan Spanje ver-
 pligt, genoten aanzien en welvaart, terwijl Baron
 SOEKMOEL nog steeds in Spanje bleef bij zijn' konink-
 507. lijken broeder, die zich van hem niet wilde scheiden.

SAKENDHER intusschen gevoelde zijn gemoed nog niet
 bevredigd, zoo lang de gansche wereld niet aan
 zijne heerschappij onderworpen was, en besloot zich
 te dien cinde aan de strengste boete te wijden. Hij
 onderwierp zijn ligchaam aan ongehoorde kwellingen,
 508. nam geen ander voedsel dan benzoë, en gunde zich
 des nachts geen' slaap. Zoo steeg zijne wondermagt
 tot eene buitengewone hoogte: hij wist zich met de
 geesten te vermengen, werd volleerd in krijgsbeleid,
 en maakte zich alle middelen van geweld en list eigen.

Dit doel bereikt hebbende, zette hij zich op ze-
 keren dag naast zijn' broeder SOEKMOEL neder, en
 sprak hem aldus aan: »Broeder, neem gij thans
 509. »het bestuur van Spanje over, terwijl vader nog
 »in leven is! Later zullen zich groote mocijelijk-
 »heden opdoen, maar laat u daardoor niet ver-
 »ontrusten! De vijanden zal ik afweren, en wat

»de bezwaren van de zijde der broeders betreft; houdt
 »u allen rustig, ik neem ze voor mijne verantwoor-
 »ding. Intusschen wil ik, broeder, zelf mijn ge- 510.
 »luk gaan beproeven, en een ander land opzoeken,
 »wèl gelegen en rijk aan voortbrengselen voor den
 »handel. Daarenboven wil ik mij vermengen met
 »mijne natuurgenooten de *Djim's* (77), en zelf de
 »gedaante van een' *Djim* hernemen; maar gij, die 511.
 »van menschelijke natuur zijt, kunt met ons niet
 »mede doen. 't Is voor u, dat ik fortuin ga zoeken;
 »want Spanje brengt niet genoeg op tot onderhoud
 »van al uwe broeders, en daarom wil ik betere ge-
 »westen gaan opsporen." SOEKMOEL antwoordde: »'t
 »Zij, zoo als gij wilt, broeder: ik stel mijne dien- 512.
 »sten volkomen te uwer beschikking!" »Wanneer ik",
 hernam SAKENDHER, »een land zal gevonden hebben,
 »waar de handelswaren goedkoop zijn, zal ik niet
 »verzuimen, er u kennis van te geven."

Na deze woorden nam SAKENDHER afscheid, en steeg op het paard SEMBRANI, overschaduwd door GAROEDHO. Zijn volgeling SAKEBER bleef niet achter. Ook deze 513.
 had uitstekende vermogens opgedaan, wist met geesten om te gaan, door alle lichamen heen te dringen, allerlei gedaante aan te nemen, en al, wat hij begeerde, kwam door de kracht van zijn' wil te voorschijn. Hij had les genomen in de wetenschap der bovennatuurlijke krachten, en deed zelfs voor zijn' meester SAKENDHER niet onder. In 't luchtruim 514.
 opgestegen, vlogen zij aanhoudend rond, en hadden overal veel te zien; zij vermengden zich met de geesten, en verdwenen voor de oogen der stervelingen, maar vonden nog niets, wat hunne keuze bepaalde.

Zonder hen verder op hunne zwerftogten door 't luchtruim te volgen, keeren wij terug tot den ach-
 515. tergebleven' koning van Spanje.

Baron SOEKMOEL voerde met luister de heerschappij over 't uitgestrekt gebied, ontzien door zijne medevorsten, die hem allen met verkleefdheid waren toegedaan, wegens den grooten naam van zijn' broeder, wiens heldenmoed en bovennatuurlijke vermogens hem alom als een uitstekend man hadden

516. doen kennen, zoo dat hij het was, die (in zijn' broeder) ontzien werd.

Intusschen werd het ruchtbaar, dat Baron SOEKMOEL de heerschappij aanvaard had, ten sieraad voor Spanje en al de onderhoorige landen. De elf broeders gevoelden zich vernederd door hunne onderge-

517. schiktheid jegens SOEKMOEL, en vatten 't besluit op, voor zichzelve den troon van Spanje te bemagtigen. Zij bragten, ieder uit zijne eigene hoofdplaats, hunne troepen te velde, en omsloten Spanje met tallooze krijgsbenden. Het doel der onderneming was,

518. dat de sterkste der broeders als koning zou heerschen. Weldra geraakte men handgemeen, en van weêrszijden slonken de gelederen. Zij legerden zich in verschansingen, en vochten met hevigheid, metende dagelijks hunne krachten in afzonderlijken kampstrijd, terwijl de krijgsgevangenen over en we-

519. der werden losgekocht. De onlusten namen hand over hand toe, en vervulden 't land met verwarring. Al de overige vorsten bleven werkelooze toeschouwers, zonder eenig deel te nemen aan den strijd. Lang duurde de oorlog zonder ophouden voort, en van dag tot dag werden de schatten van

Spanje aan de vernieling prijs gegeven. De moeders, 520.
 van droefheid vervuld, zagen dag en nacht met verlangen naar SAKENDHER's terugkomst uit. » Waar zijt
 » gij heen gegaan, mijn zoon? » zoo riepen zij : » waart
 » gij hier, voorzeker uwe broeders zouden zich niet
 » vermeten, de hoofdstad te overweldigen. Geef, ver-
 » hevene Godheid, dat SAKENDHER spoedig terugkome,
 » om de strijdenden te scheiden! » 521.

Laten wij haar aan hare droefheid over, en keeren wij terug tot Baron SAKENDHER, die nog steeds door de lucht zweefde, om eene geschikte woonplaats op te sporen. Geen eiland, dat hij onder 't oog kreeg, liet hij onbezocht, maar vond nog niets, dat zijne wenschen bevredigde. Reeds lang had hij 522.
 zoo rondgezworven, verwijderd van Spanje, van zijne ouders en broeders, en vond geene rust voor zijn gemoed. Hij gevoelde zich door aanhoudende angst gekweld, als iemand, die een kind in de wieg heeft achtergelaten, en vreest, dat het er uit zal vallen. Zijn blik viel toen op den plek, waar Span- 523.
 je's hofplaats lag, en hij ontwaarde den strijd, die daar woedde. » Wie mag zich daar verstouten, » dacht hij, » het land met oorlog te verontrusten? » en daarop, de kracht van zijn' wil in werking brengende, keerde hij in een' oogwenk naar Spanje terug. Duidelijk zag hij nu, dat de rijksstad door 524.
 kwalijk gezinden overvallen, en van rondsom, ten noorden, ten westen, ten zuiden en ten oosten, belegerd was. Talrijke krijgsbenden verdrongen elkan- der, en waren juist in 't heftigst van den strijd. » Mijn vermoeden was dus niet ongegrond, » dacht hij, en streek terstond neder op het midden van 't slagveld.

525. Het geweevuur bulderde als 't geluid van instortende bergen, de kogels vielen als regen, en vijanden en vrienden sneuvelden bij menigte. Op het midden van 't strijdveld heerschte door de kruid dampen eene duisternis als die van den middernacht, en niemand bemerkte de komst van Koning
526. SAKENDHER. Maar eensklaps weigert het geweer zijn schot, en water vloeit uit de verstopte loopen! De strijders kregen nu achterdocht. »Is welligt», zeiden zij, »de eigenaar des lands teruggekomen? Ziehier »het bewijs: door zijne wondermagt verandert het »kruid in water!» Het gemeene krijgsvolk week
527. daarop gezamenlijk terug; maar de aanvoerders traden schielijk vooruit naar 't midden, om den aanval te hervatten. Zij daagden Baron SOEKMOEL uit, en riepen: »Kom, strijden wij op leven en dood! »De overwinnaar heersche als koning; wie bezwijkt, »moge vergaan!» Toen ontwaarden zij met schrik
528. hun broeder SAKENDHER op het slagveld. Aarzelend bleven zij staan, door vrees van alle beweging beroofd. »Broeders», sprak toen Baron SAKENDHER, »wat zijn dit voor handelingen? Gewis, gij hebt »u door bedriegers laten opstoken, om de rijksstad »te overweldigen; zij hebben u doen vergeten, dat
529. »gij broeders zijt! Zoo gij alle twaalf waart omgekomen, zouden de andere vorsten zich verheugd »hebben, en dit rijk van Spanje zou aan vreemden »zijn ten deel gevallen! Gevoelt gij allen dan geen' »spijt, bij het denkbeeld, om zonder eenig nut te »sterven? Zijt gij er nogtans op gesteld, om te vech-
530. »ten, welnu, beproeft aan mij uwe krachten, en »valt mij met u twaalfven gezamenlijk te lijf! Neemt

»pieken of zwaarden, of wat u lust, ter hand, om
 »mij te dooden; of, zoo geen uwer mij aandurft,
 »onderwerpt u dan aan mijne schikkingen, en houdt 531.
 »vrede onder elkander. Komt, vereenigt u hier!"
 En terstond traden de broeders tot elkander, zon-
 der bedenkingen te doen hooren. »Nu, broeder,"
 zeiden zij op zachten toon, »wij zullen doen, wat
 »gij begeert, en niemand zal zich tegen u verzet-
 »ten. Als broeders is 't billijk, dat wij *in vrede*
 »zamen leven!"

VEERTIENDE ZANG.

Kinanthi.

»Mijns inziens", zeide SAKENDHER, »ware 't best, 532.
 »onzen vader hierheen te noodigen, en ons aan zij-
 »ne uitspraak te onderwerpen. Immers zijn wij al-
 »len zijne kinderen, en zijne genegenheid zal tus- 533.
 »schen ons geen onderscheid maken. En zoo hij al,
 »den een' meerder dan den ander mogt begunstigen,
 »het staat niet aan mij, hieromtrent te beslissen.
 »Daar wij allen zijne zonen zijn, kan hij zelf ieder
 »van ons toedeelen, wat hij wil."

Deze voorslag door de broeders goedgekeurd zijn- 534.
 de, werd de vader geroepen, en verscheen weldra,
 door groote onrust gedreven. Hij zette zich met SAKENDHER 535.
 op een' prachtigen zetel neder, de overige zonen na-
 men plaats op stoelen, en toen men alzoo behoor-
 lijk gezeten was, sprak SAKENDHER zijn' vader in de-
 zer voege aan: »Ik moet u verwittigen, dat er tus- 536.
 »schen uwe zonen verdeeldheid ontstaan is, en dat

- »zij, door kwalijkgezinde raadgevers verleid, ten
 »laatste in openbaren strijd getreden zijn, om elkan-
 »der den troon te betwisten. Dewijl ik de jong-
 537. »ste ben, laat ik de zaak geheel aan uwe wijsheid
 »over: u komt het als vader toe, den twist te
 »beslechten. Ik stel dus thans het Spaansche rijk
 538. »in uwe handen, met verzoek, om het tusschen al
 »mijne broeders te verdeelen. Ik wensch daarvan ge-
 »tuige te zijn, en te weten, dat zij 't rijk ten eeu-
 »wigen dage erfelijk bezitten zullen. Opdat nie-
 539. »mand zich aan ontrouw schuldig make, worde aan
 »ieder een schriftelijk bewijs der verbindtenis ter
 »hand gesteld, en bovendien de eed afgenomen. Ik
 »wil intusschen zelf mijn geluk zoeken, en trachten
 540. »een ander land te vinden.” »Uw verlangen is regt-
 »matig!” antwoordde de vader, »breng het terstond
 »ter kennis van 't algemeen!” »Hoort, broeders,” sprak
 541. toen Baron SAKENDHER, »ik stel bij deze 't rijk in
 »handen van onzen vader. Wie zich daartegen ver-
 »zet, dien breng ik onmiddellijk ter dood. Niemand
 542. »beklage zich over onregt.” De twaalf Barons bogen
 vol schrik het hoofd, en betuigden hunne onvoor-
 waardelijke berusting in 't goeddunken des vaders.
 »Kinderen,” sprak toen de *Nakodo*, »weest eendrag-
 543. »tig, en laat niemand uwer de goede verstandhou-
 »ding storen. Houdt vrede onder elkander, zoo als
 »'t broeders betaamt, en schendt noch vervalscht de
 544. »verbindtenis. Zoo een uwer zich immer aan der-
 »gelijke ontrouw schuldig maken mogt, is mijne be-
 »de, dat hem voortaan geen voorspoed meer moge
 »ten deel vallen. Komt, mijne kinderen, legt thans
 545. »den eed af!” Terstond werd door al de zonen de

eed uitgebragt, dat, wie den wil des vaders en den inhoud der schriftelijke verbindtenis niet getrouw bleef, geenerlei geluk ondervinden mogt.

Daarop ontvingen zij ieder een omstandig afschrift 546. der verbindtenis; waarna de koopman aldus vervolgde: »Ziet hier nu mijne schikking: brengt al uwe bezittingen bij elkander tot een handelsfonds, hetwelk 547. »den naam zal dragen van *Compagnies-goed*. Bewaart »dat met u twaalven, en wacht u voor alle oneenigheid. »Gij zult leven van bezoldigingen, uit uwe winsten te »bekostigen: dat noem ik *Compagnie*! Laat in uwe 548. »beraadslagingen steeds eenstemmigheid heerschen, en »zoolang een uwer 't niet eens is, zoo staakt uw »besluit en overlegt eerst! Goede maatregelen zult gij, »zonder verdeeldheid, ten uitvoer brengen, en, al wa- 549. »re 't een diefstal, zoodra die door u twaalven met »algemeene stemmen is goedgevonden, geef ik er »vergunning toe. Geeft vooral hierop acht, mijne »zonen: alle schatten, die 't werk u op brengt, het- 550. »zij door verovering van steden of door handelstog- »ten, zult gij aanwenden tot uitkeering van bezoldigingen, maar tevens van alles zorgvuldige rekening »houden. Dag en nacht zult gij uwe verliezen en »winsten opschrijven, en met de uiterste naauwkeu- 551. »righeid berekenen." Dit was de oorsprong der twaalf *Edele Heeren* (80), die tot op den huidige dag bestaan. De *Nakodo* vervolgde: »Wie uwer voortaan 552. »den vrede stoort, of inbreuk maakt op de verbind- »tenis, in uwe geschriften vervat, zal de kracht van »mijn' vloek ondervinden, en geenerlei heil deelachtig »worden. En nu, vaartwel, en houdt mijne raadge- 553. »vingen in 't oog! Ik keer in mijne afzondering terug."

- De koopman verdween, en Baron SAKENDHER sprak:
- » Vaartwel, broeders, leeft in eensgezindheid en broe-
554. » derlijke vriendschap, en weest uw' eed indachtig!
- » Ik ga mijn oogmerk volbrengen, en begeef mij oost-
- » waarts, naar Java, een vlak en ruim land van uit-
- » stekende schoonheid, waar alle gewassen voortkomen,
555. » en 't water in overvloed voorhanden is. De zee is
- » er door een uitmuntend en uitgestrekt strand be-
- » zoomd, het land rijk aan bevolking en voortbreng-
- » selen van allerlei aard, en alle handelswaren zijn er
556. » goedkoop. Het eenige gebrek is de hooge mate van on-
- » toegankelijkheid (81), maar dit vermindert mijne in-
- » genomenheid niet. Broeder SOEKNOEL, zoo ik lang mogt
- » wegblijven, houd u dan verzekerd, dat ik wel ge-
- » slaagd ben, en doe dan op uwe beurt een' handels-
557. » togt naar Java. Gij zult er ongetwijfeld voordeel
- » mede behalen, maar tevens een verlies lijden. Vaart-
- » wel, mijne broeders!" Met deze woorden besteeg hij
558. 't paard SEMBRANI, overschaduwde door den gouden
- GAROEDHO, en, zich oostwaarts rigtende, verdween hij
- in de witte wolken.

- Boven Java aangekomen, begaf hij zich eerst naar
- 't strand, trok het door alle vier de hemelstreken rond
559. en had weldra alles onderzocht. Zoodra hij *Loewak*
- in 't *Mataramsch* grondgebied bereikte, stortte hij
- met zijn paard en SAKEBER uit de lucht bedwelmd ne-
560. der, en, bevend over 't geheele ligchaam, lagen zij
- magteloos ter aarde. » Heilige God," riep SAKENDHER,
561. » wat overkomt mij? zolang ik leef, ben ik nog nooit
- » voorover gevallen. Ik heb gestreden met *Raksoso's*,
- » en tallooze steden verwoest, maar zoo iets is mij nog
- » nooit gebeurd. Ik kan mij niet bewegen!" Hij nam

daarop varkensvet te hulp, en zeide tot het gevleugelde 562.
 paard: »Kom, voer mij weder omhoog!» Het paard
 en de arend vlogen toen op nieuw de lucht in, en
 verhieven zich boven *Mataram*, maar vielen weder 563.
 bewusteloos ter aarde. Vervolgens tot zich zelven ge-
 komen, vlogen zij weder op, maar om weldra op
 nieuw te vallen; en zoo ging het tot zeven malen toe,
 waarna zij verlamd waren, en niet meer voortkonden.
 Baron SAKENDHER zag in, dat zijne wondermagt te 564.
 kort schoot, en sprak, weenend en met diepen ootmoed
 vervuld, tot GAROEDHO EN SEMBRANI: »Daar ben ik niet
 »tegen bestand: de wraak der geschondene heiligheid
 »van dit oord heeft mij getroffen, en, helaas, ik ben 565.
 »overwonnen door den Vorst van *Mataram*!» »Wij
 »ook,” was 't antwoord van GAROEDHO EN SEMBRANI,
 »wij kunnen onze diensten niet langer verleen, om
 »u omhoog te voeren, en liever zouden wij ons op
 »de plaats laten dooden!” Ach,” hernam SAKENDHER, 566.
 »wat staat ons nu te doen! Onweerstaanbaar gevoel
 »ik mij tot Java aangetrokken, maar de heiligheid
 »van den bodem doet mijne krachten bezwijken, en
 »in den strijd zou ik ongetwijfeld het onderspit delven.
 »Daarom, zoo 't uwe goedkeuring wegdraagt, geloof 567.
 »ik, best te doen, met het door list te beproeven,
 »opdat het ons slechts vrijsta, dezen grond te betre-
 »den. Wie weet, of 't niet gelukken zal, zoo wij
 »'t met voorzigtigheid aanleggen. Komt, spannen 568.
 »wij alle drie onze krachten in, tot verandering onzer
 »gedaante, en vermengen wij ons met de geesten, om
 »te *Mataram* onze diensten aan te bieden. Welligt
 »zal het den Vorst behagen, ons tot dienaren aan te 569.
 »nemen. Maar mijn moed is verdwenen, en ik weet

»niet, in welke bewoordingen ik hem aan zal spreken (82). Later, als welligt mijn broeder Baron
 570. »SOEKMOEL ons zal gevolgd zijn, zal 't mij niet meer
 »aan een' raadsman ontbreken. Thans terug te keeren, laat mijn eergevoel niet toe, en liever wil ik
 »mij de dienstbaarheid getroosten."

Dit voorstel aangenomen zijnde, spanden zij hunne krachten in, om eene andere gedaante aan te nemen.

571. Met gelijke vermogens toegerust, herschiep zich SAKENDHER in een' witten *Lawéjan* (83), groot als een
 572. heuvel, GAROEDHO in een' gouden draak, met een' kam op 't hoofd, sporen van de voeten, en gouden vleugels en klauwen; SEMBRANI gaf zich de gedaante van de koe ANDINI (84), met gouden lijf, horens en hoeven;
 573. en SAKEBER werd een wilde buffel, wit als boomwol, met het lijf van een' karbouw en 't hoofd van een' mensch, »Welaan," sprak de witte *Lawéjan*," betuigen
 »wij ons berouw aan onzen heer, den Vorst van *Mata-*
 574. »*ram*, en roepen wij zijne vergeving in, opdat er een »spoedig einde kome aan onze verlamming!" Zij leiden daarop vol ootmoed de belijdenis van hunne schuld af, en op hunne opregte bede verkregen zij de ver-
 575. giffenis der Godheid. Tot hunne groote vreugde en verbazing week de verlamming; waarop de witte *Lawéjan* vervolgde: »Komt, laat ons thans ieder zijns »weegs gaan, en niet bij elkander blijven. Ik wil
 576. »met den gouden draak in dienst treden bij den *Soe-soehoenan* (Vorst) van *Mataram*, en bij al de grooten des rijks zullen wij ondersteuning zoeken, door
 577. »hulde te bewijzen aan hun' rang; gij, koe ANDINI, stel u »ter beschikking van den *Kjahi Djoeroe* (85), en dien »hem met beleid; gij, wilde buffel, zult dienst ne-

»men bij **NITIK WÓNGSÓ DI PRÓDJÓ!**” Na deze afspraak 578.
gingen zij alle vier opweg, en de Zonnegod was naau-
welijks beneden de kim gedaald, toen zij de stad **Ma-**
taram bereikten.

De **SÉNÓPATI** (86) bevond zich juist in 't paleis, en 579.
zat aan den maaltijd, met den rug naar de deur ge-
keerd. Hij had zijne bedienden weggezonden, en was
alleen gebleven met zijne vrouwen, die hij insgelijks
met den rug naar den ingang had doen plaats ne-
men. Ofschoon dus al de poorten open stonden, wa- 580.
ren de witte *Lawéjan* en **MANGLAR MONGÓ**—dit was de
aangenomen naam van de gouden slang—reeds lang
op het voorplein verschenen, eer iemand hen zag. Zij 581.
hadden met spreken gewacht tot alle getuigen zou-
den verwijderd zijn, toen zij verhinderd werden door
de komst van **KJAHÍ BOTJOR**, die binnentrad, om een'
aanslag te wagen op 't leven van **SENOPATI**. Deze be- 582.
kwam echter van zijne herhaalde stooten niet de ligt-
ste wond, en zette rustig zijn' maaltijd voort. **KEBO**
DHENGÉN, zoo heette de dolk, die tot wapen diende
tegen den **PANEMBAHAN SENOPATI**, spleet aan de punt 583.
in tweeën, en in de kloof hechte zich een haarlok
van den **PANEMBAHAN**. De witte *Lawéjan*, op dat ge-
zigt zijne bedaardheid verliezende, bragt **BOTJOR** ach- 584.
ter in 't been een' stoot toe, die hem onder den
afloop van het dak als verlamd deed nederstorten.
Vruchteloos trachtte hij weder op te staan, en smeekte
weenend om genade. De Vorst van *Mataram* ont- 585.
stelde, en vroeg naar de reden van zijn weenen. **BOTJOR**
bekende zijne schuld, en bad andermaal om
vergiftenis. »Nu broeder,” sprak de Vorst lagchende,
»stel u gerust, ik vergeef het u. Ga nu maar spoe- 586.

»dig naar huis, opdat het niet ruchtbaar worde!"
 BORJOR betuigde zijn' dank, en, zijne krachten her-
 kregen hebbende, verliet hij den Vorst.

587. Ook deze ging daarop uit den *Kraton*, door niemand gevolgd dan door den witten *Lawéjan* en
588. *MANGLAR MONGO*, en begaf zich naar *Lipoeró*, alwaar zich een groote witte steen bevond, die hem tot bidplaats diende. Daar verhief hij zijne gebeden tot de
589. Godheid, die de wereld bezielt, en smeekte, dat de rustige heerschappij over Java aan zijn geslacht tot in de verste toekomst verblijven mogt, en nimmer
590. in vreemde handen vervallen. In die gebeden met geheel zijn hart verzonken, zat hij, zonder zijne blikken af te wenden, in gebogene houding op den steen, en rigtte, met ingehouden' adem, zijne stilzwijgende hulde tot de godheid, toen eensklaps de
591. witte *Lawéjan* en *MANGLAR MONGO* zijne oogen troffen.
 »Wat zijt gij voor wezens?" vroeg de *SENOPATI*, »gij
 »met uwe zuiver witte kleur, en met de grootte van
 »een' heuvel, en die ander, blinkend als gepolijst
592. »goud, onder de gedaante van een' draak, met een'
 »snavel, met een' kam en vleugels, en scherpe spo-
 »ren aan de voeten? Zoolang ik leef, heb ik uwe
593. »gelijken niet gezien!" »Ik ben", was 't antwoord,
 »een witte *Lawéjan*, en deze is mijn broeder, de
 »gouden draak *MANGLAR MONGO*." »Zijt gij welligt ver-
 »spieders?" hernam de *SENOPATI*, »en komt gij een'
594. »aanslag op mij wagen, nu ik hier van hulp ont-
 »bloot ben? Het zou mij waarlijk genoeg doen!"
 De witte *Lawéjan* maakte eene buiging, en sprak:
 »Wij willen u onze diensten aanbieden, en koesteren
595. »geenerlei vijandige voornemens. Wij zullen u als

- » *pónókawan's* (pages) dienen, en al uwe bevelen ten
 » uitvoer brengen. Al mogt het ons 't leven kosten,
 » wij zullen niet wijken, en zijn bereid, door u ten
 » strijde gevoerd te worden. De magtigste vijanden
 » zullen wij verdelgen, en zoek geene andere hulp, 596.
 » zoolang wij niet gestorven zijn!" » Zoo gij opregt
 » zijt," hernam de SENOPATI, » komt, zweert mij dan
 » trouw!" De witte *Lawéjan* bekrachtigde toen zijne 597.
 woorden met herhaalde eeden, waarna de SENOPATI
 vervolgde: » ik neem uwe diensten aan, witte *Lawé-*
 » *jan* en MANGLAR MONGO: houdt de wacht terwijl ik
 » slaap, en wrijft mijne beenen (87)!" 598.
- KI DJOEROE MARTANI intusschen was in zijn huis ge-
 zeten, beraadslagende met zijn' neef, KI NITIK WONGSO
 DI PRODJO, en zeide: » Kom, mijn kind, laat ons eens 599.
 » naar de stad gaan: de *Kraton* is thans ledig, naar
 » ik zie; wie weet, of er geene verspieters zijn, die
 » in 't geheim lagen leggen. Ik ben niet geheel ge-
 » rust!" Zij gingen daarop zamen heen. 600.
- De koe ANDINI en de wilde buffel hadden reeds lang
 buiten gewacht, toen KI DJOEROE met NITIK buiten
 kwam, en hen met schrik gewaar werd. » Wat zijt gij 601.
 » voor wezens?" vroeg KJAHI DJOEROE, » gij gouden koe
 » met uw menschenhoofd, en gij buffel met uwe
 » scherpe horens? Gij hebt u vermomd, om niet gekend 602.
 » te worden: dat zou mij niet ontgaan, al waart gij
 » vermengd met de witte wolken!" » Heer," was 't ant-
 woord, » gij vraagt, wie ik ben? ik heet LEMBOE ANDINI
 (de koe ANDINI), en wil u dienen, zoo 't u behaagt!" 603.
 Om kort te gaan, zijne dienst werd aangenomen, en,
 nadat hem de eed was afgenomen, sprak KI DJOEROE
 MARTANI: » Ik neem uwe belofte aan; maar nu moet 604.

- »ik nog vragen, hoe die ander heet, en wat hij hier
 »komt doen?" »Ik heet", was 't antwoord, »KEBO KE-
605. »MALÉ (wilde buffel), en wensch uw' zoon KI NITIK
 »te dienen!" »Met veel genoegen", hernam KI DJOE-
606. »ROE, »neem ik uwe hoede voor mijn' zoon aan," en
 daarop vervolgde hij zijn' weg naar den *Kraton*. Hij
 vond dien ledig, en vroeg aan den bediende, die de
 poort bewaakte: »Waar is mijn zoon (88)?" »Ik weet
607. »het niet, heer!" antwoordde de wachter; maar aan
 KI DJOEROE MARTANI was 't reeds bekend, waarheen
 de SENOPATI zich begeven had, en hij ging hem spoed-

- Te *Lipoero* aangekomen, vond hij daar den SENO-
608. PATI slapende op den steen, en zeide op zachten toon:
 »Hoe, SENOPATI, gij die naar voortreffelijkheid zegt te
 »streven, geeft gij u dus over aan zorgeloozen slaap?"
609. Op 't zelfde oogenblik kwam eene ster, schitterend
 als de zon, en naar gissing zoo groot als eene ko-
610. kosnoot in den holster, uit de hoogte nedervallen,
 en vertoonde zich boven den slapenden veldheer.
611. »Sta spoedig op!" riep KI DJOEROE MARTANI, hem uit zijn'
 slaap wekkende, »en zie, wat zich daar boven uw
612. »hoofdeinde vertoont, stralende als de maan!" De
 SENOPATI schrikte wakker, en sprak, met de oogen op
 het verschijnsel gevestigd: »Wie zijt ge, die daar
 »blinkt boven mijn hoofd? zoo lang ik leef, heb ik
613. »u nog niet gezien!" »Weet," was 't antwoord, »dat
 »ik eene ster ben, die u de verzekering kom geven
 »van de verhooring uwer beden door de Godheid. Gij
613. »zult met uwe nakomelingen tot in de verste toe-
 »komst op Java onafgebroken als vorsten heerschen,
 »en te *Mataram* uw' zetel hebben. Uw achterklein-

»zoon (89) zal de laatste vorst te *Mataram* zijn, en
 »ongestoorden luister genieten, tot het rijk aan twee- 614.
 »spalt ten prooi, en hij door zijn' broeder, insgelijks
 »eene spruit van uw geslacht, van den troon zal ver-
 »drongen worden. Staak thans uwe hoete!"

Met deze woorden verdween 't gesternte, en de SENOPATI dacht bij zich zelf: »Zoo zal ik dan nu toch wer- 615.
 »kelijk als vorst regeren." Maar KJAH I DJOEROE zeide:
 »Wees niet overmoedig, SENOPATI, en sla geen geloof
 »aan de belofte van de ster! Hoe zult gij hare vervul-
 »ling eischen? Dat gaat niet zoo als tusschen ons men- 616.
 »schen. Kom, bidden wij de Godheid om bekrachtiging
 »van de uitspraak der ster! Ik begeef mij naar 't ge-
 »bergte, ga gij naar de zee, en tracht, door loutering 617.
 »uwer gedachten (90), u van de bedoeling der Godheid
 »te verzekeren!" Zij gingen toen uit elkander, en de
 SENOPATI begaf zich op weg, door zijne dienaren ge-
 volgd, terwijl op zijn gelaat de *zorg* te lezen stond.

VIJFTIENDE ZANG.

Asmorandono.

Het verhaal keert thans terug tot Baron SOEKMOEL 618.
 en zijne elf broeders, die gezamenlijk hunne goederen
 beheerden, en bij beurten handelsreizen ondernamen,
 waardoor de bezittingen hoe langer hoe meer werden
 uitgebreid. Baron SOEKMOEL zeide tot zijne broeders: 619.
 »Ik wil eens een' handelstogt naar Java ondernemen,
 »en zien, of daar ook wat te halen is. Hebben zich
 »daar eenmaal goede winsten opgedaan, dan kunnen
 »wij er later weder eens heengaan. En daarenboven

» wil ik onzen broeder gaan opzoeken; want die is reeds
 620. » lang weg, en bij zijn vertrek heeft hij mij gezegd,
 » dat ik hem volgen moest, als hij lang weg bleef,
 » want dat hij dan zeker wel zou geslaagd zijn.”

Dit voorstel goedgekeurd zijnde, maakte SOEKMOEL
 zich reisvaardig, met tien schepen, zwaar geladen met
 621. allerhande koopwaren (91). De ankers werden geligt,
 en men stak de ruime zee in. Een afstand van drie
 maanden zeilens scheidt Spanje van 't eiland Java.

Ongehoorde gevaren vervulden dien weg, en gedurende
 622. zeven dagen en zeven nachten kreeg men geen' en-
 kelen zonnestraal te zien. De reis wordt niet ver-
 haald. Men had den overtocht volbragt, en na Java,
 de Zuidzee door, te hebben omgezeild, kwam men ter
 reede van *Djakartò* (*Jakarta*) aan.

623. Aldaar hielden de schepen stand; de ankers wer-
 den uitgeworpen, de zeilen opgerold, de masten als
 in een bosch van dorre *djati*-boomen herschepen (d. i.
 de zeilen gereefd), en 't geluid van klokken, trom-
 petten en trommels vervulde de lucht. Terwijl de
 Djakartanen met verbazing dit schouwspel aanstaar-

624. den, stegen de Hollanders (92) aan wal, om water
 in te nemen, en kochten allerlei waren in, die zij
 doorgaans met hooge prijzen betaalden. De verkoo-
 pers kregen al, wat zij maar vroegen, zonder din-
 gen kocht men hunne waren af. Regts en links
 werden de vreemdelingen bedrogen, en meenden nog

625. zeer voordeelig gekocht te hebben (93). Aan 't zee-
 strand ontstond eene groote markt, waar dagelijks
 de kramen open stonden. De Hollanders, uiterst
 verheugd over de goedkoopheid van alle handels-
 waren, hechtten zich aan Java, en namen daar

van dag tot dag in aantal toe. De *Nakodo* (94), die de gunst van den *Pangéran* van *Djakarto* (95) zocht te winnen, door 't aanbieden van kostbare en zeldzame geschenken, werd herhaaldelijk tot hem ontboden, om van zijne waren te verkoopen; en daar hij ze steeds tot den geboden' prijs leverde, was de *Pangéran* uiterst voldaan, en werd den Hollanders genegen. Een noodlottige invloed had zich van hem meester gemaakt, en deed zijne gunst voor de vreemdelingen alle palen te buiten gaan. De *Nakodo* verzocht eene plek gronds, om zich eene loods te bouwen, en bood eene som van duizend (realen) voor 't eiland *Odroes* (96), waarin de *Pangéran* genoegeen nam. Niet weinig verheugd, bragt de *Nakodo* zijne verblijfplaats in gereedheid, waar zich weldra gastmalen, gemakelikheden en schouwspelen van allerlei aard dag en nacht zonder ophouden afwisselden, en 't *Bataviaasch geluk* (*Ontong Batawi*) tot een spreekwoord deden worden. Zoo gaf men zich in ruime mate aan vreugdebedrijven over, die nog tot den huidigen dag toe worden nagevolgd.

Bij de verovering van 't rijk *Padjadjaran* (97) was eene der Prinsessen van dat hof in 's vijands handen gevallen; de andere, RETNÓ SEKAR MANDHÔPÔ, had de wijk genomen, en op den berg *Gedhé*, ten zuiden van *Djakarto*, eene toevlugt gezocht. Daar hield zij zich op bij den *Adjar* (Boedistischen leeraar) SOEKARSÓ, en nam aan zijne boete met de uiterste strengheid deel. Maar op zekeren dag, dat zij nevens hem gezeten was, gevoelde de *Adjar* zijne geestkracht wankelen, en terwijl zijne aandacht zich op de schoone vestigde, *semen ipsius effluit. Quod ut comperuit, continuo per vim magicam e semine suo cultrum creat. Illa autem forte betel manducatura simulac cultrum*

arripit, quo nucem findat, hic quidem evanescit, ipsa vero gravida fit. Toen de tijd harer zwangerschap vervuld was, baarde zij eene dochter van uitstekende schoonheid, die den naam van TANOEROGÓ ontving.

- Zoodra 't gerucht van TANOEROGO's behoorlijkheden den *Pangeran* van *Djakarto* was ter ooren gekomen, eischte hij haar op; maar *quum vellet eam inire, e pudendo prosiluit ignis*; waarop zij naar een zeker eiland verbannen werd. Weldra echter kreeg de Sultan van *Tjerbon* (*Tjeribon*) hier kennis van, en nam haar tot zich, om haar te huwen. Maar hij ondervond dezelfde belemmering, en deed haar naar *Mataram* voeren, om den Vorst te worden aangeboden (98). Daar deze haar niet hebben wilde, werd zij teruggebragt, en, als geheel onbruikbaar, weder naar het eiland verbannen. Diep gegriefd door de versmading, die haar van alle kanten bejegende, gaf zich de ongelukkige op het eiland aan strenge boete over, tot zij door den *Pangeran* van *Djakarto* aan de Hollanders verruild werd. Baron SOEKMOEL, die haar kocht, gaf in ruil drie schoone stukken geschut (99), waarvan 't eene, GOENTOER GENI (vurige donder) genaamd, aan den Vorst van *Mataram* gegeven werd; het tweede, KI PAMOEK (woedende strijder) geheeten, werd te *Bantam* geplaatst, het derde, NJAHI SETOMI, te *Tjerbon*. Alle drie worden door de vorsten van Java als erfstukken bewaard, en wanneer 't rijk ten gronde gaat, moeten die kanonnen in 't verderf deelen. En zoo vertellen de Sundanezen, wanneer 't land in oproer verkeert, dat »KI PAMOEK te *Mataram* is.» Aldus is voor 't eerst eene Javaansche Prinses in de overzeesche landen gekomen. Baron SOEKMOEL keerde met TANOEROGO naar huis terug, zeer voldaan over

de aanleiding, die hij gevonden had, om te *Djakarto* vasten voet te verkrijgen. — Zoo luidt het verhaal der aloude Sundasche chronijken.

De Prinses TANOEROGO, door SOEKMOEL tot vrouw ge- 641.
nomen zijnde, werd na eenigen tijd zwanger, en
baarde een' zoon, die tot een' schoon en krijgshaf-
tig jongeling opgroeide, en den naam verkreeg van
MOER DJANG KOENG (100). Hij werd door zijn' vader, met 642.
den rang van kapitein, tot krijgsoverste aangesteld,
en weldra had de roem van zijn' heldenmoed zich
door de overzeesche landen verspreid. Op zekeren
dag naast zijne moeder gezeten zijnde, vroeg de ka- 643.
pitein: »Wat is toch de oorzaak, moeder, dat ik
»niet ben als de andere menschen hier, en in ma-
»nieren en kleur van alle overigen verschil?" »Luis-
»ter, mijn kind," antwoordde de moeder, hem om-
helzende: »ik zal 't u vertellen. Dit land is mijn 644.
»vaderland niet: ik ben afkomstig van 't eiland
»Java, waar al mijne voorouders als vorsten van 't
»rijk *Padjadjaran* hebben geheerscht, tot het door
»vijanden van Islamsch geloof overrompeld en ver-
»meesterd is. Ik ben geboortig van Batavia, en 645.
»werd door den *Pangeran* van *Djakarto* opgenomen,
»maar vervolgens naar een eiland verbannen, waar
»ik, van alle verkeer met menschen afgesloten, drie
»jaren zonder voedsel of slaap heb doorgebracht, ten 646.
»gevolge der wreede mishandelingen, die mijn hart
»met de bitterste droefheid vervulden. Daarna werd
»ik verkocht aan uw' vader, die den *Pangeran* van
»*Djakarto* drie stukken geschut in ruil gaf. Hij nam 647.
»mij tot vrouw, en voerde mij hierheen, waar ik
»zwanger werd, en u 't leven gaf." »Als dat zoo
»is," hernam de de zoon, »dan wil ik een' han- 648.

»delstogt naar Java ondernemen, om naar vermogen
 »wraak te nemen van den *Pangeran* van *Djakarto*!»
 Daarop nam hij afscheid van zijn' vader, en liet
 zich niet terughouden. »Vader," zeide hij, »ga gij
 »niet mede: ik zal alleen den togt volbrengen!"

649. Weldra was eene oorlogsvloot van vijftien schepen
 uitgerust: vijf beladen met handelswaren, vijf an-
 dere met krijgstuig, geweren, kogels, kruid, ka-
 nonnen, *tiktak's* (101) en bommen, donderbussen en

650. *kalantókó's*; de vijf overige droegen soldaten, bene-
 vens verscheidene leggers en kelders arak en wijn van
 allerlei soort: al deze vaartuigen waren met koper
 beslagen. Zoodra alles gereed was, stak men in zee,
 en zeilde dag en nacht door, zonder ergens te an-

651. keren, tot de reede van Batavia bereikt was. Hier
 werden de ankers uitgeworpen, en de masten in
 een bosch van dorre *djati*-boomen herschapen.

(102). De *Pangeran* van *Djakarto* had nauwelijks
 kennis gekregen, dat er een aantal schepen geko-
 men waren, of hij haastte zich, boden te zenden,

652. om den *Nakodo* te ontbieden, meenende, dat het
 de vorige *Nakodo*, Baron SOEKMOEL, was. Daarom liet
 hij hem dadelijk ontbieden, met last, om koopwa-
 ren mede te brengen. De *Nakodo* verscheen zonder

653. verwijl, voorzien van koopwaren en geschenken, be-
 staande in allerlei kostbaarheden en kleederen in
 kisten van zeldzaam maaksel besloten, die hij den
Pangeran aanbood. De gemalinnen van den *Pan-*
geran waren uiterst verheugd, en verdrongen zich,

654. om elk te kiezen, wat haar aanstond, zonder naar
 den prijs te vragen. Maar juist dit lag in de be-
 doeling der Hollanders, die de toekomstige winsten
 berekenden. Zoo dikwijls er koopwaren aankwamen,

wisten zij die met vele woorden aan te prijzen (103), en lieten, wanneer er om gevraagd werd, aan de koopers zelve over, er voor te betalen, wat hun goed dacht. MOER DJANG KOENG steeg dagelijks hooger in de gunst van den *Pangeran*, zoodat deze hem zelfs zijne dochter ten huwelijk wilde geven. 655.

Na aldus eenigen tijd te *Djakarto* te hebben doorgebracht, vroeg MOER DJANG KOENG eene streek gronds langs het zeestrand, om eene loods te bouwen, waar hij zou kunnen intrek nemen, wanneer hij kwam. Hij verzocht slechts de uitgestrektheid, die door eene koord, uit ééne buffelhuid vervaardigd, zou bespannen worden (104), en bood daarvoor eene grondpacht van duizend (realen). Het verzoek werd ingewilligd, en weldra was de plaats langs het strand gereed, met een' muur die op de zee uitkwam, met schanswerken en grachten, even als eene kleine vesting. Des nachts werd er allerlei krijgstuig binnengehaald; kruid, kogels en grof geschut volgden elkander nacht op nacht zonder ophouden, en ongemerkt hoopten zich kanonnen, kruid, kogels en snaphanen in groote menigte op. 656.

Intusschen begonnen de Javanen zich allengs met de Hollanders te vermengen. Men vond behagen in hunne taal, en ieder kende haar; het Javaansch verviel in onbruik, men sprak slechts Maleisch (105), en vele vrouwen traden met Hollanders in 't huwelijk. 658.

MOER DJANG KOENG bood nog eene som van drie duizend realen aan den *Pangeran* van *Djakarto*, met verzoek, dat al de vuilnis daar ter plaatse, in stede van te worden verbrand, zou bijeengebracht worden. De *Pangeran* van *Djakarto* nam hierin genoegen, en vaardigde een bevel uit aan alle ingezetenen, om 659. 660.

- dagelijks de vuilnis over te voeren naar 't westen van
661. de stad, ten einde daarmede de zee te bedijken. Zoo ontstond bij verloop van tijd een vaste grond; men bouwde daarop een steenen magazijn, welks muren door de zee werden bespoeld, en 't welk tot eene stapelplaats van kruid, lood en rijst gebruikt werd; men voegde daarbij een' straatweg, die naar het
662. binnenste der stad geleidde, en den naam kreeg van *Loewar Biting* (d. i. buiten 't kasteel of buitenvest); 't geheel verkreeg een ongemeen bevallig voorkomen, en er was overvloed van allerlei goederen. Eindelijk werd daar op *Loewar Biting* nog een wachthuis gebouwd, dicht bij de stad, en met den voorkant naar het zeestrand gerigt.
663. Zoo had het een' tijd lang geduurd: door 't onveranderlijk raadsbesluit der Godheid hadden de Djakartanen alle tucht verloren, en vonden behagen in de Hollanders, wier schatten hen verlokten, toen, eindelijk MOER DJANG KOENG zich in staat gevoelde,
664. om den openbaren strijd te wagen. Bij wijs van proefneming deed hij de kanonnen laden en afschieten, en de kogels vielen op de *Aloen-Aloen* (voorplein van 't inlandsch hof), tot groote ontsteltenis van allen, die daar hunne opwachting maakten. De *Pangeran* was hierover zeer misnoegd, en besloeg
665. den kapitein in een geldboete van duizend realen, die hij werkelijk betaalde. Eenigen tijd daarna, toen hij op nieuw beproefde, zijne kanonnen af te schieten, vielen de kogels in *Sokódónó* (106). De *Pangeran*, ten uiterste verontwaardigd, deed de zaak onderzoeken, en ondanks alle uitvlugten moest thans de dubbele boete worden opgebracht. MOER DJANG KOENG werd echter hoe langer zoo overmoediger, en
- 666.

loste op nieuw het geschut, waarvan de kogels dit-
 maal binnen 't paleis vielen. De toorn van den
Pangeran steeg ten top, zijne borst werd rood,
 als was zij met bloed besmeerd; en, 't gelaat gloeiend
 van gramschap, sprak hij tot zijn' *Patih*: »Hoe is 667.
 »'t nu met die Hollanders? Inderdaad, het gaat te
 »ver met hun' moedwil. Jaag hen weg, en plun-
 »der hunne magazijnen, en verdelg ze tot den laat-
 »sten man, als zij weêrstand bieden!" De *Patih* zeide:
 »Uw wil geschiede!" en verwijderde zich. Na de
 hoofden verzameld te hebben, begaf hij zich met 668.
 hen naar MOER DJANG KOENG, en zeide tot dezen:
 »Wat beteekent dat, MOER DJANG KOEN? Eens en
 »andermaal is u vergeving geschonken, en nu zijn
 »ten derden male uwe kogels in den *Kraton* geval-
 »len! Moedigt gij er uw volk toe aan?" »Och," 669.
 antwoordde MOER DJANG KOENG op zachten toon, »die
 »mensen zijn gek! Maar stel u gerust, ik zal ze
 »nu weg zenden!" »Ja," hernam de *Patih* norsch,
 »in 't praten zijt gij ervaren; maar thans wordt u
 »'t verblijf alhier opgezegd, en de handel te *Djakarto*
 »verboden. Zoo gij u niet verwijdert, zal ik u af- 670.
 »maken. Kom, wat is uw besluit? voor al uw' te-
 »genstand ben ik niet bang!" MOER DJANG KOENG
 zeide met eene zachte stem: »Ik vraag om verge-
 »ving: het zou onbarmhartig zijn, ons weg te zen-
 »den. Al ons goed hebben wij tot het laatste toe 671.
 »aan den *Pangeran* gegeven, tot eene waarde van
 »duizenden en tien duizenden. Wij zijn maar koop-
 »lieden, en daar al ons goed op is, zou onze schade
 »onberekenbaar zijn. Buiten en behalve de grond-
 »pacht, zoo wij eens al 't geld en de handelswaren 672.
 »narekenden, door ons aan den *Pangeran* geleverd,

- »de waarde zou buiten twijfel duizenden en tien duizenden belopen, en zulks buiten de grondpacht.
- »Bereken zelf maar eens 't bedrag van ons verlies!
673. »Neen waarlijk, zoo lang ons daarvoor geene schade-loosstelling gegeven is, gaan wij niet heen, en zullen eer hier den dood afwachten. Maar ik wil liever vergeving vragen voor 't begane vergrijp: zie hier drie duizend realen: bied die boete den *Pangeran*
674. »*geran* aan. Zoo hij ze niet wil aannemen, en vergeving weigert voor 't vergrijp van mijn volk, zoo handele hij naar zijn' toorn; maar wij gaan niet van hier, en welke middelen hij in 't werk stelle, wij zullen den strijd wagen tegen den *Pangeran* van
675. »*Djakarto*. Maar dit is mijne bedoeling niet, en ik vraag slechts om vergeving!" »Nu," antwoordde de *Patih* met zachtheid, »ik zal uw voorstel overbrengen: welligt wordt het ingewilligd. Maar mogt het tegendeel plaats hebben, dan kom ik terug,
676. »om u tot den aftogt te noodzaken." »Het zij zoo!" sprak MOER DJANG KOENG, en de *Patih* verwijderde zich. Het aanbod van MOER DJANG KOENG vond ingang, en zijne geldboete van drie duizend realen werd aangenomen. Het was toen de wil van den grooten God, dat
677. de *Pangeran* van *Djakarto* zijne oude stad verliet, en verhuisde naar *Goenoeng Sari* (107), om zich van 't geschut te verwijderen, en de al te nauwe nabijheid van de verblijfplaats der Hollanders te ontwijken. De *Pangeran* wist niet, wat hij deed!
678. Kapitein MOER DJANG KOENG was zeer verheugd over de verruiming, aan 't grondgebied der Hollanders ten deel gevallen. De geheele Compagnie kwam naar omlaag (uit de verschansing), en bouwde een kasteel, dat den naam kreeg van *Koethó Tahi* (d. i. *Drek-*

kasteel) (108). Het oude kasteel werd *Koetho Inten* (*het kasteel de Diamant*) (109) genoemd, en aldaar een wachtpost opgericht. De reden, waarom *Goenoeng Sari* (door den *Pangeran*) tot de vestiging eener sterkte werd uitgekozen, bestond in den overvloed van doornbamboe (110), die in digte bosschen de stad omgaf, en, den toegang tot deze zeer gevaarlijk makende, tevens de plaats van verschansingen vervulde.

De Kapitein *MORR* had zich intusschen ten strijde gereed gemaakt, en zijn geschut in 't veld gebragt, op eene hooge batterij. Dagelijks werd er van de schepen nieuwe voorraad binnengehaald, en kruid en lood stapelden zich tot bergen op. Men had besloten, den strijd *tot het uiterste* vol te houden.

ZESTIENDE ZANG.

Doermo.

De kapitein *MORR* liet zich niet tot den aftogt bewegen, en kwam eindelijk tot een' openbaren aanval. De *Djakartanen* wachtten dien af, en stonden een geweervuur door, 't welk door eene ontlading van *tiktak's* en *goernôdô's* (111) gevolgd werd, zoodat de *Djakartanen* door de menigte van kogels geen' tijd hadden, om zich te bewegen. Kettingkogels wisselden de andere af, en slingerden zich om de lichamen der vijanden, zonder hen te wonden. De meeste *Sentônô's* (leden van 't vorstelijk geslacht) van *Djakarto* rukten onverschrokken voorwaarts, ongevoelig voor de kogels, en zonder zelfs de getroffene leden te wrijven; maar van de soldaten sneuvelden velen.

683. Ook de Hollanders verloren veel volks, maar weken niet voor 't gevaar. De Djakartanen werden afgemat door den strijd, die hen als een vloed overstelpte. Het was als een stortregen van kogels, groot als *modjo's*, terwijl andere van de grootte van *kamlókó's* (112)
684. een' motregen vormden, en 't gebulder van kanonnen en geweren den donder evenaarde. De soldaten van Batavia (de Djakartanen) konden niet voortrukken door de menigte kogels, granaten en *goernodo's*,
685. die op hen nederstortten. Ten laatste vervaard door den digten regen van kogels, die regts en links op hen aankwamen, deinsden zij terug, met oogmerk, om van uit hunne verschansing den strijd voort te zetten. De Compagnie was uiterst verheugd, dewijl zij thans slechts uit de verte zou te vechten hebben.
686. De *Pangéran* van *Djakarto* had een' jongeren broeder, *Pangéran* POERBÓJÓ genaamd (113), die met wondermagt en talrijke vermogens begaafd was, en door de lucht kon gaan. Deze verleende zijn' bijstand tot bestorming der sterkte, waar de Compagnie zijn' aanval afwachtte. Al de Djakartanen hadden weder moed gevat, toen zij den *Pangéran* POERBOJO zagen; maar de Compagnie stond pal, en beschoot hen met eene regenbui van kogels en vuurpijlen. De Djakartanen bleven onvervaard, en, verlangende, hun bloed met dat der Hollanders te vermengen, trokken zij door de kruiddampen voort. Van de Compagnie sneuvelden velen; maar ook onder de Djakartanen rigten de vuur-
688. pijlen groote verwoestingen aan, zoodat zij eindelijk, door de stortbui van kogels, die hen overstelpte, op nieuw in 't naauw geraakten. De *Pangéran* POERBOJO, uit de lucht de slagting onder zijn volk aan-
690. schouwende, streek in onstuimige woede neder, even

als de koning der vogelen, wanneer hij op eene slang komt aangevlogen. Al, wien hij aangreep, sneuvelde, vele anderen kwamen om door een' stoot van zijne hand of een' trap van zijn' voet. De Hollanders werden op dit gezigt van schrik bevangen, en geraakten in verwarring, maar de nacht maakte een einde aan hun gevaar.

Des anderen daags kwam de Compagnie in eene 691. nieuwe slagorde te velde. Zij had zich in eene digte massa geschaard, met één deel naar 't Oosten gewend, eene andere Compagnie naar 't Zuiden, eene naar 't Westen en eene naar 't Noorden, terwijl ééne brigade 692. in 't midden stond, met het aangezigt naar omhoog gewend. Zij waren voorzien van kanonnen, bomketels, *tiktak's*, kogels en granaten, en de noord- en zuidzijde waren op gelijke wijze ingerigt. Het commando was in dier voege verdeeld, dat de noordkant onder 693. bevel stond van Admiraal TOMAS, het oosten van Admiraal ILMAN, het zuiden van Admiraal ARDIAN, waaraan zich (ten westen) FALEK aansloot (114), terwijl de 694. Kapitein MOER DJANG KOENG zich in 't midden bevond. Men was overeengekomen, ieder in zijn' eigen kring te handelen, en elkander geene hulp te bieden, maar ieder voor zich den aanval af te wachten. De Djakartanen kwamen te velde in de slagorde *Mankoró Bjoehó* (115), en sloten zich (met de beide uiteinden) aan 't Hollandsch leger aan, vormende alzoo (met het laatste) een' vollen kring van krijgsvolk. Van weers- 695. kanten rukte men gezamenlijk aan, en de Hollanders openden een geweervuur, waarbij 't grof geschut de plaats van *gong* (116) vervulde. Het geraas der *tiktak's*, bommen en granaten was als dat van een' barstenden berg. Het legerkorps, dat het aangezigt omhoog ge-

696. wend hield, sloeg den *Pangéran* POERBOJO gade, wiens volk, hoe rijk ook met bovennatuurlijke vermogens begaafd, niet durfde naderen, uit vrees voor de menigte kogels. Eenige stegen omhoog, en vlogen strijkelings over den vijand heen, andere troffen hem, en bragten hem wel geene wonden toe, maar veroorzaakten toch
697. pijn, en vervulden allen met schrik. De *Pangéran* POERBOJO zelf, die zich in de lucht bevond, kon niet naderen, daar 't grof geschut een onafgebroken en blind vuur volhield, zoodat geene wolk voorbij ging, zonder beschoten te worden. Terwijl de *Pangéran* POER-
698. BOJO aldus in 't naauw gebragt werd, zetten de Djakartanen den strijd van uit *Goenoeng Sari* voort, stellende hunne hoop op de verschansing en op de doornbamboe, die de stad omgaf.

- De Compagnie hervatte met vreugde den belegerings-
699. oorlog, en schoot zonder ophouden. Zoo kwam er geen einde aan den krijg: elken dag werd er gestreden uit de vestingen, met geen ander wapen dan 't grof geschut; des nachts was er wapenstilstand, en des morgens werd de strijd hervat. Van beide zijden
700. hield men zich binnen de verschansingen: de Djakartanen durfden niet buiten de stad komen, om zich niet bloot te stellen aan 't geschut der Hollanders, en bepaalden zich dus tot den strijd uit de sterkte van *Goenoeng Sari*; en ook de Hollanders durfden
701. zich niet buiten te wagen, uit vrees voor den *Pangéran* POERBOJO, dien zij met hehoedzaamheid uit de *Koetho Tahi* en de *Koetho Inten* bleven gadeslaan. Terwijl zij alzoo binnen hunne wederzijdsche verschansingen blijven, zwijgen wij van den oorlog, en verlaten den Kapitein MOER.

ZEVENTIENDE ZANG

Pankoer.

Spreken wij thans van Baron SOEKMOEL, die zich 702. nog in Spanje bevond. Naauwelijks had hij de tijding vernomen, dat zijn zoon te *Djakarto* met ongunstigen uitslag oorlog voerde, of, met angst en bezorgheid vervuld, maakte hij toebereidselen, om hem te 703. volgen. Weldra waren de krijgstoerustingten gereed, en op drie vaartuigen ingescheept; men ontrolde de zeilen, en stak van wal, voortgedreven door een' sterken wind. Met de snelheid van den bliksem zeilde men dag en 704. nacht door, en na eene zeereis van vier maanden, die wij stilzwijgend voorbijgaan, kreeg men 't eiland Java in 't gezigt. Op 't strand van Batavia kwamen de drie schepen ten anker, en werden de zeilen gereefd.

Baron SOEKMOEL ging van zijn schip op eene kleine 705. *roembôjô* (117) over, liet zich aan wal brengen, en deed zijne intrede in de stad, waar hij met bulderende kanonsalvo's werd begroet. MOER DJANG KOENG ging hem spoedig te gemoet, en zij zetten zich nevens elkander op stoelen neder.

Uit de *Koethô Tahi* werd nog steeds een levendig 706. kanonvuur volgehouden; bij beurten werden de stukken gelost, met een geraas als dat van instortende bergen. De doornheining van *Djakarto*, door kettinkogels en bommen beschadigd en ter neder geworpen, maakte den toegang nog gevaarlijker, en geen sterveling kon de plaats betreden.

Toen Baron SOEKMOEL die wijze van oorlog voeren 707. gadesloeg, glimlachte hij, en zeide: »Als gij 't zoo »aanlegt, mijn zoon, dan kunt gij, geloof ik, nog »wel drie jaar aan 't vechten blijven, zonder de

- »plaats te veroveren. Maar wacht, ik zal u eens te-
 »regt helpen, en 't zal u geene tien duizend (realen)
 708. »aan krijgsguitgaven kosten. Al uwe stukken geschut
 »moet gij laden — niet met ware kogels, maar met
 »guldens, realen, dukatons, dertiend'halven en schel-
 »lingen, zoo veel als gij maar voor handen hebt:
 709. »zie daar mijn raad!" MOER DJANG KOENG was met
 dat voorstel uitermate ingenomen, en maakte het
 aan al zijne constabels bekend (118).

- Terstond werden de kanonnen met gemunte ko-
 gels geladen, en afgeschoten met het geraas van een'
 instortenden berg. De doornheining vloog wijd en
 zijd uiteen, en liet den doortogt zoo ruim, als ware
 710. zij met den bijl ter neder gehouwen. Zoo ging het
 dag aan dag voort, en de kogels van zilvergeld volg-
 den elkander zonder ophouden. De Djakartanen za-
 gen naauwelijks het geld tusschen de rietstoelen
 verspreid liggen, of zij vielen er om 't hardst op
 aan, en drongen en vochten, dat er geen afweren
 711. aan was. Al 't riet werd uit den grond gerukt,
 tot het kasteel van *Goenoeng Sari* geheel ontbloot
 was. De *Pangeran* ontstak in hevigen toorn tegen
 zijn volk, maar zij luisterden naar geen verbieden,
 en bleven elkander verdringen, om 't geld te zoe-
 ken, terwijl de Compagnie met verrukking dat schouw-
 spel genoot.
 712. Nu werden op eens de kanonnen met staal en
 ijzer geladen, en de Djakartanen in menigte ter ne-
 der geschoten. Door vuurpijlen, granaten en bom-
 men getroffen, bedekten zij weldra den grond met
 hunne lijken, en niemand dacht aan wederstand.
Goenoeng Sari lag reeds geheel open voor het ge-
 713. zigt, en nog nam het vuur in hevigheid toe, stor-

tende als een' regen van kogels in 't binnenste van de stad. Algemeen was de opschudding en de verwarring; men wist niet, waar zich te bergen, en zag met schrik de kogels aan alle kanten rondom zich nederploffen. De *Pangeran* van *Djakarto* werd verlegen, en verviel tot de diepste *neerslagtigheid*.

ACHTTTIENDE ZANG.

Asmorandono.

Naar Gods onveranderlijk raadsbesluit nam de *Pa-* 714.
ngéran van *Djakarto* de wijk, met zijne kinderen en
 zijn volk, en vestigde zich op 't gebergte ten zuiden
 van *Djakarto*. *Goenoeng Sari* werd veroverd, en door
 de Hollanders bezet; maar de *Pangéran* POERBOJO 715.
 kwam nog herhaaldelijk in 't luchtruim rondvliegen,
 en noodzaakte de Compagnie tot de uiterste behoed-
 zaamheid (119). Op iedere wolk werd geschoten, in de
 gedachte, dat het POERBOJO was. Onafgebroken werd
 er wacht gehouden: geen raaf kon voorbijvliegen,
 of er werd op geschoten, geen kraai of andere vo- 716.
 gel kon zich binnen de stad een' oogenblik neder-
 zetten, of er werd een schot op gelost; ja geen vo-
 gel kon zich (ongestraft) doen hooren, en geen' en-
 kelen dag verslapt de waakzaamheid der Compagnie.
 Intusschen gaf de *Pangéran* van *Djakarto*, die 717.
 zijn' zetel naar 't gebergte verplaatst had, zich aan
 rustelooze droefheid over, en leidde met zijn gezin
 en zijn volk een diep ellendig leven. Hij kwelde zich
 met zelfverwijtingen, en dacht, terwijl hij met her- 718.
 haalde zuchten zich over de borst wreef: »Dat had

- » ik niet gedacht, dat het verblijf der Hollanders te
 » Djakarto zulke gevolgen hebben zou! Hoe heb ik
 » mij laten misleiden! Had ik geweten, dat het dus
719. » gaan zou, ik zou hun den grond, dien zij vroegen,
 » nimmer hebben gegeven. Nu heb ik het mijne ei-
 » gene verkeerdheid te wijten; wat had ik ook aan
 » lieden van overzee eene verblijfplaats toe te staan?
 » Zoo moet ik dan voortaan op het gebergte wonen,
720. » en verdwenen is mijn aanzien! Indien 't immer
 » den Sultan van *Mataram* ter ooren kwam, het zou mij
 » zeker 't leven kosten; want ik was niet waardig, dat
 » mij de bewaking der grenzen werd toebetrouwd!"
- Terwijl de *Pangéran* zich op den berg ophield,
721. verliet zijn volk, en keerde naar *Batavia* terug,
 zoodat hij met zijne bloedverwanten alleen achter
 bleef. Dezen herstelden nogmaals hunne gelederen,
 ondersteund door het volk van *Prajanan* (de *Pre-
 angers?*), en beproefden, met gelijke krachten en ver-
 mogens, de herovering van den rijkszetel. Maar al
722. hunne pogingen bezweken voor de toenemende waak-
 zaamheid (der Compagnie). Hij (de *Pangéran*) over-
 woog met innig leedwezen de fouten, die hij begaan
 had. Toen hij dacht aan de dochter van den *Adjar*
SOEKARSO, die hij voorheen voor drie kanonnen ver-
723. ruild had, besefte hij de dwaasheid van dien stap,
 en gevoelde zooveel berouw, dat hij niet meer eten
 wilde noch slapen. » Wat zou er van mij worden, »
 dacht hij, » zoo het te *Mataram* bekend werd?
 » Maar voorzeker, het was de wil van God!"

AANTEEKENINGEN

OP DE

GESCHIEDENIS VAN BARON SAKÉNDHÈR.

1. Pd. 1. *Geschreven in de dichtmaat Sarkôrô.* De hierdoor vertaalde woorden, welke in dien zin slechts op den eersten zang betrekking hebben, bevatten tevens de beteekenis van *versierd met zoetheid*, waarmede op de bekoorlijkheden van 't geheele gedicht bedoeld wordt.

2. *ib.* *Anggôrô* is de derde dag van de Indische week van zeven dagen, overeenkomende met onzen Dingsdag; *Kliwon* de vijfde dag van de Javaansche vijfdaagsche marktweek, welks zamentreffen met den eerstgenoemden door 't volksgeloof als eene gunstige omstandigheid beschouwd wordt, en waarschijnlijk in de dagteekening van den aanvang van dit werk niet aan louter toeval moet worden toegeschreven. *Ramelan* is de negende maand van 't Javaansche jaar; *Dhoekot* de negen-en-twintigste van de dertig

Woekoe's of weken, wier afwisseling bepaaldelijk aan horoscopische berekeningen ten grondslag verstrekt; *Djimarwal* het derde jaar van de *Windoe* of tijdkring van acht jaren. Het jaartal ligt opgesloten in de zinspreuk, die wij vertaald hebben door *drie paarden geven één geluid*, maar waarvan de woorden in den tekst deze volgorde hebben: *drie paarden luiden één*. Het woord *paard* geldt voor *zeven*, even als bij de Hindoe's, uithoofde van 't zevental paarden, welke de Indische fabelleer aan den wagen van den Zonnegod toekent. Alle woorden, die *geluid* en *klank* uitdrukken, worden insgelijks voor *zeven* gebezigd, hetwelk zich slechts daaruit schijnt te verklaren, dat het woord *moeni*, 't welk in 't Sanskrit *boeteling* of *heilige* beteekent, en in dien zin *zeven* aanduidt (met betrekking tot *zeven* voorname heiligen, welke de mythologie door de *zeven* sterren van den Grooten Beer vertegenwoordigd denkt), in 't Javaansch de meest algemeene uitdrukking is voor *luiden*, *geluid geven*. De twee overige woorden der bedoelde jaarspreuk zijn zuivere telwoorden, en zij levert dus, naar den gewonen regel der zoogenaamde *Tjondró Senkóló*, in omgekeerde volgorde gelezen, het jaartal 1773 op. De geheele dagteekening komt overeen met onzen 9 September 1845.

3. pd. 6. *Bagawan* is de gewone titel van een' voormalig vorst, die zich aan afzondering en boete gewijd heeft. Als zoodanig wordt MINTORNO ook bij afwisseling met de namen *Móhó-jekti*, *Pandhitó*, *Wikoe*, *Dwidjó*, *Jogi*, *Wipró* en andere synonieme titels aangeduid.

4. ib. Insteede van *vader te worden van een' held* kan men ook in 't meervoud vertalen: *eene nakomelingschap van helden te verwekken*. Maar uit den volgenden volzin schijnt te blijken, dat hier eerst bepaaldelijk van SAKENDHER, misschien ook van zijne nakomelingschap, maar niet van zijne broeders sprake is.

5. pd. 8. *မိမိတို့အားအသုံးပြုအပ်သော* d. i. *die hij wilde gebruiken tot*, en niet, gelijk de Javaansche constructie schijnt mede te brengen, *die wilden gebruikt worden tot*. De Javaansche woorden van *willen* en *zullen* namelijk, en andere, die als hulpwoorden te beschouwen zijn, worden met passive vormen in dier voege verbonden, dat de in deze opgesloten passive zin zich ook tot die hulpwoorden uitstrekt, of, met andere woorden, dat zij als praedicaten niet van den lijdenden, maar van den handelenden persoon voorkomen. Zoo wordt *အသုံးပြုအပ်သော* niet alleen gebruikt in de beteekenis van *willen gemaakt worden of- aangewend worden*, maar ook, gelijk hier, in die van een passief van *willen maken of- aanwenden*, zoodat de wil aan hem die maakt, en niet aan datgeen, wat gemaakt wordt, is toegekend. Van de eerste, met ons taaleigen overeenkomende constructie, vindt men een voorbeeld in pd. 107 :

အဘယ့်ကြောင့်မူကား မိမိတို့အား အသုံးပြုအပ်သော *hij wilde niet genaderd worden;* van de andere daarentegen in pd. 42: *အသုံးပြုအပ်သော* *die zij wilde gebruiken tot* enz.; zoo pd. 56: *အသုံးပြုအပ်သော* 157: *အသုံးပြုအပ်သော* 417: *အသုံးပြုအပ်သော* 439: *အသုံးပြုအပ်သော* 634: *အသုံးပြုအပ်သော* 655: *အသုံးပြုအပ်သော* en elders. Zoo zegt men b. v. ook: *အသုံးပြုအပ်သော*

သောကျွမ်းပျက်ကတို့ in den zin van: *hij heeft beloofd, bij mij te komen.* (*Lampahan Thongthong Borong.*) Op dezelfde wijze wordt het woord သေပျက် veinzen gebruikt pd. 91: သေပျက်မိကျွမ်းပျက် and 103: သေပျက်မိကျွမ်းပျက်မိကျွမ်းပျက်မိကျွမ်းပျက် waar 't evenwel ook kan opgevat worden in den zin van een bijwoord *inschijn, tot voorwendsel.* Zoo schijnt men althans ook het gebruik van ကောင်း to moeten verklaren in zinnen als deze: ကောင်းမိကျွမ်းပျက်ကတို့ ကောင်းမိကျွမ်းပျက်ကတို့ *brend dat eens, bij wijze van proefneming, daarheen!* (J. Z. 129.) Hiertoe behoort ook de constructie van သေ and သေ in verbinding met passieve vormen, waar wel de handelende persoon, maar niet het voorwerp der handelingen, in 't meervoud gedacht wordt. (Zie eenige voorbeelden in 't *Bijvoegsel op het Woordenboek, in v. သေ*.)

Eindelijk verdient hierbij nog eene eigendommelijke constructie van 't Javaansche passief in aanmerking te komen, die met de boven aangevoerde naauw verwant schijnt te zijn, ofschoon ze in den vorm daaraan is tegenovergesteld. Zij bestaat daarin, dat van een werkwoord met volgenden *infinitivus*, welke volgens ons taaleigen beide in 't passief moesten staan, alleen het eerste dien vorm aanneemt, en de *infinitivus* de teekenen van een actief werkwoord behoudt, b. v. pd. 664: မြေမိကျွမ်းပျက်ကတို့ *de kanonnen werden gelast te ontbranden*, in stede van: *ontbrand te worden (jubentur accendi)*, of men werd gelast, de kanonnen te ontbranden; zoo 660: မြေမိကျွမ်းပျက်ကတို့ *het vuil werd gelast te vervoeren*, voor: *men werd gelast, het vuil te vervoeren*; 333: မိကျွမ်းပျက်ကတို့ *zij*

werden gelast te dooden, voor: men werd gelast hen te dooden; 251: မိကျ(ဆရာတို့အား)မိကျ(ဆရာတို့)မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) hij werd gelast te overvallen door al de Rasaksi's voor: al de Rasaksi's werden gelast hem te overvallen, welke plaats echter voor tweeledige opvatting vatbaar is (zie de aantekening op pd. 547). Trouwens kan men in al deze voorbeelden het ongewone van den zinnbouw wegedeneren, door het naamwoord niet als subject van 't passief werkwoord, maar als accusatief van den *infinitivus* te beschouwen, en het dien ten gevolge ontbrekend subject of uit het voorafgaande aan te vullen, of onder verstaan te denken. Zoo kan b. v. in het tweede voorbeeld uit het voorafgaande worden aangevuld မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) en de zin aldus opgevat: *alle menschen werden gelast, het vuil te vervoeren*. Maar zoo de volgorde zelve der woorden deze opvatting niet reeds als te zeer gedrongen moet doen verwerpen, blijft de constructie toch niettemin wegens hare dubbelzinnigheid opmerking verdienen; en dat deze werkelijk bestaat, blijkt b. v. uit vergelijking van pd. 477, alwaar မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) in de met ons spraakgebruik overeenkomstige betekenis van *zij werden gelast hem te volgen* voorkomt, ofschoon het, in overeenkomst met de aangehaalde plaatsen, evenzeer zou kunnen beteekenen: *men werd gelast hen te volgen*; zoo ook 652: မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) hij werd gelast koopwaren mede te brengen; 103: မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) မိကျ(ဆရာတို့) (gij wordt) gelast het vuur op te stoken.

6. ib. *Onder de gedaante van een' Rasaksó*: eene

gedaante namelijk, die hem van nature eigen was, niet eene, die hij gedurende zijne boete tijdelijk had aangenomen, zoo als de vertaling welligt kon doen onderstellen. De reuzen en gedrochten, die, onder verschillende namen, in de Javaansche poëzij zulk eene groote rol spelen, zijn hun' mythischen oorsprong verschuldigd aan den strijd, die eenmaal in den hemel tusschen de *Soera's* of *Goden* en *Asoera's* of *Daitya's* (titans, afvallige hemelingen) over 't bezit van de *amrita* of het water der onsterfelijkheid zou gevoerd zijn. Bij de nederlaag der laatsten (zoo laat de dichter der *Brôtô-Joedô* den ouden *Abi-ôso* tot de zonen van *PANDHOE* spreken) gingen de zielen der gesneuvelden in menschelijke lichamen over— en hieruit ontstond het verworpen geslacht der *Korôwô's* (*) — terwijl de overlevenden, den hemel ontvlugt, op aarde in wildernissen en eenzame streken de wijk namen, waar zij, met behoud hunner gedrogtelijke en wreede natuur, de stervelingen bleven belagen, en zich bepaaldelijk als menscheneters geducht maakten. Dikwijls vindt men ze, zoo als dezen *MINTOENÔ*, in een' staat van strenge boete voorgesteld, maar die zelfkwelling heeft gewoonlijk slechts het verwerven van bovennatuurlijke vermogens tot het veiliger uitoefenen van nieuwe gruwelen ten doel. De verschillende namen, waaronder deze en andere fabelachtige wezens in de Javaansche poëzij voorkomen,— als *Rasaksô* of *Raksôsô*, *Boetô*, *Dityô*, *Dioe*, *Jaksô* en dergelijke — hebben wij gemeend, in de vertaling

(*) *Brôtô - Joedô Môtjôpat*, *Sekar LXVI*; vergelijk onder anderen P. von BOHLEN, *Indisches Alterthum*, I, 223 vlgg.

onveranderd te moeten laten, daar 't even moeilijk is, hen te onderscheiden en afzonderlijk te omschrijven, als er een' algemeenen naam voor te vinden, die niet te veel of te weinig uitdrukt. *Reuzen* kan men ze niet noemen, dewijl er zijn, die zich als dwergen voordoen; *gedrogten* is een even onjuiste naam, daar zij van hunne wondermagt niet zelden gebruik maken, om eene uitnemend schoone gedaante aan te nemen; en dergelijke bezwaren doen zich op tegen elken Nederduitschen naam, dien men er op zou willen toepassen.

7. pd. 10. *Patih*: algemeene titel van een' eersten ondergeschikten beambte, met betrekking tot dengeen, onder wiens bevelen hij staat, onverschillig welken rang deze bekleede.

8. pd. 12. De zin van 't woord *ᠪᠠᠨᠨᠠ* zoowel als van 't meer gewone *ᠪᠠᠨᠨᠠ* en zijne overige synoniemen, als *ᠪᠠᠨᠨᠠ* enz., wordt door ons *opregt*, *onverhopen* niet zeer juist uitgedrukt, als bevattende niet altijd die scherpe tegenstelling met *valsch*, *onopregt*, welke in de genoemde Hollandsche woorden ligt opgesloten. Zij worden dikwijls gebruikt, om, zonder iemands woorden volledig aan te halen, eenvoudig te kennen te geven, dat hij van eene zaak zegt, wat er van te zeggen is, dat hij b. v. op eene vraag het vereischte antwoord geeft, van welks inhoud de bepaalde vermelding overbodig schijnt. Zoo is hier de bedoeling juist niet, dat de *Nakodó* waarheid spreekt, dat hij *ᠮᠢᠨᠲᠤᠨᠠ* niet poogt te misleiden, maar eenvoudig, dat hij op de vraag, wie hij is en vanwaar

hij komt, antwoordt, wat den lezer reeds bekend is, b. v.: »ik ben KAWIT PAROE van *Boekit Tarbi*», of iets dergelijks. — In dien zin komt de bedoelde woordengroep zeer na aan dien van *मिथ्याश्रय* met zijne synoniemen, welke ook bij wijze van verkorting gebezigd worden, om de directe rede te vervangen. (Zie achter in 't *Bijvoegsel op het Woordenboek in vv. मिथ्याश्रय* en *मिथ्या*.) In de vertaling moet men zich, naar eisch der omstandigheden, met de meest benaderende Hollandsche uitdrukkingen behelpen, maar voor 't regt verstand van vele plaatsen is 't noodzakelijk, aan het denkbeeld van *opregtheid* of *rondborstigheid* zoo weinig mogelijk kracht toe te kennen.

9. pd. 18. *Slechts te uwen behoeve zal ik ze verwekken*: is niets meer dan eene gewone uitdrukking van onderdanigheid, in den zin van: *gij kunt er naar welgevallen mede handelen, als of gij hun vader waart*. Zoo vinden wij in pd. 502 dezelfde bevestiging van den *Nakodó* jegens zijn' koninklijken broeder, die toch kwalijk kan geacht worden, enig deel te hebben gehad in KAWIT PAROE's streven naar 't verwekken van nakomelingschap.

10. pd. 20. *Manikóró*. Deze naam luidt volgens den tekst eigenlijk *Manikóró*, 't welk slechts eene minder juiste spelling schijnt te zijn voor den elders voorkomenden eigen naam *Manik-kóró*, zijnde waarschijnlijk het Sanskr. *mani-kâra*. (Zie *मणिकरा* GR.)

11. ib. Zoodanige afzondering van eene vrouw naar 't achter erf (*Kebon*) is bij de Javanen een gewoon gevolg van huiselijk ongenoegen.

12. pd. 23. In 't hier aangehaalde spreekwoord, hetwelk voor Hollandsche vertaling wat te grof scheen, valt de alliteratie op te merken, waartoe in 't algemeen de Javaansche poëzij eene buitengemeen sterke neiging heeft, en die, onder den naam van *Poerwó-Kanthi* bekend, dikwijls verscheidene regels achtereen onder haar' eentoonigen invloed brengt. Het is te meer noodig, die strekking in 't oog te houden, dewijl dikwijls de juistheid of de duidelijkheid van den zin er aan wordt opgeofferd, en alzoo duisterheden en leemten ontstaan, die men vruchteloos zou zoeken te verklaren, zoo men de speling van valsch vernuft over 't hoofd zag, waardoor zoodanige plaats beheerscht wordt.—Van 't geloof aan de vruchtbaarmakende kracht van de *mangga* vindt men overigens een gelijksoortig voorbeeld in de *Lampahan Praboe Wahónó*, waar insgelijks de achthonderd gemalinnen van den Vorst van *Ngastinó*, na lang kinderloos te zijn gebleven, door die vrucht bezwan-gerd worden, terwijl, even als in ons verhaal, eene afgezonderde vrouw, ten gevolge van 't gebruik der pit, eene schelp baart, waar uit vervolgens een knaap te voorschijn komt.

13. pd. 27. De imperative vorm op *inny* heeft in poëzij niet altijd die bepaald gebiedende en transitive beteekenis, welke er in prosa aan eigen is, maar wordt door de dichters, afwisselend met den

vorm op *om* evenzeer in den zin van onze optative, hypothetische en conditionele wijzen gebruikt. *omgkēng* beteekent dus niet alleen: *spreek niet van . . .* of *zwijg van . . .*, maar ook *zwijgen wij*, en kan zelfs soms den zin hebben van: *indien wij zwegen*, of *indien hij zweeg*. Hetzelfde geldt omtrent den causatief - imperativen vorm op *om* b. v. in de uitdrukking *gkēng* in dergelijke plaatsen van overgang in 't verhaal.

14. ib. In de woorden *Sri Nôtô* valt hier moeilijk iets anders te vinden dan de aankondiging van de volgende zangmaat, of zij moesten doelen op den als Prins beschouwden *SAKÉNDHÈR*, wiens jeugd thans het onderwerp des verhaals moet uitmaken.

15. pd. 34. *Alles was reeds stil geworden, toen . . .* De Javaansche woorden, die letterlijk beteekenen: *op den tijd, dat de menschen ter ruste zijn gegaan*, vormen eene gebruikelijke tijdsbepaling voor het begin van den nacht, in beperkten zin, d. i. 10 à 12 uur des avonds. Evenzoo zegt men: *omgkēng gkēng* *op den tijd, dat de kinderen ter ruste zijn gegaan*, welke tijd op 8 à 9 uur invalt.

16. pd. 35. *Die als tweelingen bij elkander pasten.* De eigenlijke zin der Javaansche woorden schijnt te zijn: *wier onderlinge verhouding van ouder en jonger als die van tweelingen was*, d. i. *met niet meer verschil in leeftijd, dan bij tweelingen 't geval is.*

17. pd. 36. De naam SAKÉNDHÈR, Arabisch - Maleisch ISKANDER, is eene verbastering van den naam van ALEXANDER den Groote, en aan den held van ons verhaal waarschijnlijk slechts tot meerderen luis-ter toegekend, zonder dat hier aan werkelijke ver-warring of identiteit met den Macedoniër behoeft ge-dacht te worden.

18. pd. 46. Uit het gedrag der zonen van de voedster moet men opmaken, dat dezen aan 't maal, in pd. 43 bedoeld, geen deel genomen hadden, en nog het eten van hunne eigene moeder afwachten.

19. pd. 66. MINTOENÓ beschouwt hier KAWIT PAROE als zijn' zoon, en noemt daarom SAKÉNDHÈR zijn' klein-zoon, ofschoon hij vroeger (pd. 17) den *Nakodó* tot broeder had aangenomen.

20. pd. 69. Het verhaal van SAKÉNDHÈR's keuze her-innert ons onwillekeurig het bezoek van SAMUEL bij Isaï, en de onderscheiding, aan diens jongsten zoon te beurt gevallen (I Sam. XVI), welke geschiedenis welligt, even als zoovele andere episodes uit het O. T., in verbasterden vorm tot de Javanen is overge-komen. Meer opmerking verdient echter uit een let-terkundig oogpunt de voorkeur, die in de Javaansche volksverhalen aan de jongere leden des geslachts, bij-na zonder uitzondering, wordt toegekend: een ver-schijnsel, dat deze weinig ontwikkelde letterkunde met die van veel beschaafder natiën gemeen heeft, en 't welk, naar allen schijn, van wederzijdschen in-vloed onafhankelijk, slechts verklaring schijnt te vin-

den in het doel, om daardoor den uitstekenden aanleg van den held, die zelfs zijne oudere bloedverwanten in de schaduw stelt, te voordeelijker te doen uitkomen. Het verhaal, dat wij thans vóór ons hebben, levert van die voorkeur nog twee voorbeelden op, in de verhouding van SAJEMPRÔBÔ tot hare drie oudere zusters, en in die van den Koning van Spanje tot zijn' ouderen broeder KAWIT PAROE en in 't algemeen mag 't eene uitzondering genoemd worden, wanneer in een Javaansch verhaal een oudste broeder de eerste rol vervult. Zelfs in onzen hedendaagschen romanstijl, die in alles afwisseling en nieuwhed zoekt te brengen, zou men zonder moeite diezelfde eenzijdige strekking nog kunnen aanwijzen, en 't zou even langwijlig als overbodig zijn, de bekende voorbeelden bijeen te zoeken, welke de oudere letterkunde, gewijde zoowel als ongewijde, daarvan in menigte aanbiedt.

21. pd. 83. *Palmwijn*: namelijk het sap (*legèn*) van den *Arèn*-palm, waaruit suiker bereid wordt.

22 pd. 116. *Hij acht het onverschillig*, enz. d. i. hij behoeft uwe onmiddellijke tegenwoordigheid niet, om in geval van nood uw' bijstand te erlangen.

23. pd. 127. *Zoolang ik mijne boete voortzet*, enz. Iedere vrijwillige boete, mits lang en streng genoeg volgehouden, wordt geacht aanspraak te geven op de vervulling van een' wensch of de verwerving van eene buitengewone gunst van de Godheid, en 't is deze aanspraak, de vrucht zijner eigene boete, welke

SINGGOEN KÓRÓ uit dankbaarheid op SAKÉNDHER overdraagt, belovende slechts diens heil en voorspoed, als loon voor zijne verdienstelijke zelfkwellings, te zullen begeeren. Vergelijk pd. 237, waar het woord *pahóló* (Skr. *phala*, letterlijk *vrucht*) gebruikt is, 't welk ook in de Hindoesche wijsbegeerte bepaaldelijk het *loon van verdienstelijke werken* beteekent.

24. pd. 135. Voor den titel van *Radèn*, prins, persoon van vorstelijk bloed, die hier voor 't eerst aan den koopmanszoon gegeven wordt, schijnt bezwaarlijk eene andere reden te kunnen worden aangewezen dan de natuurlijke neiging van weinig naauwkeurige fabeldichters, om hunne helden, hoe nederig van afkomst ook, ongevoelig als getooid met alle sieraden van menschelijken, ja zelfs van bovennatuurlijken luister te gaan beschouwen en voorstellen. Intusschen kan ook in den hoog geroemden rijkdom van SAKÉNDHER'S vader en den adel van 't geslacht dier Barons eenige aanleiding, zoo al geene regtvaardiging, worden gevonden, voor den vorstelijken titel, aan den zoon toegekend, die trouwens later blijkt, een eigen neef van den Koning van *Spanje* te zijn.

25. pd. 161. *Buiten de poort*: namelijk buiten die poort, welke tot het inwendig gedeelte des *Kratons*, tot het eigenlijk vorstelijk woonverblijf leidt, en waarvan de doorgang uitdrukkelijke vergunning vereischt, dus op het zoogenaamde plein *Srimanganti* of op het daarvóór liggende plein *Pangrantoenan*. In den tekst staat eigenlijk »buiten de *poeró*,» welk woord

poeró, naar gelang van omstandigheden, nu in den zin van *stad* of *kasteel*, dan in dien van *Kraton*, of eindelijk, en zoo hier, in den engeren zin van *dalem*, *vorstelijk woonverblijf*, moet opgevat worden.

26. pd. 164. De woorden, hier door *uw man* vertaald, zouden zich in 't Fransch eigenaardiger laten wedergeven, door 't gemeenzame *votre homme*, in de uitgebreide beteekenis van den *man*, die met u een paar vormt, dus zoowel een' *minnaar* als een' *echtgenoot*.

27. pd. 169. Zie de aantekening op pd. 244.

28. pd. 195. *Goewó Bódjro* is 't zelfde eiland, dat elders (pd. 11,274) *Goewó Bódro* genoemd wordt.

29. pd. 207. *Ivoornoot*: eene soort van kokosnoot.

30. pd. 208. *Kindermeid*: d. i. eene vrouw, die haar als kind had opgepast, en haar, naar Javaansch gebruik, in lateren leeftijd als vertrouweling was bijgebleven. De Javaansche *emban's*, wier naam in 't Hollandsch bezwaarlijk beter dan door *voedster* of *kindermeid* (voor zoo ver 't namelijk vrouwen zijn) is weder te geven, komen vrij na overeen met de *paedagogi* en *nutrices*, die in de Grieksche en Romeinsche tooneelstukken eene zoo gewone rol spelen. Zij worden dan ook met de overige bedienden niet geheel op ééne lijn gesteld, gelijk hier uitdrukkelijk ééne *emban*, ééne *min (injo)* en vier dienstmaagden (*pawongan's*) worden onderscheiden.

31. pd. 212. *Frank (Prenggi)* is de uit Arabische werken overgenomene benaming voor *Europeanen* in 't algemeen, en zoo de nabijheid van *Spanje* hier natuurlijk aan 't eigenlijke *Frankrijk* denken doet, schijnt men echter aan die overeenstemming niet veel waarde voor de plaatsbepaling van 't onderwerpelijk dichtverhaal te mogen hechten. Een hedendaagsch Javaan zou *Frankrijk* veeleer *Tanah Prasman*, het land der Franschmannen, noemen.

32. pd. 215. *Zeekrabben*: Jav. *mimi*, zijnde de zoogenaamde *Moluksche krab (limulus moluccanus)*, Bleeker, Tijdschr. voor N. I., jaarg. VII, D. III, p. 388), die gewoonlijk paarsgewijze wordt aangetroffen. Vandaar worden ook twee personen, die hand aan hand gaan, bij een paar zeekrabben vergeleken (*Djôjó Lenkôrô*, XIII, 11).

33. pd. 230. *Factor*, Portugeesch-Maleisch *Feitor*, *Petor*, was vroeger een gewone titel van onderkooplieden, civiele gezaghebbers op buitenposten, en andere ambtenaren, met de tegenwoordige Adsisistent-Residenten en Residentie-secretarissen overeenkomende, en is als zoodanig bij de inlanders nog niet geheel in onbruik. — Bekend is overigens de Javaansche gewoonte van naamwisseling bij verhooging van rang.

34. pd. 244. *သိမ်ကြေးတံသိမ်ကြေး* enz. Deze volzin schijnt tot de zoogenaamde *praegnante* te behooren, welke in den Javaanschen stijl niet zelden voorkomen. De constructie van dien zin laat zich namelijk ook aldus opvatten: *maar wat den eigenaar van*

dien pisang betreft, zoo moet ik u vooraf verwittigen, dat uwe moeder enz.; en ofschoon de eischen van ons spraakgebruik in de vertaling eene keuze tusschen deze opvatting en de in onze overzetting aangenomene noodzakelijk maken, schijnen nogtans beide in den geest des schrijvers te zijn vereenigd geweest, zoodat *မာယုကတမိမိလမာလာဟေ* even naauw met *မာယုကတမိမိလမာ* als met *မာယုကတမိမိလမာ* verbonden is. — Iets dergelijks schijnt ook plaats te hebben in pd. 169, waar de woorden *မာယုကတမိမိလမာ* enz., ofschoon als apodosis van *မာယုကတမိမိလမာ* enz. niet anders dan in algemeenen zin kunnende vertaald worden, nogtans, naar de bedoeling des schrijvers, tevens 't begin bevatten van de apodosis op *မာယုကတမိမိ* enz., en alzoo reeds bepaaldelijk op *SAKÉNDHÈR* slaan; welke onderstelling tevens het volgende *ကမ* verklaart, hetwelk niet zonder bezwaar als aanvangswoord van eene apodosis kan opgevat worden. Vergelijk pd. 435 en de aanteekening aldaar, alsmede pd. 537, waar *ကမ* ook tweemaal gedacht moet worden.

35. pd. 259. *Toebó* is een gewas, welks narcotische wortel in 't water geworpen wordt, om de vischen, die men vangen wil, te bedwelmen.

36. pd. 271. *Bloed meten*: dichterlijke uitdrukking voor *bloedig strijden*.

37. pd. 280. *မာယုကတမိမိလမာလာဟေ* wilt gij, dat ik hem u met geweld ontrukke? *ကမ* N., *ကမ* K., in de beteekenis van *verzoeken, verlangen*, schijnt

uitsluitend te worden gebruikt aangaande wenschen, welke door dengeen, die ze koestert, niet opzettelijk worden uitgedrukt, maar zich uit zijne handelingen laten opmaken of vermoeden, en vandaar dan ook bepaaldelijk van onnatuurlijke, buitensporige of als zoodanig voorgestelde wenschen, komende veelal in denzelfden ironischen zin voor, welke bij ons in gemeenzamen stijl wel door *solliciteren* wordt uitgedrukt, b. v. *solliciteren om geslagen te worden*, d. i. *zóó handelen, als geschikt is, om slagen te verwerken*. Zoo b. v. in 't spreekwoord: မိတ်တူကုစားအပ်မိမိမိမိ
 een buffel, die solliciteert om ingespannen te worden, hetwelk verklaard wordt door: မိမိမိမိမိမိမိမိမိ
 မိ
 iemand, die solliciteert, om aan 't werk gesteld te worden; en in een' ander spreekwoord: ချိန်ကုစားအပ်အပ်အပ်
 een put, die solliciteert, dat men er uit kome water putten, verklaard door: မိမိမိမိ
 မိ
 iemand, die solliciteert, om geraadpleegd te worden.

38. pd. 285. Tot de eigenschappen, door 't volksgeloof aan de *Boetó's* toegekend, behoort die van bij herhaling van den slag, die hen gewond of zelfs gedood heeft, terstond met de vorige krachten te herleven, waarom het een der hoofdregelen bij hunne bestrijding is, hen door één' wel toegebragten slag buiten gevecht te stellen, om ze vervolgens onaange-roerd aan hun lot over te laten. In pd. 347 vlgg. wordt die mythe ten aanzien van SAJEMPRÓBÓ uitvoeriger ontwikkeld. De aldaar bedoelde, maar nergens uitdrukkelijk vermelde, waarschuwing van SINGGOEK

KÔRÔ, wier opvolging de zege van SAKÉNDHÈR beslist, had waarschijnlijk diezelfde eigenschap der *Boeto's* ten onderwerp. Men vergelijke overigens de volgende woorden uit de geschiedenis van INDRA POETRA, volgens de vertaling van den Heer ROORDA VAN EIJSINGA, voorkomende in 't Indisch jaarboekje voor 1849, aangaande den reus TAMBAR DJALIS, door INDRA POETRA overwonnen:

- »Hij voelt het stervensuur genaken
- »En zegt:—»Wil mij nog eenmaal raken.»
- »Doch INDRA weigert, daar hij weet,
- »Dat, als hij aan 't verzoek voldeed,
- »Het monster daadlijk zou herleven,
- »Wijl booze geesten nimmer sneven,
- »Zoo hen het slagzwaard driemaal treft.»

39. pd. 291. *Zonder wonden* moet, blijkens 't vervolg des verhaals, worden opgevat in de beteekenis van *bij den eersten slag, onmiddellijk*.

40. pd. 295. *Het rad*: de in Javaansche zoowel als Indische heldendichten vermaarde *tjakra*, een werptuig, dat door sommigen als eene cirkelronde schrijf, door anderen als een pijl of eene spies met radvormig uiteinde wordt voorgesteld, maar, gelijk vele andere door de poëzij vereeuwigde krijgswapenen der Javanen, sedert lang in onbruik is.

41. pd. 298. *Patjing* is de naam van zeker struikgewas, welks bijzondere teederheid dikwijls aanleiding geeft tot dichterlijke vergelijkingen.

42. pd. 302. *Vraag iets, wat niet voorhanden is: d. i. wat u ontbreekt, wat ver van hier moet gezocht worden, even als boven in pd. 221. Maar SAJEMPRÔBÔ vat, uit wrevel, de woorden in letterlijken zin op, als of SAKÉNDHER haar uitnoodigde, om iets te vragen, wat in 't geheel niet bestond.*

43. pd. 306. *Borèh: eene soort van smeersel, uit kruiden en bloemen gemaakt, en als blanketsel gebruikt.*

44. pd. 309. *Stelde zijn leven en sterven in handen van den Vorst: d. i. verklaarde liever de uiterste gevolgen van 's Vorsten misnoegen te zullen afwachten, dan de van hem gevorderde voorwerpen af te staan.*

45. pd. 310. De voorstelling van 't strijken over de borst, als uitdrukking van groote verlegenheid, of liever als poging, om den beklemden adem doortogt te verschaffen, is bij de Javaansche schrijvers zeer gebruikelijk. Zoo ziet men in het boek *Rôdjô Pirangon*, p. 74, den engel GABRIËL uit den hemel nederdalen, alleen om den boetvaardigen MOZES over borst en rug te strijken, en zoo doende, gelijk het daar uitdrukkelijk heet, *zijne onrust weg te nemen*, welk oogmerk dan ook weldra bereikt wordt. Vgl. ook pd. 717 van ons verhaal. — Niet minder algemeen vindt men, als in pd. 309, het gestrekt nederliggen, bepaaldelijk met overdekking van 't geheele ligchaam, als eene uitdrukking van radeloze en wanhopige smart voorgesteld.

46. pd. 325. *မောဉ္ဇကောဝိဇ္ဇာဗျာ* enz.; eigenlijk, *dat er bij u (in uw verblijf) verraad en bedrog is binnengedrongen, (bestaande in) de booze aanslagen van uwe nieuwe gemalin.*

47. pd. 336. *Módjô* is de naam van eene vrucht, volgens opgave ongeveer zoo groot als een kleine meloen.

48. pd. 337. *Zij staken met de schilden:* namelijk met de spitse knoppen, waarvan de schilden in 't midden voorzien waren.

49. pd. 340. *မဟမားကတဲဉ်* *laat ons slapen.* De woorden van aanmoediging, als *မဟမား*, *မဟမား*, *မဟမား*, en dergelijke, verbonden met een werkwoord, zonder imperativen vorm en gewoonlijk zonder persoonlijk voor-naamwoord, vormen in 't Javaansch de gewone uitdrukking voor den 1sten persoon meervoud van de gebiedende wijs. Vgl. pd. 345: *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons met de handen vechten*; 368: *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons dobbelen*; 449: *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons terstond onze opwachting maken bij onze moeder*; 450: *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons naar mijn land gaan*; 575: *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons thans uit elkander gaan*; 599: *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons naar de stad gaan*; 616: *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons de Godheid bidden.* Dikwijls wordt ook het werkwoord van *မလာ* of *မလဲ* voorafgegaan, b. v. pd. 81: *မလာ* *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons het zien*; 573: *မလာ* *မဟမားမဝတဲဉ်* *laat ons het zien*

ကသိဉ္စာ၊ *betuigen wij ons berouw aan den Vorst van Mataram*; J. Z. bl. 311: သုဗသိဗာမာပဉ္စာဉ္စာကသိဉ္စာ၊ *laat ons deze strophe vergelijken*. Het voornaamwoord schijnt slechts dan te worden uitgedrukt, wanneer eene meer bepaalde aanwijzing noodzakelijk is, b. v. pd. 568: ဘုရားရှားမိကကသိဉ္စာကသိဉ္စာ၊ *komt onderwerpen wij ons alle drie, zoowel gij, als ik, aan strenge hoete!*

50. pd. 341. သုဗသိဉ္စာကသိဉ္စာ *ik zal u liefkozen als een' leeuw, zoo als men leeuwen pleegt te liefkozen*, d. i. *vijandelijk aanvallen, mishandelen* (vgl. ငါ့ကကသိဉ္စာ bij GR., in v. သိကက), en niet, gelijk men oppervlakkig zou kunnen vermoeden: *ik zal u liefkozen op de wijze der leeuwen*, d. i. *u verslinden of verscheuren*. Analogische spreekwijzen stellen de juistheid der eerste opvatting buiten twijfel. Zoo wordt in de *Lakon Kanoemôjôsô* aangaande Rôndô Sokôndôndô gezegd: ရာဇာသိဉ္စာကသိဉ္စာ၊ *de steenen veegde hij weg als stof, of:- wierp hij van zich met hetzelfde gemak, als of hij stof wegveegde*. Zoo zegt in *Angling Darmô* iemand tot een' ander, van wien hij veel overlast geleden heeft, en dien hij eindelijk weerloos onder zijn bereik vindt: ဘုရားရှားမိကသိဉ္စာကသိဉ္စာ၊ *zie, nu vind ik u als eene wilde kat, hier in 't vorstelijk verblijf*, d. i. *nu zijt gij in mijne magt, nu zult gij mijne wraak niet ontgaan*.— ငါ့ရှားမိကသိဉ္စာ၊ *eene wilde kat vinden*, wordt namelijk verklaard als een spreekwoordelijk gezegde voor eene zoodanige ontmoeting, waar- bij dan de gevonden persoon vergeleken wordt met eene wilde kat, die, als een schadelijk roofdier, van

den eerste, die haar onder zijne magt krijgt, den dood te wachten heeft.

51. pd. 347. vlgg. Zie de aanteekening op pd. 285.

52. pd. 353. *Ik kom van Spanje*: eigenlijk staat er: *uit Spanje is het goud gevloeid*, waarmede SAKÉNDHÈR zich zelf bedoelt, en tevens de volgende zangmaat, *Mas Koemambang (drijvend goud)*, aankondigt.

53. pd. 367, vlgg. In den naam van het spel (*prang tjatoer, schaakspel*) schijnt hier eenige onjuistheid te heerschen. Welligt moet men er eene woordspeling in vinden, daar *tjatoer* ook *gesprek, gekout*, beteekent, en dus *prang tjatoer* een *woordenstrijd*, in tegenstelling met den door SAKÉNDHÈR voorgestelden kampstrijd, kon bedoeld zijn. Ook de antwoorden van dezen schijnen op de eene of andere arglistige dubbelzinnigheid in SAJEMPRÓBÓ's uitdrukkingen te doelen; maar de juiste zin van die geestigheid is mij niet volkomen duidelijk, en ik geef de vertaling van deze plaats gaarne voor beter.

54. pd. 404. *Het geslacht*: dewijl namelijk ook SINGGOEN KÓRÓ tot het geslacht der *Raksoso's* behoort. — De Javaansche uitdrukkingen laten hier onbepaald, of SOEKMOEL in den nieuwen kluzenaar werkelijk een' ander persoon dan MINTOENÓ herkende, of slechts eene gedaanteverandering van dezen onderstelde: eene dubbelzinnigheid, die in de vertaling slechts onvolkomen kon worden overgebracht.

55. pd. 419. Het schijnt, dat SOEHOELMAN eerst in zijne scherts de vrees te kennen geeft, dat de boeteling den pligt der onthouding ook op zijn' gast zou willen toepasselijk maken, maar vervolgens bedenkt, dat hem nog grooter gevaar zou te wachten staan, indien de monsterachtige kluizenaar zelf eens door honger mogt overvallen worden.

56. pd. 421. *Welkom zij de glans, dien gij ons aanbrengt*: gewone spreekwijze van begroeting, in poëzij.

57. pd. 423. Gelijk in alle streken, waar het terrein uit een bergachtig binnenland en lage, voor de zeevaart toegankelijke strandgronden bestaat, heeft ook op *Java* de beschaving bij de strandbewoners de vroegste en voorspoedigste vorderingen gemaakt, ten gevolge waarvan ook in hunne taal de naam van *bergmensch* of *hooglander*, als die van een' *onbeschaafde*, *halven wilde*, met eene soort van minachting pleegt te worden uitgesproken.

58. pd. 431. SOEHOEL: verkorting van SOEHOELMAN.

59. ib. De uitval van SOEHOELMAN, waarmede op het bij de Javanen geliefkoosde schouwspel van vechtende kwartels bedoeld wordt, bevat weder eene van die onkiesche en doorgaans weinig geestige dubbelsinnigheden, welke onder de grove sieraden van den Javaanschen schrijfrant eene eerste plaats bekleeden, en wier bedoeling, mits men er niet te veel vernuft in zoekt, zich gemakkelijker laat gissen dan in

gepaste bewoordingen verklaren. — Zulke half komische karakters overigens als die van SOEHOELMAN en SAKÈBER zijn in de Javaansche letterkunde niet minder gewoon dan in de onze.

60. pd. 435. De aanspraak van SOEKMOEL schijnt in 't Javaansch niet geheel volledig te zijn, en op de volgende of dergelijke wijze te moeten worden aangevuld: »*Denkt gij, omdat wij maar berglieden »zijn, en met ons beiden zonder gevolg, ons straf- »felooos te kunnen beleedigen? Zoo dit uw voorne- »men is, zult gij u teleurgesteld vinden;*» terwijl de ontbrekende tweede helft van den eersten zin met de bijna gelijkkluidende eerste helft van den volgenden (ḡḡḡḡḡḡ ḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡ) is zamengevloeid, door eene dergelijke onnaauwkeurigheid als die, waarop boven, in de aantekening op pd. 244, gewezen is.

61. pd. 437. *Wat ben ik van u? d. i. in welke betrekking sta ik tot u, die u regtigen zou, mij zoo vrijpostig te behandelen?*

62. ib. Het Javaansche scheldwoord, hetwelk ik niet beter dan door *pieken-aas* heb weten te vertalen, is eigenlijk het passief van een werkwoord, hetwelk *rampokken, met vele pieken of krissen afmaken* beteekent, en door voorvoeging van 't woordje *Si* tot een epitheton is gesubstantiveerd, in de beteekenis van iemand, wien men zoodanige behandeling toewenscht. Welligt moeten ook de woorden ḡḡḡḡḡḡ ḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡ nog als een deel van die verwensching worden aangemerkt, waarvan in dat geval de zin zou we-

zen: »gij die verdient met pieken (of dolken) tot gruis
 »en pap te worden gestoken.»—In 't algemeen wor-
 den die woorden van streelende toespraak, waartoe
 bij ons de werkwoorden van dood, ongeluk en al-
 lerlei smartelijke wedervaringen hunne imperativen
 plegen te leenen, in 't Javaansch— voor zoover de rijk-
 dom der taal niet door eigene uitdrukkingen in de
 behoefte aan krachtige apostrophen voorziet— door de
 hier beschrevene constructie *pro re nata* zamengesteld.
 Zoo wordt in de geschiedenis van ANGLING DARMÔ een
 minnaar, die, onder de gedaante van een' vogel,
 een takje vol roode mieren op den boezem zijner
 beminde laat vallen, ten einde hare vaardigheid in
 't schelden op de proef te stellen, door haar, tot
 zijn verrukking, begroet met de woorden: *မိမိတို့၏*
ကိစ္စဟု မိမိတို့၏အကျဉ်းမိမိတို့၏အကျဉ်းဟု မိမိတို့၏အကျဉ်း
အကျဉ်း waarmede zij hem op de nadrukkelijkste wijze
 toewenscht, *door den bliksem te worden getroffen,*
geknuppeld en gespiest, met vier rijststampers ge-
radbraakt, en gegeeseld, dat hij over den grond kroop!
 In denzelfden geest bezigt men als scheldwoord *မိမိ*
အကျဉ်း eigenlijk: *wijlen, de overledene, မိမိတို့၏* doode,
 en andere, waarmede de toegesprokene ter dood ver-
 wenscht wordt.

63. pd. 441. Ofschoon de Javaansche poëzij mild
 genoeg is met wonderen van allerlei aard ter opluis-
 tering van hare helden, om in de voorstelling van
 den glans, die van hunne lichamen afstraalt, als
 een teeken van bovennatuurlijke afkomst of voortref-
 felijkheid niets stuitends te doen zien, schijnt er

toch over 't algemeen niets anders in te moeten gezocht worden, dan eene dichterlijke uitdrukking voor den gloed van leven en beweging, die de oogen en 't gelaat van den mensch bezielt, en in meer beperkten zin eene opgewekte, heldere gemoedsstemming van sombere droefgeestigheid of lichamelijke matheid onderscheidt. De laatste wordt dan ook dikwijls door de tegengestelde voorstelling van verdoofden glans te kennen gegeven, zonder dat ook hier altijd aan eene werkelijke lichtglorie te denken valt.

64. pd. 450. *qas:nyisny* kan ook afzonderlijk worden opgevat, in de betekenis van: »(zoo is 't) beter», of »(dit is) het beste».

65. pd. 457. Dewijl hier van *moeders* in 't meervoud (*aqnny*) gesproken wordt, moet men onder stellen, dat SAJEMPRÔBÔ er nog meer dan ééne in 't leven gelaten had, ofschoon zij in pd. 248 gezegd wordt, allen tot de laatste toe te hebben verslonden.

66. pd. 461 De meeste vorsten der Javaansche oudheid, zooals ze in de volksverhalen voorkomen, eindigen hunne regering met een' vrijwilligen afstand en toewijding aan godsdienstige afzondering, voor zoo ver die namelijk niet door gewelddadige ontrooning of ontijdigen dood wordt voorgekomen.

67. pd. 464. *Trasi*: ingelegde visch, gebruikelijk als toespis bij de rijst.

68. pd. 468. *Dertien*: de twee zonen van de voed-

ster, SOEHOELMAN en SAKÈBER, als uit geen wettig huwelijk gesproten, zijn onder dit getal niet begrepen. Vgl. de aantekening op pd. 506.

69. pd. 471. *Uw vader*: voor *uw oom*, volgens 't Javaansche spraakgebruik, dat de woorden *vader*, *broeder* en *zoon* ook op de meer verwijderde betrekkingen van *oom* en *neef* toepast. Vgl. pd. 605, waar NITIK WÓNGSÓ DI PRÓDJÓ de *zoon* genoemd wordt van zijn' *oom* DJOEROE MARTANI.

70. pd. 483. Het is eene gewone spreekwijze, in Javaanschen zoowel als Malcischen stijl, om het geluk zijner ondernemingen toe te schrijven aan den zegen of gunstigen invloed van personen, aan wie men zijne achting betuigen wil, welke zegen dan ook, als een *djimat* of talisman, bij 't aanvaarden van belangrijke of gevaarlijke ondernemingen wordt ingeroepen.

71. pd. 484. *Ten einde daar 't geluk te genieten*, enz. Insteede van *daar* — hetwelk zich volgens ons spraakgebruik als eene *logische* aanwijzing, in den zin van *ter genoemde plaatse*, laat opvatten — heeft de tekst eigenlijk het bijwoord van *plaatselijke* verwijdering རྒྱལ་གྱིས་ *ginds*, hetwelk in de vertaling met den samenhang niet is overeen te brengen, daar men veeleer het woord *hier* verwachten zou. De Javaansche briefstijl daarentegen gaat dikwijls tot op eene zekere hoogte uit van de voorstelling, als of de schrijver, door middel van den brief, dengeen, aan wien deze gerigt is, in eigen persoon en in diens woning

toespreekt, uit welk oogpunt hij zijne eigene verblijfplaats als verwijderd, het doel van den brief als tegenwoordig beschouwen moet. Men zou die wijze van spreken ook kunnen verklaren, door te onderstellen, dat de brief beschouwd wordt als een bode, die de woorden des schrijvers overbrengt, hetwelk echter door de tevens gebezigde voornaamwoorden van den 1sten persoon schijnt te worden weersproken. Bij onbekendheid met dit spraakgebruik, hetwelk dus met dat van den verleden-tijdsvorm der Latijnsche brieftaal in zin en oorsprong overeenkomt, maar minder algemeen en gewettigd schijnt te zijn, zal men zich, in briefwisseling met inlanders, dikwijls verwonderen, van hen b. v. de toezegging te ontvangen, dat zij *hier*, namelijk ten ontzente, zullen verschijnen, of de uitnoodiging om *daar ginds*, namelijk bij den schrijver aan huis, te komen.

72. pd. 485. *Zoo eindigde 't geschrift.* De hierdoor vertaalde woorden kunnen ook opgevat worden, als de laatste woorden van den brief zelf: *hier eindigt de brief*, een in Maleische brieven zeer gebruikelijke slotvorm, en wel bepaaldelijk met het hier gebezigde Arabische woord *tamat*, maar die aan Javaansche brieven minder eigen is.

73. ib. *Den koopman ging het door merg en been.* In 't Javaansch staat eigenlijk: *zijn hart was als gekorven*: eene uitdrukking, welke in die taal tot de voorstelling van allerlei hevige gemoedsbewegingen gebezigd wordt, maar in 't Hollandsch kwalijk dienen kan, om blijde verrassing uit te drukken.

De volgende vergelijking, die, bepaaldelijk als zinnebeeld van aangename gewaarwordingen, zeer gewoon is, vindt in de eigenaardigheid van 't Oostersch klimaat genoegzame verklaring, om ook in de vertaling te worden toegelaten.

74. pd. 495. *Uit één' mond antwoorden.* In 't Javaansch uitgedrukt door de gewone spreekwijze: *antwoorden als vogelen*, een beeld, waarvan de eigenaardigheid in 't oog loopt, wanneer men b. v. op het gekakel acht geeft, waarmede een troep hennen het gekraai van den haan beantwoordt.

75. pd. 500. *De fakkel is voor ons uitgedoofd:* eene gewone uitdrukking in 't Javaansch, om te kennen te geven, dat de kans, om elkaâr weder te zien, verloren is. Het denkbeeld, dat aan deze spreekwijze ten grondslag ligt, is in zoo ver met dat van de *levensfakkel* of *levenslamp* onzer dichters te vergelijken, als in beiden de dood gedacht wordt, het licht te blusschen; maar dit *licht*, hetwelk bij ons het leven zelf voorstelt, is voor den Javaan het zinnebeeld van de hoop des wederziens, die daaraan verbonden is.

76. pd. 506. *De twaalf broeders.* Zoo dit geene fout is voor *elf*, moet SOEKMOEL, niettegenstaande zijn voortdurend verblijf op de hoofdplaats, nog een eigen aandeel in de toegewezen provinciën gehad hebben. Vlg. verder de aanteekening op pd. 468.

77. pd. 510. *Djim* of (beter) *djin*: de naam der

bekende geesten of spoken uit de Arabische Nachtvertellingen.

78. pd. 537. Zie de aanteekening op pd. 244.

79. pd. 547. *အိကရမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိ* eigenlijk: *bevaart het door (u) twaalven*: eene aan 't Maleisch meer dan aan 't Javaansch eigene constructie, welke in 't gebrek van persoonsuitdrukking bij de gebiedende wijs voorziet, door 't werkwoord ten opzichte van 't object als actief te behandelen, en vervolgens als een passief, door middel der praepositie van oorsprong (ကလေးကံ့၊ ΜΙ. 251), met het subject te verbinden. De sterk objective strekking, welke de eigenlijke *imperatief*, èn aan zijn' natuurlijken aard, èn bepaaldelijk ook aan 't Javaansch en Maleisch taaleigen ontleent, blijkbaar zoowel in de algemeen heerschende onderdrukking van 't subject in dien vorm, als, wat de genoemde talen betreft, in de vermindering van den nasaalklank, die 't subjectief werkwoord kenmerkt, schijnt voldoende, om deze in vele gevallen zeer doelmatige constructie als logisch te regtvaardigen, en 't stuitende weg te nemen, dat er bij oppervlakkige beschouwing in kan gevonden worden. Een ander voorbeeld van zoodanigen zinbouw laat zich vermoeden in pd. 251: *အိကရမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိကမ္ဘိ* *zij werden gelast hem te overvallen door al de Rakso's*, d. i. *met hun allen*, welke plaats echter ook, overeenkomstig het bij pd. 8 opgemerkte, verklaard kan worden, door niet de *Rakso's*, maar SAKĒNDĒR als object van 't bevel te beschouwen, en den

zin aldus op te vatten: *hij (SAKÉNDHÈR) werd gelast overvallen te worden door al de Rakso's.*

80. pd. 551. Met de *twaalf Edele heeren (Delèr)* worden waarschijnlijk de Raden van Indië bedoeld, wier aantal wel nimmer standvastig schijnt geweest te zijn, maar tijdens de O. I. Compagnie doorgaans — met inbegrip der *Extraordinaire Raden* — niet veel van twaalf verschild te hebben (*). Ofschoon 't bevreemding wekken moet, den oorspronkelijken zetel van dat collegie in Spanje, of althans in Europa, geplaatst, en aan 't zelve al de commerciële werkzaamheden toegewezen te zien die uit den aard der zaak aan 't opperbewind der Compagnie toekwamen, schijnt het nogtans gansch onaannemelijk, in des schrijvers twaalftal den *Raad van Zeventienen* te onderstellen, waarvan 't aantal leden, in den naam zelve opgesloten, allerminst door een' tijdgenoot, zoo als de schrijver zich noemt (in de woorden: *die tot op den huidigen dag bestaan*), zoo onjuist kon worden opgegeven. Overigens zal 't niet noodig zijn, hier en vervolgens herhaaldelijk op de verregaande verwarring in des schrijvers historische en geografische denkbeelden te wijzen: eene verwarring, waarvan de *Babad* overal, waar zij daadzaken vermeldt, die van elders bekend zijn, even buitensporige bewijzen oplevert, en die zeker weinig geschikt is, om

(*) *Zie Batavia, de Hoofdstad van Neêrlands Oost-Indiën* (Amsterdam 1782), D. II, bl. 33, volgens welks opgave er in 1780 veertien waren.

aan de opgaven der Javanen, zelfs omtrent hunne eigene geschiedenis, veel waarde te doen hechten.

81. pd. 556. De hier bedoelde *ontoegankelijkheid* van Java bestaat niet zoo zeer in natuurlijke hinderpalen, daar integendeel de voor de zeevaart uiterst geschikte ligging zoo even met lof vermeld is, als wel in den onderstelden invloed van ongestvrije bewoners, wier heilig geachte grond door de Godheid zelve, gelijk uit het vervolg des verhaals blijkt, tegen de schennis van vreemde indringers beschermd wordt.

82. pd. 569. *SAKÉNDHÈR* geeft hier, naar 't schijnt, zijne vrees te kennen, om zich aan de gebruiken van 't vreemde hof te vergripen, en onwetend den Vorst, door 't bezigen van te weinig eerbiedige bevoordingen, te beleedigen.

83. pd. 571. *Lawéjan* is de naam van een dier van onbekende soort.

84. pd. 572. *ANDINI* heet de fabelachtige koe, die gezegd wordt, den Javaanschen God *BATHÔRÓ GOEROE* tot voertuig te verstrekken, en is verbasterd van *NANDINI*, vrouwelijken vorm van *NANDI*, 't welk de naam is van den stier, dien de Indische God *SIWA* berijdt.

85. pd. 577. *KJAHÍ DJOEROE MARTANI* had als hof-beampte reeds bij den vader van den hier bedoelden vorst gediend. De overlevering vermeldt hem als

deelgenoot der verdiensten, welke de eerste zich door de onderwerping van PANGERAN DJIPANG bij den sultan van *Padjang* verwierf, en waarvan het toenmaals afhankelijk *Mataram* ten loon verstrekte (zie de noot op pd. 578). Ook NITIK WONGSO DI PRODJO en KJAHI BOTJOR komen in de Javaansche geschiedboeken als staatsdienaren van *Mataram* voor.

86. pd. 578. SÉNOPATI, *veldoverste*, is een gewone titel der Javaansche vorsten, maar wordt meer bepaaldelijk aan een' hunner toegekend, die zich als veroveraar een' grooten naam verwierf, en als de stichter van 't *Mataramsche* rijk beschouwd wordt. Tot toelichting van 't geen hier en verder van hem en zijne opvolgers gezegd wordt, is eene kleine uitweiding over de geschiedenis van de eerste *Mataramsche* vorsten noodzakelijk, waarbij het echter, door de schromelijke verwarring, die tusschen de verschillende berigten (*), bepaaldelijk ten aanzien van SÉNOPATI, heerscht, niet mogelijk schijnt, tot eene zekere en naauwkeurige uitkomst te geraken. De

(*) Zie onder anderen de volgende bronnen, die wij kortheidshalve met de daarnevens gevoegde letters zullen aanhalen: F. VALENTIJS, *Oud en nieuw Oost Indiën*, Deel IV, 1ste stuk, pag. 64 vlgg. (V.); J. CRAWFURD, *History of the Indian Archipelago*, Deel II (C.); T. S. RAFFLES, *History of Java*, naar verschillende bronnen Deel II, pag. 255 vlgg. (R. a.), pag. 147, vlgg. (R. b.), en pag. 254—255. (R. c.); C. F. WINTER SR., *Javaansche Zamen spraken*, Deel I, pag. 26 vlgg. (W.); P. P. ROORDA VAN EYSINGA, *Indië enz.*, Boek III, Deel I, pag. 469 vlgg. (R. E. a.), pag. 473 vlgg. (R. E. b.), en Boek III, Deel II, pag. 46 vlgg. (R. E. c.).

opgaven van VALENTIJN, die, in 't begin der vorige eeuw te boek gesteld, en derhalve veel nader aan den tijd der gebeurtenissen, in zoo verre op overwegende voorkeur boven de overige aanspraak zouden hebben, dragen reeds in zich zelve te sterke bewijzen van onnaauwkeurigheid, om ten deze veel gezag te verdienen. De verhouding van zijne jaartallen tot die van de meeste nieuwere schrijvers, van welke de eerste, na aanvankelijk omtrent anderhalve eeuw bij de andere achter te zijn geweest, door drie opeenvolgende regeringen van 74, 84 en 81 jaren, de laatste allengs naderen, en kort vóór des schrijvers leeftijd daarmede in overeenstemming komen, doet het vermoeden ontstaan, dat hij eensdeels Javaansche jaartallen voor die van onze *era* heeft aangenomen, en ten andere het tijdstip der vernietiging van 't oude rijk *Módjòpahit*, welke thans geloofd wordt, omtrent A. J. 1400 te hebben plaats gehad, met dat van den aanvang der *Mataramsche* dynastie verward, terwijl de hedendaagsche overlevering daar nog de huizen van *Demak* en *Padjang* tusschen plaatst. Zeker schijnt het, dat het rijk van *Mataram*, aanvankelijk een klein wingewest, uit de veroverde landen van zekeren PANGÉKAN DJIPANG (W.) of RADÈN PANANGSANG, *Adipati* van *Djipang* (R. b., R. E. c.), door DJÓKÓ TINKIR, Sultan van *Padjang* (gelegen nabij het tegenwoordig *Soerakarta*), tot loon voor diensten, in dien oorlog bewezen, in leen is afgestaan aan zijn *Panembahan* (rijksgröote), die volgens VALENTIJN vroeger SIROEBOED heette, maar sedert den titel voerde van KJAHI AGENG PAMANAHAN (C., W.) of KJAHI GEDHÉ van *Mataram* (V., R. b., R. E. c., W.). VALENTIJN stelt hem

voor als een' weggeloopt slaaf van den Sultan van *Demak*, en verhaalt, dat hij, als straatroover eenigen aanhang gemaakt hebbende, het nog onbeduidende gewest *Mataram* aan den Sultan van *Padjang*, die inmiddels den troon van *Demak* bestegen had, ontweldigde, en van 1606 A. D. tot zijn' dood, A. D. 1480, beheerschte. RAFFLES, volgens wiens ééne bron (R. c.) die vorst eerst tusschen 1577 en 1606 A. D. het bewind van *Mataram* zou aanvaard hebben, stelt elders (R. b.) zijn' dood in 1497 A. J., d. i. 1575 A. D.; R. E. b. geeft hiervoor A. J. 1535, R. E. c. 1497. A. D. (waarschijnlijk eene schrijffout voor A. J. ? (*)). Zijn zoon, de RADEN NGABÈHI SALORING PASAR (**) (W.) of NGABÈHI SOETÔ-WIDJÔJÔ (R. b., R. E. c.), volgde hem op onder den naam van KJAHI GEDHÉ AGOENG SÉNÔPATI INGALÔGÔ (R. b., R. E. c.), maar is sedert bekend geworden onder dien van PANEMBAHAN SÉNÔPATI (C., R. a. c., R. E. a. b., W.) of, naar de plaats van zijn overlijden, PANEMBAHAN SÉDÔ KADJENAR (V., die hem veelal kortweg KADJANAR noemt: vgl. R. a. pag. 258).

(*) Anders zou de regering van zijn' opvolger bij dien schrijver een' duur van 104 jaren bekomen; maar dan is ook de vermelding van de eerste vestiging der Portugezen op *Java* (A. D. 1510) in die regering niet op hare plaats: eene tegenstrijdigheid, die men waarschijnlijk te danken heeft aan achtelooze inmenging van VALENTIJN'S opgaven in die van RAFFLES, van wiens verhaal dat des schrijvers voor 't overige ten naaste bij eene verkorte vertaling geeft, ondanks zijn' zonderlingen uitval op den stijl en de opgaven van zijn' voorganger (R. E. c., pag. 31).

(**) SALORING PASAR, 't welk beteekent *benoorden de markt*, is een gewone titel van rijksbestierders, wegens de ligging, welke bepaaldelijk aan hunne *dalems* toekomt.

Door het bouwen van een' *Kraton* te *Mataram* bij zijn' leenheer, den Sultan van *Padjang*, in verdenking gekomen, en door dezen als opstandeling beoorloogd, genoot hij, zoo de overlevering wil, den bijstand van de zeegodin *NJAHI RÔRÔ KIDOEL*, die, met een heir van *djin's* of geesten op het slagveld verschenen, het vijandelijk leger zonder slag of stoot tot wijken bragt. Kort daarna overleed de sultan van *Padjang*, volgens sommigen vergiftigd door een' der aanhangers van *SÉNÔPATI* (*). Hij werd, door toedoen van 't priesterhoofd *SOENAN KOEDORS*, opgevolgd door zijn' schoonzoon, den *Adipati* van *Demak* (**), deze echter door *SÉNÔPATI*, op aanzoek van *PANGÉРАН BENÔWÔ*, des overledenen Sultans zoon, verdrongen en naar *Demak* teruggezonden (R. b., R. E. c., W.). Volgens R. b. en R. E. c. ontweek *BENÔWÔ* in godsdienstige afzondering den voor hem veroverden troon, en liet dien over aan *SÉNÔPATI's* jongeren broeder *GANJAH BOEMI*, die echter niet lang daarna overleed, en vervangen werd door een' zoon van *BENÔWO*, *RADÈN*

(*) R. b. C. De laatste beschuldigt *SÉNÔPATI* zelf van dien moord te hebben bevolen; de eerste beweert, dat hij zich daartegen uitdrukkelijk verzet had.

(**) R. b., en diensvolgens ook R. E. c., noemt hem *Sultan* van *Demak*; maar deze titel werd het laatst gevoerd door *BIXTÔRÔ* (of *TRÈKCOÛRÔ*), na wiens dood *DJÔKÔ TINKIR*, de *Adipati* van *Padjang*, van den troon meester geworden, den zetel naar zijne woonplaats overbragt, en onder den titel van *Sultan van Padjang* het gansche rijk beheerschte, waarvan *Demak* sedert slechts eene afdeeling, onder 't bestuur van een' *Adipati*, uitmaakte. Evenzoo verviel later door de veroveringen van *SÉNÔPATI* het rijk van *Padjang* op zijne beurt tot een leengoed van *Mataram*; en de titel van *Sultan* tot dien van *Pangéran* of *Adipati*.

SIDÓWINI, onder den titel van *Pangéran van Padjang*, terwijl SÉNOPATI den rijkszetel van *Padjang* naar *Mataram* verlegde, en den titel van *Sultan* aannam. WINTER laat BENOWO werkelijk het bestuur aanvaarden, onder den titel van *Adipati van Padjang*, en eerst na zijn' dood als zoodanig opvolgen door SÉNOPATI's jongeren broeder, dien hij PANGÉRAN TOEMENGGONG GA-GAK BAHNI noemt, wordende deze vervolgens door zijn' eigen zoon, mede onder den naam van *Pangéran* of *Adipati*, opgevolgd, terwijl SÉNOPATI zelf den titel van *Panembahan* behield, die eerst door zijn' tweeden opvolger met den luisterrijker naam van *Sultan* verwisseld werd. Zooveel is zeker, dat het rijk van *Mataram* na den dood van den ouden Sultan van *Padjang* door SÉNOPATI aanmerkelijk werd uitgebreid. De herinnering der voorspellingen, voorheen aan zijn' vader door SOENAN GIRI gedaan, waarbij aan diens nakomelingen de heerschappij over gansch *Java* was toegezegd, vervulde hem met veroveringszucht; en, ofschoon de dood hem in de volvoering zijner plannen verhinderde, liet hij aan zijn' opvolger een rijk na, 't welk ten naaste bij al de landen moet hebben omvat, in de tegenwoordige Residenties *Banjoemas*, *Bagelèn*, *Kedhoe*, *Djokjokarta*, *Soerakarta*, *Samarang* en *Japara* begrepen (R. b.) (*). Volgens

(*) In strijd met zijn eigen verhaal laat RAFFLES (II. pag. 162) van deze landen *Mataram*, *Bagelèn*, *Banjoemas*, *Padjang* en *Djipang* als nalatenschap van SÉNOPATI's vader op hem overgaan, en slechts *Pathi*, *Koedoes*, *Samarang*, *Kendhal* en *Kali-Woen-goe* door hemzelf daaraan toevoegen, even als CRAWFORD (II. 322) de verwoesting van *Padjang* bij berekening in 1578 A. D. stelt, en ze vervolgens aan SÉNOPATI toeschrijft, dien hij eerst in 1586 A. D. aan 't bewind laat komen (ib. 323; vgl. ib. 507).

VALENTIÏN werd *Padjang* reeds door SÉNOPATI's vader KJAHH GEDHÉ MATARAM veroverd, en door den zoon het rijk slechts verder uitgebreid. Hij stelt dezen voor als tijdgenoot van de komst der eerste Portugezen op Java (A. D. 1510), en deelt, met verklaard ongeloof echter, een verhaal mede van den Portugees PINTO, aangaande een' oorlog van dien Vorst met den Koning (*Adipati?*) van *Demak*, waarbij hij, A. D. 1511, door zijn' eigen pinangdrager zou zijn vermoord geworden; terwijl VALENTIÏN zelf, op gezag der Javanen, verzekert, dat hij A. D. 1564, in meer dan honderdjarigen ouderdom, rustig op zijn bed gestorven is. Hoe verre overigens alle chronologische opgaven omtrent SÉNOPATI uiteenloopen, kan uit de onderstaande getallen blijken:

	A. J.	A. D.		A. J.	A. D.
Volgens PINTO, bij VALENTIÏN aangehaald, is hij . .	—	—	vermoord	—	1511
» V. is hij zijn' vader opgevolgd	—	1480	overleden	—	1564
» C. heeft hij <i>Padjang</i> verwoest en 'trijk van <i>Mataram</i> gegroundvest	1508	1536	»	1533	1601
» R. a. is hij Sultan van <i>Mataram</i> geworden	1540?	—	»	1521	—
» R. b. » » zijn' vader opgevolgd	1497	—	»	1524	—
» R. c. » » Sultan van <i>Mataram</i> geworden	1540	1614	»	1550	1624
» R. E. a. » » » » » »	1500	—	»	1513	—
» R. E. b. » » » » » »	1546	—	»	1553	—
» R. E. c. » » zijn vader opgevolgd	—	1497?	»	—	1601
» W. » »	—	—	»	1553	—

Terwijl dus SÉNOPATI volgens VALENTIÏN tijdgenoot was van de eerste komst der Portugezen op Java, valt volgens de meeste nieuwe schrijvers de aankomst der *Nederlanders* in den tijd van zijne heerschappij. VALENTIÏN brengt de laatste gebeurtenis onder de rege-

ring van SÉNOPATI'S Zoon en opvolger (*), die volgens CRAWFURD vroeger MAS DJOLANG heette, onder den titel van PANEMBAHAN SÉNOPATI den troon beklom (R. b., R. E. c.; - volgens V. voerde hij als vorst den titel van MOHAMMED SULTAN MATARAM, volgens R. E. a. dien van PANEMBAHAN MENTAWIS), en sedert bekend is geworden onder den naam van PANEMBAHAN KRAPJAK (W.; - R. a. zegt SULTAN KRAPJAK, R. E. b. SOESORHORNAN KRAPJAK) of SÉDO KRAPJAK (C., R. b.; - R. c. zegt SULTAN SÉDO KRAPJAK; V. PANGÉran SIDA KARAPPIKA), naar 't oord, in de tegenwoordige Residentie *Djokjokarta* gelegen (**), waar hij overleden en begraven is, en waar nog de standplaats van den door hem begonnen, doch niet volbouwden, *Kraton* wordt aangewezen. Dezelfde schrijver wijst tevens aan dezen vorst de oorlogen tegen *Batavia* toe, welke volgens alle anderen door zijn' opvolger gevoerd zijn, en maakt, op gezag van

(*) Zoo ook R. b. (pag. 163), in strijd echter met zijne chronologische opgaven, daar hij SÉNOPATI eerst in 1524 A. J., d. i. volgens de door hem aangenomene verhouding A. D. 1598 (eigenlijk 1602), sterven laat, terwijl de expeditie van HOUTMAN, gelijk bekend is, in 1596 te *Bantam* aankwam. De navolger van dezen schrijver (R. E. c.), niet vergenoegd met zijn' anachronisme over te nemen, maakt dien nog grover en meer in 't oog loopend, door den dood van SÉNOPATI uitdrukkelijk in 1601 A. D. te stellen (p. 48), en vervolgens, weinige regels verder, aangaande zijn opvolger PANEMBAHAN KRAPJAK te zeggen, *dat onder zijne regering de Nederlandsche vlag voor eerst van Javaas kusten gezien werd*, waarna hij op de volgende bladzijde de aankomst der onzen op *Java* in 1596 vermeldt! Lieten zij dan toen welligt de Nederlandsche vlag niet zien?!

(**) Niet te verwarren met een ander *Krapjak*, nabij *Soerakarta* geleden.

de *dagverhalen* onzer reizigers, uitvoerige melding van persoonlijke bezoeken, door denzelfde, in 1596 A. D., aan boord der Hollandsche schepen, ter reede van *Bantam*, gebragt, onder opmerking, dat hij wegens de uitgestrekte heerschappij zijns vaders door de Portugezen *Keizer van Java* genoemd, maar door de inlanders zelven als zoodanig niet erkend werd, uit hoofde van zijn' gemeenzamen omgang met de Portugezen, aan welke hij zich gedurende een lang verblijf te *Malakka* gehecht had. Blijkbaar bestaat hier verwarring tusschen verschillende personen, waaryan de oorzaak waarschijnlijk te zoeken is in de onderlinge overeenkomst en onstandvastigheid der titels, die door de meeste Javaansche vorsten bij hun leven gedragen worden, en waarvoor gemeenlijk eerst na hun' dood allengs de onderscheidende en min wankelbare namen in de plaats treden, waaronder zij bij de nakomelingschap bekend worden. Wat men dan ook overigens van VALENTIJN'S berigten aangaande PANEMBAHAN KRAPJAK te denken hebbe, in ieder geval maakt de 81-jarige duur, welken hij aan diens regering toeschrijft, het onmogelijk, hem te dien aanzien een onbeperkt vertrouwen te schenken. In de tijdtafels van RAFFLES en ROORDA VAN EIJSINGA, door ons onder de letters R. a. en R. E. b. aangehaald, welke beide zich op echte inlandsche getuigenissen beroemen (*), maar, zoo al niet

(*) RAFFLES II, 255, vlgg. : *chronological table of events, which have occurred in Java, from the traditions and records of the Javans*; — ROORDA VAN EIJSINGA, III, I, 473, vlgg. *Aanteekeningen uit eene geschiedenis toebehoorende aan den Keizer van Soerakarta Hadhiningrat.*

uit elkander (*), dan toch naar allen schijn uit dezelfde bron geput hebben, heerscht ten aanzien van PANEMBAHAN SĒNOPATI EN PANEMBAHAN KRAPJAK eene schier onoplosbare verwarring, waarschijnlijk door onoordeelkundige zamensmelting van verschillende bronnen ontstaan. De eerste plaatst na den dood dier beide vorsten en te midden der regering van hun' opvolger, SULTAN KERTÔ, de verheffing van PANEMBAHAN SĒNOPATI tot sultan van *Mataram*, A. J. 1540; de laatste, die hiervoor 1546 aangeeft, en waarin de bedoeling niet twijfelachtig schijnt, om dien persoon te identificeren met den PANEMBAHAN SĒNOPATI, die volgens R. a. reeds A. J. 1521 te *Djenar* overleden was, laat echter vóór zijne troonsbestijging eerst SOESORHOENAN KRAPJAK regeren en sterven († A. J. 1525), vervolgens (tien jaar later, 1535 A. J.!) KJAHĪ AGENG PANEMBAHAN sterven, daarna SULTAN KERTO (den achterkleinzoon en derden opvolger van den vorige!) de stad *Malang* aan-

(*) Opmerkelijk is te dien aanzien, dat in de gebeurtenissen van 't jaar 1566, die overigens in beide werken volmaakt gelijkloidend worden opgegeven, ROORDA VAN EIJSINGA gewag maakt van den *grooten gong Kjahi Goentoer Agni*, welk woord *gong* meer klank - dan zinverwantschap heeft met het Engelsche *gun*, terwijl dit laatste toch te minder verdacht schijnt, daar de naam van 't bedoelde voorwerp ook in onzen *Baron Sakéndhër* aan een *kanon*, en geenszins aan een' *gong*, wordt toegekend. Zoo vindt men in 't jaar 1517 bij beiden de plaats *Djatasari* genoemd, naar allen schijn eene schrijffout voor het bekende *Djatisari*, eenige palen ten oosten van de hoofdplaats *Soerakarta* gelegen. Waarom is ook deze tijdtabel bij R. v. E. verstooken gebleven van 't voorregt, om, gelijk de overige inlandsche chronijken, in bedoeld werk aangehaald, van den Javaanschen tekst vergezeld te gaan?

vallen (A. J. 1536), en voert eindelijk na de regering van PANEMBAHAN SĒNOPATI († 1553) nog eens den dood van SOESOEHOENAN KRAPJAK († 1565) en dien van SULTAN KERTO († 1568) aan, bij welk laatste tijdstip deze tijdtabel met de meeste overige opgaven in overeenstemming komt. — Zich hier overigens de jaartallen, welke wij met betrekking tot PANEMBAHAN KRAPJAK bij de verschillende schrijvers vinden opgeteekend:

		Aanvang der regering.		Dood.	
		A. J.	A. D.	A. J.	A. D.
Volgens	V.	—	1564	—	1645
	C.	1523	1601	1535	1613
	R. a.	1521	—	1525	—
	R. b.	1524	—	1540	—
	R. c.	1550	1624	1562	1636
	R. E. a.	1513	—	1530	—
	R. E. b.	—	—	1525	—
				en	
				1565	
	R. E. c.	—	1601	—	1613
W.	1553	—	1565		

Zijn zoon en opvolger, onder de namen van SULTAN AGOENG en, naar de plaats van zijn verblijf, SULTAN KERTÔ (W., R. c.), bekend geworden, is voor ons verhaal van geen onmiddellijk belang, ofschoon waarschijnlijk onder zijne regering de verovering van *Jakarta* en de stichting van *Batavia* (A. D. 1619) plaats hadden. Aangaande zijne verdere opvolgers, wier geschiedenis geene groote duisterheden meer oplevert, wordt het noodige beneden, in de noot op pd. 613, gezegd.

87. pd. 598. *Wrijft mijne beenen.* De bewerking, welke hier bedoeld wordt, is 't zoogenoemde *pidjetten*, bestaande in 't knijpen, drukken, en wrijven der ledematen, waarin de Javaansche Sibariten zoo-veel behagen plegen te vinden. Opmerkelijk is 't overigens, dat hier voor 't laatst de held der geschiedenis en zijn broeder GAROEDHÓ zijn ten tooneele gevoerd, gelijk wij met pd. 605 SAKÈBER en 't paard SEMBRANI voor goed uit het oog verliezen. De afspraak van SAKÈNDHÈR bij 't afscheid van zijne broeders, pd. 556, scheen nieuwe ontmoetingen te beloven, die denkelijk ook tot het plan des schrijvers behoord hebben, maar bij hem in de pen gebleven zijn. Eene dergelijk vergetelheid laat zich ook vermoeden ten aanzien der slang, in den aanvang (pd. 130) aan SAKÈNDHÈR verschenen, met aanbieding van diensten, welke men verwachten moest, in 't vervolg verwezenlijkt te zien.

88. pd. 606. *Mijn zoon:* zoo noemt DJOEROE MARTANI den Vorst wegens verschil van leeftijd, daar hij hem aan zijns vaders hof reeds als kind moet gekend hebben. Dat ook NITIK WÓNGSÓ DI PRÓNDÓ zijn zoon genoemd wordt, vindt verklaring in 't spraakgebruik, boven in de aanteekening 69 op pd. 471 opgemerkt; terwijl overigens de bekendheid van KJAHÍ DJOEROE met de gangen van den Vorst waarschijnlijk uit bo-vennatuurlijke ingeving moet worden verklaard.

89. pd. 613. Zoo hier niet eene onnaauwkeurigheid van uitdrukking plaats heeft, en hij, die door

zijn' broeder moet verdrongen worden, een ander persoon dan de bedoelde achterkleinzoon, namelijk diens zoon, is, moet waarschijnlijk het woord *achterkleinzoon* (අනුකුම) hier in den ruimeren zin van *nakomeling* in regte lijn worden opgevat, of wel, wat misschien nog aannemelijker is, de schrijver heeft de lotgevallen van den achterkleinzoon, SOESOEHÖENAN TEGAL WANGI, met die zijner zonen verward. De eerste werd in den aanvang zijner regering door eene zamenzwering van zijn' jongeren broeder bedreigd, die echter in hare geboorte gesmoord werd, en met den dood der schuldigen eindigde. Later werd hij door den Madurees TROENÔ DJÔJÔ, die waarschijnlijk tot het geslacht der *Mataramsche* vorsten in geene familie-betrekking stond (*), onttroond, en stierf kort daarna in ballingschap. Eerst tusschen zijne zonen ontstond de eigenlijke broederoorlog, die aan de pro-

(1) Volgens VALENTIJS (D. IV, Iste stuk, p. 106) werd hij gehouden voor een' bastaardzoon van TEGAL WANGI bij eene Maduresche vrouw, die later op een ongegrond vermoeden zou verstooten zijn; welke meening die schrijver echter verbetert, zeggende, dat de bedoelde vrouw, vroeger een der bijwijven des *Soesoehoenans*, sedert door hem aan een' Madureesch Prins is uitgehuwelijkt, *welkers eerste zoon TROENÔ DJÔJÔ was*, en dat deze, later door zijn' schoonvader KADJORAAN in den waan gebracht van des Keizers zoon te zijn, uit wraakzucht over de vermeende belediging, aan zijne moeder aangedaan, en met het doel, om zich door zijn' vader te doen erkennen, de wapenen heeft opgevat. Het is dus onjuist, wanneer Dr. VAN HOËVELL, in zijne *Reis over Java, Madura en Bali*, II, 10, aan VALENTIJS zelf 't gevoelen toeschrijft, dat TROENÔ DJÔJÔ de eigen zoon van TEGAL WANGI zou geweest zijn.

fetische ster schijn te hebben voor oogen gezweefd. De jongste, PANGERAN POEGER, was de eerste heroveraar van den vaderlijken rijkszetel, die toen te *Plèrèd* gevestigd was, en wilde zich, onder den naam van SOESOEHOENAN NGALÓGÒ, op den troon handhaven, maar zijn ouder broeder, de *Pangéran Adipati*, hernam, met behulp der Hollanders, zijne regten, en verplaatste den zetel des rijks naar *Kartó-soeró*, waar hij als SOESOEHOENAN MANKOE RAT regeerde. Eerst na zijn' dood en eene korte, door het Hollandsch gezag niet erkende, regering van zijn' zoon MANKOE RAT MAS werd de voormalige opstandeling POEGER in 't bewind hersteld, en als SOESOEHOENAN PAKOE BOEWÓNÓ de Iste gehuldigd.

90. pd. 617. De *loutering der gedachten*, d. i. het onttrekken van den geest aan alle zinnelijke gewaarwordingen, wordt in Javaansche geschriften steeds als de onmisbare voorbereiding tot een vurig gebed, als het krachtigst middel tot verwerving van een gunstig gehoor bij de Godheid, voorgesteld: strenge afzondering, beweginglooze en zaamgedrongene, veelal gebogene, houding des ligchaams, gepaard met sterke geestelijke inspanning, brengen den vrome allengs tot dien trap van heilige veredeling, welke hem, volgens eene gewone spreekwijze, » te midden des levens het » voorkomen van een' doode erlangen" doet. Dikwijls werden die voorbereidingen, wanneer het gewigt der verlangde gunst zulks schijnt te vorderen, een' geruimen tijd volgehouden, en allerlei *ligchaamdoodende* zelfkwellingen, vooral bestaande in langdurige onthouding van voedsel, van slaap en andere zinnelijke genietingen, worden daarbij gevoegd, tot eindelijk de

magt der Godheid zelve voor de duur gekochte aanspraken der boetelings, of zijne zelfbeheersching voor de hem toegezondene verzoeking en bezwijkt.

91. pd. 620. vlgg. De weinige bijzonderheden, aangaande SOEKMOEL's reize opgegeven, laten zich niet met de geschiedenis van een' onzer eerste togten naar Indië overeenbrengen, die alle veel langer duurden, en nimmer, zoo 't schijnt, bij de aankomst langs Java's zuidkust leidden. Het zal overigens geene opmerking behoeven, dat met *Zuidzee* in Javaansche geschriften niet de bij ons onder dien naam bekende Oceaan in zijne geheele uitgestrektheid, maar bepaaldelijk de zee ten zuiden van Java bedoeld wordt.

92. pd. 624. De naam van *Hollanders* (*wong Welôndô*) treedt van hier af voor dien van *Spanjaarden* (*wong Sepanjol*) zonder eenige verklaring in de plaats, gelijk werkelijk in Indië, door eene niet onnatuurlijke verwarring, steeds alle Europesche natiën onder den naam der tijdelijk aldaar heerschende of meest bekende, vereenigd zijn, Thans is *Hollander* in Indië de generieke naam van alle Europeanen, die, voor zoo veel noodig, onder de benamingen van *Fransche Hollanders* (*welôndô Prasman*), *Engelsche Hollanders* (*welôndô Inggris*) enz., nader onderscheiden worden.

93. ib. Opmerkelijk is 't contrast tusschen het tafereel, hetwelk hier van de eerste handelsverrigtingen der Hollanders op Java door den inlandschen schrijver wordt opgehangen, en de voorstelling van CRAWFURD, wanneer hij b. v. (*Hist. of the Ind. Ar-*

chip. II, 341), zegt: »Een' billijken prijs te geven voor » de door hen ingekochte artikelen, of zich met eene » redelijke winst tevreden te stellen, kwam hun nimmer in 't hoofd. Zij beschouwden de inboorlingen » dezer gewesten als eene gemakkelijke prooi, en drevan, in één woord, een' handel, waarin de eenvoudigheid, de onkunde en zwakheid der Inlanders » slecht berekend waren, om tegenstand te bieden » aan de meerdere geestvermogens, de ruimere ervaring » en vooral de magt en 't geweld der Europeanen.»

In zekeren zin kunnen beide partijen geacht worden gelijk te hebben, daar waarschijnlijk de inlander en de vreemde aankomeling ieder van zijne zijde den ander trachtte en meende te misleiden.

94. pd. 625. *De Nakodó*: dat is hier SOEKMOEL, niet te verwarren met den ouden *Nakodó KAWIT PAROE*, die niet meer op het tooneel des verhaals verschijnt.

95. ib. De hier bedoelde *Pangéran van Djakgrtó* moet de zoogenaamde *Koning van Jakatra*, *WIDIAK RAMA* of *WIDIA GARAMA*, van VALENTIJN zijn.

96. pd. 627. *Odrees* is blijkbaar het Hollandsche *Oonrust*, de naam van een klein eilandje, in de baai van Batavia, sedert lang beroemd om zijne magazijnen en scheepstimmerwerven. Volgens VALENTIJN (Deel IV, 1ste stuk, pag. 366) heeft men eerst in 1671 besloten, het met een steenen bolwerk te versterken, en in 1699 om er eene loods op te slaan tot berging van grove goederen, maar 't is mij niet gelukt te ont-

dekken, hoe en wanneer de Compagnie er bezit van gekregen heeft.

97. pd. 629. De hier volgende genealogische episode schijnt weder op eene zonderlinge verwarring en zamensmelting van overleveringen uit verschillende tijdperken gegrond te zijn. De verwoesting van *Padjadjaran* door de Islamieten, HASAN OEDIN en zijne volgelingen, moet in 't begin der 15de eeuw, Javaansche tijdrekening, hebben plaats gehad (*), en in zover zou 't verdreven vorstengeslacht zonder tegenstrijdigheid met de eerste Portugesche aankomelingen op *Java* in verband kunnen worden gebracht. De gewone *Sundasche* overleveringen (**), waarop ook onze schrijver (pd. 640) zich beroept, laten den ontroonden vorst, PRABOE SÉDÔ of SILÔ WANGI (§), met zijn

(*) Zie onder anderen CRAWFURD, *Hist. of the Ind. Arch.*, II, 316, volgens wien HASAN OEDIN in 1402 A. J. Sultan van *Bantam* werd, en weinige jaren daarna aan 't rijk van *Padjadjaran* een einde maakte: eene opgave, die zich met de meeste overige zeer wel laat overeenbrengen. In ROORDA VAN ELSINGA (R. E. b.) moet bij A. J. 1300 in plaats van *verwoesting*- ongetwijfeld, gelijk in R. c., *stichting van Padjadjaran* gelezen worden, en elders (Boek III, deel I, pag. 472) kent hij aan dat rijk een' duur van 100 jaren toe, hetgeen de vernietiging in 't jaar 1400 J. brengen zou.

(**) Zie RAFFLES, *Hist. of Java*, II, 144 vlgg.

(§) OLIVIER (*Land- en zeeogten in Nederland's Indië*, Amst. 1827, deel I, pag. 247) onderscheidt onder die namen twee verschillende personen, die achtereenvolgens, de eerste in 't *Bantamsche*, de tweede te *Padjadjaran*, een gelijk lot zouden hebben ondergaan. Hetzelfde onderscheid wordt tusschen hen gemaakt door den schrijver van een stukje *over het rijk en de*

gezin naar den berg *Poeloesari* vlugten, en later, bij volstandige weigering, om den Islam te huldigen, op last van den veroveraar ombrengen, terwijl de weinige vlugtelingen, die den dood ontkwamen, stamouders werden van de nog heden afgezonderd levende *Badoei's*. De hier medegedeelde lotgevallen echter van eene bij die gelegenheid ontvlugte prinses zijn waarschijnlijk ontleend aan de algemeen verspreide Javaansche legende, volgens welke de dochter van een' der vroegere vorsten van *Padjadjaran* — 't zij MOENDHING SARIÉ, MOENDHING WANGI of MOEGI WATI—, die omstreeks 't einde van de 12de of het begin van de 13de eeuw der Javanen moet geregeerd hebben, wegens eene ongeneeslijke kwaal (volgens den een stomheid, volgens den ander eene huidziekte) door haar' vader naar een eiland in de baai van *Jakarta* (*Poelo Odroes*, volgens anderen *Poelo Poetri*) verbannen, later door Hollanders, of althans Europeanen, naar overzee zou zijn weggevoerd, en aldaar het aanzijn hebben gegeven aan de *Compagnie*, vertegenwoordigd door ver-

vorsten van Padjadjaran, geplaatst in het *Tijdschrift voor Neêrland's Indië*, Jaarg. I. deel I, pag. 339 vlgg. volgens wien PRABOE SEDO, ook LOERAK KOEMING genaamd, een zoon was van SILI WANGI (*sic*), en reeds vóór den val zijns vaders aan 't hoofd van diens legermagt verslagen, in 't *Kendangsche* gebergte de wijk zou hebben genomen, waar hij stamvader werd van de zogenaaude *Badoei's*; terwijl SILI WANGI met achthonderd der zijnen eene schuilplaats zocht op den berg *Gedhé*, en tot straf voor zijn hardnekkig ongelooft met hen allen in even zoovele steenen beelden (*Artjô Dhomas*) veranderd werd.

schillende natien, als *Hollanders*, *Engelschen* of *Fran-
schen* en *Spanjaarden* (*).

(*) Men vindt die legende, met groote verscheidenheid in de bijzonderheden, maar met overeenstemming in de hoofdzaak en de tijdsbepaling, onder anderen vermeld bij RAFFLES, *History of Java*, II 104; ROORDA VAN EIJSSINGA, *Indië enz.*, III, I, 455; verder in de *Babad Djôwô*, aangehaald bij DE HOLLANDER, *Javaansche Taal - en letterkunde*, in de *Verbeteringen*, waar de afkomst van SAKENDHER aldus wordt opgegeven: » REDJÔ KOE-
» SOEMÔ, vorst van *Padjadjaran*, in het laatst der 12de eeuw, Jav.
» Tijdr., werd in de regering opgevolgd door zijnen zoon MOENDHI
» SARI, die eenen zoon had MOENDHI WANGI, welke hem op den troon
» verving, en eene dochter, die zeer schoon was, maar niet wilde
» huwen; zij werd door haren vader vervloekt, en ging als kluize-
» nares leven op den berg *Koembang*. Na eenigen tijd verwierf zij,
» hetgeen zij, door hare afzondering en boete, van de Godheid
» had trachten te verwerven, en eindelijk vestigde zij haren zetel
» in de Zuidzee. Vervolgens beviel zij van eene dochter; hier-
» over schaamde haar vader zich zoo zeer, dat hij haar verbande
» naar het eiland *Hoedroes*. Hier werd zij na eenigen tijd op-
» genomen door eenen scheepskapitein van de kompagnie, genaamd
» BOFANGSAPARTI, uit het land (of de stad) *Boetitarbi*,” (lees
Boekit Tarbi?) » vervolgens werd zij tot vrouw genomen door
» een Europeesch vorst (*Praboe hing welôndhó*) en baarde ver-
» scheidene *Baron's*; de oudste heette Baron SOEKMOEL, de tweede
» Baron SEKENDHER, de derde Baron SAKEBER, de jongste TOK-
» RÔSGGÔ SEMBRANI.” Volgens deze bron zou dus de prinses,
dien onze dichter TANOEBÔCÔ noemt, niet de echtgenoot, maar
de moeder van Baron SOEKMOEL geweest zijn. — In een genealo-
gisch handschrift van den tegenwoordigen Regent van *Ardjô*
Winangoen is de afstamming van die personen weder eenig-
zins anders voorgesteld. MOENDHING WANGI was volgens dat ge-
schrift de zoon van MOENDHING SARI en kleinzoon van RADJÔ
LÉLÉJAN, en had vier kinderen, waarvan de oudste, door haar
vader vervloekt, zich op den berg *Kombang* afzonderde, en ver-

98. pd. 635. De opzending van TANOERÔGÔ naar *Mataram*, om den Vorst te worden aangeboden, duidt op eene afhankelijkheid van den *Pangéran* van *Djakarto* ten opzichte van dien vorst, welke later in zijne vrees voor diens ongenade nog ondubbelzinniger uitkomt. In de ons bekende Javaansche geschiedenis schijnt zoodanige uitbreiding der *Mataramsche* souvereiniteit naar het Westen bezwaarlijk voldoende verklaring te vinden; en, ofschoon de groote militaire expedities, door SULTAN AGOENG bij herhaling tegen de Hollanders uitgezonden, geen' twijfel overlaten aangaande 't ontzag, dat de *Mataramsche* naam over geheel *Java*, bepaaldelijk ook in de *Sunda-landen*, moet hebben ingeboezemd, verraadt toch zeker de schrijver eene groote mate van nationale ijdelheid, door den vorst van dat rijk de willekeurige beschikking over 't leven en den dood der *Pangérans* van *Jakarta* toe te kennen (zie beneden pd. 720 vlgg.).

99. pd. 637. De levering dezer drie kanonnen schijnt niet buiten verband te zijn met hetgeen in RAFFLES' meergemelde tijdtabel (R. a.) gezegd wordt, aangaande een geschenk van vier stukken geschut, in 1573 A. J. aan den Sultan van *Mataram* gebracht door het eerste Hollandsche gezantschap, dat zich

volgens, onder den naam van RATOE KIDOEL, in de Zuidzee haar feeënrijk stichtte; de tweede, insgelijks eene dochter, wegens stomheid naar het eiland *Odros* verbannen, vervolgens door den koning van Holland (*Rôdjô Olan*) opgenomen en bij hem moeder van de drievoudige Compagnie (de Hollanders, Franschen en Spanjaarden) werd; de derde en vierde van 't mannelijk geslacht. RADEN DJÔKÔ SOEROEH en STOENG WENÔRÔ.

aldaar vertoonde. Diezelfde tafel plaatst echter reeds in 1566 de vervaardiging van 't kanon *Kjahi Goentoer Agni* (of *K. G. Geni*), zoo 't schijnt te *Mata-ram* zelf. Ten aanzien van 't kanon *Setomi* vermeldt *RAFFLES* (*Hist. of Java*, II, 106), dat het, met verscheidene van kleiner kaliber, te *Padjadjaran* als heilige erfstukken bewaard, later, bij 't verval van dat rijk, door de eerste opvolgers van *TJIOENG* (anderen schrijven *SIOENG*) *WANÓRÓ* als teeken van onderwerping aan 't hof van *Modjopahit* is overgeleverd, en nog heden, in 't bezit van den *Soesoehoenan*, als een heiligdom geëerd wordt. Inderdaad ziet men in den *Kraton* van *Soerakarta*, op den *Sitinggil*, een reusachtig stuk geschut van dien naam, overdekt door eene *pandhopo*, en met den mond gekeerd naar de zuid- of achterzijde van den *Bangsai Witónó*, waar de Vorst gewoon is, zich aan zijn volk te vertoonen (*). Waarschijnlijk echter heeft onze schrijver slechts bekende namen aan zijne kanonnen willen geven, of zich gemakshalve daarmee beholpen, zonder geacht te moeten worden, juist dezelfde voorwerpen te hebben op 't oog gehad. Overigens is 't geven van eigennamen aan dergelijke erfstukken, aan

(*) De Javanen van *Soerakarta* spreken nog van een ander kanon, *Kjahi Setómó*, dat als de gemaal van *Njahi Setomi* beschouwd wordt, en door de Compagnie van hier naar Batavia moet vervoerd zijn. Eenmaal 's jaars, zegt men men, en wel bij 't einde der voorjaarsvasten, daags vóór het feest *Garebeg Moeloed*, geeft de verlatene gade haar ontroostbaar gemoed lucht in een' vloed van tranen, die zorgvuldig in eene kom worden opgevangen.

wier bezit de Javaan met bijgeloovigen eerbied gehecht is, algemeen bij hem gebruikelijk, en doorgaans wordt daaraan een willekeurig denkbeeld van geslachtsonderscheid gehecht, gelijk hier *Ki* of *Kjahi* het mannelijk, *Njahi* het vrouwelijk kanon aanduidt.

100. pd. 641. In DJANG KOENG herkent men zonder moeite den naam van JAN PIETERZ. KOEN, den stichter van Batavia. Van den titel MOER, elders vollediger KAPITAN MOER geschreven, vinden wij de verklaring in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, Jaarg. 1849, deel II, pag. 213. Het is namelijk het Portugesche *Capitano mor* (Kapitein-Majoor of Groot-Kapitein), welke titel tijdens de Portugesche heerschappij in Indië door den bevelhebber der koloniale zeemagt gevoerd, en later (blijkens RAFFLES, *Hist. of Java*, II. 165) door HOUTMAN, als kommandant der eerste Hollandsche expeditie, werd overgenomen. Sedert moet die benaming, althans bij den inlander, nog een' geruimen tijd voor de hoogste vertegenwoordigers van 't Europeesch gezag zijn in zwang gebleven; want in 't onderhoud tusschen den Kapitein-Luitenant GREVING en den *Soesochoenan* van *Soerakarta*, bij VALENTIJN (Deel IV, 1ste stuk, pag. 128) medegedeeld, vinden wij door den eerste de uitdrukking *Kapitein Moor* gebezigd, welke *in parenthesi* door *Opperlandvoogt* verklaard wordt, en daar (in 't jaar 1686) den Gouverneur-generaal CAMPHUIS gelden moet.

101. pd. 649. *Tiktak* en *kalantókó* zijn benamingen van soorten van geschut.

102. pd. 651. vlgg. Met betrekking tot de eerste lotgevallen en verrigtingen de grondvesters van Batavia verdienen de Javaansche overleveringen, door RAFFLES (*Hist. of Java*, II, 167 vlgg.) medegedeeld, met het verhaal van onzen schrijver te worden vergeleken. Volgens een dier berigten kwam de bevelhebber der expeditie, ter verkenning der plaatselijke aangelegenheden, vermomd met een' troep Moorsche kooplieden te *Jakarta*, opende daar een' voor de inboorlingen uitermate voordeeligen handel, en wist, zoowel hierdoor als door het aanbieden van talrijke geschenken, den Vorst in zoover voor zich in te nemen, dat hem weldra vergund werd, zijn schip tot verstelling de rivier te doen opbrengen. Door het vaartuig voorbedachtelijk te doen zinken, verwierf hij zich een voorwendsel tot langer verwijl, en 't gebruik van een klein stuk gronds tot herstel der geledene schade. Hier maakte hij, achter een' te dien einde van modder opgeworpen wal, in 't geheim toebereidselen van anderen aard, waaromtrent hij door verdubbelde pligtplegingen 's Vorsten achterdocht wist af te leiden. Vervolgens vroeg en verkreeg hij, tot oprigting van eene kleine schuur, nog zooveel gronds, als hij met eene buffelhuid zou kunnen bedekken, sneed die huid tot dunne stroken, en eigende zich de geheele uitgestrektheid toe, welke daarmede omspannen werd. Weldra zag men nu den aarden wal omverhalen, en daarachter een wel versterkt fort verrijzen, terwijl de Hollanders van de gelden, voor terrein en bouwstoffen verschuldigd, geen' penning wilden betalen. De hierover ontstane oorlog bragt hen zoozeer in 't naauw, dat zij, na verbruik der ko-

gels, de verdediging met steenen en eindelijk met het vuilste ontuig moesten voortzetten, waaruit de naam van *Koethô Tahi* (Drekkasteel) ontstond, door de Javanen sedert aan 't fort gegeven.

Het andere verhaal, door *RAFFLES* medegedeeld, heeft meer overeenkomst met het onze. De Hollanders, heet het daar, bouwden op den verworven' grond, een magazijn, waarbij een tuin werd aangelegd. Onder allerlei voorwendzelen trok men nog een aantal gebouwen op, en omringde die met versterkte batterijen, om, zoo 't heette, kwaad volk te weren. Kort daarna viel een kogel van een der kanonnen vóór 't vorstelijk paleis; de daarover ingebragte klagt werd beantwoord met het voorwendsel, dat men slechts de kracht van 't geschut had willen beproeven, ten einde zich tot ondersteuning des Vorsten, wanneer die vereischt mogt worden, voor te bereiden, maar nogtans zonder tegenspraak de gevorderde boete van twee duizend *dollars* (realen?) betaald. Weldra gaf een tweede kogel, die *over* het paleis vloog, nieuwe reden van beklag, en, onder bedreiging van kennisgave aan den Sultan van *Mataram*, die niet nalaten zou, hen onverwijld van 't eiland te verdrijven, werd den Hollanders de dubbele boete opgelegd. Zij betaalden die, maar gaven weldra, door een nieuw schot, hetwelk het inwendig gedeelte van 't paleis bereikte, het teeken tot openbare vijandelijkheden, welke zoo nadeelig voor den *Pangéran* uitvielen, dat hij zich genoodzaakt zag, met zijn volk buiten 't bereik der Hollandsche batterijen te wijken.

103. pd. 654. De woorden *amara amara* in de

vertaling wedergegeven door: *wisten zij die met vele woorden aan te prijzen*, kunnen ook worden opgevat in den zin van: *deden zij vele aanbiedingen of —geschenken*; maar zoowel hier als vooral in pd. 665 scheen de eerste opvatting mij verkieslijker toe.

104. pd. 656. Men vindt hier de legende van Carthago's grondvesting in die van Batavia terug, met dit onderscheid, dat de Javaansche geschiedschrijver aan zijn' DJANG KOENG de list niet gunt, waarmede Dido de Libysche landzaten misleidde, vragende slechts om de plek gronds, door eene *huid* te beslaan, welke zij eerst daarna tot eene koord van genoegzame lengte verwerkte. In dezen, meer piquanten, geest wordt ook het geval van Batavia door RAFFLES (l. c.) verhaald, die zich evenwel door de overeenkomst met de Grieksche overlevering in de opvatting van de Javaansche kan hebben laten van 't spoor leiden. Eene dergelijke fabel ontmoet men in de Javaansche legenden omtrent AMI SÔKÔ, die 't verzoek om eene plek gronds, die zijn hoofddoek bedekken zou, ingewilligd ziende, dezen door wondermagt over 't geheele rijk *Mendhang* uitbreidde, en, gelijk het heet, daarmede gansch Java zou bedekt hebben, zoo hij slechts ware voortgegaan met het ontrollen. Overigens schijnt hier de *pandjanget* of buffelkoord niet als vlaktemaar als lengtemaat te moeten gedacht worden, die door DJANG KOENG langs het strand werd uitgespannen, om de uitgestrektheid van zijn grondgebied te bepalen.

105. pd. 658. Opmerkelijk is hier de korte maar

zinrijke klagt van een' Javaan over de verbastering van 't karakter zijner natie; opmerkelijk ook, hoe hij in zijne eenvoudigheid instemt met eene der belangrijkste uitkomsten der vergelijkende ethnologie, door de ontaarding der volkstaal voorop te stellen onder de kenteekenen van 't verval der nationaliteit. 't Kan overigens geene verwondering baren, dat het Maleisch, 't welk door Europeanen van alle natien als middel van verkeer met den Javaan gebezigd wordt, bij dezen voor de taal der vreemdelingen doorgaat, en hij niet opmerkt, dat in die wederzijdsche toenaadering ons aandeel veel grooter is dan 't zijne. Inderdaad worden door min beschaafde Javanen, en door dezulken, die weinig met vreemdelingen omgaan, alle vreemde talen onder den algemeenen naam van *Maleisch* (*Boso Malajoe*) verward, even als men bij ons door onkundigen gemeenlijk al, wat zij niet verstaan, *Fransch*, of, naarmate zij in taalkennis vorderen, *Latijn*, *Grieksch*, *Hebreeuwisch*, hoort noemen.

106. pd. 665. RAFFLES laat, in de bij hem aangehaalde overlevering (zie hierboven de aanteekening op pd. 651), den tweeden kogel *over* de hofplaats heenvliegen: welligt is dus *Sokódónó* de naam van een landschap, ten zuiden der toenmalige hoofdplaats van *Jakatra* gelegen. Anders zou men, met het oog op den *climax*, dien de schrijver blijkbaar in 'dit verhaal heeft willen brengen, geneigd zijn, het te houden voor den naam van een deel der hofplaats zelve, tusschen de *aloen-aloen* en 't binnenhof.

107. pd. 677. *Goenoeng Sari* (door Europeische

schrijvers veelal, op grond eener moeilijk te verklaren etymologie, *Goenoeng Sahari* gespeld) is nog heden de naam van eene der buitenwijken van Batavia, zeker niet minder dan een uur gaans zuidwaarts van 't oude Jakatra en 't voormalig Hollandsch kasteel verwijderd.

103. pd. 678. *Koetho Tahi* (Drekkasteel) is eigenlijk een inlandsche spotnaam van de *Maagdelijnssterkte*, die volgens VALENTIJN (deel IV, 1ste stuk, pag. 93) aan 't zuideinde der oude stad, buiten de zoogenaamde *Nieuwpoort*, moet bestaan hebben, en althans ten tijde van dien schrijver (omstreeks 1720) nog te zien was. Zij is echter op geene der vóór mij liggende kaarten van Batavia (*) te vinden, 't geen waarschijnlijk aan hare onbeduidendheid is toe te schrijven: »want zy is zoo klein,» zegt VALENTIJN, »dat de »vyand al een proef 'er afgenomen had, om ze met »een touw omverre te halen, dat egter niet had »willen gelukken.» Den oorsprong van haar' bijnaam vindt men verklaard in de boven aangehaalde overlevering (zie de aantekening op pd. 651). VALENTIJN plaatst het daar bedoelde voorval in den tweeden Bataviaschen oorlog (A. D. 1629), en geeft daarvan (Deel IV, 1ste stuk, pag. 93) het volgend verhaal:

(*) De kleine schets van *Batavia Ao. 1629, belegerd*, in VALENTIJN, *ib.*, pag. 91; verder eene kaart van Batavia in 't jaar 1780 in 't werk getiteld *Batavia, de Hoofdstad van Nederlands Oost-Indien enz.*, Amsterdam 1782; eene andere van 't jaar 1723, in 't zelfde werk; en nog eene beschadigde kaart van 1681, naar 't schijnt uit eenig oud werk afkomstig.

» Daarop bestormden zy" (de Javanen) » Maagdelyns
 » sterkte aan den uitersten hoek der stad gelegen,
 » alwaar de onzen schoon maar 15 of 16 man sterk,
 » zich weerden als leeuwen; en toonden, dat zy van
 » de stam der oude Batavieren waren, die met een
 » kleen hoopken groote troepen wisten te verdryven."

» Zy verdedigden zich deftig met kruit, en loot,
 » zoolang zy het hadden, en als dat verschooten was,
 » behielpen zy zich van die vesting met het werpen
 » van steenen en pannen zoolang, tot die ook alle ver-
 » worpen waren; dog een van de Soldaten, die geen-
 » zins van de verlegenste en niet minder, als bang
 » voor de vyand, was, toonde dit klaar door zyn
 » nieuwe krygslist, roepende zyne makkers, die niet
 » wisten wat hy in den zin had, zeer vrolyk van
 » geest toe, mannen, wacht maar een ogenblik, ik
 » zal er die Javaansche honden wel vandaan dryven.
 » Daarop liep hy na beneden, haalde een pot met
 » menschen-drek, en wierp die de dood vieze Java-
 » nen zoo ettelyke malen op de naakte huid, die ten
 » eersten afhielden, en luid uitriepen: Tsjeh bina-
 » tang Hollanda, tsjeh andjing Hollanda jang Baka-
 » lay dengan tahi, dat is, foei gy Hollandsche bees-
 » ten, foei gy Hollandsche honden, die met menschen-
 » drek vegt. Dit deed hen egter niet alleen de wyk
 » nemen; maar voornamelyk ook 't ontzet, dat zy
 » uit de stad op hen zagen afkomen."

109. ib. *Kota Inten* of de *Diamant* heette 't zuid-
 oostelyk bolwerk van 't voormalig kasteel van Bata-
 via, welks drie overige hoeken de namen droegen van
den Robijn, *den Saffier* en *den Parel*.

Overigens is 't moeilijk, met mijne hulpmiddelen althans onmogelijk, van al des schrijvers topographische opgaven aangaande oud Batavia rekenschap te geven.

110. pd. 679. De doornbamboe, die in dit verhaal zulk eene voorname rol speelt, is inderdaad voor den Javaan een niet verwerpelijk verdedigingsmiddel, niet alleen tot omheining van zijn plantsoen tegen invallen van wilde dieren, maar ook in den oorlog tot belemmering van den vijand, wiens werptuigen op zoodanige doornpaggers weinig vat hebben.

111. pd. 681. *Goernôdô*: eene soort van grof geschut. De klank van 't woord doet aan *granaten* denken, maar deze heeten in 't Javaansch *garnat*.

112. pd. 683. *Kamlókó*: naam van eene vrucht, volgens opgave iets kleiner dan onze appels. Omtrent *módjó* zie boven, op pd. 686.

113. pd. 686. Deze PANGERAN POERBÔJÔ of POEROEBOJO (pd. 701, 715) komt bij RAFFLES voor als een oom van SULTAN AGOENG van *Mataram*, door wien hij tijdens het tweede beleg van Batavia (A. D. 1629) derwaarts zou gezonden zijn, om den toestand van 's Vorsten leger op te nemen.

» Na de Hollandsche factorij te *Japara* vernield te hebben,» luidt het verhaal, bij dien schrijver (*Hist. of Java*, II, 171) medegedeeld, » begaf hij zich aan » boord van een snelzeilend vaartuig van de grootte » van een' eikestam der grootste soort, hetwelk zich

» op een' afstand als eene zeeslang voordeed. Ter
 » reede van Batavia aangekomen, vond POERBOJO daar
 » drie schepen geankerd, waarvan twee, na op hem
 » gevuurd te hebben, in den grond geboord wer-
 » den. Niettegenstaande 't vuur van het derde schip
 » bragt hij zijne prauw behouden vóór *Jakarta*,
 » waar hij uit het fort beschoten werd. Met drie
 » volgelingen aan land gestegen zijnde, ging hij als
 » eene schim het Hollandsche fort langs, raakte het
 » met de handen aan, begaf zich vervolgens naar de
 » Javaansche troepen, en verklaarde, op last des Sul-
 » tans gekomen te zijn, om hun te toonen, hoe digt
 » zij de Hollandsche sterkte konden naderen. Daar-
 » na haastte hij zich naar *Mataram* terug, en gaf
 » van den ongunstigen staat des oorlogs aan den Sul-
 » tan^overslag, die daarop zijne krijgsmagt naar *Ka-
 » li - Woengoe* terug trok."

Ook bij VALENTIJN (IV, I, p. 102 vlgg.) vinden wij een' *Pangéran* POERABAJA (*sic*), oom van SOESOEHOENAN INGALÔGÔ (*alias* SULTAN AGOENG), maar in geheel andere omstandigheden en buiten aanraking met de Europeesche kolonisten, terwijl die schrijver, met weinig schijn van waarheid, het tweede beleg van Batavia onder de onmiddellijke leiding van den Sultan (KRA-PJAK) zelf laat plaats hebben (*). Een andere *Pangéran* Aria POERABAJA, vijfde zoon van den *ouden Koning van Bantam*, en tijdens VALENTIJN's schrijven

(*) *Oud en nieuw O. I.*, Deel IV, Iste stuk, pag. 93, waar echter slechts ter loops, en welligt zonder nadenken, 's Vorsten persoonlijk aandeel in den krijgstogt vermeld wordt.

nog staatsgevangene te Batavia (ib., p. 55 en 70), kan hier bezwaarlijk in aanmerking komen.

114. pd. 693. De hier gebezigde namen zijn waarschijnlijk slechts willekeurig gekozen, met uitzondering welligt van dien van FALEK (VALK of FLAK?) welke een' historischen oorsprong vermoeden laat. ARDIAN en ILMAN zijn naar alle schijn verbasteringen van ADRIAAN en HERMAN.

115. pd. 694. De *Mankorô - bjoehô*, d. i. kreeftslagorde, ontleent dien naam aan hare gedaante, welke die van een' kreeft, of meer bepaaldelijk van zijne geopende scharen nabootst, zijnde grootendeels halve maansgewijze, of in den vorm van een open hoefijzer ingerigt.

116. pd. 695. *Gong*: het bekende Javaansche speeltuig, bestaande in een zwaar metalen bekken, 't welk, met een omwoelden hamer aangeslagen, in de inlandsche orchesten ten naaste bij de rol van onzen Turkschen trom vervult. Het krijgsgeraas wordt dus hier bij een orchest vergeleken, waarin 't kanon, als *gong*, de zware toonen aanslaat.

117. pd. 705. *Roembôjô*: eene soort van inlandsche roeischuit, meer bekend onder den naam van *orembaai*.

118. pd. 709. vlgg. De ontknooping, welke hier aan den strijd met *Jakatra* gegeven wordt, schijnt geen' den minsten historischen grondslag te hebben,

en geheel aan Javaansche vinding verschuldigd te zijn. Als krijgslist zou het denkbeeld van SOEKMOEL een HANNIBAL of ULYSSES hebben eer gedaan: de vergiftige slangen van den een' in den zeeslag met EUMENES, het houten paard van den ander in 't beleg van Troje kunnen naauwelijks de vergelijking doorstaan met de gouden en zilveren kogels van onzen held. Maar indien, wat men zich naauwelijks weêrhouden kan van te vermoeden, 't verhaal tevens eene bedekte satyre op de sluwe politiek der Compagnie, op de ligtgeloovigheid der inlanders en 't onweêrstaanbaar vermogen des gouds ten doel heeft, zou 't welligt als allegorische fabel met menige van LA FONTAINE op ééne lijn verdienen geplaatst te worden.

119. pd. 715. vlgg. Ook hier dringt zich als van zelf 't vermoeden op, dat de schrijver meer bedoeld heeft, dan hij zegt. De herhaalde verschijningen van den fabelachtigen POERBOJO schijnen te zinspelen op de onderscheidene werkelijke en vermeende gevaren, welke de Compagnie nog lang na hare vestiging in onrust hielden, terwijl hare angstvallige maatregelen van bedwang tegen elken schijn van onraad door de voorstelling der ergdenkende wachters eene geestige persifflage ondergaat. Bij een' Europeesch schrijver zou men omtrent deze opvatting geen' oogenblik in twijfel staan: waarom zullen wij een' Javaan niet hetzelfde regt doen wedervaren? Wie dit weigerde, zou, vrees ik, eene groote onkunde omtrent de geestvermogens dier natie verraden. Onze schrijver althans toont elders duidelijk genoeg, de staatkunde der Compagnie in hare hoofdstrekking te doorzien. Men

gepaste bewoordingen verklaren.—Zulke half komische karakters overigens als die van SOEHOLMAN en SAKÈBER zijn in de Javaansche letterkunde niet minder gewoon dan in de onze.

60. pd. 435. De aanspraak van SOEKMOEL schijnt in 't Javaansch niet geheel volledig te zijn, en op de volgende of dergelijke wijze te moeten worden aangevuld: »Denkt gij, omdat wij maar berglieden »zijn, en met ons beiden zonder gevolg, ons straf- »feloos te kunnen beleedigen? Zoo dit uw voorne- »men is, zult gij u teleurgesteld vinden;» terwijl de ontbrekende tweede helft van den eersten zin met de bijna gelijkkluidende eerste helft van den volgenden (᠓ᠮᠤᠨ ᠰᠢᠬᠤᠨ ᠨᠠᠭᠠᠨ ᠶᠤᠨ ᠶᠤᠨ) is zamengevloeid, door eene dergelijke onnaauwkeurigheid als die, waarop boven, in de aanteekening op pd. 244, gewezen is.

61. pd. 437. *Wat ben ik van u? d. i. in welke betrekking sta ik tot u, die u regtigen zou, mij zoo vrijpostig te behandelen?*

62. ib. Het Javaansche scheldwoord, hetwelk ik niet beter dan door *pieken-aas* heb weten te vertalen, is eigenlijk het passief van een werkwoord, hetwelk *rampokken, met vele pieken of krissen afmaken* beteekent, en door voorvoeging van 't woordje *Si* tot een epitheton is gesubstantiveerd, in de beteekenis van iemand, wien men zoodanige behandeling toewenscht. Welligt moeten ook de woorden ᠮᠠᠨᠭᠠᠨ ᠶᠤᠨ nog als een deel van die verwensching worden aangemerkt, waarvan in dat geval de zin zou we-

zen: »gij die verdient met pieken (of dolken) tot gruis
 »en pap te worden gestoken.»—In 't algemeen wor-
 den die woorden van streelende toespraak, waartoe
 bij ons de werkwoorden van dood, ongeluk en al-
 lerlei smartelijke wedervaringen hunne imperativen
 plegen te leenen, in 't Javaansch—voor zoover de rijk-
 dom der taal niet door eigene uitdrukkingen in de
 behoefte aan krachtige apostrophen voorziet—door de
 hier beschrevene constructie *pro re nata* zamengesteld.
 Zoo wordt in de geschiedenis van ANGLING DARMÓ een
 minnaar, die, onder de gedaante van een' vogel,
 een takje vol roode mieren op den boezem zijner
 beminde laat vallen, ten einde hare vaardigheid in
 't schelden op de proef te stellen, door haar, tot
 zijn verrukking, begroet met de woorden: *သိမိသန္တရမိ
 တိတပျာသိမိပိတုတကုမ္ဘဦး သိမိတဗြတ္ထကုမ္ဘမတုာ သိမိကဗ္ဗိတုာဗေဝံ
 ဗေဝံ*, waarmede zij hem op de nadrukkelijkste wijze
 toewenscht, *door den bliksem te worden getroffen,
 geknuppeld en gespiest, met vier rijststampers ge-
 radbraakt, en gegeeseld, dat hij over den grond kroop!*
 In denzelfden geest bezigt men als scheldwoord *သိဇ
 တုာ* eigenlijk: *wijlen, de overledene, သိကျမိဗျာ doode*,
 en andere, waarmede de toegesprokene ter dood ver-
 wenscht wordt.

63. pd. 441. Ofschoon de Javaansche poëzij mild
 genoeg is met wonderen van allerlei aard ter opluis-
 tering van hare helden, om in de voorstelling van
 den glans, die van hunne ligchamen afstraalt, als
 een teeken van bovennatuurlijke afkomst of voortref-
 felijkheid niets stuitends te doen zien, schijnt er

toch over 't algemeen niets anders in te moeten gezocht worden, dan eene dichtelijke uitdrukking voor den gloed van leven en beweging, die de oogen en 't gelaat van den mensch bezielt, en in meer beperkten zin eene opgewekte, heldere gemoedsstemming van sombere droefgeestigheid of lichamelijke matheid onderscheidt. De laatste wordt dan ook dikwijls door de tegengestelde voorstelling van verdoofden glans te kennen gegeven, zonder dat ook hier altijd aan eene werkelijke lichtglorie te denken valt.

64. pd. 450. *ηαιαηαιαη* kan ook afzonderlijk worden opgevat, in de beteekenis van: »(zoo is 't) beter», of »(dit is) het beste».

65. pd. 457. Dewijl hier van *moeders* in 't meervoud (*αιηαιη*) gesproken wordt, moet men onder stellen, dat SAJEMPRÓBÓ er nog meer dan ééne in 't leven gelaten had, ofschoon zij in pd. 248 gezegd wordt, allen tot de laatste toe te hebben verslonden.

66. pd. 461 De meeste vorsten der Javaansche oudheid, zooals ze in de volksverhalen voorkomen, eindigen hunne regering met een' vrijwilligen afstand en toewijding aan godsdienstige afzondering, voor zoo ver die namelijk niet door gewelddadige ontrooning of ontijdigen dood wordt voorgekomen.

67. pd. 464. *Trasi*: ingelegde visch, gebruikelijk als toespjis bij de rijst.

68. pd. 468. *Dertien*: de twee zonen van de voed-

ster, SOEHOELMAN EN SAKÈBER, als uit geen wettig huwelijk gesproten, zijn onder dit getal niet begrepen. Vgl. de aanteekening op pd. 506.

69. pd. 471. *Uw vader*: voor *uw oom*, volgens 't Javaansche spraakgebruik, dat de woorden *vader*, *broeder* en *zoon* ook op de meer verwijderde betrekkingen van *oom* en *neef* toepast. Vgl. pd. 605, waar NITIK WÓNGSÓ DI PRÓDJÓ de *zoon* genoemd wordt van zijn' *oom* DJOEROE MARTANI.

70. pd. 483. Het is eene gewone spreekwijze, in Javaanschen zoowel als Maleischen stijl, om het geluk zijner ondernemingen toe te schrijven aan den zegen of gunstigen invloed van personen, aan wie men zijne achting betuigen wil, welke zegen dan ook, als een *djimat* of talisman, bij 't aanvaarden van belangrijke of gevaarlijke ondernemingen wordt ingeroepen.

71. pd. 484. *Ten einde daar 't geluk te genieten*, enz. Insteede van *daar* — hetwelk zich volgens ons spraakgebruik als eene *logische* aanwijzing, in den zin van *ter genoemde plaatse*, laat opvatten — heeft de tekst eigenlijk het bijwoord van *plaatselijke* verwijdering ᨔᨗᨉᨗ *ginds*, hetwelk in de vertaling met den zamenhang niet is overeen te brengen, daar men veeleer het woord *hier* verwachten zou. De Javaansche briefstijl daarentegen gaat dikwijls tot op eene zekere hoogte uit van de voorstelling, als of de schrijver, door middel van den brief, dengeen, aan wien deze gerigt is, in eigen persoon en in diens woning

toespreekt, uit welk oogpunt hij zijne eigene verblijfplaats als verwijderd, het doel van den brief als tegenwoordig beschouwen moet. Men zou die wijze van spreken ook kunnen verklaren, door te onderstellen, dat de brief beschouwd wordt als een bode, die de woorden des schrijvers overbrengt, hetwelk echter door de tevens gebezigde voornaamwoorden van den 1sten persoon schijnt te worden weersproken. Bij onbekendheid met dit spraakgebruik, hetwelk dus met dat van den verleden-tijdsvorm der Latijnsche brieftaal in zin en oorsprong overeenkomt, maar minder algemeen en gewettigd schijnt te zijn, zal men zich, in briefwisseling met inlanders, dikwijls verwonderen, van hen b. v. de toezegging te ontvangen, dat zij *hier*, namelijk ten ontzente, zullen verschijnen, of de uitnoodiging om *daar ginds*, namelijk bij den schrijver aan huis, te komen.

72. pd. 485. *Zoo eindigde 't geschrift.* De hierdoor vertaalde woorden kunnen ook opgevat worden, als de laatste woorden van den brief zelf: *hier eindigt de brief*, een in Maleische brieven zeer gebruikelijke slotvorm, en wel bepaaldelijk met het hier gebezigde Arabische woord *tamat*, maar die aan Javaansche brieven minder eigen is.

73. ib. *Den koopman ging het door merg en been.* In 't Javaansch staat eigenlijk: *zijn hart was als gekorven*: eene uitdrukking, welke in die taal tot de voorstelling van allerlei hevige gemoedsbewegingen gebezigd wordt, maar in 't Hollandsch kwalijk dienen kan, om blijde verrassing uit te drukken.

De volgende vergelijking, die, bepaaldelijk als zinnebeeld van aangename gewaarwordingen, zeer gewoon is, vindt in de eigenaardigheid van 't Oostersch klimaat genoegzame verklaring, om ook in de vertaling te worden toegelaten.

74. pd. 495. *Uit één' mond antwoorden.* In 't Javaansch uitgedrukt door de gewone spreekwijze: *antwoorden als vogelen*, een beeld, waarvan de eigenaardigheid in 't oog loopt, wanneer men b. v. op het gekakel acht geeft, waarmede een troep hennen het gekraai van den haan beantwoordt.

75. pd. 500. *De fakkel is voor ons uitgedoofd:* eene gewone uitdrukking in 't Javaansch, om te kennen te geven, dat de kans, om elkaâr weder te zien, verloren is. Het denkbeeld, dat aan deze spreekwijze ten grondslag ligt, is in zoo ver met dat van de *levensfakkel* of *levenslamp* onzer dichters te vergelijken, als in beiden de dood gedacht wordt, het licht te blusschen; maar dit *licht*, hetwelk bij ons het leven zelf voorstelt, is voor den Javanen het zinnebeeld van de hoop des wederziens, die daaraan verbonden is.

76. pd. 506. *De twaalf broeders.* Zoo dit geene fout is voor *elf*, moet SOKKMOEL, niettegenstaande zijn voortdurend verblijf op de hoofdplaats, nog een eigen aandeel in de toegewezen provinciën gehad hebben. Vlg. verder de aanteekening op pd. 468.

77. pd. 510. *Djim* of (beter) *djin*: de naam der

bekende geesten of spoken uit de Arabische Nachtvertellingen.

78. pd. 537. Zie de aanteekening op pd. 244.

79. pd. 547. *မိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိ* eigenlijk: *bevaart het door (u) twaalven*: eene aan 't Maleisch meer dan aan 't Javaansch eigene constructie, welke in 't gebrek van persoonsuitdrukking bij de gebiedende wijs voorziet, door 't werkwoord ten opzichte van 't object als actief te behandelen, en vervolgens als een passief, door middel der praepositie van oorsprong (*ကုဗ္ဗိ* Ml. *သို့*), met het subject te verbinden. De sterk objective strekking, welke de eigenlijke *imperatief*, èn aan zijn' natuurlijken aard, èn bepaaldelijk ook aan 't Javaansch en Maleisch taaleigen ontleent, blijkbaar zoowel in de algemeen heerschende onderdrukking van 't subject in dien vorm, als, wat de genoemde talen betreft, in de vermijding van den nasaalklank, die 't subjectief werkwoord kenmerkt, schijnt voldoende, om deze in vele gevallen zeer doelmatige constructie als logisch te regtvaardigen, en 't stuitende weg te nemen, dat er bij oppervlakkige beschouwing in kan gevonden worden. Een ander voorbeeld van zoodanigen zinsbouw laat zich vermoeden in pd. 251: *မိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိ* *မိကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိ* *zij werden gelast hem te overvallen door al de Rakso's*, d. i. *met hun allen*, welke plaats echter ook, overeenkomstig het bij pd. 8 opgemerkte, verklaard kan worden, door niet de *Rakso's*, maar *Sakéndhèr* als object van 't bevel te beschouwen, en den

zin aldus op te vatten: *hij (SAKÉNDHER) werd gelast overvallen te worden door al de Raksoso's.*

80. pd. 551. Met de *twaalf Edele heeren (Delèr)* worden waarschijnlijk de Raden van Indië bedoeld, wier aantal wel nimmer standvastig schijnt geweest te zijn, maar tijdens de O. I. Compagnie doorgaans — met inbegrip der *Extraordinaire Raden* — niet veel van twaalf verschild te hebben (*). Ofschoon 't bevreemding wekken moet, den oorspronkelijken zetel van dat collegie in Spanje, of althans in Europa, geplaatst, en aan 't zelve al de commerciële werkzaamheden toegewezen te zien die uit den aard der zaak aan 't opperbewind der Compagnie toekwamen, schijnt het nogtans gansch onaannemelijk, in des schrijvers twaalftal den *Raad van Zeventienen* te onderstellen, waarvan 't aantal leden, in den naam zelve opgesloten, allerminst door een' tijdgenoot, zoo als de schrijver zich noemt (in de woorden: *die tot op den huidigen dag bestaan*), zoo onjuist kon worden opgegeven. Overigens zal 't niet noodig zijn, hier en vervolgens herhaaldelijk op de verregaande verwarring in des schrijvers historische en geographische denkbelden te wijzen: eene verwarring, waarvan de *Babad* overal, waar zij daadzaken vermeldt, die van elders bekend zijn, even buitensporige bewijzen oplevert, en die zeker weinig geschikt is, om

(*) *Zie Batavia, de Hoofdstad van Neêrlands Oost-Indiën* (Amsterdam 1782), D. II, bl. 33, volgens welks opgave er in 1780 veertien waren.

aan de opgaven der Javanen, zelfs omtrent hunne eigene geschiedenis, veel waarde te doen hechten.

81. pd. 556. De hier bedoelde *ontoegankelijkheid* van Java bestaat niet zoo zeer in natuurlijke hinderpalen, daar integendeel de voor de zeevaart uiterst geschikte ligging zoo even met lof vermeld is, als wel in den onderstelden invloed van ongestoorde bewoners, wier heilig geachte grond door de Godheid zelve, gelijk uit het vervolg des verhaals blijkt, tegen de schennis van vreemde indringers beschermd wordt.

82. pd. 569. SAKÉNDHÈR geeft hier, naar 't schijnt, zijne vrees te kennen, om zich aan de gebruiken van 't vreemde hof te vergrijpen, en onwetend den Vorst, door 't bezigen van te weinig eerbiedige bevoordingen, te beleedigen.

83. pd. 571. *Lawéjan* is de naam van een dier van onbekende soort.

84. pd. 572. ANDINI heet de fabelachtige koe, die gezegd wordt, den Javaanschen God BATHÓRÓ GOERÓ tot voertuig te verstrekken, en is verbasterd van NANDINI, vrouwelijken vorm van NANDI, 't welk de naam is van den stier, dien de Indische God SIWA berijdt.

85. pd. 577. KJAHÍ DJOERÓE MARTANI had als hofbeambte reeds bij den vader van den hier bedoelden vorst gediend. De overlevering vermeldt hem als

deelgenoot der verdiensten, welke de eerste zich door de onderwerping van PANGERAN DJIPANG bij den sultan van *Padjang* verwierf, en waarvan het toenmaals afhankelijk *Mataram* ten loon verstrekte (zie de noot op pd. 578). Ook NITIK WONGSO DI PRODJO en KJAHI BOTJOR komen in de Javaansche geschiedboeken als staatsdienaren van *Mataram* voor.

86. pd. 578. SÉNOPATI, *veldoverste*, is een gewone titel der Javaansche vorsten, maar wordt meer bepaaldelijk aan een' hunner toegekend, die zich als veroveraar een' grooten naam verwierf, en als de stichter van 't *Mataramsche* rijk beschouwd wordt. Tot toelichting van 't geen hier en verder van hem en zijne opvolgers gezegd wordt, is eene kleine uitweiding over de geschiedenis van de eerste *Mataramsche* vorsten noodzakelijk, waarbij het echter, door de schromelijke verwarring, die tusschen de verschillende berigten (*), bepaaldelijk ten aanzien van SÉNOPATI, heerscht, niet mogelijk schijnt, tot eene zekere en nauwkeurige uitkomst te geraken. De

(*) Zie onder anderen de volgende bronnen, die wij kortheidshalve met de daarnevens gevoegde letters zullen aanhalen: F. VALENTIJN, *Oud en nieuw Oost Indiën*, Deel IV, 1ste stuk, pag. 64 vlgg. (V.); J. CRAWFURD, *History of the Indian Archipelago*, Deel II (C.); T. S. RAFFLES, *History of Java*, naar verschillende bronnen Deel II, pag. 255 vlgg. (R. a.), pag. 147, vlgg. (R. b.), en pag. 254—255. (R. c.); C. F. WINTER SR., *Javaansche Zamenpraken*, Deel I, pag. 26 vlgg. (W.); P. P. ROORDA VAN EYSINGA, *Indië enz.*, Boek III, Deel I, pag. 469 vlgg. (R. E. a.), pag. 473 vlgg. (R. E. b.), en Boek III, Deel II, pag. 46 vlgg. (R. E. c.).

opgaven van VALENTIJN, die, in 't begin der vorige eeuw te boek gesteld, en derhalve veel nader aan den tijd der gebeurtenissen, in zoo verre op overwegende voorkeur boven de overige aanspraak zouden hebben, dragen reeds in zich zelve te sterke bewijzen van onnaauwkeurigheid, om ten deze veel gezag te verdienen. De verhouding van zijne jaartallen tot die van de meeste nieuwere schrijvers, van welke de eerste, na aanvankelijk omtrent anderhalve eeuw bij de andere achter te zijn geweest, door drie opeenvolgende regeringen van 74, 84 en 81 jaren, de laatste allengs naderen, en kort vóór des schrijvers leeftijd daarmede in overeenstemming komen, doet het vermoeden ontstaan, dat hij eensdeels Javaansche jaartallen voor die van onze *era* heeft aangenomen, en ten andere het tijdstip der vernietiging van 't oude rijk *Módjópahit*, welke thans geloofd wordt, omtrent A. J. 1400 te hebben plaats gehad, met dat van den aanvang der *Mataramsche* dynastie verward, terwijl de hedendaagsche overlevering daar nog de huizen van *Demak* en *Padjang* tusschen plaatst. Zeker schijnt het, dat het rijk van *Mataram*, aanvankelijk een klein wingewest, uit de veroverde landen van zekeren PANGÉKAN DJIPANG (W.) of RADÈN PANANGSANG, *Adipati* van *Djipang* (R. b., R. E. c.), door DJÓKÓ TINKIR, Sultan van *Padjang* (gelegen nabij het tegenwoordig *Soerakarta*), tot loon voor diensten, in dien oorlog bewezen, in leen is afgestaan aan zijn *Panembahan* (rijksgröote), die volgens VALENTIJN vroeger SIROEBOED heette, maar sedert den titel voerde van KJAHI AGENG PAMANAHAN (C., W.) of KJAHI GEDHÉ van *Mataram* (V., R. b., R. E. c., W.). VALENTIJN stelt hem

voor als een' weggelooopen slaaf van den Sultan van *Demak*, en verhaalt, dat hij, als straatroover eenigen aanhang gemaakt hebbende, het nog onbeduidende gewest *Mataram* aan den Sultan van *Padjang*, die inmiddels den troon van *Demak* bestegen had, ontweldigde, en van 1606 A. D. tot zijn' dood, A. D. 1480, beheerschte. RAFFLES, volgens wiens ééne bron (R. c.) die vorst eerst tusschen 1577 en 1606 A. D. het bewind van *Mataram* zou aanvaard hebben, stelt elders (R. b.) zijn' dood in 1497 A. J., d. i. 1575 A. D.; R. E. b. geeft hiervoor A. J. 1535, R. E. c. 1497. A. D. (waarschijnlijk eene schrijffout voor A. J. ? (*)). Zijn zoon, de RADEN NGABÈHI SALORING PASAR (**) (W.) of NGABÈHI SOETÔ-WIDJÓJÓ (R. b., R. E. c.), volgde hem op onder den naam van KJAHI GEDHÉ AGOENG SÉNÔPATI INGALÓGÓ (R. b., R. E. c.), maar is sedert bekend geworden onder dien van PANEMBAHAN SÉNÔPATI (C., R. a. c., R. E. a. b., W.) of, naar de plaats van zijn overlijden, PANEMBAHAN SÉDÔ KADJENAR (V., die hem veelal kortweg KADJANAR noemt: vgl. R. a. pag. 258).

(*) Anders zou de regering van zijn' opvolger bij dien schrijver een' duur van 104 jaren bekomen; maar dan is ook de vermelding van de eerste vestiging der Portugeezen op *Java* (A. D. 1510) in die regering niet op hare plaats: eene tegenstrijdigheid, die men waarschijnlijk te danken heeft aan achtelooze inmenging van VALENTIJS' opgaven in die van RAFFLES, van wiens verhaal dat des schrijvers voor 't overige ten naaste bij eene verkorte vertaling geeft, ondanks zijn' zonderlingen uitval op den stijl en de opgaven van zijn' voorganger (R. E. c., pag. 31).

(**) SALORING PASAR, 't welk beteekent *benoorden de markt*, is een gewone titel van rijksbestierders, wegens de ligging, welke bepaaldelijk aan hunne *dalems* toekomt.

Door het bouwen van een' *Kraton* te *Mataram* bij zijn' leenheer, den Sultan van *Padjang*, in verdenking gekomen, en door dezen als opstandeling beoorloogd, genoot hij, zoo de overlevering wil, den bijstand van de zeegodin *NJAHİ RÔRÔ KIDOEL*, die, met een heir van *djin's* of geesten op het slagveld verschenen, het vijandelijk leger zonder slag of stoot tot wijken bragt. Kort daarna overleed de sultan van *Padjang*, volgens sommigen vergiftigd door een' der aanhangers van *SÉNÔPATI* (*). Hij werd, door toedoen van 't priesterhoofd *SOENAN KOEDORS*, opgevolgd door zijn' schoonzoon, den *Adipati* van *Demak* (**), deze echter door *SÉNÔPATI*, op aanzoek van *PANGÉRAN BENÔWÔ*, des overledenen Sultans zoon, verdrongen en naar *Demak* teruggezonden (R. b., R. E. c., W.). Volgens R. b. en R. E. c. ontweek *BENÔWÔ* in godsdienstige afzondering den voor hem veroverden troon, en liet dien over aan *SÉNÔPATI*'s jongeren broeder *GAĐJAH BOEMI*, die echter niet lang daarna overleed, en vervangen werd door een' zoon van *BENÔWO*, *RADÈN*

(*) R. b, C. De laatste beschuldigt *SÉNÔPATI* zelf van dien moord te hebben bevolen; de eerste beweert, dat hij zich daartegen uitdrukkelijk verzet had.

(**) R. b., en diensvolgens ook R. E. c., noemt hem *Sultan* van *Demak*; maar deze titel werd het laatst gevoerd door *BINTÔRÔ* (of *TRENGGÔRÔ*), na wiens dood *DJÔKÔ TINKIR*, de *Adipati* van *Padjang*, van den troon meester geworden, den zetel naar zijne woonplaats overbragt, en onder den titel van *Sultan van Padjang* het gansche rijk beheerschte, waarvan *Demak* sedert slechts eene afdeeling, onder 't bestuur van een' *Adipati*, uitmaakte. Evenzoo verviel later door de veroveringen van *SÉNÔPATI* het rijk van *Padjang* op zijne beurt tot een leengoed van *Mataram*; en de titel van *Sultan* tot dien van *Pangéran* of *Adipati*.

SIDÓWINI, onder den titel van *Pangéran van Padjang*, terwijl SÉNOPATI den rijkszetel van *Padjang* naar *Mataram* verlegde, en den titel van *Sultan* aannam. WINTER laat BENOWO werkelijk het bestuur aanvaarden, onder den titel van *Adipati van Padjang*, en eerst na zijn' dood als zoodanig opvolgen door SÉNOPATI's jongeren broeder, dien hij PANGÉRAN TOEMENGGOENG GAGAK BAHNI noemt, wordende deze vervolgens door zijn' eigen zoon, mede onder den naam van *Pangéran* of *Adipati*, opgevolgd, terwijl SÉNOPATI zelf den titel van *Panembahan* behield, die eerst door zijn' tweeden opvolger met den luisterrijker naam van *Sultan* verwisseld werd. Zooveel is zeker, dat het rijk van *Mataram* na den dood van den ouden Sultan van *Padjang* door SÉNOPATI aanmerkelijk werd uitgebreid. De herinnering der voorspellingen, voorheen aan zijn' vader door SOENAN GIRI gedaan, waarbij aan diens nakomelingen de heerschappij over gansch *Java* was toegezegd, vervulde hem met veroveringszucht; en, ofschoon de dood hem in de volvoering zijner plannen verhinderde, liet hij aan zijn' opvolger een rijk na, 't welk ten naaste bij al de landen moct hebben omvat, in de tegenwoordige Residenties *Banjoemas*, *Bagelèn*, *Kedhoe*, *Djokjokarta*, *Soerakarta*, *Samarang* en *Japara* begrepen (R. b.) (*). Volgens

(*) In strijd met zijn eigen verhaal laat RAFFLES (II. pag. 162) van deze landen *Mataram*, *Bagelèn*, *Banjoemas*, *Padjang* en *Djipang* als nalatenschap van SÉNOPATI's vader op hem overgaan, en slechts *Pathi*, *Koedoes*, *Samarang*, *Kendhal* en *Kali-Woengoe* door hemzelf daaraan toevoegen, even als CRAWFORD (II. 322) de verwoesting van *Padjang* bij berekening in 1578 A. D. stelt, en ze vervolgens aan SÉNOPATI toeschrijft, dien hij eerst in 1586 A. D. aan 't bewind laat komen (ib. 323; vgl. ib. 507).

VALENTIJN werd *Padjang* reeds door SÉNOPATI's vader KJAHI GEDHÉ MATARAM veroverd, en door den zoon het rijk slechts verder uitgebreid. Hij stelt dezen voor als tijdgenoot van de komst der eerste Portugezen op Java (A. D. 1510), en deelt, met verklaard ongeloof echter, een verhaal mede van den Portugees PINTO, aangaande een' oorlog van dien Vorst met den Koning (*Adipati?*) van *Demak*, waarbij hij, A. D. 1511, door zijn' eigen pinangdrager zou zijn vermoord geworden; terwijl VALENTIJN zelf, op gezag der Javanen, verzekert, dat hij A. D. 1564, in meer dan honderdjarigen ouderdom, rustig op zijn bed gestorven is. Hoe verre overigens alle chronologische opgaven omtrent SÉNOPATI uiteenloopen, kan uit de onderstaande getallen blijken:

	A. J.	A. D.		A. J.	A. D.
Volgens PINTO, bij VALENTIJN aangehaald, is hij . .	—	—	vermoord	—	1511
» V. is hij zijn' vader opgevolgd	—	1480	overleden	—	1564
» C. heeft hij <i>Padjang</i> verwoest en 't rijk van <i>Mataram</i> gegrondvest	1508	1586	»	1533	1601
» R. a. is hij Sultan van <i>Mataram</i> geworden	1540?	—	»	1521	—
» R. b. » » zijn' vader opgevolgd	1497	—	»	1524	—
» R. c. » » Sultan van <i>Mataram</i> geworden	1540	1614	»	1550	1624
» R. E. a. » » » » » »	1500	—	»	1513	—
» R. E. b. » » » » » »	1546	—	»	1553	—
» R. E. c. » » zijn vader opgevolgd	—	1497?	»	—	1601
» W. » »	—	—	»	1553	—

Terwijl dus SÉNOPATI volgens VALENTIJN tijdgenoot was van de eerste komst der Portugezen op Java, valt volgens de meeste nieuwe schrijvers de aankomst der *Nederlanders* in den tijd van zijne heerschappij. VALENTIJN brengt de laatste gebeurtenis onder de rege-

ring van SÉNOPATI'S ZOOEN en opvolger (*), die volgens CRAWFURD vroeger MAS DJOLANG heette, onder den titel van PANEMBAHAN SÉNOPATI den troon beklom (R. b., R. E. c.; - volgens V. voerde hij als vorst den titel van MOHAMMED SULTAN MATARAM, volgens R. E. a. dien van PANEMBAHAN MENTAWIS), en sedert bekend is geworden onder den naam van PANEMBAHAN KRAPJAK (W.; - R. a. zegt SULTAN KRAPJAK, R. E. b. SOESORHORNAN KRAPJAK) of SÉDO KRAPJAK (C., R. b.; - R. c. zegt SULTAN SÉDO KRAPJAK; V. PANGÉKAN SIDA KARAPPIKA), naar 't oord, in de tegenwoordige Residentie *Djokjokarta* gelegen (**), waar hij overleden en begraven is, en waar nog de standplaats van den door hem begonnen, doch niet volbouwden, *Kraton* wordt aangewezen. Dezelfde schrijver wijst tevens aan dezen vorst de oorlogen tegen *Batavia* toe, welke volgens alle anderen door zijn' opvolger gevoerd zijn, en maakt, op gezag van

(*) Zoo ook R. b. (pag. 163), in strijd echter met zijne chronologische opgaven, daar hij SÉNOPATI eerst in 1524 A. J., d. i. volgens de door hem aangenomene verhouding A. D. 1598 (eigenlijk 1602), sterven laat, terwijl de expeditie van HOUTMAN, gelijk bekend is, in 1596 te *Rantam* aankwam. De navolger van dezen schrijver (R. E. c.), niet vergenoegd met zijn' anachronisme over te nemen, maakt dien nog grover en meer in 't oog loopend, door den dood van SÉNOPATI uitdrukkelijk in 1601 A. D. te stellen (p. 48), en vervolgens, weinige regels verder, aangaande zijn opvolger PANEMBAHAN KRAPJAK te zeggen, *dat onder zijne regering de Nederlandsche vlag voor eerst van Javaas kusten gezien werd*, waarna hij op de volgende bladzijde de aankomst der onzen op *Java* in 1596 vermeldt! Lieten zij dan toen welligt de Nederlandsche vlag niet zien?!

(**) Niet te verwarren met een ander *Krapjak*, nabij *Soerakarta* geleden.

de *dagverhalen* onzer reizigers, uitvoerige melding van persoonlijke bezoeken, door denzelfde, in 1596 A. D., aan boord der Hollandsche schepen, ter reede van *Bantam*, gebragt, onder opmerking, dat hij wegens de uitgestrekte heerschappij zijns vaders door de Portugezen *Keizer van Java* genoemd, maar door de inlanders zelve als zoodanig niet erkend werd, uit hoofde van zijn' gemeenzamen omgang met de Portugezen, aan welke hij zich gedurende een lang verblijf te *Malakka* gehecht had. Blijkbaar bestaat hier verwarring tusschen verschillende personen, waaryan de oorzaak waarschijnlijk te zoeken is in de onderlinge overeenkomst en onstandvastigheid der titels, die door de meeste Javaansche vorsten bij hun leven gedragen worden, en waarvoor gemeenlijk eerst na hun' dood allengs de onderscheidende en min wankelbare namen in de plaats treden, waaronder zij bij de nakomelingschap bekend worden. Wat men dan ook overigens van VALENTIJN'S berigten aangaande PANEMBAHAN KRAPJAK te denken hebbe, in ieder geval maakt de 81-jarige duur, welken hij aan diens regering toeschrijft, het onmogelijk, hem te dien aanzien een onbeperkt vertrouwen te schenken. In de tijdtafels van RAFFLES en ROORDA VAN EIJSINGA, door ons onder de letters R. a. en R. E. b. aangehaald, welke beide zich op echte inlandsche getuigenissen beroemen (*), maar, zoo al niet

(*) RAFFLES II, 255, vlgg.: *chronological table of events, which have occurred in Java, from the traditions and records of the Javans*; — ROORDA VAN EIJSINGA, III, I, 473, vlgg. *Aanteekeningen uit eene geschiedenis toebehoorende aan den Keizer van Soerakarta Hadhiningrat.*

uit elkander (*), dan toch naar allen schijn uit dezelfde bron geput hebben, heerscht ten aanzien van PANEMBAHAN SÉNOPATI en PANEMBAHAN KRAPJAK eene schier onoplosbare verwarring, waarschijnlijk door onoordeelkundige zamensmelting van verschillende bronnen ontstaan. De eerste plaatst na den dood der beide vorsten en te midden der regering van hun' opvolger, SULTAN KERTÔ, de verheffing van PANEMBAHAN SÉNOPATI tot sultan van *Mataram*, A. J. 1540; de laatste, die hiervoor 1546 aangeeft, en waarin de bedoeling niet twijfelachtig schijnt, om dien persoon te identifiëren met den PANEMBAHAN SÉNOPATI, die volgens R. a. reeds A. J. 1521 te *Djenar* overleden was, laat echter vóór zijne troonsbestijging eerst SOESORHOENAN KRAPJAK regeren en sterven († A. J. 1525), vervolgens (tien jaar later, 1535 A. J.!) KJAH I AGENG PANEMBAHAN sterven, daarna SULTAN KERTO (den achterkleinzoon en derden opvolger van den vorige!) de stad *Malang* aan-

(*) Opmerkelijk is te dien aanzien, dat in de gebeurtenissen van 't jaar 1566, die overigens in beide werken volmaakt gelijkkluidend worden opgegeven, ROORDA VAN EIJSSINGA gewag maakt van den *grooten gong Kjahi Goentoer Agni*, welk woord *gong* meer klank - dan zinverwantschap heeft met het Engelsche *gun*, terwijl dit laatste toch te minder verdacht schijnt, daar de naam van 't bedoelde voorwerp ook in onzen *Baron Sakéndhèr* aan een *kanon*, en geenszins aan een' *gong*, wordt toegekend. Zoo vindt men in 't jaar 1517 bij beiden de plaats *Djatasari* genoemd, naar allen schijn eene schrijffout voor het bekende *Djatisari*, eenige palen ten oosten van de hoofdplaats *Soerakarta* gelegen. Waarom is ook deze tijdstafel bij R. v. E. verstooken gebleven van 't voorregt, om, gelijk de overige inlandsche chronijken, in bedoeld werk aangehaald, van den Javaaschen tekst vergezeld te gaan?

vallen (A. J. 1536), en voert eindelijk na de regering van PANEMBAHAN SÉNOPATI († 1533) nog eens den dood van SOESOEHOENAN KRAPJAK († 1565) en dien van SULTAN KERTO († 1568) aan, bij welk laatste tijdstip deze tijdstafel met de meeste overige opgaven in overeenstemming komt. — Ziehier overigens de jaartallen, welke wij met betrekking tot PANEMBAHAN KRAPJAK bij de verschillende schrijvers vinden opgeteekend:

		Aanvang der regering.		Dood.	
		A. J.	A. D.	A. J.	A. D.
Volgens	V.	—	1564	—	1645
	C.	1523	1601	1535	1613
	R. a.	1521	—	1525	—
	R. b.	1524	—	1540	—
	R. c.	1550	1624	1562	1636
	R. E. a.	1513	—	1530	—
	R. E. b.	—	—	1525	—
				en	
				1565	
	R. E. c.	—	1601	—	1613
W.	1553	—	1565		

Zijn zoon en opvolger, onder de namen van SULTAN AGOENG en, naar de plaats van zijn verblijf, SULTAN KERTÓ (W., R. c.), bekend geworden, is voor ons verhaal van geen onmiddellijk belang, ofschoon waarschijnlijk onder zijne regering de verovering van *Jakarta* en de stichting van *Batavia* (A. D. 1619) plaats hadden. Aangaande zijne verdere opvolgers, wier geschiedenis geene groote duisterheden meer oplevert, wordt het noodige beneden, in de noot op pd. 613, gezegd.

87. pd. 598. *Wrijft mijne beenen.* De bewerking, welke hier bedoeld wordt, is 't zoogenoemde *pidjetten*, bestaande in 't knijpen, drukken, en wrijven der ledematen, waarin de Javaansche Sibariten zoo veel behagen plegen te vinden. Opmerkelijk is 't overigens, dat hier voor 't laatst de held der geschiedenis en zijn broeder GAROEDHÓ zijn ten tooneele gevoerd, gelijk wij met pd. 605 SAKÈBER en 't paard SEMBRANI voor goed uit het oog verliezen. De afspraak van SAKÈNDHÈR bij 't afscheid van zijne broeders, pd. 556, scheen nieuwe ontmoetingen te beloven, die denklijk ook tot het plan des schrijvers behoord hebben, maar bij hem in de pen gebleven zijn. Eene dergelijk vergetelheid laat zich ook vermoeden ten aanzien der slang, in den aanvang (pd. 130) aan SAKÈNDHÈR verschenen, met aanbieding van diensten, welke men verwachten moest, in 't vervolg verwezenlijkt te zien.

88. pd. 606. *Mijn zoon:* zoo noemt DJOEROE MARTANI den Vorst wegens verschil van leeftijd, daar hij hem aan zijns vaders hof reeds als kind moet gekend hebben. Dat ook NITIK WÓNGSÓ DI PRÓDJO zijn zoon genoemd wordt, vindt verklaring in 't spraakgebruik, boven in de aantekening 69 op pd. 471 opgemerkt; terwijl overigens de bekendheid van KJAHÍ DJOEROE met de gangen van den Vorst waarschijnlijk uit bovennatuurlijke ingeving moet worden verklaard.

89. pd. 613. Zoo hier niet eene onnaauwkeurigheid van uitdrukking plaats heeft, en hij, die door

zijn' broeder moet verdrongen worden, een ander persoon dan de bedoelde achterkleinzoon, namelijk diens zoon, is, moet waarschijnlijk het woord *achterkleinzoon* (ଅନ୍ଧକ୍ଷତ୍ର) hier in den ruimeren zin van *nakomeling* in regte lijn worden opgevat, of wel, wat misschien nog aannemelijker is, de schrijver heeft de lotgevallen van den achterkleinzoon, SOESOEOHOENAN TEGAL WANGI, met die zijner zonen verward. De eerste werd in den aanvang zijner regering door eene zamenzwering van zijn' jongeren broeder bedreigd, die echter in hare geboorte gesmoord werd, en met den dood der schuldigen eindigde. Later werd hij door den Madurees TROENÔ DJÔJÔ, die waarschijnlijk tot het geslacht der *Mataramsche* vorsten in geene familie-betrekking stond (*), onttroond, en stierf kort daarna in ballingschap. Eerst tusschen zijne zonen ontstond de eigenlijke broederoorlog, die aan de pro-

(1) Volgens VALENTIJS (D. IV, 1ste stuk, p. 106) werd hij gehouden voor een' bastaardzoon van TEGAL WANGI bij eene Maduresche vrouw, die later op een ongegrond vermoeden zou verstooten zijn; welke meening die schrijver echter verbetert, zeggende, dat de bedoelde vrouw, vroeger een der bijwijven des *Soesoehoenans*, sedert door hem aan een' Maduresch Prins is uitgehuwelijkt, *welkers eerste zoon TROENÔ DJÔJÔ was*, en dat deze, later door zijn' schoonvader KADJORAN in den waan gebragt van des Keizers zoon te zijn, uit wraakzucht over de vermeende belediging, aan zijne moeder aangedaan, en met het doel, om zich door zijn' vader te doen erkennen, de wapenen heeft opgevat. Het is dus onjuist, wanneer Dr. VAN HOËVELL, in zijne *Reis over Java, Madura en Bali*, II, 10, aan VALENTIJS zelf 't gevoelen toeschrijft, dat TROENÔ DJÔJÔ de eigen zoon van TEGAL WANGI zou geweest zijn.

fetische ster schijn te hebben voor oogen gezweefd. De jongste, PANGERAN POEGER, was de eerste heroveraar van den vaderlijken rijkszetel, die toen te *Plèrèd* gevestigd was, en wilde zich, onder den naam van SOESOEHOENAN NGALÔGÔ, op den troon handhaven, maar zijn ouder broeder, de *Pangéran Adipati*, hernam, met behulp der Hollanders, zijne regten, en verplaatste den zetel des rijks naar *Kartô-soerô*, waar hij als SOESOEHOENAN MANKOE RAT regeerde. Eerst na zijn' dood en eene korte, door het Hollandsch gezag niet erkende, regering van zijn' zoon MANKOE RAT MAS werd de voormalige opstandeling POEGER in 't bewind hersteld, en als SOESOEHOENAN PAKOE BOEWÔNÔ de Iste gehuldigd.

90. pd. 617. De *loutering der gedachten*, d. i. het onttrekken van den geest aan alle zinnelijke gewaarwordingen, wordt in Javaansche geschriften steeds als de onmisbare voorbereiding tot een vurig gebed, als het krachtigst middel tot verwerving van een gunstig gehoor bij de Godheid, voorgesteld: strenge afzondering, beweginglooze en zaamgedrongene, veelal gebogene, houding des ligchaams, gepaard met sterke geestelijke inspanning, brengen den vrome allengs tot dien trap van heilige veredeling, welke hem, volgens eene gewone spreekwijze, » te midden des levens het » voorkomen van een' doode erlangen" doet. Dikwijls werden die voorbereidingen, wanneer het gewigt der verlangde gunst zulks schijnt te vorderen, een' geruimen tijd volgehouden, en allerlei *ligchaamdoodende* zelfkwellingen, vooral bestaande in langdurige onthouding van voedsel, van slaap en andere zinnelijke genietingen, worden daarbij gevoegd, tot eindelijk de

magt der Godheid zelve voor de duur gekochte aanspraken der boetelings, of zijne zelfbeheersching voor de hem toegezondene verzoeking en bezwijkt.

91. pd. 620. vlgg. De weinige bijzonderheden, aangaande SOEKMOEL'S reize opgegeven, laten zich niet met de geschiedenis van een' onzer eerste togten naar Indië overeenbrengen, die alle veel langer duurden, en nimmer, zoo 't schijnt, bij de aankomst langs Java's zuidkust leidden. Het zal overigens geene opmerking behoeven, dat met *Zuidzee* in Javaansche geschriften niet de bij ons onder dien naam bekende Oceaan in zijne geheele uitgestrektheid, maar bepaaldelijk de zee ten zuiden van Java bedoeld wordt.

92. pd. 624. De naam van *Hollanders* (*wong Welóndó*) treedt van hier af voor dien van *Spanjaarden* (*wong Sepanjol*) zonder eenige verklaring in de plaats, gelijk werkelijk in Indië, door eene niet onnatuurlijke verwarring, steeds alle Europeesche natiën onder den naam der tijdelijk aldaar heerschende of meest bekende, vereenigd zijn. Thans is *Hollander* in Indië de generieke naam van alle Europeanen, die, voor zoo veel noodig, onder de benamingen van *Fransche Hollanders* (*welóndó Prasman*), *Engelsche Hollanders* (*welóndó Inggris*) enz., nader onderscheiden worden.

93. ib. Opmerkelijk is 't contrast tusschen het tafereel, hetwelk hier van de eerste handelsverrigtingen der Hollanders op Java door den inlandschen schrijver wordt opgehangen, en de voorstelling van CRAWFURD, wanneer hij b. v. (*Hist. of the Ind. Ar-*

chip. II, 341), zegt: »Een' billijken prijs te geven voor
 » de door hen ingekochte artikelen, of zich met eene
 » redelijke winst tevreden te stellen, kwam hun nim-
 » mer in 't hoofd. Zij beschouwden de inboorlingen
 » dezer gewesten als eene gemakkelijke prooi, en dre-
 » ven, in één woord, een' handel, waarin de eenvou-
 » digheid, de onkunde en zwakheid der Inlanders
 » slecht berekend waren, om tegenstand te bieden
 » aan de meerdere geestvermogens, de ruimere ervaring
 » en vooral de magt en 't geweld der Europeanen.»

In zekeren zin kunnen beide partijen geacht worden gelijk te hebben, daar waarschijnlijk de inlander en de vreemde aankomeling ieder van zijne zijde den ander trachtte en meende te misleiden.

94. pd. 625. *De Nakodó*: dat is hier SOEKMOEL, niet te verwarren met den ouden *Nakodó KAWIT PAROE*, die niet meer op het tooneel des verhaals verschijnt.

95. ib. De hier bedoelde *Pangéran van Djakarta* moet de zoogenaamde *Koning van Jakatra*, *WIDIAK RAMA* of *WIDIA GARAMA*, van VALENTIJN zijn.

96. pd. 627. *Odroes* is blijkbaar het Hollandsche *Onrust*, de naam van een klein eilandje, in de baai van Batavia, sedert lang beroemd om zijne magazijnen en sloopstimmerwerven. Volgens VALENTIJN (Deel IV, 1ste stuk, pag. 366) heeft men eerst in 1671 besloten, het met een steenen bolwerk te versterken, en in 1699 om er eene loods op te slaan tot berging van grove goederen, maar 't is mij niet gelukt te ont-

dekken, hoe en wanneer de Compagnie er bezit van gekregen heeft.

97. pd. 629. De hier volgende genealogische episode schijnt weder op eene zonderlinge verwarring en zamensmelting van overleveringen uit verschillende tijdperken gegrond te zijn. De verwoesting van *Padjadjaran* door de Islamiëten, HASAN OEDIN en zijne volgelingen, moet in 't begin der 15de eeuw, Javaansche tijdrekening, hebben plaats gehad (*), en in zover zou 't verdreven vorstengeslacht zonder tegenstrijdigheid met de eerste Portugesche aankomelingen op *Java* in verband kunnen worden gebragt. De gewone *Sundasche* overleveringen (**), waarop ook onze schrijver (pd. 640) zich beroept, laten den ontroonden vorst, PRABOE SÉDÔ of SILÔ WANGI (§), met zijn

(*) Zie onder anderen CRAWFURD, *Hist. of the Ind. Arch.*, II, 316, volgens wien HASAN OEDIN in 1402 A. J. Sultan van *Bantam* werd, en weinige jaren daarna aan 't rijk van *Padjadjaran* een einde maakte: eene opgave, die zich met de meeste overige zeer wel laat overeenbrengen. In ROORDA VAN ELJSINGA (R. E. b.) moet bij A. J. 1300 in plaats van *verwoesting*-ongetwijfeld, gelijk in R. c., *stichting van Padjadjaran* gelezen worden, en elders (Boek III, deel I, pag. 472) kent hij aan dat rijk een' duur van 100 jaren toe, hetgeen de vernietiging in 't jaar 1400 J. brengen zou.

(**) Zie RAFFLES, *Hist. of Java*, II, 144 vlgg.

(§) OLIVIER (*Land- en zeetogten in Nederland's Indië*, Amst. 1827, deel I, pag. 247) onderscheidt onder die namen twee verschillende personen, die achtereenvolgens, de eerste in 't *Bantamsche*, de tweede te *Padjadjaran*, een gelijk lot zouden hebben ondergaan. Hetzelfde onderscheid wordt tusschen hen gemaakt door den schrijver van een stukje *over het rijk en de*

gezin naar den berg *Poeloesari* vlugten, en later, bij volstandige weigering, om den Islam te huldigen, op last van den veroveraar ombrengen, terwijl de weinige vlugtelingen, die den dood ontkwamen, stamouders werden van de nog heden afgezonderd levende *Badoeï's*. De hier medegedeelde lotgevallen echter van eene bij die gelegenheid ontvlugte prinses zijn waarschijnlijk ontleend aan de algemeen verspreide Javaansche legende, volgens welke de dochter van een' der vroegere vorsten van *Padjadjaran* — 't zij MOENDHING SARIÉ, MOENDHING WANGI of MOEGI WATI—, die omstreeks 't einde van de 12de of het begin van de 13de eeuw der Javanen moet geregeerd hebben, wegens eene ongeneeslijke kwaal (volgens den een stomheid, volgens den ander eene huidziekte) door haar' vader naar een eiland in de baai van *Jakatra* (*Poelo Odroes*, volgens anderen *Poelo Poetri*) verbannen, later door Hollanders, of althans Europeanen, naar overzee zou zijn weggevoerd, en aldaar het aanzijn hebben gegeven aan de *Compagnie*, vertegenwoordigd door ver-

vorsten van Padjadjaran, geplaatst in het *Tijdschrift voor Neêrland's Indië*, Jaarg. I. deel I, pag. 339 vlgg. volgens wien PRABOE SEDO, ook LOERAK KOEMING genaamd, een zoon was van SILI WANGI (*sic*), en reeds vóór den val zijns vaders aan 't hoofd van diens legermagt verslagen, in 't *Kendangsche* gebergte de wijk zou hebben genomen, waar hij stamvader werd van de zogenoemde *Badoeï's*; terwijl SILI WANGI met achthonderd der zijnen eene schuilplaats zocht op den berg *Gedhé*, en tot straf voor zijn hardnekkig ongelooft met hen allen in even zoovele steenen beelden (*Artjô Dhomas*) veranderd werd.

schillende natien, als *Hollanders*, *Engelschen* of *Fran-
schen* en *Spanjuarden* (*).

(*) Men vindt die legende, met groote verscheidenheid in de bijzonderheden, maar met overeenstemming in de hoofdzaak en de tijdsbepaling, onder anderen vermeld bij RAFFLES, *History of Java*, II 104; ROORDA VAN EIJSINGA, *Indië enz.*, III, I, 455; verder in de *Babad Djôwô*, aangehaald bij DE HOLLANDER, *Javaansche Taal - en letterkunde*, in de *Verbeteringen*, waar de afkomst van SAKENDHER aldus wordt opgegeven: » REDJÔ KOE-
» SOEMÔ, vorst van *Padjadjaran*, in het laatst der 12de eeuw, JAV.
» Tijdr., werd in de regering opgevolgd door zijnen zoon MOENDHI
» SARI, die eenen zoon had MOENDHI WANGI, welke hem op den troon
» verving, en eene dochter, die zeer schoon was, maar niet wilde
» huwen; zij werd door haren vader vervloekt, en ging als kluize-
» nares leven op den berg *Koembang*. Na eenigen tijd verwierf zij,
» hetgeen zij, door hare afzondering en boete, van de Godheid
» had trachten te verwerven, en eindelijk vestigde zij haren zetel
» in de Zuidzee. Vervolgens beviel zij van eene dochter; hier-
» over schaamde haar vader zich zoo zeer, dat hij haar verbande
» naar het eiland *Hoedroes*. Hier werd zij na eenigen tijd op-
» genomen door eenen scheepskapitein van de compagnie, genaamd
» BONANGAPARTI, uit het land (of de stad) *Boetitardi*," (lees
Boekit Tarbi?) » vervolgens werd zij tot vrouw genomen door
» een Europeesch vorst (*Praboe hing welôndhò*) en baarde ver-
» scheidene *Baron's*; de oudste heette Baron SOEKMOEL, de tweede
» Baron SEKENDHER, de derde Baron SAKEBER, de jongste TOE-
» RÔGGÔ SEMBRANI." Volgens deze bron zou dus de prinses,
dien onze dichter TANOERÔGÔ noemt, niet de echtgenoot, maar
de moeder van Baron SOEKMOEL geweest zijn. — In een genealo-
gisch handschrift van den tegenwoordigen Regent van *Arđjò
Winangoen* is de afstamming van die personen weder eenig-
zins anders voorgesteld. MOENDHING WANGI was volgens dat ge-
schrift de zoon van MOENDHING SARI en kleinzoon van RADEN
LÉLÉJAN, en had vier kinderen, waarvan de oudste, door haar'
vader vervloekt, zich op den berg *Kombang* afzonderde, en ver-

98. pd. 635. De opzending van TANOERÔGÔ naar *Mataram*, om den Vorst te worden aangeboden, duidt op eene afhankelijkheid van den *Pangéran* van *Djakarta* ten opzichte van dien vorst, welke later in zijne vrees voor diens ongenade nog ondubbelzinniger uitkomt. In de ons bekende Javaansche geschiedenis schijnt zoodanige uitbreiding der *Mataramsche* souvereiniteit naar het Westen bezwaarlijk voldoende verklaring te vinden; en, ofschoon de groote militaire expedities, door SULTAN AGOENG bij herhaling tegen de Hollanders uitgezonden, geen' twijfel overlaten aangaande 't ontzag, dat de *Mataramsche* naam over geheel *Java*, bepaaldelijk ook in de *Sunda-landen*, moet hebben ingeboezemd, verraadt toch zeker de schrijver eene groote mate van nationale ijdelheid, door den vorst van dat rijk de willekeurige beschikking over 't leven en den dood der *Pangérans* van *Jakarta* toe te kennen (zie beneden pd. 720 vlgg.).

99. pd. 637. De levering dezer drie kanonnen schijnt niet buiten verband te zijn met hetgeen in RAFFLES' meergemelde tijdtafel (R. a.) gezegd wordt, aangaande een geschenk van vier stukken geschut, in 1573 A. J. aan den Sultan van *Mataram* gebragt door het eerste Hollandsche gezantschap, dat zich

volgens, onder den naam van RATOE KIDOEK, in de Zuidzee haar feeënrijk stichtte; de tweede, insgelijks eene dochter, wegens stomheid naar het eiland *Odroes* verbannen, vervolgens door den koning van Holland (*Rôdjô Olan*) opgenomen en bij hem moeder van de drievoudige Compagnie (de Hollanders, Franschen en Spanjaarden) werd; de derde en vierde van 't mannelijk geslacht. RADEN DJÔKÔ SOEROEN EN SIOENG WENÔRÔ.

aldaar vertoonde. Diezelfde tafel plaatst echter reeds in 1566 de vervaardiging van 't kanon *Kjahi Goentoer Agni* (of *K. G. Geni*), zoo 't schijnt te *Mataram* zelf. Ten aanzien van 't kanon *Setomi* vermeldt *RAFFLES* (*Hist. of Java*, II, 106), dat het, met verscheidene van kleiner kaliber, te *Padjadjaran* als heilige erfstukken bewaard, later, bij 't verval van dat rijk, door de eerste opvolgers van *TJIOENG* (anderen schrijven *SIOENG*) *WANÓRÓ* als teeken van onderwerping aan 't hof van *Modjopahit* is overgeleverd, en nog heden, in 't bezit van den *Soesoehoenan*, als een heiligdom geëerd wordt. Inderdaad ziet men in den *Kraton* van *Soerakarta*, op den *Sitinggil*, een reusachtig stuk geschut van dien naam, overdekt door eene *pandhopo*, en met den mond gekeerd naar de zuid- of achterzijde van den *Bangsas Witónó*, waar de Vorst gewoon is, zich aan zijn volk te vertoonen (*). Waarschijnlijk echter heeft onze schrijver slechts bekende namen aan zijne kanonnen willen geven, of zich gemakshalve daarmee beholpen, zonder geacht te moeten worden, juist dezelfde voorwerpen te hebben op 't oog gehad. Overigens is 't geven van eigennamen aan dergelijke erfstukken, aan

(*) De Javanen van *Soerakarta* spreken nog van een ander kanon, *Kjahi Setómó*, dat als de gemaal van *Njahi Setomi* beschouwd wordt, en door de Compagnie van hier naar Batavia moet vervoerd zijn. Eenmaal 's jaars, zegt men men, en wel bij 't einde der voorjaarsvasten, daags vóór het feest *Garebeg Moeloed*, geeft de verlatene gade haar ontroostbaar gemoed lucht in een' vloed van tranen, die zorgvuldig in eene kom worden opgevangen.

wier bezit de Javaan met bijgeloovigen eerbied gehecht is, algemeen bij hem gebruikelijk, en doorgaans wordt daaraan een willekeurig denkbeeld van geslachtsonderscheid gehecht, gelijk hier *Ki* of *Kjahi* het mannelijk, *Njahi* het vrouwelijk kanon aanduidt.

100. pd. 641. In DJANG KOENG herkent men zonder moeite den naam van JAN PIETERZ. KOEN, den stichter van Batavia. Van den titel MOER, elders vollediger KAPITAN MOER geschreven, vinden wij de verklaring in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, Jaarg. 1849, deel II, pag. 213. Het is namelijk het Portugesche *Capitano mor* (Kapitein-Majoor of Groot-Kapitein), welke titel tijdens de Portugesche heerschappij in Indië door den bevelhebber der koloniale zeemagt gevoerd, en later (blijkens RAFFLES, *Hist. of Java*, II. 165) door HOUTMAN, als kommandant der eerste Hollandsche expeditie, werd overgenomen. Sedert moet die benaming, althans bij den inlander, nog een' geruimen tijd voor de hoogste vertegenwoordigers van 't Europeesch gezag zijn in zwang gebleven; want in 't onderhoud tusschen den Kapitein-Luitenant GREVING en den *Soesochoenan* van Soerakarta, bij VALENTIJN (Deel IV, 1ste stuk, pag. 128) medegedeeld, vinden wij door den eerste de uitdrukking *Kapitein Moor* gebezigd, welke *in parenthesi* door *Opperlandvoogt* verklaard wordt, en daar (in 't jaar 1686) den Gouverneur-generaal CAMPHUIS gelden moet.

101. pd. 649. *Tiktak* en *kalantókó* zijn benamingen van soorten van geschut.

102. pd. 651. vlgg. Met betrekking tot de eerste lotgevallen en verrigtingen de grondvesters van Batavia verdienen de Javaansche overleveringen, door RAFFLES (*Hist. of Java*, II, 167 vlgg.) medegedeeld, met het verhaal van onzen schrijver te worden vergeleken. Volgens een dier berigten kwam de bevelhebber der expeditie, ter verkenning der plaatselijke aangelegenheden, vermomd met een' troep Moorsche kooplieden te *Jakarta*, opende daar een' voor de inboorlingen uitermate voordeeligen handel, en wist, zoowel hierdoor als door het aanbieden van talrijke geschenken, den Vorst in zoover voor zich in te nemen, dat hem weldra vergund werd, zijn schip tot verstelling de rivier te doen opbrengen. Door het vaartuig voorbedachtelijk te doen zinken, verwierf hij zich een voorwendsel tot langer verwijl, en 't gebruik van een klein stuk gronds tot herstel der geledene schade. Hier maakte hij, achter een' te dien einde van modder opgeworpen wal, in 't geheim toebereidselen van anderen aard, waaromtrent hij door verdubbelde pligtplegingen 's Vorsten achterdocht wist af te leiden. Vervolgens vroeg en verkreeg hij, tot oprigting van eene kleine schuur, nog zooveel gronds, als hij met eene buffelhuid zou kunnen bedekken, sneed die huid tot dunne stroken, en eigende zich de geheele uitgestrektheid toe, welke daarmede omspannen werd. Weldra zag men nu den aarden wal omverhalen, en daarachter een wel versterkt fort verrijzen, terwijl de Hollanders van de gelden, voor terrein en bouwstoffen verschuldigd, geen' penning wilden betalen. De hierover ontstane oorlog bragt hen zoozeer in 't naauw, dat zij, na verbruik der ko-

gels, de verdediging met steenen en eindelijk met het vuilste ontuig moesten voortzetten, waaruit de naam van *Koetho Tahi* (Drekkasteel) ontstond, door de Javanen sedert aan 't fort gegeven.

Het andere verhaal, door RAFFLES medegedeeld, heeft meer overeenkomst met het onze. De Hollanders, heet het daar, bouwden op den verworven grond, een magazijn, waarbij een tuin werd aangelegd. Onder allerlei voorwendselen trok men nog een aantal gebouwen op, en omringde die met versterkte batterijen, om, zoo 't heette, kwaad volk te weren. Kort daarna viel een kogel van een der kanonnen vóór 't vorstelijk paleis; de daarover ingebragte klagt werd beantwoord met het voorwendsel, dat men slechts de kracht van 't geschut had willen beproeven, ten einde zich tot ondersteuning des Vorsten, wanneer die vereischt mogt worden, voor te bereiden, maar nogtans zonder tegenspraak de gevorderde boete van twee duizend *dollars* (realen?) betaald. Weldra gaf een tweede kogel, die *over* het paleis vloog, nieuwe reden van beklag, en, onder bedreiging van kennisgave aan den Sultan van *Mataram*, die niet nalaten zou, hen onverwijld van 't eiland te verdrijven, werd den Hollanders de dubbele boete opgelegd. Zij betaalden die, maar gaven weldra, door een nieuw schot, hetwelk het inwendig gedeelte van 't paleis bereikte, het teeken tot openbare vijandelijkheden, welke zoo nadeelig voor den *Pangéran* uitvielen, dat hij zich genoodzaakt zag, met zijn volk buiten 't bereik der Hollandsche batterijen te wijken.

103. pd. 654. De woorden *ਅਮਰਿ ਤੇ ਫੇਰ ਅਫੇਰ ਚੰਨ*, in de

vertaling wedergegeven door: *wisten zij die met vele woorden aan te prijzen*, kunnen ook worden opgevat in den zin van: *deden zij vele aanbiedingen of —geschenken*; maar zoowel hier als vooral in pd. 665 scheen de eerste opvatting mij verkieslijker toe.

104. pd. 656. Men vindt hier de legende van Carthago's grondvesting in die van Batavia terug, met dit onderscheid, dat de Javaansche geschiedschrijver aan zijn' DJANG KOENG de list niet gunt, waarmede Dmo de Libysche landzaten misleidde, vragende slechts om de plek gronds, door eene *huid* te beslaan, welke zij eerst daarna tot eene koord van genoegzame lengte verwerkte. In dezen, meer piquanten, geest wordt ook het geval van Batavia door RAFFLES (l. c.) verhaald, die zich evenwel door de overeenkomst met de Grieksche overlevering in de opvatting van de Javaansche kan hebben laten van 't spoor leiden. Eene dergelijke fabel ontmoet men in de Javaansche legenden omtrent ANJI SÓKÓ, die 't verzoek om eene plek gronds, die zijn hoofddoek bedekken zou, ingewilligd ziende, dezen door wondermagt over 't geheele rijk *Mendhang* uitbreidde, en, gelijk het heet, daarmede gansch Java zou bedekt hebben, zoo hij slechts ware voortgegaan met het ontrollen. Overigens schijnt hier de *pandjanget* of buffelkoord niet als vlaktemaar als lengtemaat te moeten gedacht worden, die door DJANG KOENG langs het strand werd uitgespannen, om de uitgestrektheid van zijn grondgebied te bepalen.

105. pd. 658. Opmerklijk is hier de korte maar

zinrijke klagt van een' Javaan over de verbastering van 't karakter zijner natie; opmerkelijk ook, hoe hij in zijne eenvoudigheid instemt met eene der belangrijkste uitkomsten der vergelijkende ethnologie, door de ontaarding der volkstaal voorop te stellen onder de kenteekenen van 't verval der nationaliteit. 't Kan overigens geene verwondering baren, dat het Maleisch, 't welk door Europeanen van alle natien als middel van verkeer met den Javaan gebezigd wordt, bij dezen voor de taal der vreemdelingen doorgaat, en hij niet opmerkt, dat in die wederzijdsche toenadering ons aandeel veel grooter is dan 't zijne. Inderdaad worden door min beschaafde Javanen, en door dezulken, die weinig met vreemdelingen omgaan, alle vreemde talen onder den algemeenen naam van *Maleisch* (*Boso Malajoe*) verward, even als men bij ons door onkundigen gemeenlijk al, wat zij niet verstaan, *Fransch*, of, naarmate zij in taalkennis vorderen, *Latijn*, *Grieksch*, *Hebreeuwsch*, hoort noemen.

106. pd. 665. RAFFLES laat, in de bij hem aangehaalde overlevering (zie hierboven de aantekening op pd. 651), den tweeden kogel *over* de hofplaats heenvliegen: welligt is dus *Sokódónó* de naam van een landschap, ten zuiden der toenmalige hoofdplaats van *Jakarta* gelegen. Anders zou men, met het oog op den *climax*, dien de schrijver blijkbaar in 'dit verhaal heeft willen brengen, geneigd zijn, het te houden voor den naam van een deel der hofplaats zelve, tusschen de *aloen-aloen* en 't binnenhof.

107. pd. 677. *Goenoeng Sari* (door Europeische

schrijvers veelal, op grond eener moeilijk te verklaren etymologie, *Goenoeng Sahari* gespeld) is nog heden de naam van eene der buitenwijken van Batavia, zeker niet minder dan een uur gaans zuidwaarts van 't oude Jakatra en 't voormalig Hollandsch kasteel verwijderd.

108. pd. 678. *Koethô Tahi* (Drekkasteel) is eigenlijk een inlandsche spotnaam van de *Maagdelijnssterkte*, die volgens VALENTIJN (deel IV, 1ste stuk, pag. 93) aan 't zuideinde der oude stad, buiten de zoogenaamde *Nieuwpoort*, moet gestaan hebben, en althans ten tijde van dien schrijver (omstreeks 1720) nog te zien was. Zij is echter op geene der vóór mij liggende kaarten van Batavia (*) te vinden, 't geen waarschijnlijk aan hare onbeduidendheid is toe te schrijven: » want zy is zoo klein, » zegt VALENTIJN, » dat de » vyand al een proef 'er afgenomen had, om ze met » een touw omverre te halen, dat egter niet had » willen gelukken. » Den oorsprong van haar' bijnaam vindt men verklaard in de boven aangehaalde overlevering (zie de aanteekening op pd. 651). VALENTIJN plaatst het daar bedoelde voorval in den tweeden Bataviaschen oorlog (A. D. 1629), en geeft daarvan (Deel IV, 1ste stuk, pag. 93) het volgend verhaal:

(*) De kleine schets van *Batavia Ao. 1629, belegerd*, in VALENTIJN, *ib.*, pag. 91; verder eene kaart van Batavia in 't jaar 1780 in 't werk getiteld *Batavia, de Hoofdstad van Neerlands Oost-Indien enz.*, Amsterdam 1782; eene andere van 't jaar 1723, in 't zelfde werk; en nog eene beschadigde kaart van 1681, naar 't schijnt uit eenig oud werk afkomstig.

» Daarop bestormden zy" (de Javanen) » Maagdelyns
 » sterkte aan den uitersten hoek der stad gelegen,
 » alwaar de onzen schoon maar 15 of 16 man sterk,
 » zich weerden als leeuwen; en toonden, dat zy van
 » de stam der oude Batavieren waren, die met een
 » kleen hoopken groote troepen wisten te verdryven."

» Zy verdedigden zich deftig met kruit, en loot,
 » zoolang zy het hadden, en als dat verschooten was,
 » behielpen zy zich van die vesting met het werpen
 » van steenen en pannen zoolang, tot die ook alle ver-
 » worpen waren; dog een van de Soldaten, die geen-
 » zins van de verlegenste en niet minder, als bang
 » voor de vyand, was, toonde dit klaar door zyn
 » nieuwe krygslist, roepende zyne makkers, die niet
 » wisten wat hy in den zin had, zeer vrolyk van
 » geest toe, mannen, wacht maar een ogenblik, ik
 » zal er die Javaansche honden wel vandaan dryven.
 » Daarop liep hy na beneden, haalde een pot met
 » menschen-drek, en wierp die de dood vieze Java-
 » nen zoo ettelyke malen op de naakte huid, die ten
 » eersten afhielden, en luid uitriepen: Tsjeh bina-
 » tang Hollanda, tsjeh andjing Hollanda jang Baka-
 » lay dengan tahi, dat is, foei gy Hollandsche bees-
 » ten, foei gy Hollandsche honden, die met menschen-
 » drek vegt. Dit deed hen egter niet alleen de wyk
 » nemen; maar voornamelyk ook 't ontzet, dat zy
 » uit de stad op hen zagen afkomen."

109. ib. *Kota Inten* of *de Diamant* heette 't zuid-
 oostelyk bolwerk van 't voormalig kasteel van Bata-
 via, welks drie overige hoeken de namen droegen van
den Robijn, den Saffier en *den Parel*.

Overigens is 't moeilijk, met mijne hulpmiddelen althans onmogelijk, van al des schrijvers topographische opgaven aangaande oud Batavia rekenschap te geven.

110. pd. 679. De doornbamboe, die in dit verhaal zulk eene voorname rol speelt, is inderdaad voor den Javaan een niet verwerpelijk verdedigingsmiddel, niet alleen tot omheining van zijn plantsoen tegen invallen van wilde dieren, maar ook in den oorlog tot belemmering van den vijand, wiens werptuigen op zoodanige doornpaggers weinig vat hebben.

111. pd. 681. *Goernôdô*: eene soort van grof geschut. De klank van 't woord doet aan *granaten* denken, maar deze heeten in 't Javaansch *garnat*.

112. pd. 683. *Kamlôkô*: naam van eene vrucht, volgens opgave iets kleiner dan onze appels. Omtrent *môdjô* zie boven, op pd. 686.

113. pd. 686. Deze PANGERAN POERBÔJÔ of POEROEBOJO (pd. 701, 715) komt bij RAFFLES voor als een oom van SULTAN AGOENG van *Mataram*, door wien hij tijdens het tweede beleg van Batavia (A. D. 1629) derwaarts zou gezonden zijn, om den toestand van 's Vorsten leger op te nemen.

» Na de Hollandsche factorij te *Japara* vernield te hebben,» luidt het verhaal, bij dien schrijver (*Hist. of Java*, II, 171) medegedeeld, » begaf hij zich aan » boord van een snelzeilend vaartuig van de grootte » van een' eikestam der grootste soort, hetwelk zich

» op een' afstand als eene zeeslang voordeed. Ter
 » reede van Batavia aangekomen, vond POERBOJO daar
 » drie schepen geankerd, waarvan twee, na op hem
 » gevuurd te hebben, in den grond geboord wer-
 » den. Niettgenstaande 't vuur van het derde schip
 » bragt hij zijne praauw behouden vóór *Jakarta*,
 » waar hij uit het fort beschoten werd. Met drie
 » volgelingen aan land gestegen zijnde, ging hij als
 » eene schim het Hollandsche fort langs, raakte het
 » met de handen aan, begaf zich vervolgens naar de
 » Javaansche troepen, en verklaarde, op last des Sul-
 » tans gekomen te zijn, om hun te toonen, hoe digt
 » zij de Hollandsche sterkte konden naderen. Daar-
 » na haastte hij zich naar *Mataram* terug, en gaf
 » van den ongunstigen staat des oorlogs aan den Sul-
 » tan^overslag, die daarop zijne krijgsmagt naar *Ka-
 » li - Woengoe* terug trok."

Ook bij VALENTIJN (IV, I, p. 102 vlgg.) vinden wij een' *Pangéran* POERABAJA (*sic*), oom van SOESOEHOENAN INGALÔGÔ (*alias* SULTAN AGOENG), maar in geheel andere omstandigheden en buiten aanraking met de Europeesche kolonisten, terwijl die schrijver, met weinig schijn van waarheid, het tweede beleg van Batavia onder de onmiddellijke leiding van den Sultan (KRA-PAK) zelf laat plaats hebben (*). Een andere *Pangéran* Aria POERABAJA, vijfde zoon van den *ouden Koning van Bantam*, en tijdens VALENTIJN's schrijven

(*) *Oud en nieuw O. I.*, Deel IV, Iste stuk, pag. 93, waar echter slechts ter loops, en welligt zonder nadenken, 's Vorsten persoonlijk aandeel in den krijgstogt vermeld wordt.

nog staatsgevangene te Batavia (ib., p. 55 en 70), kan hier bezwaarlijk in aanmerking komen.

114. pd. 693. De hier gebezigde namen zijn waarschijnlijk slechts willekeurig gekozen, met uitzondering welligt van dien van FALEK (VALK of FLAK?) welke een' historischen oorsprong vermoeden laat. ARDIAN en ILMAN zijn naar alle schijn verbasteringen van ADRIAAN en HERMAN.

115. pd. 694. De *Mankôrô - bjoehô*, d. i. kreeftslagorde, ontleent dien naam aan hare gedaante, welke die van een' kreeft, of meer bepaaldelijk van zijne geopende scharen nabootst, zijnde grootendeels halve-maansgewijze, of in den vorm van een open hoefijzer ingerigt.

116. pd. 695. *Gong*: het bekende Javaansche speeltuig, bestaande in een zwaar metalen bekken, 't welk, met een omwoelden hamer aangeslagen, in de inlandsche orchesten ten naaste bij de rol van onzen Turkschen trom vervult. Het krijgsgeraas wordt dus hier bij een orchest vergeleken, waarin 't kanon, als *gong*, de zware toonen aanslaat.

117. pd. 705. *Roembôjô*: eene soort van inlandsche roeischiut, meer bekend onder den naam van *orembaai*.

118. pd. 709. vlgg. De ontkenning, welke hier aan den strijd met *Jakarta* gegeven wordt, schijnt geen' den minsten historischen grondslag te hebben,

en geheel aan Javaansche vinding verschuldigd te zijn. Als krijgslist zou het denkbeeld van **SOEKMOEL** een **HANNIBAL** of **ULYSSES** hebben eer gedaan: de vergiftige slangen van den een' in den zeeslag met **EUMENES**, het houten paard van den ander in 't beleg van Troje kunnen naauwelijks de vergelijking doorstaan met de gouden en zilveren kogels van onzen held. Maar indien, wat men zich naauwelijks weêrhouden kan van te vermoeden, 't verhaal tevens eene bedekte satyre op de sluwe politiek der Compagnie, op de ligtgeloovigheid der inlanders en 't onweêrstaanbaar vermogen des gouds ten doel heeft, zou 't welligt als allegorische fabel met menige van **LA FONTAINE** op ééne lijn verdienen geplaatst te worden.

119. pd. 715. vlgg. Ook hier dringt zich als van zelf 't vermoeden op, dat de schrijver meer bedoeld heeft, dan hij zegt. De herhaalde verschijningen van den fabelachtigen **POERBOJO** schijnen te zinspelen op de onderscheidene werkelijke en vermeende gevaren, welke de Compagnie nog lang na hare vestiging in onrust hielden, terwijl hare angstvallige maatregelen van bedwang tegen elken schijn van onraad door de voorstelling der ergdenkende wachters eene geestige persifflage ondergaat. Bij een' Europeesch schrijver zou men omtrent deze opvatting geen' oogenblik in twijfel staan: waarom zullen wij een' Javaan niet hetzelfde regt doen wedervaren? Wie dit weigerde, zou, vrees ik, eene groote onkunde omtrent de geestvermogens dier natie verraden. Onze schrijver althans toont elders duidelijk genoeg, de staatkunde der Compagnie in hare hoofdstrekking te doorzien. Men

denke slechts aan de woorden, die hij den ouden *Nakodo* bij de oprigting van dat genootschap in den mond legt, aan de wettiging van den diefstal, mits in 't belang der Compagnie met eenstemmigheid ondernomen, aan de beschrijving der bedriegelijke belangeloosheid van de eerste Hollandsche handelaren, van de grondvesting en uitbreiding hunner magazijnen en sterkten, onder bescherming van 't opgestapeld vuil uit *Jakarta's* straten verzezen: in 't kort, zijn geschrift bevat, gelijk menig ander voortbrengsel der Javaansche letterkunde, te midden van kinderachtige sprookjes en smakelooze platheden, hier en daar trekken van gezond verstand en vernuft, van juiste opmerking en scherpzinnig oordeel, die den onpartijdigen lezer de bekentenis afdwingen, dat opleiding, veel-
 eer dan aanleg, aan den geest des Javaans ontbreekt.

BIJVOEGSEL

OP HET

JAVAANSCH-NEDERDUITSCH WOORDENBOEK

VAN

J. F. C. GERICKE en **T. ROORDA**,

VOOR DE

GESCHIEDENIS VAN BARON SAKENDHER.

an

an — — an poët. verkorting van an niet aanwezig, 142; an imper., 250: an indien er niet ware. — an voor an daar zijn er die, d. i. sommigen, 295: an — bij iemand berusten, in zijne magt staan, 305: an — 't staat immers aan uw' zoon, namelijk, om, wat hij medegebragt heeft, af te staan of niet? zoo 555: an — zoo hij al een' uwer in zijne tegenwoordigheid voortrekt, staat het niet aan mij, daaromtrent te beslissen. — an poët. voor an 96.

an I°. — — an hetzelfde, 96.

an — — an Kw. bedrog, 249.

မုၼ်ႉ — — မုၼ်ႉၼ်ႉ *K N.* wíjken, deínzen, 683.

မၼ်ႉတၢ် — — မိၼ်မၼ်ႉတၢ်တၢ်တၢ် *verkort* မၼ်ႉတၢ်တၢ် *K. I., absol.*
last ontvangen, ontboden worden, 626.

မိၼ်ႉ *Kw. z. v. a.* မိၼ်ႉ *iemand* niet herkennen, 490.

ၵမၼ်ႉ — — *is de naam van den eigenaardigen smaak van*
putwater: flauw, brak, W. — ၵမၼ်ႉမၼ်ႉ *z. v. a. မၼ်ႉ*
ၵမၼ်ႉ kraton, vorstelijk verblijf, 471. (*Skr. antahpoera*, binnenste gedeelte van 't paleis, vrouwenverblijf; *volgens anderen 't geheele* vorstelijk verblijf, *als zijnde 't middelste* gedeelte der stad.)

မၼ်ႉတၢ် *မၼ်ႉတၢ်* *K. N.* achterlaten, *pass. မိၼ်မၼ်ႉတၢ်* 161. —
တၢ် *N.*, *မၼ်ႉတၢ်* *K.*, *is dus eigenlijk een pass. en be-*
teekent achtergelaten worden, *vanwaar de uitdrukking*
မၼ်ႉမၼ်ႉ *သိၵ်ႉမိၼ်မၼ်ႉ* door de overigen achtergelaten
worden, achterblijven, *R. P. pag. 51. — In dien*
zin schijnt ook te moeten verstaan worden *မၼ်ႉတၢ်မၼ်ႉ*
moge (ik) niet alleen gelaten worden! laat (mij)
niet alleen! 318.

ၵမၼ်ႉ *grondwoord* *van ၵမၼ်ႉ* *Kw. = မုၼ်ႉမၼ်ႉ* *ၵမၼ်ႉၼ်ႉ*, *zijn*
vertrek, 102, 159; မုၼ်ႉမၼ်ႉ *vertrekken, 400.*

မၼ်ႉတၢ် — — မိၼ်မၼ်ႉတၢ် *na tussenverloop van, 79: မိၼ်မၼ်ႉ*
မၼ်ႉ *eenige dagen daarna; zoo 75: မၼ်ႉမၼ်ႉ* *တၢ်မၼ်ႉ* —
မုၼ်ႉမၼ်ႉ *na verloop van den gewonen tusschentijd,*
632. — *မၼ်ႉမၼ်ႉ* *verkort မၼ်ႉ* *niet lang daarna,*
daarop, 254, 74; မၼ်ႉမၼ်ႉ *id., 136.*

မၼ်ႉတၢ် *I.* — — *Kw. slagen, zijn doel bereiken, 263; bij*
woorden, die huwen beteekenen, met, 122: မၼ်ႉမၼ်ႉ
huwen met; bij woorden van verkoop of ruiling, voor,
tegen, 722; — မၼ်ႉမၼ်ႉ *wat men van eene reis of*
onderneming te huis medebrenge, buit, 303. Vgl. မၼ်ႉ
မၼ်ႉ *II. en ၵမၼ်ႉမၼ်ႉ*

မိၼ်ႉ — — *ten einde, voltooid, 447; — မိၼ်ႉ* *ten einde toe,*
volmaakt, 162: မၼ်ႉမၼ်ႉ *onberispelijk, in*
volle pracht uitgedost, zoo 615.

မုၼ်ႉ — — မုၼ်ႉမၼ်ႉ *Bataviaasch geluk: spreekwoordelijke*

uitdrukking voor buitengemeenens voorspoed, zoo als die der Hollanders in de eerste dagen van Batavia, 629.

အုတ်တူ ၂^o. — — *uitsluitend de schaduw achter of onder het duistere gedeelte van een lichtend voorwerp, W., b. v. de slagschaduw van eene brandende lamp, 53. — 3°. — — naam van een' zeevisch, dien de Javanen gedroogd bij zich dragen, als een toovermiddel, om wilde paarden te temmen, W. — Ook beteekent het 4°. het hout van eene schaaf, W.*

အတူ ၂၂ — — အတူ ၂၂ *poët.* = အတူ ၂၂ *poët.* onder, beneden, 152.

အတူ ၂၃ *N.* kunnen: *gemeene uitdrukking, 424.*

အတူ ၂၄ *Kw., z. v. a.* မိတ္တူ (skr. andjali, id). — အတူ ၂၅ = အတူ ၂၆, *een' sembah maken, met opheffing der geslotene handen groeten, 195.*

အတူ ၂၇ *zich ergens heen rigten, 135; — ook ontspannen, W.*

အတူ ၂၈ *poët.* = အတူ ၂၉, *ochtend, 38. — အတူ ၃၀ *zie အတူ ၃၁* *zie အတူ ၃၂ G. R. — — droefheid in 't algemeen, 145, 398, 455.**

အတူ ၃၃ — — *bepaaldelijk verlangen om iemand weder te zien, 238, 445. — အတူ ၃၄ အတူ ၃၅, *zich overgeven aan de vreugde des wederziens, wederzijds betuigen, hoezeer men naar elkander verlangd heeft, 445, 496.**

အတူ ၃၆ — အတူ ၃၇ — — *rustig, onbekommerd, 509.*

အတူ ၃၈ အတူ ၃၉ *Kw.* = အတူ ၄၀ *uitnoodigen, 352.*

အတူ ၄၁ — — အတူ ၄၂ *iets uitspreken, zeggen, 366: အတူ ၄၃ အတူ ၄၄ *welnu, spreek op!**

အတူ ၄၅ — အတူ ၄၆ — — *iemand beoogen, bepaaldelijk in vijandigen zin, het op iemand gemunt hebben, 247. — အတူ ၄၇ အတူ ၄၈ *iemand's dood beoogen, trachten hem te dooden, 202, 218.**

အတူ ၄၉ *poët.* hoog, verheven, lang van postuur, 36.

အတူ ၅၀ — — *zie အတူ ၅၁*

အတူ ၅၂ — အတူ ၅၃ — — *beweren, 44; ook iets met name, bepaaldelijk opgeven, specifiëren, b. v. wat men verlangt of*

- bedoelt*, 399: *ကုသကမကမ္မာ* kom, noem het op, zeg bepaaldelijk, wat gij bedoelt! *Zoo ook* *ကမ္မာ* 302.
- ကိတိက* *ကိတိက* *Kw.* bij zichzelf spreken, denken, 151.
- ကမ္မာ* — — *ကိတိကမ္မာ* zie *ကိတိက*
- ကိတိက* — — *ကိတိကမ္မာ* snede: *ကိတိကမ္မာ* ééne snede mangga, 21.
- ကိတိက* — — *ကိတိကမ္မာ* 't geen, waar *iemand's* leven en dood aan hangt, 252. — *ကိတိက* en *ကိတိကမ္မာ* voorwerp, waaraan *iemand's* leven verbonden is, 't welk in staat is *hem* 't leven terug te geven, en welks vernietiging *zijn*' dood ten gevolge heeft, 204, 252.
- ကိတိက* — — *ကိတိကမ္မာ* = *ကိတိက* verward, 677: *ကိတိကမ္မာ* *ကိတိက* verward van geest, van zijn verstand beroofd. — *ကိတိကမ္မာ* in ruil geven, verruilen, 637; *ကိတိက* in ruil nemen, inruilen, 637, 646.
- ကိတိက* — — *poët.* liefvallig, van woorden, 107: *ကိတိက*
- ကိတိက* — — ook helling; en het liggen- of staan op de smalste zijde, b. v. van een boek, dat op de snede overeind staat, van eene plank, die op haar' kant staat, *W.* — *ကိတိက* vergezellen, medegaan, in 't gevolg van' meerdere, 7.
- ကိတိက* *ကိတိက* beschaamd, zich schamen, 495; schandelijk, schaamte verwekkend? 365. *Vgl.* *ကိတိက* *ကိတိက*
- ကိတိက* *poët.* voor *ကိတိက* aldaar, 6.
- ကိတိက* — — *ကိတိက* — — is *Kw.*, *W.*, en beteekent naar iets streven, beoogen, 304.
- ကိတိက* zie *ကိတိက*
- ကိတိက* *K. N.* een kwart reaal, een dertiend'half of halve gulden, 708. — *Vgl.* *ကိတိက*
- ကိတိက* — — *ကိတိက* zien, 65. — *ကိတိက* het zien, 38.
- ကိတိက* — — *ကိတိက* zien, 117.
- ကိတိက* *Kw.* = *ကိတိက* uitgeput, van honger of vermocidheid, 107.
- ကိတိက* — — *ကိတိက* twiststokerij, opzetting, 528. — *ကိတိက* *ကိတိက* tegen elkander opstoken, twist verwekken, 248: *ကိတိက* *ကိတိက* misschien is 't *maar* gezegd, om ongenoegen te verwekken; *zoo* 92.
- ကိတိက* — — *ကိတိက* zwanger worden, 25.

ကုလိ(ရေည) K. N. Holl. Onrust, naam van een eiland nabij Batavia, 627.

အတေ့တေ့ — poët. volgen, achternagaan, 63: အတေ့တေ့ ညှိနှိုင်း

အတေ့တေ့ — vooruit bekend of- bepaald, natuurlijk, 't spreekt van zelf, 18, 188. — အတေ့တေ့အတေ့တေ့ iets door iemand laten bevestigen, zijne bevestiging daarvoor inroepen, 616.

အတေ့ — အတေ့ — in aanmerking nemen, 329. — အတေ့တေ့ poët. = အတေ့တေ့ 410: အတေ့တေ့အတေ့တေ့ zonder er zich aan te storen.

အတေ့ — အတေ့အတေ့ — zijn leven aan iemand verschuldigd zijn, 237; 200 အတေ့အတေ့အတေ့အတေ့ 411.

အတေ့ — အတေ့တေ့ — zie အတေ့

အတေ့ — အတေ့ poët. voor အတေ့ 75. — အတေ့ of အတေ့အတေ့ poët. inhouden, bevatten, 84, 89. — အတေ့အတေ့အတေ့ verkort အတေ့အတေ့ al wat zich in een land bevindt, als menschen, dieren, gewassen, enz.: အတေ့အတေ့အတေ့အတေ့အတေ့ een rijk en welbevolkt land, 510. — အတေ့အတေ့ poët. voor အတေ့အတေ့A gevuld, geladen, 709.

အတေ့ — အတေ့အတေ့ partijdig zijn in zijne liefde, den een boven den ander begustigen, 533; 200 အတေ့အတေ့ eig. zich een' gunsteling kiezen, ald. — အတေ့အတေ့အတေ့အတေ့A zie အတေ့

အတေ့ — ook Kw. z. v. a. အတေ့ druk, levendig, luidruchtig, 333.

အတေ့ — werkelijk, inderdaad, in overeenkomst met het gezegde, 25. — အတေ့A voor အတေ့A 96. — အတေ့အတေ့အတေ့A အတေ့ door uw' zegen: eene gewone spreekwijze, waarmede men uit eerbied zijn' voorspoed aan den zegen of de gunst van zijn' meerdere toeschrijft, 483.

အတေ့ — in Tj. Senk. zeven, 1.

အတေ့အတေ့ Kw. plaats, 20.

အတေ့အတေ့ Kw. heer, vorst, 472: အတေ့အတေ့ (Skr. isjwara, id.) — အတေ့အတေ့A vorstelijke pandhitó, priestervorst (= အတေ့အတေ့အတေ့A W.), 87.

မူပူပူ — မူပူပူ — — ook bestrijken, inwrijven met iets, 128, 132, 155. — မိမိမူပူပူ bestreken, 158.

မူပူပူ *zie* မိမိမူပူပူ

မူပူပူ — — *en* poët. မူပူပူ မူပူပူ *wordt veelvuldig gebruikt in den zin van* veroorzaken, te weegbrengen, 13: မူပူပူ မိမိမူပူပူ de oogten bekoren; *zoo* 52, 148, 519.

မူပူပူ — — မူပူပူပူပူ *z. v. a.* မူပူပူပူပူ *iets* proclameren, 170.

မူပူပူ — မူပူပူ — — *op één punt of in eene beslotene plaats* in 't rond draaijen, zich in 't rond bewegen, *b. v.* binnen eene schans in 't rond vechten, 685, 698, 700.

မူပူပူ — — *fig.* *wat iemand of iets weegt, d. i.* 1°. *zijn* vermogen, *zijne* kracht (*vgl.* မူပူပူပူပူ *bij* မူပူပူပူပူ); 2°. *zijne* waarde, 310: မူပူပူပူပူပူပူ မိမိမူပူပူပူပူ kind en huisvrouw wegen elkander op, de een is even na als de andere. — မူပူပူပူပူ, *hoog* zwanger, 466.

မူပူပူ — မိမိမူပူပူ — — *wordt ook gezegd van iets, waar vocht uitloopt, b. v.* မိမိမူပူပူပူပူပူ *uit het geweer loopt water, 526.*

မူပူပူ — — မိမိမူပူပူ *of alleen* မိမိမူပူ *meespreken, 431, 424. — မိမိမူပူ poët. = မိမိမူ 59.*

မူပူပူ မူပူပူမိမိမူပူ *zie* မိမိမူပူပူ

မူပူပူ — — မူပူပူပူပူ *wordt verklaard door* မူပူပူပူပူပူ *zich aan een aangenaam leven overgeven, of iemand een aangenaam leven verschaffen, het iemand naar den zin maken; 576: မူပူပူပူပူပူပူပူ *schijnt zooveel te beteekenen als: laat ons hunne magt, hun aanzien plegen, d. i.* hun den aan hun' rang verschuldigten eerbied bewijzen.*

မူပူပူပူ — — မူပူပူပူပူပူပူ *verkort* မူပူပူပူပူပူ *in 't algemeen, al wat men van eene reis of onderneming te huis medebrenge, 301. Vgl.* မူပူပူပူပူ

မူပူပူပူ — — မူပူပူပူ *dienen, 132.*

မူပူပူပူ *zie* မူပူပူပူ

မူပူပူ — — မူပူပူ *een spoor volgen, fig. in volgorde verhaalen, 54.*

- မိၣ်ရၢၤလၢၤတၢ် — မိၣ်ရၢၤလၢၤတၢ် — in den mond nemen, 424.
- မၤတၢ် — တၢ်တၢ် — overvallen, overkomen, 454: မၤတၢ်မိၣ်ရၢၤ
 ရၢၤတၢ်တၢ် ၂. v. a. မၤတၢ်တၢ်တၢ်, door dieven overvallen
 worden, dieven bij zich in huis krijgen; 200 မၤတၢ်မိၣ်ရၢၤ
 မၤတၢ် 332.
- မၤတၢ် — မၤတၢ် မၤတၢ် = တၢ်တၢ် vliegen, 266, 245.
- မၤတၢ်တၢ် တၢ်တၢ် — is poet., W.; — တၢ်တၢ်တၢ် တၢ်တၢ်
 aannemen, 17, တၢ်တၢ်တၢ် 314.
- မၤတၢ်တၢ် — မၤတၢ်တၢ်တၢ်တၢ် bestuurders van den handel, ree-
 ders, 230; — မၤတၢ်တၢ်တၢ်တၢ် verkort ရၢၤတၢ် beteekent ook deze
 of gene aandoening koesteren, op deze of gene wijze
 te moede zijn: ရၢၤတၢ်မိၣ်ရၢၤတၢ် bekommerd, verliefd zijn,
 304.
- မၤတၢ်တၢ် — မိၣ်ရၢၤတၢ်တၢ် voorwerp van verlustiging; volge-
 lingen, gevolg, 617.
- မၤတၢ် — မၤတၢ်မိၣ်ရၢၤတၢ်တၢ် de steunpilaren van den staat,
 d. i. de grooten des rijks, 576.
- မၤတၢ် Kw. ziek, ziekte, 61: မၤတၢ်တၢ်တၢ် ziek zijn.
- မၤတၢ်တၢ် — fig. gewelddadig, in tegenstelling van မၤတၢ်တၢ်
 fijn, fig. listig. — တၢ်တၢ်တၢ် grof handelen, geweld ge-
 bruiken, iets met geweld verrigten, 198, 271; — မၤတၢ်တၢ်
 တၢ်တၢ် geweld met geweld beantwoorden, 247. — မၤတၢ်
 တၢ်တၢ် zie beneden, G. R.
- မၤတၢ်တၢ် — မၤတၢ်တၢ်တၢ်တၢ် besluit, slotsom der overweging,
 219.
- မၤတၢ် — တၢ်တၢ်တၢ် iets in 't groot, op ruime schaal doen,
 425.
- မိၣ်ရၢၤတၢ် — is Kw., W. — မၤတၢ်တၢ်တၢ်တၢ် opgepropt, vol,
 b. v. met menschen, 288.
- ရၢၤတၢ်တၢ်တၢ် မၤတၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် zie မိၣ်ရၢၤတၢ်
- မၤတၢ်တၢ်တၢ် — ရၢၤတၢ်တၢ်တၢ်တၢ် — vermogen, 399: မၤတၢ်တၢ်တၢ်
 တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် naar mijn vermogen; vgl. မၤတၢ်တၢ်တၢ်
- မၤတၢ် — မၤတၢ် — — kringvormig, van rondsom gesloten,
 694, van eene slagorde.
- ရၢၤတၢ်တၢ်တၢ် — — kettingkogel, 336.

- လျှော့ချော့ recipr. လိုသာချော့ချော့ Kw. zamenslapen, den bij-slaap uitoefenen, 364.*
*လျှော့ချော့ — — inhouden, betoomen, 590: ဂရုစိုက်စွာ သွေးမဝခြင်းကို
hij hield zijn' adem in.*
လျှော့ချော့ ခြေချော့ ခြေချော့ ခြေချော့
*လျှော့ချော့ — — ontoegankelijk, moeilijk - of gevaarlijk te na-
deren, zoowel van personen als van zaken, en bepaalde-
lijk van plaatsen, die ondersteld worden, aan kwade
geesten tot verblijf te strekken, en uit dien hoofde on-
veilig te zijn, 556.*
*လျှော့ချော့ — လျှော့ချော့ — — terugtreden, zich aan de vooraf bepaalde
voorwaarde onttrekken, zijn woord breken, in 't spel
betaling weigeren, 433. — လျှော့ချော့ ကပ်ချော့ den rug naar iets
toegekeerd hebben, achter zich hebben, 579: လျှော့ချော့
ကပ်ချော့ ကပ်ချော့ met den rug naar de deur geplaatst zijn,
of - plaats nemen.*
*လျှော့ချော့ — လျှော့ချော့ — — zich boven iets bevinden, 562; ဂရုစိုက်
ချော့ချော့ လ. v. 266, 274.*
*ဂရုစိုက်ချော့ ဂရုစိုက်ချော့ K. N. ergens heen gerigt zijn, op iets
uitzien, 662.*
*လျှော့ချော့ — လျှော့ချော့ — — poët. voor လျှော့ချော့ ergens heen vlugten,
bij iemand eene schuilplaats zoeken, 713: လျှော့ချော့ မှတ်ချော့
လျှော့ချော့ မှတ်ချော့ men wist niet, waar zich te bergen.*
*လျှော့ချော့ — — is z. v. a. လျှော့ချော့ het te voorschijn komen, het
uitkomen, W. — လျှော့ချော့ လ. v. te voorschijn komen, 84.*
လျှော့ချော့ — — slagen, doel treffen, 374.
လျှော့ချော့ — — beteekent ziek, W., 400.
*လျှော့ချော့ — II. — — in 't algemeen sterk aangedaan, ook
van vreugde, 486.*
*လျှော့ချော့ — — Kw. လျှော့ချော့ လျှော့ချော့ လျှော့ချော့ id. — လျှော့ချော့ လျှော့ချော့
လျှော့ချော့ Kw. = လျှော့ချော့ eene plaats bezetten, 415, 714; —
လျှော့ချော့ poët. voor လျှော့ချော့ လ. v. van လျှော့ချော့ 427. —
လျှော့ချော့ poët. voor လျှော့ချော့ = လျှော့ချော့ hoe
komt het? 329.*
လျှော့ချော့ လျှော့ချော့ ခြေချော့ ခြေချော့ ခြေချော့

မိကျတေ့ — မိကျတေ့ — — beteekent hoog, W., 680.
 ကမိတေ့ — ကမိတေ့ met spoed geschieden, 70. — N. B.
 ကမိတေ့ ကိတေ့ မကမိတေ့ worden gebruikt van den spoed
 van verrigtingen, ကိတေ့ van snelheid van beweging,
 bv. van een paard, een schip enz., W.
 မိကျတေ့ မိကျတေ့ zie မိကျတေ့

မိ

မိ — — ကမိတေ့ verdwijning, 31.
 မိ — — II°. Kw. vrouw (Skr. n ā r i, id.); 312: မိကမိတေ့
 de Vorstin.
 မိ — — ellendig, arm, 399.
 မိ — — မိမိတေ့ — — aan zichzelf overlaten; 341; — မိမိတေ့
 of မိမိ imper. zwijg - of liever zwijgen wij van, genoeg
 van, gewone uitdrukking in 't verhaal bij 't verlaten
 van een onderwerp.
 ကမိ Kw. = မိ in, op, enz., 9, passim; 429: — မိကမိတေ့
 မိမိ imperat. plaats gij u daar ginds.

မိ

မိ I^o. — — (Skr. ā t j ā r a, levenswijze, manieren.) — ကမိ
 ကမိ zie ကမိ
 ကမိ — — slecht mensch, bedrieger, kwaad volk, 455,
 524, 528.
 ကမိ Kw. overschot van spijzen, 46.
 မိ — — ကမိ — — z. v. a. ကမိ vermaak, spel, spe-
 len, 420.
 မိကမိ K. N. het landschap Tjeribon, 634: ကမိကမိ
 ကမိ de Sultan van Tjeribon.
 မိမိ of မိမိကမိ bidplaats, 235, 404.
 မိ — — beteekent in 't algemeen klaauw, niet alleen van vo-
 gels, maar ook van tijgers, honden, katten, enz. W. —

of iets dergelijks opwippen en wegwerpen, *b. v. een' worm*, 319.

մեհտայր *K. N.* gebogen; — ամեհտայր *in eene gebogene houding* zitten, *houding van boetvaardigheid*, 241.

անասր *K. N.* den muil *of* snavel openen, gapen, 431.

ո

դու — սողունդուսըլ — — met zijn beiden; gepaard, *van een' tweede* vergezeld, *bepaaldelijk van echtgenooten*, met zijne = *of* met haar' echtgenoot, *welke daarbij of genoemd of onvermeld gelaten wordt*, 156, 307; 161: սողանմատդուսըլ *Vgl. ուղիքըլ*

դոչ — — *Kw.* wijze, *waarop iets geschiedt*, toedragt, 54; plan, overleg, raad, 172. — դեռնադոչեռնանմի *naam van een levenwekkend water*, 95. — դոչստըլ *of* դոստըլ *regeling, verordening, raad*, 530, 33. — ադոչան պըլ = ադոչանի 176.

ոսըլ = սոսըլ *verwarring, oproer*, 519.

ոչաթոս 1°. = ոսթոս *eene soort van reukwerk, W.*; 2°. *naam van een' berg*, 6.

դոցըլ — — III°. *Kw.* = դոչդոս *overleg, plan, raad*, 39.

ոսթոս 1°. *z. v. a. պսթոս W.*; 2°. *Kw.* *sieraad; ոսթոսնոս versierd*, 1.

պսթըլ *Kw.* *verbrijzeld, b. v. van 't hoofd*, 297.

ոցըլ սոսցըլըլ *zie սոսցըլ*

դոչ *Kw.* = դոստըլ *verwoest, W.*; (պոչ = (պոստըլ *verwoesten, b. v. eene stad*, 160.

պպըլ սոսպաս *zie պըլ*

պպըլ *is poët., W., en beteekent ook stil, bewegingloos, uit ontsteltenis*, 528.

հոսըլ *Kw.* = հոսըլ *rusten*, 152.

դըլ — (պըլ — — *iets in orde brengen*, 179, 476.

ոհըլ — — *de regelen van een spel*, 412.

դուչ *K. N.* *verdriet, droefheid*, 399: սոսոդադուչանի

- မိမိ၊ maak mij niet bedroefd.—Vgl. ဂမမိတ္တု G. R.;
 en den Skr. wortel roed, weenen.
- ကမ္ဘာတ္တု Kw. = ကရမတ္တု radèn, prins, 135.
- ကမ္ဘာ — ကမ္ဘာဂျိတ္တုတ္တု ခြံ ဂမ္ဘာတ္တု
 မုတ္တု — Kw. bang, bevreesd, W. — မကမ္ဘာမုတ္တု bang maken
 vervaarlijk, 92.
- ဂမ္ဘာတ္တု — II°. K. N. verkorting van ကရမတ္တု, gevoel, aan-
 doening, 40, 332, 507.
- ကမ္ဘာမုတ္တု — uit hoofde van 't rijm veelvuldig met ကမ္ဘာမုတ္တု
 verwisseld, 8, 14.
- ကမ္ဘာတ္တု — ဖြစ်မ္ဘာတ္တု — schoon, fraai, 403.
- ဂမ္ဘာ — ဂမ္ဘာမုတ္တု — ergens bij voegen, doen vergezeld gaan,
 317: မိမိဂမ္ဘာမုတ္တုမိမိဂမ္ဘာမုတ္တု ik zet er mijn leven bij op
 't spel, bij de weigering voeg ik de verklaring, dat
 ik er mijn leven aan waag.
- မုတ္တု — မုတ္တုမုတ္တု — trachten te troosten, te bevredigen, tot
 rede te brengen, 220.
- ဂမ္ဘာ — ook de zichtbare aanwezigheid van iets, verwezen-
 lijking, periphrastisch voor de zaak of den persoon zelf,
 in tegenstelling van de denkbeeldige voorstelling daarvan:
 မိမိဂမ္ဘာမုတ္တု daar is het, wat gij zoekt, daar hebt gij
 't vóór u! 335; — 200 25: မုတ္တုမုတ္တုမိမိမုတ္တု en J. Z.
 bl. 185: မုတ္တုမိမိမုတ္တုမုတ္တု en bl. 135: မုတ္တုမုတ္တုမိမိ
 မုတ္တုမုတ္တုမုတ္တု — ဂမ္ဘာမုတ္တု deze of gene gedaante hebben,
 118: ဂမ္ဘာမုတ္တုမုတ္တုမုတ္တု iets van deze gedaante, van dit
 voorkomen.
- မိမိ Kw. verhaal. — မိမိမုတ္တု verhaald, 1.
- ဂမ္ဘာမုတ္တု — မကမ္ဘာမုတ္တု — verlegen, in 't nauw ge-
 bragt, b. v. in den strijd, 348, 689.
- ကမ္ဘာ — ကမ္ဘာမုတ္တု — beteekent eenvoudig schatten, goederen,
 bezittingen, 3, 75, gelijk mede ကမ္ဘာမုတ္တု kostbaarhe-
 den, 33.
- ကမ္ဘာ poët. voor ကမ္ဘာ 328, in 't rijm.
- ကမ္ဘာ — beteekent groot; en vervoer, W. — မကမ္ဘာမုတ္တု
 veel moeite en tegenspoed ondervinden, 329.

- လှီၤကျိၤ — — လှီၤကျိၤ met list te werk gaan, *iets* met list uitvoeren, *in tegenstelling van* တတၢ်ကျိၤ 198. Vgl. မွဲၤကျိၤ G. R.
- ကတၢ်ကျိၤ — — ook de persoon, die de kunst van ramal uitoefent, waarzegger, 498.
- လှီၤကျိၤ — — gelijkmatig, *van den tred van vele menschen*, 478.
- ကိၤကျိၤ — — beteekent paar, W. မၢ်ကိၤကျိၤ — — met zijne echtgenoot, 225.
- ကျိၤကျိၤ — — 2°. eene soort van overdekte roeischiit, orembaai, 705. (Ml. مَبَايَ id.)
- လှီၤကျိၤ — *iets* eens zijn, goedvinden, 548. — လှီၤကျိၤ — — z. v. a. မတၢ်ကျိၤ ကိၤ ကျိၤ aan *iets* zijne goedkeuring hechten, 567.
- ကိၤကျိၤ — — is Kw., en beteekent bedroefd van verliefdheid, မိမိၤအတၢ်မိမိၤမိမိၤလှီၤကျိၤ W.; — မိမိၤကျိၤ ကိၤကျိၤ de beminde, 148.
- ကျိၤ — — ကျိၤကျိၤ Kw., W., instorten, *van een' berg*, 488, 703.
- ကတၢ် — — persoon, *bij wijs van omschrijving*: ကတၢ်ကျိၤကျိၤ mijn persoon, d. i. ik, 112; — zelf, zich, 165: မတၢ်ကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ zich voor iemand vernederen; 278: မတၢ်ကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ bij zichzelf spreken. — မတၢ်ကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ sierlijk gekleed, 162.
- ကတၢ်ကျိၤ Kw. ziek, ziekte, ziek zijn (Skr. rōga, id.), 396: မတၢ်ကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ ziek zijn.
- ကျိၤကျိၤ zie ကျိၤကျိၤ
- ကတၢ်ကျိၤ — ကတၢ်ကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ — — overstroomen, *fig.* overstelpen, overladen, b. v. met liefkozingen, 154.
- ကျိၤ — — of ကျိၤကျိၤ is 't geschenk, dat dient om iemands gunst te winnen, of in 't algemeen elk middel van gunstbejag, W., 8; — မတၢ်ကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ dergelijke geschenken aanbieden, 625; 200 ကတၢ်ကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ 652.
- လှီၤကျိၤ — — လှီၤကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ uiteen gaan, ieder zijns weegs gaan, 575, 617. — လှီၤကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ of — မိမိၤကျိၤကျိၤ ကတၢ်ကျိၤ

- wapenderhand vermeersteren of- verdedigen, 271, 321.—
သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ of *သိဒ္ဓါယုကျေတုဂ္ဂါ* *poët. l. v*, door overmagt
 overweldigd worden, 219, 286.
- ၇၇၇ — als grondwoord: het luiden, de wijze van zich
 aan 't gehoor voor te doen, *b. v.* *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* wellui-
 dend; *W.* — *၇၇၇* hooren, 168.
- သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — beteekent *z. v. a.* *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* iemand op deze
 of gene wijze behandelen, 647: *ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* als huis-
 vrouw behandeld, tot vrouw genomen.
- သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — 297: *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* vier gelederen of
 vier man achter elkander werden met één' zwaardslag
 afgemaakt.
- သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — *K. N.* bestorming, *W.*; — *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* eene schans
 bestormen, 686.
- သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — aan iets tot sieraad verstrekken, *W.*, 516.
- သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *Kw.* = *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* vatten, aangrijpen; *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ*
သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ *l. v.*, 109.

၈၀၀

- သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — iemand voor iets verklaren, er-
 kennen, 112: *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* ik erken u voor
 mijn' vader; ook, zonder vermelding van persoon, zich
 voor iets verklaren of uitgeven, en in 't algemeen
 iets omtrent zich zelf betuigen, 423: *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ*
 zich uitgeven voor een' bergbewoner; 212: *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ*
သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ beweren, van 't Frankische land af-
 komstig te zijn; — zoo ook *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* 29: *သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ*
 verklarende, verradende, dat er afgeplukt was.
- ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — *poët. voor* *ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* 617.
- ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — *ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *poët. id.*; *ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* = *ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ*
 alle. 116, 187.
- ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — *II°*. — *ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *id.* 195.
- သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* *ဂုဏ်သိဒ္ဓါကျေတုဂ္ဂါ* — raak, doeltreffend, ziet op de daad, die

- 256, 273, 317. — Vgl. *မာနွေတူ*
ကတုဒ် — Van den K. vorm *ကနွေတူ* komt *မိမိနွေတူ* l. v.
 bekend worden, 33. — *ကတုဒ်မိမိ* zich omtrent *iets* ver-
 zekeren, naar *iets* onderzoek doen, 619.
ကတုဒ် Kw. = *ကဒေကဒေ* paar; gade; — *မိမိကတုဒ်* in den
 echt verbonden worden met *eene vrouw*, 146.
ကတုဒ် — beteekent z. v. a. *ကတုဒ်* gevoeld worden; ge-
 voelig; zich *iets* aantrekken, W., 5; — 200 *ကတုဒ်* 722.
ကတုဒ်ကတုဒ် *ကတုဒ်ကတုဒ်* K. N. met zijn velen met kris-
 sen of pieken overvallen, rampokken; *မိမိကတုဒ်*
een scheldwoord, waardoor men iemand zulk eene behan-
deling toewenscht, 437.
ကတုဒ် Kw. = *ကတုဒ်* ontsteld, verschrikt, 34.
မိမိ = *ကတုဒ်* Kw. werk, 1.
ကတုဒ် — in 't algemeen bedreven, 121: *ကတုဒ်*
 (လှ)
ကတုဒ် Kw. zich scheren, W.; — *ကတုဒ်* *iemand sche-*
ren; — *မိမိကတုဒ်* l. v. 102.
ကတုဒ် Kw. sieraad. (Skr. *kāra*, werk, arbeid, *en*
à wista, getroffen; toegerust?) — *မိမိကတုဒ်* versierd,
 372.
ကတုဒ် — veroorzaken, teweegbrengen, 92; 416. — *မိမိကတုဒ်*
တူ handeling, verrigting, 79: *ကတုဒ်* 224: *မိမိကတုဒ်*
မိမိကတုဒ် gewrocht van menschenhanden.
ကတုဒ် — I°. — *မိမိကတုဒ်* *မိမိကတုဒ်* onder welken naam
wordt gij gehuldigd? wie zijt gij? 353, 421. — II°. —
is K. I., W. — *ကတုဒ်* trouwen- of getrouwd zijn
 met, 122; — *ကတုဒ်* echtgenoot, gade, 126.
ကတုဒ် — *မိမိ* — zich gebrek aan *iets* opleggen, zich
 van *iets* onthouden, b. v. uit boete, 127.
ကတုဒ် — zeer, ook in goeden zin, 206: *ကတုဒ်* zeer
 liefelijk.
မိမိကတုဒ် *ကတုဒ်* K. N. veerkrachtig, den ontvangen'
 schok teruggevend, als ijzer, 283.
ကတုဒ် K. N. aan eene plaats gehecht zijn, het ergens

naar den zin hebben, *er* niet vandaan willen, 76, 625.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — Vgl. ကမ္ဘီဇ္ဇာ

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — *is* K. N, W., en beteekent ook voordeel, nut, baat, 188.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ ဟုတ် ဟုတ် *Holl.* constabel, 709.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ *zie* ကမ္ဘီဇ္ဇာ

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — beteekent dos, uitrusting, W., b. v. van een paard, 184.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ ကမ္ဘီဇ္ဇာ KAWIT PAROE: eign. van een' koopman, vader van Baron SAKENDHER, 2.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — *zie* ook ကမ္ဘီဇ္ဇာ

ကမ္ဘီဇ္ဇာ N. = ကမ္ဘီဇ္ဇာ vermogen, in staat zijn, 39, 40.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — III°. — — voorvoegsel vóór namen van Boeto's van beide geslachten: ကမ္ဘီဇ္ဇာ ကမ္ဘီဇ္ဇာ *zie* ကမ္ဘီဇ္ဇာ ကမ္ဘီဇ္ဇာ

ကမ္ဘီဇ္ဇာ Kw. slapen, 5.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — inschikken, berusten, toegeven, 303, 429.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ = ကမ္ဘီဇ္ဇာ eene soort van kanon, 649.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ *Holl.* kelder, van sterke dranken, 650.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — in 't algemeen kring, b. v. van eene slagorde, 180; — een' kring beschrijven, b. v. in 't vliegen, 258, 715.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — het geluid van brekend aardewerk of iets dergelijks; ook: iets, dat gebezigd wordt, om een voorwerp mede te breken of te verbrijzelen, W. ကမ္ဘီဇ္ဇာ knappen, kraken, als brekend aardewerk, 44.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ Kw. donder, W. — ကမ္ဘီဇ္ဇာ donderen, bulderen, b. v. van 't geschut, 336.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ *zie* ကမ္ဘီဇ္ဇာ

ကမ္ဘီဇ္ဇာ — — beteekent: met sterke gebaren afkeuring, weigering of ontkenning uitdrukken, W., 31, 52.

ကမ္ဘီဇ္ဇာ Port. capitano, kapitein. — ကမ္ဘီဇ္ဇာ Kapitein Moor: verouderde benaming van de Gouverneurs Generaal van Nederlandsch Indië, 679; oorspronkelijk is het Port., Capitano mor, d. i. groot kapitein: titel van

- den *Kommandant der zeemagt onder het Portugeesch bestuur.* — Verkort *န့*, id., 641. — Vgl. de aantekening op pd. 641.
- ကမိကမိ* Kw. wit, 573.
- မိၤက့ၤမ့ၤ* — *မိၤက့ၤမ့ၤ* — in 't algemeen: tegen of bij iets of iemand in de handen klappen, b. v. tegen iemand een' hond door handgeklap ophitsen, en zoo ook bij een' dans de maat slaan, W.; 424.
- ကမိ* — beteekent evenwijdig, maar aan de uiteinden zaamen loopend, W., b. v. van rijen menschen, 498.
- ကမ့ၤ* — beteekent: een stuk lijnwaad, genoegzaam voor twee buizen; zoo zegt men *မိၤ* van een stuk lijnwaad voor een' hoofdoek, en *မိၤကံ* van een stuk lijnwaad voor een' sarong, W. — II°. *ကမ့ၤ*, Kw. omhelzen, 46; *ကမ့ၤမိၤက့ၤမ့ၤ* recipr., 497.
- မိၤက့ၤ* — *မိၤက့ၤ* — *မိၤက့ၤမိၤကံ* ongerustheid koesteren, gevaar vermoeden, 14.
- ကမိၤက့ၤမ့ၤ* — zeer, 4; *မိၤကမိၤက့ၤမ့ၤ* id. 275.
- မိၤက့ၤမ့ၤ* zie *ကမ့ၤ*
- မိၤမိၤမ့ၤ* — II°. — *မိၤကမိၤမ့ၤ* als eene kemit-bij, d. i. dun van middellijf, 207.
- မိၤက့ၤကမိ* Kw. wild, 573: *မိၤကမိၤမိၤက့ၤကမိ* een wilde buffel.
- မိၤက့ၤကမိ* — III°. — ook *မိၤကမိၤမ့ၤကမိ* een manbaar jongeling, 71.
- မိၤက့ၤကမိ* — ook naam van de vrucht, 685.
- မိၤက့ၤမိၤမ့ၤ* K. N., Holl. Compagnie, d. i. 1°. de voormalige O. I. Compagnie, 547; 2°. volk der Compagnie, Hollanders, Europeanen, 678; 3°. eene compagnie soldaten, 691.
- မိၤကမိၤမိၤမ့ၤ* — is K. N., W., en beteekent zeer, 278, 344.
- မိၤက့ၤ* — Kw. I^o. z. v. *မိၤကမိ* W.
- II°. hoofd, 601.
- မိၤက့ၤ* — ook een wasscher, 464.
- မိၤက့ၤမ့ၤ* — beteekent zamen eten, b. v. aan ééne tafel of van één' schotel, W. — *မိၤက့ၤမ့ၤ* poët. voor *မိၤက့ၤမ့ၤ* gezamenlijk aanvallen, 357.

ကတု — — *beteekent vogel, in 't algemeen, W. (Vgl. ook Skr. kha ga, vogel.)* — ကတု(ဗွ) vogelenvorst, 181, van een' garoedhó.

ကတု(ဗွ) *zie ကတု*

မိကုဒု(ဗွ) — — *မိကုဒု(ဗွ)ကတု eene vrouw, wegens huiselijk ongenoeegen, in de kebon, achter 't huis, afzonderen; l. v. မိကုဒု(ဗွ)ကတု 20; poët. မိကုဒု(ဗွ)ကတု id., ald.*

ကတု(ဗွ) — — *K. N. z. v. a. ကတု(ဗွ)ကတု W. hemelstreek, in 't algemeen, 558: ကတု(ဗွ)ကတုကတု(ဗွ) de vier hoofdstreken.*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *beteekent: magteloos, weerloos, W.; zoo ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) 436.*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) *zie ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)*

ကတု

ကတု(ဗွ) = ကတု(ဗွ) *Kw. zeer, 70.*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) poët. uitrukken, van troepen, 160.*

ကတု(ဗွ) — — *Kw. z. v. a. ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) N., ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) K., hulpwoord bij 't vormen van verbale naamwoorden, 14: ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) = မိကုဒု(ဗွ)ကတု(ဗွ) enz.; zoo 37: ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) *zie beneden.**

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) poët. dag en nacht door, 488.*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) is K. N. en beteekent: eene soort van lichtverschijnsel, een uit den hemel vallende vuurklomp, W., 489.*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — beteekent eenvoudig: bedrog, leugen, W., 455.*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) *Kw. = ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) genegenheid, liefhebben, 548.*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) *Kw. drinken, brassen, 628.**

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) *Kw. = ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) vergaan, W.; door vuurhette versmolten, verteerd, 109. (Vgl. ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) GR.)*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) *Kw. bezitten, hebben, 2. (Skr. drawja, rijkdommen; schatten.)*

ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) — — *ook z. v. a. ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ)ကတု(ဗွ) iets voor een ander verrig-*

- ten, 512. — *မာခိင်ဇာ* naam van een tooverformulier, 256.
မုခိင်ဇာ — — ook z. v. a. *မုခိင်ဇာ* een boosdoener, 73.
မုခိင်ဇာ — — *မုခိင်ဇာ* toen ter tijd, 5; — *မုခိင်ဇာ* voor-
 heen, 96; — *မုခိင်ဇာ* komt ook voor in de beteekenis van *လက်*
 toen, op dat oogenblik, juist, 194: *မိခိင်ဇာ* 200 598, 631.
မုခိင်ဇာ — — *မိခိင်ဇာ* hij handele naar zijn' toorn, 674.
မုခိင်ဇာ — — *မုခိင်ဇာ* 't hart stelen, d. i. bekoren, 423.
မုခိင်ဇာ Kw. ophouden, einde: in poëzij gebruikt bij
 den overgang tot een nieuw onderwerp, 28.
မုခိင်ဇာ — — *မုခိင်ဇာ* in dienst nemen, 569.
မုခိင်ဇာ — *မုခိင်ဇာ* — — beteekent: groot- of uitstekend priester,
 W., 8.
မုခိင်ဇာ — — voorkomen, wijze, waarop zich iets aan de oogen
 voordoet, W. — *မုခိင်ဇာ* — — ook toeschouwer, 172.
မုခိင်ဇာ — — is K. N., en beteekent z. v. a. *မုခိင်ဇာ* N. *မုခိင်ဇာ*
မုခိင်ဇာ K., tot en met, tot aan . . . toe, niet uitgesloten,
 W., 25.
မုခိင်ဇာ — — *မုခိင်ဇာ* het licht is uitgegaan: spreekwijze
 omtrent personen, die door sterfgeval van een' hunner
 de kans des wederziens verloren hebben, 499: *မုခိင်ဇာ*
မုခိင်ဇာ ware 't
 niet door toedoen van SAKÉNDHÈR (die mij 't leven
 gered heeft), wij zouden elkander gewis niet weder-
 gezien hebben.
မုခိင်ဇာ Holl. edelheer, 551: zie de aanteekening aldaar.
မုခိင်ဇာ — — II°. kalkverkooper, W., 464.
မုခိင်ဇာ — — II°. — — is K. N., W.
 III°. Kw. spreken, zeggen, 412. Vgl. *မုခိင်ဇာ* GR.
မုခိင်ဇာ — — beteekent in 't algemeen: een reus, ook van 't man-
 nelijk geslacht, 92.
မုခိင်ဇာ — — goederen, schatten, 221, 361.
မုခိင်ဇာ — — *မုခိင်ဇာ* aan iemand een aandeel van iets geven,
 bedeeien, 55; *မုခိင်ဇာ* bedeed worden, een aan-
 deel ontvangen, 21.

zoon, erfelijk, 612.

කනං — ook het voorwerp van aanspraak in regten, *bv.*
 eene som, waarover partijen in geschil zijn, W. —
 කනං — meenen, iets ergens voor houden, 458; —
 සත්‍යකං verb. naamw., 464: සත්‍යකත්‍රීපුත්‍රාණං මිනිසානුත්‍රීත
 තුළං මිනිසානුත්‍රීතං ik hield u, zag u aan, voor iemand van
 gemeene afkomst; zoo 479: සත්‍යකතුපුත්‍රීසාදාසුමිං men
 dacht, dat het vijanden waren, die aankwamen.

කුතුකුත්‍රී — කුතුකුත්‍රී — ook ergens doorgaan, *b. v.* van een'
 tijger, die regt tegen de pieken der rampokkers inloopt,
 W.; — zoo 688: කුතුකුත්‍රීසාදාසුමිං door de kruiddam-
 pen, door 't vijandelijk vuur gaan.

(කුතුකුත්‍රී — (කුතුකුත්‍රීසාදාසුමිං uit den grond des harten, op-
 regt, 58.

කිංචිකුත්‍රී Kw. klapper, kokosnoot. Vgl. කිංචිකුත්‍රී GR. —
 කිංචිකුත්‍රී eene soort van kokosnoot; කිංචිකුත්‍රී als ග්‍රාද-
 hing-noten, 207, van de borsten eener schoone vrouw.

කුතුකුත්‍රී — කුතුකුත්‍රී අසනෙන අසනෙන අසනෙන
 අසනෙන අසනෙන අසනෙන afgesneden van zijne genegen-
 heid, *d. i.* gescheiden van 't voorwerp zijner gene-
 genheid, *b. v.* van een kind, 56.

කිංචිකුත්‍රී — zie කිංචිකුත්‍රී

සුභසුභ Kw. = කිංචිකුත්‍රී W.; කුතුකුත්‍රීසාදාසුමිං = කුතුකුත්‍රී
 verongelukt, tegenspoed lijden, in den strijd onder-
 doen, 157.

සුභසුභ — wordt gezegd van iets, waarvan men vergeten
 is, waar men 't geplaatst of geborgen heeft: verlegd, W.;
 zoo කුතුකුත්‍රීසාදාසුමිං 401.

සුභසුභ — beteekent: eene vrouw, die door aanzienlij-
 ke personen aan een' man van minderen rang ten hu-
 welijk gegeven wordt; — ook: in alles berusten, W. —
 කුතුකුත්‍රීසාදාසුමිං abs. iemands dochter of andere verwante,
 onder bovengemelde omstandigheden, ten huwelijk ont-
 vangen, 655.

කුතුකුත්‍රී Boekit Tarbi: eign. van een landschap in
 Spanje.

- ဆိကံ — ဆိကံဗွိ — — ook : *iemand iets* verschaffen, 221 : ဆုတ္တုန္တု ဆုတ္တုန္တုဆိကံဗွိ vraag maar iets, en ik zal 't u verschaffen. — ဆုဗိကံဗွိ, toen het tot de nacht gekomen was, *d. i.* toen de nacht daar was, 33.
- ဆုဗျ — — ဝေဗ်ဆုဗျကုကုဗျ hij koopt duur, 624.
- ဆုကုကုဗျ — — ဆုကုကုကုကုဗျ — — om *iets* vragen, verzoeken, 221 : ဆိကံဗွိဆုကုကုဗျ vraag om hetgeen u ontbreekt.
- ဆုကိ — — ဆုကိဆုဗျ, bloed meten, *d. i.* bloedig strijden, 271.
- ဆိကိဗျ — — ook *bepaaldelijk* tweevoudig, dubbel, 666 : ဆိတ္တုန္တု ဆိကိဗျ met het dubbel *van vroeger* beboet worden.
- ဆိကု — — beteekent ernst, aandacht, *W.* — ဆိတ္တုန္တု *iets* met ernst *of* aandacht verrigten, *W.*, 612 : ဆိတ္တုဗျဗျ ernstig bidden.
- ဆိကု — — ဆိကုဆိကုဆိကု de manieren der menschen verstaan, zich als een mensch weten te gedragen, 131, *van eene slang.* — ဆိကုဆိကု, ordelijk-, naar behoorren-, ieder naar zijn' rang gezeten zijn, *passim.*
- ဆိကု — — tot het uiterste komen, alle palen overschrijden, 667.
- ဆိကု — — ဆိတ္တုဆိကု geschapen, wordt veelal met een *attribuut verbonden, dat eene aangeborene hoedanigheid of bestemming te kennen geeft*, 7 : ဆိတ္တုဆိကုဂိကုဝေဗ်ဆိကုဆိကု geschapen voor grootheid en rijkdommen, *d. i.* groot en rijk door goddelijke voorbeschikking; 200 *R. P.*, bl. 25 : ဆိတ္တုဆိကုဂိကုဝေဗ်ဆိကု bl. 91 : ဆိတ္တုဆိကုဂိကုဆိကု en bl. 114 : ဆိတ္တုဆိကုဂိကုဆိကု
- ဆိကု — *I^o.* — — is, als *grondwoord*, *poët.* = ဆုဗျဗျ *W.* — ဆိကုဆိကု *iemand op of in een voertuig, op een paard, in een' wagen of een schip* plaatsens, *daarop of daarin* laten rijden, *of* varen, 156. — ဆိကုဆိကု, het onderspit delven, *in 't spel* verliezen, 376.
- ဆုဗျ — ဆုဗျဆုဗျ — — ook *Kw.* = ဆုဗျဆုဗျ medegaan, mededoen, 63.

- කිංකිත්‍යා — — කිංකිත්‍යා නමින් පුද්ගලයෙකු *naam van een' man*, 577.
 කිංකිත්‍යා — I°. — *is als grondwoord poët.*, W. — කිංකිත්‍යා
 කිංකිත්‍යා, onder den afloop van het dak, in den drup,
 584.
 කුණකුණා — කුණකුණා — — ook op iets laten druppelen,
 besprengen; *l. v.* කුණකුණා කුණකුණා *met iets bedropen of*
besproeid worden, 96, 97. — කුණකුණා කුණකුණා *iets er-*
gens op laten druipen, sprengen, met iets bespren-
gen, 417.
 කුණකුණා — කුණකුණා — — het uiterste bereiken, volmaakt,
 390: කුණකුණා කුණකුණා haar voorspoed was volmaakt,
 liet niets te wenschen over. — කුණකුණා කුණකුණා zijne
 begeerte bot vieren, volop genieten, zich 't hart op-
 halen, 425.
 කුණකුණා — කුණකුණා — — *in 't algemeen* ouder bloedverwant,
 112, *waar er grootvader mede bedoeld wordt*.
 කුණකුණා — — කුණකුණා කුණකුණා op de helft van zijn' groei of-
 leeftijd, van middelbare jaren, W., 4; — කුණකුණා කුණකුණා 't
 leven afsnijden, dooden, 88; කුණකුණා කුණකුණා *iemand* naar
 't leven staan, 193, 344.
 කුණකුණා — — volop, ten volle, aanhoudend, 215; geheel,
 gansch, *b. v.* *van een tijdsverloop*, 560: කුණකුණා කුණකුණා
 කුණකුණා *zoolang ik leef; ook abs.*, 611: කුණකුණා කුණකුණා
 කුණකුණා *Z. v. a.* කුණකුණා *enz.*, van mijn leven heb ik
 het nog niet gezien.
 කුණකුණා — — *is poët.* = කුණකුණා W., verzuimd; verzui-
 men, niet verrigten, 521: කුණකුණා කුණකුණා කුණකුණා
 කුණකුණා *hij ging er geen onbezocht voorbij; zoo* 120:
 කුණකුණා කුණකුණා කුණකුණා
 කුණකුණා — — කුණකුණා *achtste deel van eene Spaansche*
mat; schelling; kwart gulden, 708.
 කුණකුණා — — *beteekent wraak van de godheid of van een'*
beleedigd persoon, voor zoover diens toedoen daarin
slechts ondersteld wordt, onheil als gevolg van een ver-
grijp tegen een' pligt of een verbod: zoo wordt b. v.

- hij, die bij 't slaan van een' ander zich eene wond toebrengt, gezegd, door diens *ကျော့ကျော့* getroffen te zijn, W. — *ကျော့ကျော့* id., 564: *ကျော့ကျော့* getroffen worden door de wraak, namelijk van den Vorst van Mataram, wegens vergrijp tegen de heiligheid van diens grondgebied. — Vgl. *ကျော့ကျော့* en de aantekening op 556.
- ကျော့ကျော့* — *ကျော့ကျော့* — — aan iemand iets achter- of nalaten; l. v. *ကျော့ကျော့* als erfdeel ontvangen, erven, 197: *ကျော့ကျော့*
- ကျော့ကျော့* *ကျော့ကျော့* K. N. mis, van een' worp in 't dubbelspel, 452. — Vgl. *ကျော့ကျော့* GR.
- ကျော့ကျော့* — *ကျော့ကျော့* — — opnemen, in oogenschouw nemen, 78.
- ကျော့ကျော့* — *ကျော့ကျော့* — — voluit spreken, zeggen, wat ergens van te zeggen is, wordt even als *ကျော့ကျော့* veelal gebrnikt, om de volledige aanhaling van iemands woorden te vervangen, 401: *ကျော့ကျော့* de zoon sprak, hij zeide, wat hij te zeggen had, terwijl de inhoud zijner woorden geheel onvermeld blijft; zoo 248: *ကျော့ကျော့* hij gaf de noodige verzekeringen; 418: *ကျော့ကျော့* Vgl. *ကျော့ကျော့*
- ကျော့ကျော့* — — gewezen, voormalig, 8: *ကျော့ကျော့* gewezen vorst; 10: *ကျော့ကျော့* de voormalige kraton van K. S.; — *ကျော့ကျော့* iemands voormalig verblijf of eigendom, 403: *ကျော့ကျော့* 't voormalig gebied van M.
- ကျော့ကျော့* — — beteekent: naar iets gelijkend, W.; — en zeer, 4: *ကျော့ကျော့* zeer fraai versierd; 139: *ကျော့ကျော့*
- ကျော့ကျော့* — — beteekent: het geluid van den val van harde lichamen, W.; *ကျော့ကျော့* aan alle kanten neêrploffen, 713, van kogels.
- ကျော့ကျော့* — *ကျော့ကျော့* — — z. v. a. *ကျော့ကျော့* betreden, begaan, b. v. de lucht, 686; — *ကျော့ကျော့* aan den gang brengen, in 't werk stellen, W.

ကောကောဝိတိကျောဝိတိကျော

III°. Kw. kind, W.

ကိကျော — ကိကျောကျော့ *voor iemand vinden*, 169; *bezorgen*, *verschaffen*, 263.

ကိကျော့ — *z. v. a. မာမိ* worden, *veranderen in*, 129, 133; — *မာမိကျော့ id.* 43, 98, 417.

ကိကျော့မာ — *Vgl. မာမာ I°.*

မာမာမာမာ မာမာမာမာ Kw. = ကိကျော့ *betreden*, *begaan*, *b. v. de lucht*, 514.

ကျော့မာမာမာ — ကျော့မာမာမာ — *tegen iets of iemand leunen*, *steun- of bescherming bij hem zoeken*, 576.

ကျော့မာ — ကျော့မာမာ — *op iets plaatsen*, 82: *မာကျော့မာမာ* *မာကျော့မာမာ* *op het fornuis staat een ketel.*

ကိကျော့ — ကိကျော့ကျော့ — *nieuwelings*, *voor 't eerst*, 421.

ကျော့မာ — 232: ကျော့မာကျော့မာမာမာမာမာမာ *ontevredenheid geneest men met slagen.*

မာကျော့ — မာကျော့ကျော့မာမာမာမာမာမာ *zich verlegen gevoelen*, *niet weten wat te doen*, 309; — *မာကျော့မာကျော့မာမာမာမာ* *een' onbekende tot schoonzoon nemen*, 315; — *ကျော့မာကျော့မာ* *zie ကျော့မာကျော့မာ* — *မာကျော့မာ* *zich houden of men iets niet weet*, *of- iemand niet kent*, *verloochenen*, *met onverschilligheid behandelen*, 330.

မာကျော့မာ *naam van een eiland*, 10, 87, enz.

ကျော့မာကျော့ — ကျော့မာကျော့မာ *zich onkundig houden*, *ontveinzen*, 354.

မာကျော့မာ — *beteekent ongevoelig voor slagen*, W., 183.

မာကျော့မာ *of မာကျော့မာမာ Kw. belofte*, 51.

မာကျော့မာ — မာကျော့မာ — *voor iets voldoening of wraak vorderen*, 344: *မာကျော့မာကျော့မာမာမာမာ* *wraak vorderen voor den dood mijns vaders.*

မာကျော့မာ — *het treffen of neêrkomen van een aan iemand toebeschild of hem boven 't hoofd hangend voorval*, 279:

မာကျော့မာမာကျော့မာမာမာမာ *thans is uw stervensuur geslagen*; *zoo* 345, 384. — *မာကျော့မာ* *zich op iets werpen*, 304:

မာကျော့မာကျော့မာမာမာမာ *zich op het bed werpen.*

ကျော့ — ကျော့ — — met toebó bedwelmen, *l. v.* ကိကျော့, 259.

ကိကိ — ကိကိ — — zich van iets verwijderen, 677.

ကျော့ကျော့ — — uitroep van afkeuring of smart: foei! 't is schande! helaas! 565.

ကေဇိ — — ကေဇိ *l. v.* opgewekt worden, van eene herinnering: weder vóór den geest komen, 153: ကျော့ကျော့ ကေဇိ, zijn droom kwam hem vóór den geest, nam. door aanschouwing van 't voorwerp, waarvan hij gedroomd had.

ကိကိ — — ကိကိကျော့ ကိကိကျော့ teeken, herkenningsmiddel, 44, 60; naam, 94, 354.

ကေဇိ — — ကေဇိကျော့ *iemand* een sein geven; *l. v.* ကိကျော့ကျော့ 478.

ကိကိ — — ကိကိ — — inrigten, 12: ကိကျော့ကျော့ ကိကိကျော့ ကိကိကျော့ ကိကိကျော့ inrigt als een kraton.

ကျော့ကျော့ — ကျော့ကျော့ — — *iemand's* aandacht afleiden, ten einde van zijne onachtzaamheid gebruik te maken, *W.*; ကေကျော့ကျော့ — — onachtzaam, niet op zijne hoede zijn, nam. door afleiding der aandacht, 103.

ကိကိ — — voorkomen, uitzigt, *b. v.* ကိကိကျော့ကျော့ကျော့ကျော့ ကိကိကျော့ ကိကိကျော့, er sterk uitzien, *W.*; — ကေကျော့ကျော့ ကိကိကျော့ ကိကိကျော့, twee oogmerken hebben of zich op twee wijzen voordoen, *d. i.* dubbelhartig, 319. — ကျော့ကျော့ — — *Kw.* zien, 75, 149. — ကျော့ကျော့ ကိကိကျော့ကျော့, een zichtbaar teeken, een optisch verschijnsel, 117.

ကျော့ — ကျော့ကျော့ — — voorwerp van *iemand's* bewaking, 355; 200 ကိကိကျော့ 261.

ကိကျော့ — — *is Kw.* = ကေကျော့ *en* ကေကျော့ *N.* standvastig, onbeweeglijk; *K. N.* = ကျော့ *W.*; — ကေကျော့, pal staan, 285. — ကျော့ကျော့, verhinderen, tegenwerpen maken, 78, 504; weêrstaan, 185.

ကိကျော့ — ကိကျော့ — — *is z. v. a.* ကိကျော့, verhinderen, bedwingen, *W.*, 311: ကိကျော့ကျော့ကျော့, zijne tranen bedwingen.

ကိကျော့ *poët.* = ကိကျော့, hals, 285.

ကျော့ — — ကျော့ကျော့ — — wat bij iets behoort, 252: *က*

မိက္ခန္ဓာ — မိက္ခန္ဓာ — — ook van eene getrouwde vrouw, 217.

ရက် — ရက်စိမ်းစာပျက်စွာ — strop en honig doet voor hare stem in zoetheid onder, 421, uit welke plaats waarschijnlijk door misverstand de bij G. R. voor ရက်စိမ်း geveene verklaring gesproken is.

ခက် — I^o — is Kw. in de beteekenis van bloem; als K. N. is het de naam van eene soort van bloem, W. — ခက်စိမ့်စွာ — bloem - of puik van benzoë, W., 507. — ကျန်ခက် — naam van eene plaats nabij Jakatra, 677.

မိက — — als voornaamwoord van den 3den persoon wordt het dikwijls van 't naamwoord zelf onmiddellijk gevolgd, 113: မိကကတကတအကတကတ

မြှုပ် — မြှုပ် — — မြှုပ်ကတကတအကတကတ — zich als gevangene overgeven, 351, van vrouwen; — zoo 430: မြှုပ်ကတကတကတကတ — ik geef mij over, op genade of ongenade.

မိတ္တ — K. N. z. v. a. မိတ္တ — middelmatig, niet te groot en niet te klein, 207, van de borsten eener schoone vrouw.

ခက် — — ကျန်ခက် — zie ကျန်

ကတ — — ကတ — — ruilen, verwisselen, b. v. van zitplaatsen, 427.

ကတ — of မိကတ — — bepaaldelijk toovermiddel, 128, 256; — zwaar geladen, bijna tot zinkens toe geladen, van vaartuigen, 620.

မိက — — ကိက — — ook klieven, doorklieven, b. v. de lucht, 234. — Vgl. မိက — G. R.

မိမ — — slaapwekkend vermogen, wondermagt, om iemand in slaap te brengen, of slaapwekkend tooverformulier; မိမ — dat vermogen of dat formulier in werking brengen, iemand door tooverij in slaap brengen, 259. — မိမ — မိမ — zie de aanteekening op pd. 34.

မိမ — မိမ — — K. N. aandringen, voorwaarts dringen, 683; မိမ — recipr., van strijdende le-

gulden, d. i. en zulks ten bedrage van tien gulden. *Wil men werkelijk onbepaaldheid te kennen geven, dan moet zulks uitdrukkelijk in den zin zelf geschieden, zoo als onder anderen in 't voorbeeld, ter genoemde plaatse in B. W. J. Z. aangehaald: မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်။ 200 J. B., bl. 191: ကတမ်၊ ကတမ်၊ ကတမ်။ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်။ 311: မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်။ 300။ Daarentegen beteekent မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *bepaaldelijk*: er ontbreken twee vellen, eig. er is te weinig wegens twee vellen. — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *afkomst, oorsprong, plaats waar iemand of iets van daan komt*: မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *zonder afkomst, waarvan de afkomst onbekend is, waarvan men niet weet, waar 't van daan komt; onverwacht, 275; — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *de plaats waar iemand van daan komt, en die waar hij heen gaat, 405.***

မာဝိန်ကတမ် — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *willens of onwillens, 314. — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *zich vermaken, 37.**

မာဝိန်ကတမ် — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *Baron SAKÉNDHÈR, eign. van een' zoon van KAWIT PAROE en MANIKÓRÓ, 36.*

မာဝိန်ကတမ် — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *zie မာဝိန်ကတမ်။*

မာဝိန်ကတမ်၊ *naam van een' Pandithó, 630.*

မာဝိန်ကတမ် — *is een tusschenwerpsel van verachting, dat men gebruikt om honden weg te jagen: marsch! pak u weg! W. — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *een' hond weggagen, 319.**

မာဝိန်ကတမ်၊ *K. N. naam van eene plaats, zoo 't schijnt een gedeelte van den kraton van Jakatra, 665.*

မာဝိန်ကတမ် — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *— van iets getuige zijn, als getuige bijwonen, 503.*

မာဝိန်ကတမ်၊ *zie မာဝိန်ကတမ်။*

မာဝိန်ကတမ် — *ook Kw. fijn; en verdwenen, W. — မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *z. v. a. မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *ingaan, 275: မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ 't gebied van S. binnengaan; မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ မာဝိန်ကတမ်၊ *zich in 't groot en in 't klein openbaren, zich onder groote en kleine gedaanten vertoonen, of met geweld en list****

- beide te werk gaan, 508; zoo ကျောက်ခွံမြေညှိ 205.
 Vgl. ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ bij ၁၀၁၄။
- ကျောက်ခွံမြေညှိ SOEKMOEL: eign. van een' zoon van KAWIT PAROE bij MANIKÓRÓ, 36.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ SAKÈBER: eign. van een zoon van KAWIT PAROE bij de voedster zijner vrouw, 37.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ Kw. wagen, 476.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ — — ကျောက်ခွံမြေညှိ knipmes, 313.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ — — IV°. N. = ကျောက်ခွံမြေညှိ eenigzins, W.
 ကျောက်ခွံမြေညှိ zie ကျောက်ခွံမြေညှိ
- ကျောက်ခွံမြေညှိ — — ကျောက်ခွံမြေညှိ begunstigd, welgezien, 431: ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ als iemand, dien men wel lijden mag, waar men mede ingenomen is.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ Kw. spijs, eten, 42.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ Kw. rijk, 7. (Skr. soe, zeer, en dhana, rijkdom.)
- ကျောက်ခွံမြေညှိ — — vgl. ကျောက်ခွံမြေညှိ
- ကျောက်ခွံမြေညှိ Kw. = ကျောက်ခွံမြေညှိ ster, gesternte, 614.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ Kw. gevoel, aandoening, 40, 246, 443.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ Kw. de maan, 494. (Skr. sjíta, koud of sita, wit, en rasjmi, straal.)
- ကျောက်ခွံမြေညှိ — — ကျောက်ခွံမြေညှိ — — belofte van trouw, eed van trouw, 111, 116, 258; ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ door den vloek, aan den eed van trouw verbonden, getroffen worden, R. P., bl. 148; — ook eed tot bevestiging van een gezegde, 248.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ naam van een stuk geschut, 638; — zoo heet ook het kanon in de Bangsal Witónó in den kraton te Soerakarta. Vgl. de aantekening op 637.
- ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ — — ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ het overschot van den dood, d. i. die aan den dood ontkomen zijn, 158; zoo 184: ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ 339: ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ R. P., 110: ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ ကျောက်ခွံမြေညှိ
- ကျောက်ခွံမြေညှိ — — ook als bijwoord: aan wederzijde, b. v. ကျောက်ခွံမြေညှိ

မိမိ။ — ook z. v. a. တစ်ကိ ညuist, op 't oogeblik, 494:
 မိမိ၏အချိန်မိမိ၏စာမိမိ၏ de maan op den tijd van hare
 volheid; 593: မိမိ၏အချိန်မိမိ၏စာမိမိ၏ မိမိ၏စာမိမိ၏စာမိမိ၏
 zijt welligt spionnen, en juist bezig een' aanslag op
 mij te wagen.

ကတက — ကတကကတကက. van verschillende moeders, 466.
 ကတက Kw. = ကတက, zeggen, spreken. — ကတကကိ iemand
 toespreken, 263: ကတကမိကတကကက ကတက ကတက
 zijne vrouw.

ကတက ကတက Kw. = ကတက, gereed zijn, 371.

ကတကက — ကတကကက K. N., W., inhouden, bedwingen,
 b. v. zijne gevoel, 40.

ကတကကက SAJEMBRÔBÔ: eign. van de jongste dochter van
 den Boetó-vorst MINTOENÔ, 10. (Skr. swajampra-
 bhâ, de zelflichtende, door eigen' glans schitteren-
 de.)

ကတက ကတက — ကတကကကကက medevorst, 317: ကတကကကကကက
 ကကကက trouw met iemand van vorstelijken rang als
 gij! — zoo 140: ကတကကကကကကကကကကကက ကကကက
 zijne mede-
 vorsten beheerschen, en ib.: ကတကကကကကကကကကကကက
 uitstekend boven alle andere vrouwen. — Zie verder
 ကတက

ကတက — poet. ကတက ကတကက ကတက er uitzien, 51, 14, 13.

ကတကက — of ကတကကကကကကက then, te dier tijd, 56, 121, 5.

ကတက — ကတကကကက onduubbelzinnig, onmiskenbaar, blijk-
 baar; herkennen, 151, 492; — ကတကကကကကကကက 't ont-
 gaat mij niet, ik zie 't wel, 602.

ကတကက ကတကကိ zie ကတက

ကတကကက ကတကကကက ကတကကက

ကတကကက — ကတကကကက — een kanon afschieten, 664, 665; —
 ကတကကကကက n. a., 697.

ကတကကကကက een term bij het dobbelen, wanneer de steenen
 bij 't nederkomen vier, vijf en zes oogen vertoónen,
 't geen een goede worp is, 433.

ကတကကက — I^o. — zie ကတက

- II°. — ၵယဝတေအလျှော့ indien niet, ware 't niet dat, 407, 499; — zoo in Md. ၵယဝတေဝိတေလျှော့ of ဝိတေလျှော့ alleen, J. Z. *passim*. — Vgl. ယဝတေ
 ယဝတေယဝတေ Kw. list; ယဝတေယဝတေလျှော့ verschalken, 88.
 ယူအဒိတျာ — — z. v. a. ယူအိတျာ ယူအဒိတျာ naauw, eng, W.;
 fig. ယူအဒိတေဝိတေလျှော့ van hevige aandoening, 410.
 ၵယာအျာ — — bedoord, gelaten, 304.
 ယာယာယာ — — uitstel nemen of- vragen, uitstellen tot een'
bepaalden tijd, 46: ၵတေဗ္ဗယူအေၵယဝတေလျှော့အိၵသေသေအိၵအိၵသေသေ
 အိၵတေဗ္ဗတေဝိတေလျှော့ de moeder nam uitstel, beval hen te
 wachten (naar eten), tot zij de overblijfselen zou
 gekregen hebben.
 ယူအယာယာ — — ၵယာယာယူအယာယာ naaht van eene soort van steen,
 W., 588. Vgl. ဝိတေဝိ
 ဝိတေဝိ — — ook groot, W. — ဝိတေဝိ — — ook bepaaldelijk
 vragen, 235, 495; ယာယူတေဝိ ဖြော့အာ ဖြော့အာ, 495.
 ယာယူတေဝိ — ဝိတေဝိ — — een' afwezige aanroepen, om iets
 roepen, 147: ယာယာယာယူအေၵတေၵတေၵတေဝိတေဗ္ဗတေဝိ
 ယာယာယာယူအေၵတေၵတေၵတေဝိ zij hield niet
 op, SAKÉNDHÈR aan te roepen; — Kw. noemen, 277:
 ဝိတေဝိအိၵတေဝိ ဖြော့အာ ဖြော့အာ hoe heet gij?
 ယူအိတေဝိ — — zie ၵယာယာ
 ဝိတေဝိ — — ververscht, verkwikt, opgefrischt, 306.
 ဝိတေဝိတေဝိ — ဝိတေဝိတေဝိ — — van iets zwijgen; ဝိတေဝိတေဝိ
 ဝိတေဝိ ဝိတေဝိ of ဝိတေဝိ ဝိတေဝိ wij van: in 't verhaal bij 't ver-
 laten van een onderwerp, 618. Vgl. ဝိတေဝိ
 ယာယာ — ယာယာတေဝိ — — ook van menschen: de ruimte; waarin
 men zich vrijelijk bewegen kan, 678: ဝိတေဝိယာယာတေဝိ
 တေဝိ de Hollanders hadden een ruim veld van bewe-
 gingen, waren niet naauw beperkt.
 ယာယာတေဝိ — — poët. ယာယာတေဝိ in 't rijm, 398: ၵယာယာယာယာ
 တေဝိ anders dan gewoonlijk.
 ဝိတေဝိ — — II°. Kw. voor ယာယာတေဝိ ယာယာတေဝိ van, van wege: ၵယာ
 တေဝိအိၵတေဝိ behalve dit, 6; ဝိတေဝိအိၵတေဝိ ver van, 39;
 ဝိတေဝိအိၵတေဝိ door middel van, 105.
 ယူ — — ယာယာယူ dulden, toestaan, 415; — ဝိတေဝိယူ begiftigd

worden, ontvangen, 178: *သိကျေကျေခံဝံသိကျေကျေ* de toegesprokene, 81; *သိကျေလေ* vergeten, *nam. door eens anders toedoen*, 528. — *သိကျေကျေ* — — voorzien van, 414, 661. — *သိကျေကျေ* overgegeven worden *aan iemand*, 402. — *သိကျေကျေ* — — *bepaaldelijk een geschenk*, dat men *iemand* medebrengt, 16.

ကျေ — — *beteekent: het roepen*, W. — *ကျေကျေ* roepen, ontbieden, 51; *သိကျေကျေ* 'l. v. 20.

ကျေကျေ Kw. vestiging, verblijf; *ကျေကျေ* *ergens* gevestigd zijn, verblijf houden, 8.

သိကျေ — — *သိကျေ* afgezonderd, afzonderlijk opgesloten, 54.

ကျေကျေ K. N. = *ကျေကျေ* W., scherm, schutsel. — *ကျေကျေ* = *ကျေကျေ* *iets* verborgen houden, schuil houden, 52.

ကျေကျေ — — *ကျေကျေ* *gedagteekend*, 1.

ကျေကျေ — — *ကျေကျေ* 't hoofd op *iemand's* schoot leggen, 227.

ကျေကျေ — — *ကျေကျေ* *iemand* verbergen, 51.

ကျေကျေ — — *ကျေကျေ* *zie* *ကျေကျေ*

ကျေကျေ — *ကျေကျေ* — — *te* *gemoet* gaan, inhalen, = *ကျေကျေ* 162.

ကျေကျေ Kw. z. v. a. *ကျေကျေ* anders, verschillend, 64, 100.

ကျေကျေ — — *is* K. N., *en beteekent* aanmoediging, W. — *ကျေကျေ* aanmoedigen, aansporen, 668, *in kwaden zin*.

ကျေကျေ — — *ကျေကျေ* *poët.* = *ကျေကျေ* *iets aan iemand* overlaten, overgeven, 68; *ကျေကျေ* *zichzelf aan iemand* overgeven, *zich geheel onderwerpen*, 111; *ကျေကျေ* *zich ter dood* overgeven, 278. — *Deze verwantschap van beteekenis tusschen* *ကျေကျေ* *en* *ကျေကျေ* *schijnt de etymologie, aan 't laatste woord in, G. R., i. v. ကျေကျေ* *gegeven, als ware 't eene samenstelling van* *ကျေ* *en* *ကျေကျေ* *zeer verdacht te maken, en veel meer waarschijnlijkheid te hechten aan de onder-*

nu eenmaal zoo en niet anders is, *en kan in die gevallen gewoonlijk door ons nu eenmaal, voor goed of toch worden wedergegeven. Zoo 505:* *Is nu immers eenmaal in zijne magt? en in 't gewone troostwoord der Javanen:* *'t is nu eenmaal de wil van God, 723; — JZ. 105:* *al is 't moeilijk, zij onderwerpen er zich aan, omdat het nu eenmaal hunne van vader tot zoon overgeërfde kostwinning is; ib. 20: voor goed gescheiden; JG., bl. 7: Vandaar ook het gebruik dezer woorden in uitdrukkingen van gewoonte, als: waar niets meer aan ontbreekt, gereed: waar niet meer over te spreken valt: JZ. 99: voor krijgen kan, dan is 't onderhandelen uit, dan verkoopt hij 't niet. — Md., welnu, het zij zoo, JZ. 117, 121. — N., niet meer, JZ. 94, 199; ook volstrekt niet, JZ. 231.*

is z. v. a. W., verwoest, beschadigd, b. v. van veldgewassen, 78. — zie beneden.

zie zie beneden

zie zie beneden

zie v. a. z. v. a. W., verwoest, beschadigd, b. v. van veldgewassen, 78. — zie beneden.

grondwoord van Kw. z. v. a. medenemen, met zich voeren, 19, 60, 158, 312, 404. — Kw. z. v. a. za- menspraak, 154.

- မိသတျာ — is z. v. a. ဟုသတျာ ရဟသဒ်၊ ရဟသတျာ W., zinneloos, onwijs, 669.
- သျာ — de veëren van een' vogel, 158.
- ဘမိသတျာ — ook de tegenovergestelde zijde, W. — မိသျာမိ
 သျာမိသျာ met gehavende haren, 559. — ရဟသတျာမိသျာ — borrelen, van kokend water, 108.
- ဘသျာ — ဘသျာ — iets tot wraak, als vergelding of op zijne beurt verrigten: ဘသျာမိဘရကော့၊ iemand tot wraak dooden, 197; zoo ook: ဘသျာမိသဒ်သျာမိသျာမိ 246; ဘသျာမိတတျာ၊ geweld met geweld beantwoorden, 247. — ဘသျာမိသျာ၊ poët., iets wreken, over iets wraak nemen, 105.
- မိသတျာ — မိသတျာမိ၊ မိသတျာမိသျာ၊ ကာမိသတျာမိသျာ၊ aan-
 doenlijk, hartroerend, 520, 304, 656.
- မိသတျာ — is z. v. a. ကျသဒ်၊ W., 566: မိသတျာမိသျာမိ
 သျာ၊ tegen zijne wraak ben ik niet bestand.
- မိရဟသျာ၊ zie မိသျာ။
- မိသတျာ — 666: သဒ်သတျာမိသျာမိသျာ၊ zijne borst was rood, als ware ze met bloed besmeerd.
- မိသျာ — ကမိသျာ၊ voor den dag gekomen, uitgesproken, van woorden, 95. — ကမိသျာမိသျာ — de plaats waar iets van daan komt, 166, 167. — မိသျာမိသျာ၊ poët., uitbrengen, uiten, b. v. eene belofte, 545.
- မိသဒ် — ကမိသဒ်သျာ — het vermogen-, de gave om te overwinnen, onverwinnelijkheid, 120, 256.
- မိရဟသျာ — K. D. = မိသဒ်၊ မိသဒ်၊ သမိရဟသျာ = သမိသဒ်၊ één, 144, 172.
- မိရဟသဒ် — ကမိရဟသဒ်သျာ၊ bedroefd, 400.
- သကျာမိသျာ — ကသကျာမိသျာမိသျာ၊ z. v. a. သျာမိသျာ၊ bekom-
 merd, bedroefd, 242.
- ရဟသျာ — သကျာမိသျာ၊ als pawongan dienen, 561.
- သကျာ — သကျာ — maken, verrigten, uitoefenen, een gewoon hulpwoord bij 't vormen van periphrastische werkwoorden: သကျာမိသျာ၊ သကျာမိသျာ၊ သကျာမိသျာမိသျာ၊ boete doen, een kluzenaarsleven leiden, 9, 8, 121, 120;

- အကျွန်ုပ်တို့ကလေး၊ rouw plegen, 717. — ကန့်သိဒ္ဓိကျော်၊ een kunstmatig vervaardigd beeld, 206.
- သိမ်းဝါး — သိမ်းဝါးဝါး — achter, achter den rug, van eene plaats, die men verlaten heeft, 421: သိမ်းဝါးပုဒ်သိဒ္ဓိကျော်၊ welke plaats van afkomst hebt gij achter u gelaten? d. i. waar komt gij van daan? op welke vraag anders veelal volgt: en welk doel hebt gij vóór u d. i. waar gaat gij heen? wat wilt gij?
- သိမ်းဝါး — III°. Kw. toen, vervolgens: wordt veelal tus-schen 't subject en 't praedicaat geplaatst, 7, 24, 113, 135.
- သိမ်းဝါး — — beteekent z. v. a. အကျွန်ုပ်တို့၊ niet samenpassend, W., 500: အကျွန်ုပ်တို့၊ wel samenpassend, van 't huwelijk tus-schen broederskinderen.

တေ

- တေ — — တေသိမ်းဝါး၊ welnu! 't zij zoo! 330.
- တေ — — တေတေတေတေ၊ zie တေတေတေ
- တေသိမ်းဝါး — — တေသိမ်းဝါး၊ geboortig: တေသိမ်းဝါး၊ geboortig van Batavia, 645.
- တေသိမ်းဝါး — — poët. z. v. a. တေသိမ်းဝါး၊ afdalen, afkomst; တေသိမ်းဝါး၊ nakomeling, 99: တေသိမ်းဝါး၊ heldentelg.
- တေသိမ်းဝါး၊ zie တေသိမ်းဝါး
- တေသိမ်းဝါး — — is Kw., en beteekent: eene hoer, W., 329.
- တေသိမ်းဝါး — — တေသိမ်းဝါး၊ verward, 429.
- တေသိမ်းဝါး — — တေသိမ်းဝါး၊ တေသိမ်းဝါး၊ een voorvaderlijk gebruik of levenswijze opvolgen, naleven; vgl. G. R. i. v. တေသိမ်းဝါး — တေသိမ်းဝါး၊ pass. poët. 629.
- တေသိမ်းဝါး Kw. ongehoorzaam, 552.
- တေသိမ်းဝါး — — K. N. z. v. a. တေသိမ်းဝါး၊ op zijn' post of in zijn werk mankeren, nalatig, verzuim, 715: တေသိမ်းဝါး၊ တေသိမ်းဝါး၊
- တေသိမ်းဝါး — — တေသိမ်းဝါး၊ misleiding, laag, 219: တေသိမ်းဝါး၊ တေသိမ်းဝါး၊ tegen iemand lagen leggen.

မိဂိတျာ — is *Kw.*, en beteekent neiging, *W.*—ကျစိဂိတျာ
volgen, nakomen, *b. v. iemands wil*, 16.

ဗျာတျာ *Kw.* = ကျသင့်၊ bekommerd, bezorgd, 267.

တမိဂိ — တမိဂိဂျာတမိဂျာ met een' Hollander trouwen, 658.

တမိဂျာ — ကျတမိဂျာ — ook verzoeken, verlangen, 280: တ
မကျတမိဂျာတမိဂျာ wilt ge, dat ik het u afneme?
Zie de aantekening ald. — တမိဂျာတမိဂျာ *Kw.* = တမိဂျာတမိ
ဂျာ volbragt, geschied, 455.

တမိဂျာ တမိဂျာတမိဂျာ *zie* တမိဂျာ

တမိဂျာ — တမိဂျာတမိဂျာ — *ieemand zijn' zin geven*, 366, 381.

ဂျာတမိဂျာ *zie* ဂျာတမိဂျာ *G. R.*

ဗျာတျာ *Kw.* schoonheid, schoon (*Skr.* laksjimi, schoon-
heid; en *eign. van de gemalin van Wisnoe, de godin*
des overvloeds), 142: ဗျာတျာတမိဂျာတမိဂျာ de schoone-
of het puik van den Kraton, van eene schoone prinses.

ဂျာတမိဂျာ ဂျာတမိဂျာ — *in 't algemeen houding, manieren,*
z. v. a. တမိဂျာ, 645.

တမိဂျာ — တမိဂျာ — *z. v. a. တမိဂျာ* iets tegen *iets an-*
ders overstellen, 378: တမိဂျာတမိဂျာတမိဂျာ zet in tegen
mijne vrouw; *d. i.* ik zet mijne vrouw op 't spel:
doe daar een' inzet tegen.

ကျာ — ကျာတမိဂျာ *naam van een' straatweg bij Jakatra*,
662. — တမိဂျာ ontbinden; bevrijden, 614: ကျာတမိဂျာ
ontbind, eindig uwe boete; 110: တမိဂျာတမိဂျာတမိဂျာ
bevrijd uit zijne gevangenis. — တမိဂျာတမိဂျာ *ieemand van*
zijne gelofte verlossen, door namelijk aan te nemen,
wat zijne gelofte hem oplegt te geven, 460. — ကျာ
တမိဂျာ — ontslagen, vrijgelaten, 189.

ကျာတမိဂျာ — *naam van eene plaats in Mataram*, 559.

တမိဂျာ *Kw.* bezoek, *W.*; ကျာတမိဂျာ bezoeken, een be-
zoek brengen, 49.

တမိဂျာ — တမိဂျာတမိဂျာ *zeer*, 566.

ကျာတမိဂျာ — *is de naam van eene soort van vogel*, *W.*,
571.

တမိဂျာ *Kw.* schoon, 35.

- သဝိညာ — သူဝိညာ dooden, 405.
 သိယာ — naam van eene plaats, 588, 607.
 သယာ — Kw. z. v. a. သာယာ spoor, teeken, 29.
 သယိညာ — beslag, oplegsel, 650: သယိညာက met ko-
 per beslagen, van schepen.
 သယိ — သယိညာ met spoed, 457.
 သယာ — သယာ — ook = သယာ Maleijer, Maleisch,
 658. — သယာ သယာ Kw. vormen van သယာ 44,
 72. (Vgl. Skr. wortel paláj, vlugten, palájana,
 vlagt.)
 သယာ Kw. = သယာ ander, 215.
 သယာ — Kw. dood, gestorven, 175.
 သယာ zie သယာ
 သယာ zie သယာ
 သယာ — သယာ eindelijk, ten laatste, 91. — သယာ
 သယာ nadat de Pangeran sedert een' geruimen
 tijd op den berg gevestigd was, 720.
 သယာ — သယာ tooverformulier, om zich on-
 zichtbaar te maken, 120.
 သယာ — vergeten, aan iets niet denken, 20, 53. —
 သယာ id., 215.
 သယာ — vermoeid, afgemat, van eene lang volgehou-
 dene beweging, verslappen in zijne vaart, 150, van
 een' vliegende vogel.
 သယာ — သယာ dooden; zich zelf 't leven be-
 nemen, b. v. door onthouding van voedsel, W., 264. —
 သယာ l. v. gedood, 191.
 သယာ Kw. z. v. a. သယာ bereid zijn, in iets toe-
 stemmen, er niets tegen hebben, 15.
 သယာ — သယာ — beteekent: zwerm, digte massa,
 W.; သယာ zich in een' digten zwerm of drom
 aaneensluiten, 691.
 သယာ သယာ Kw. ijlen; fig. ijlhoofdige, gek, van ver-
 lieftheid, 209.
 သယာ — သယာ oorlogen, strijden, 360: သယာ

niemand durfde haar bestrijden.

၇၈၈၈, *Holl. legger, van sterke dranken*, 650.

၈၈၈၇, ၈၈၈၈, *Kw.* = *ဗျာဗျာ မိဗျာဗျာ W.* — *ဗာဗာဗျာ* *zie ဗျာဗျာ G. R.*, — *fig.*, *iemand overstroomen, van weldaden*, 116.

ဗျာဗျာ — *virg. ဗာဗျာ — ဗာဗာဗျာ* — *zie ဗာဗျာ*

ဗျာဗျာ — *ဗာဗျာဗျာ မိဗျာ* *meêgeteld, meêgerekend worden*, 24.

ဗျာဗျာ — *ဗျာဗျာဗျာဗျာ* *naam van een gewest*, 9.

၈၈၈၈၈၇ — *ook ingevolge, uithoofde van*, 490.

၈၈၈ — *မိဗျာဗျာ imper. spreken wij van*, 106; *ဗာဗျာဗျာ* *zwijgen wij van, gaan wij met stilzwijgen voorbij*, 27. — *ဗာဗျာဗျာ* *de toegesprokene*, 66.

၈၈၈၈၇ — *in poëzij: de omstandigheden of toevallige bestanddeelen van eene zaak, wier beschrijving aan 't verhaal bevalligheid en sieraad bijzet, of tot verlustiging van den lezer strekt, dus in tegenstelling van 't meer zakelijk gedeelte, en zonder dat er het begrip van bevalligheid of sierlijkheid voor de zaak zelve aan verbonden zij: ဗာဗျာဗျာဗျာ* *de lotgevallen op weg, de reis-avonturen*, 488; *ဗာဗျာဗျာဗျာ* *de sieraden van 't gesprek, d. i. de woorden, waarin 't verhandelde is ingekleed, onverschillig van welken aard die zijn*, 154.

၈၈၈၇ — *ဗာဗျာဗျာ* — *zeer*, 11; *overgeslagen*, 19.

၈၈၈၈၇, ၈၈၈၈၇ *poët.* = *ဗျာဗျာဗျာ W.*, *ver weggaan, zich verwijderen*, 455.

၈၈၈၈၇ — *tijdverdrijf, tijdkorting, W.*, 362.

၇၈၈၇၈ — *II°.* — *is poët. W.*, *en beteekent ook z. v. a. ဗျာဗျာဗျာ* *zich in eene gebogene houding uit de tegenwoordigheid van een' voornaam persoon verwijderen*, 470.

၈၈၈၈ — *မိဗျာဗျာဗျာ* = *ဗျာဗျာဗျာ* *reis, afwezigheid*, 106.

sen in overzeesche gewesten, *of* dat was de eerste maal, dat eene Javaansche prinses in overzeesche gewesten kwam.

ꦏꦸꦠꦺꦤ꧀ *Kw.* reden, oorzaak, 163, 411, 453.

ꦧꦸꦠꦸꦤ꧀ — z. v. a. ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ *W.* — *verwoest*, 706. — *Vgl.* *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀*

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ *Kw.*, n. a. van *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* met een wapen treffen; *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* l. v., 184.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — z. v. a. *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* en *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* *W.*, in den vorigen staat terugkeeren, 98, 348.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ *Kw.* verzameld, *W.*; en z. v. a. *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* dienaar, volgeling van een' aanzienlijk persoon; 513.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* — *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* — *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* *poët.*, iets voor het beste verklaren, aanraden, aanbevelen, 101.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — *de Preangerlanden ten zuiden van 't voormalig rijk Jakatra, in 't westen van Java; ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* *de Preangers.* 721.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ *Kw.* de oogen sluiten; slapen. — *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* slaapstede, bed, 304.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — alleen, 281: *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* (hij gedraagt zich,) als of hij alleen een man ware, *d. i.* overmoedig, trotsch.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ of *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* POERBÔJÔ of POEROEBÔJÔ, *eign. van een' Pangéran, broeder van den Pangéran van Djakarta,* 686, 701, 715: *vgl. de aanteekening op 686.*

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ *zie ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀*

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — *poët.* = *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* gelijktijdig, gezamenlijk, *W.* —

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* = *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* gelijktijdig, 131, 138:

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ gelijk met u geboren.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — 505. (*Skr.* parângmoekha, vijand.)

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* Frankrijk? 212.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ *Kw.* = *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* afgesneden, *W.* — *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* waar iets afgesneden is, 285: *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* onthalsd.

ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀ — *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* *poët.* = *ꦠꦸꦠꦸꦤ꧀* dwingen, aanhouden, volstrekt willen, 320.

ယုတ္တု — မိကျေဗျာဏ်ဗြဟ္မာ ခြေစာ — မကျေဗျာ = မကျေခို be-
de, gebed, 241.

မာဏိ — I^o. — အဗ္ဗမာဏိ သoodwraak nemen, 193; စာ
ကံမာဏိ *iemand's* dood zoeken, trachten te dooden,
202; ဗျာဏိမာဏိမာဏိ uit den dood opwekken, doo-
den in 't leven terugroepen, 200; မာဏိဗျာဏိ ခြေ
ဗျာဏိဗျာ — မာဏိ — — *poët.* = အကျေဗျာ W.: အဏိကဏိ het
ligchaam dooden, *d. i.* strenge boete plegen, 507. —
မာဏိဗျာဏိဗျာ ခြေ မိဗျာ — မိဗျာဏိဗျာ gedood, 196, 450.

မာဏိဒါ — Kw. bevel, W.; ook *z. v. a.* မာဏိ III°, heer,
vorst: ကမာဏိဒါ ကမာဏိဒါ *id.*, 274, 278 (*Skr. ra-*
djapati, id.). — အမာဏိဒါ bevelen, gelasten, 174.

မိဗျာ — မိဗျာ — — *iemand* kwaad berokkenen; ကမာဏိ
မိဗျာ *l. v.*, 410.

မိဗျာ — — *beteekent*: op de hurken zitten met de ar-
men op de knieën over elkander geslagen en 't
hoofd voorover gebogen, W., 590.

မာဏိ — — ကမာဏိ ခြေ မာဏိ
မိဗျာ — မာဏိဗျာ — — *is n. a. van* အဗ္ဗမာဏိ *hetwelk*
beteekent: ver af vallen, ver uiteen stuiven, W.; မိ
မာဏိဗျာ *freq.*, 709; ကမာဏိဗျာ *l. v.*, 284.

မာဏိ — I^o. — အာဏိ — — in werking brengen: အာဏိ
ခြေ မိဗျာ — အာဏိ — — *zijne* aandacht op *iets* ves-
tigen; မိဗျာအာဏိ *poët. l. v.*, 651
— III°. — inzet in 't spel, 374; een' inzet doen,
373, 429, 452, 433.

မာဏိဏိ — — *afspraak*, W.; *afgesproken teeken*, *waar-*
aan men b. v. den toestand van een' afwezige her-
kent, 396.

မာဏိဗျာ ခြေ ခြေ G. R.

မိဗျာ — — မိဗျာဏိဗျာ *zich* eene wederpartij kiezen, *d. i.*
zich niet met iedereen, maar alleen met de uitste-
kendsten meten: *in poëzij eene gewone spreekwijze*
voor uitstekend, heldhaftig, 11, 246. — မိဗျာဏိဗျာ
ခြေ မာဏိဗျာ

အေ့ၤတၢ် — အေ့ၤတၢ် = အတၢ်အေ့ၤတၢ် *zich ergens heen be-
geven, gaan, 420.*

အေ့ၤတၢ် *Kw.* အေ့ၤတၢ် *zich vermengen, 120, 255.*

အေ့ၤတၢ် — *vgl. အေ့ၤတၢ် II°.*

အေ့ၤတၢ် — *II°. Kw. = အေ့ၤတၢ် waken, de wacht houden, 203.*

အေ့ၤတၢ် — အတၢ်အေ့ၤတၢ် *iemand de knieën doen knikken,
door een ' stoot achter de knie ter neder storten, W.;*

အေ့ၤတၢ် l. v., 584.

အေ့ၤတၢ် — *uitgang, doortogt, uit eene kleine opening te
voorschijn komen, b. v. အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ် W.;*
zoo အတၢ်အေ့ၤတၢ် 130, mede van eene slang.

အေ့ၤတၢ် — *II°. Holl. JAN (PIETERSZ.) KOEN: eign. van een'
Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, 641.*

အေ့ၤတၢ် — *beteekent: op handen en voeten staan, W.;*
အတၢ်အေ့ၤတၢ် 260.

အေ့ၤ

အေ့ၤတၢ် — *vormt met een' volgenden Imperatief condition-
nele zinnen, 250: အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်, wat zou er
van komen, als grootvader er niet ware? JZ., 101:*
အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်
het zou misschien te bezwaardend zijn, indien die allen ten
laste van mijn' broeder kwamen; အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ် N., အေ့ၤ
အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ် K., indien niet, ware 't niet dat, zie အေ့ၤတၢ် —
Voorafgegaan door အေ့ၤတၢ် en gevolgd van een' imperatief
vormt het sterk ontkennende zinnen, en kan dan gewoonlijk
door wel verre van, laat staan dat, worden overgezet,
b. v. W.: အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်
wel verre dat hij (mij) zou willen toespreken, ziet
hij (mij) zelfs niet aan; zoo Lk. Wóngsó-tómó
mandoeng: အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်
အေ့ၤတၢ်အေ့ၤတၢ်
wel verre dat gij 't zoudt kunnen, is geen
der goden des hemels er toe in staat; JZ., 91:

- ၁၈၇၅၃။ — Vgl. ၁၈၇၅၃။ i. v. ၇၂၈၇၅၃။
 ၁၈၇၅၃။ — *beteekent* van gedaante veranderen: ၁၈၇၅၃။
 ၁၈၇၅၃။ de gedaante aannemen van eene schoone
 prinses, 206; ၁၈၇၅၃။ de gaaf van gedaante-
 verandering bezitten, 513.
 ၁၈၇၅၃။ *eign.* van eene der vrouwen van KAWIT PAROE,
 20: vgl. de aantekening ald.
 ၁၈၇၅၃။ — vgl. ၁၈၇၅၃။
 ၁၈၇၅၃။ — zie ၁၈၇၅၃။
 ၇၂၈၇၅၃။ ၇၂၈၇၅၃။ zie ၇၂၈၇၅၃။
 ၇၂၈၇၅၃။ Kw. = ၇၂၈၇၅၃။ ontwijken, b. v. iemands lief-
 kozingen, 107.
 ၁၈၇၅၃။ Kw. zeer, 140.
 ၁၈၇၅၃။ — ၁၈၇၅၃။ tot schoonzoon aangenomen, iemand als
 schoonzoon bestaan, 277, 354.
 ၁၈၇၅၃။ — Kw. een paar (Skr. mithoena, id.), 215:
 ၁၈၇၅၃။ als een paar zeekrabben, welke
 vergelijking gebezigd wordt voor een paar jonggehuwden,
 die gestadig bij elkander blijven. — ၁၈၇၅၃။ Baga-
 wan MINTOENÓ: *eign.* van een' Boetó, voormalig Vorst
 van Leboer Góngsó, 6, 8, 9.
 ၇၂၈၇၅၃။ — vgl. ၇၂၈၇၅၃။
 ၁၈၇၅၃။ ၁၈၇၅၃။ SEKAR MANDHÓPÓ: *eign.* van eene prin-
 ses van Padjadjaran, moeder van TANOERÓGÓ bij SOE-
 KARSÓ; 650.
 ၁၈၇၅၃။ en ၁၈၇၅၃။ zie ၁၈၇၅၃။
 ၁၈၇၅၃။ — Kw., bezwijmen, bewusteloos, 410.
 ၁၈၇၅၃။ zie ၁၈၇၅၃။
 ၁၈၇၅၃။ — of ၁၈၇၅၃။ Kw. = ၁၈၇၅၃။ vlammen, van
 vuur, 655; blinken, flonkeren, van een gesternte, 611.
 ၁၈၇၅၃။ — ၁၈၇၅၃။ op 't hoofd gaan, 539.
 ၁၈၇၅၃။ — in 't algemeen vlugten, b. v. voor een' aanval,
 72; de wijk nemen, uit zijn vaderland, 630.
 ၁၈၇၅၃။ Kw. = ၁၈၇၅၃။ verdwijnen, verloren gaan, 29, 400.
 ၁၈၇၅၃။ Kw., vingerring, ring, 60, 398.

- 215, zie *မိန့်တော်* en de aanteekening op 215.
- မိန့်တော်* — ook van kanonskogels, 356. — *မိန့်တော်* met kogels of met iets anders bij wijze van kogels voorzien, *geschut laden*, 708, 709.
- တော်တော်တော်* ongebruikelijk grondwoord van *တော်တော်တော်* in aanhoudende onrust verkeerren, bij voortdoring verontrust, 454.
- မိန့်* — II°. *Kw.* = *မိန့်* uitkomen, te voorschijn komen, 42.
- တော်* — is *K. N.*, en beteekent: twifelen, aarzelen, niet weten hoe iets te verklaren, of — hoe zich te gedragen, *W.*, 404, 491, 528.
- မိန့်တော်* — ook voortaan, van nu af aan, thans, zoowel van den tegenwoordigen als van den toekomenden tijd, in tegenstelling van den verledenen: *မိန့်တော်တော်တော်* thans is hij gevonden, *namelijk, die vroeger gezocht werd*, 155; zoo 192, 279; — in 't verhaal: thans, op 't oogenblik, waarvan wij spreken, 194. — *တော်တော်* tot nu toe, 125. — *vgl. မိန့်*
- တော်* — I^o. — *တော်တော်* elken moesson, *d. i.* twee maal 's jaars, *W.*, 189.
- မိန့်* — 2°. *Kw.* = *မိန့်* zwijgen, 329.
- တော်* — *တော်တော်* indien 't gold, indien 't ware, 431: *တော်တော်တော်* indien 't kwartels waren, zou de winnaar pikken, de verliezer gapen; zie de aanteekening *ald.*
- II°. *Kw.* zich ergens bevinden, bij plaatsbepaling, 33: *တော်တော်* in de schaduw van de lamp; zoo 498, 555, 584, 590, 608, 680.
- တော်* — is eene poëtische zamensmelting van *တော်* 33; zie *တော်* II°.
- တော်* — *vgl. တော်* II°.
- တော်* zie *တော်*

တံ

ကျေ့ — *II°*. — wondermagt, bovennatuurlijke invloed, 627: *မကတေတေဝိဉ်ကျေ့* getroffen door, onder den invloed van eene bovennatuurlijke magt. — *မိကျေ့* baten, van nut zijn, 185.

တေ့ — — *တေ့မိသဂီရမသေ့* *တေ့မိသေ* tot bespoediging van 't verhaal, om kort te gaan, 210, 259. *Vgl. တေ့*

တေ့ — — ook van kwaden reuk, 84, van krengeu.

တေ့ — — hevig, met nadruk of - kracht; *မိတေ့မိသေ* aan eene verrigting nieuwe kracht, nieuwe hevigheid bijzetten, 193, 507.

ကျေ့ — — *is Kw.*; in *K. N.* is alleen gebruikelijk *မိကျေ့* overladen, 107, *fig.*, met vleijende woorden. — *ကျေ့မိ* eign. van een stuk geschut, 637.

တေ့ — — 357: *မိမိတေ့မိသေ* op welken toon gij ook zingen moogt, welke middelen gij moogt te werk stellen, ik wacht het af! zoo 674: *မိတေ့မိသေ* *တေ့* — — beteekent schild, *W.*, 337.

တေ့မိသေ — — *vgl. တေ့မိသေ* (*Vgl. ook Skr. grehita, begrepen.*)

ကျေ့ *K. N.* naam van eene soort van grof geschut, 681, 684.

တေ့ of *ကျေ့* *K. N. Holl.* granaat, 692, 695; 684.

ကျေ့ *ကျေ့* *ကျေ့* *K. N.* gemeen, van geringen stand, 318.

ကျေ့ — — *is z. v. a.* *ကျေ့* haastig, gejaagd, *W.*, 702.

တေ့ — — *မိတေ့* beteekent *z. v. a.* *ကျေ့* *W.*, bij zich zelf spreken, overleggen, bedenken; ook zich verheugen, 7, 69, 155, 164. (*Skr. gardjita, leven, geraas.*) *Vgl. တေ့မိသေ*

တေ့ — — *မိတေ့* zwanger zijn of - worden, 21, 25.

- տան — — անդամն *zie* անդամ
- տանչ — *II*^o. — — անտանչատ, tot bezoldigingen besteden, 550.
- ոյսյոյ *poët.* = ոյսյոյ ոյոյսյոյ = ոյոյոյսյոյ 57.
- ոնսյոյն և անսյոյն *Kw.* = արտչոյն *zorg*, bezorgdheid, 453.
- ոյսյոյ *poët.* = ոյսյոյ ոյոյսյոյ = ոյոյոյսյոյ 456.
- ոննչ — — անոննչ, aan 't wankelen gebragt, wankelen, in zijn voornemen, 665.
- ոյսյոյն — — is *K. N.*, *W.*, en beteekent ook ruchtbaar, 21, 211.
- տանչոյն — — is *K. N.* en beteekent dartzel, onstuimig, overmoedig, *b. v. van een paard, dat lang op stal gestaan heeft, van de zee in branding, W.*; ook van menschen, 666.
- տատոյն — — is *K. N.*, ontloopen, ontsnapt, *W.*; դանտանտոյն *zie* անտոյն
- անտոյն — — անտոյնոյն *tegen iets raken, stooten, grenzen*, 661. *Vgl.* անոյնոյն
- դոն — անդոն — — 695: անոննչ և անդոննչ het kanou vervulde er de rol van gong bij of sloeg er den gong bij, *d. i.* sloeg de zware toonen aan.

տոն

- արոյն — — անդոյն *eene vrouw ten huwelijk vragen*, 141.
- արոյն *zie* արոյն
- դոն — — of արոյն is *N.* = դոն *W.*; verschil, 428. *Vgl.* արոյն
- անոյն — — is in 't algemeen *z. v. a.* անոյն, breken, *W.*; *Kw.* dood, 285.
- դոն — — beteekent scheef, *W.*; դոն և անոն *recipr.* դոն և անոն *van meening verschillen*, 547, 556.
- դոն — — *Kw.* worstelstrijd, 271.

- ကော့ — — koopstad, 591, *van eene binnenlandsche stad.*
- ကော့ကော့ကျာ K. N. gemeen, van geringen stand, 464.
- ကျော့ကျာ — — verstopt, b. v. van cen' geweerloop, 526.
- ကော့ကျာ — — ကော့ကျာကျာ schansen opwerpen, 518. — (ကျော့ကျာကျာ) ကော့ကျာ benting-oorlog, strijd uit eene schans, 698.
- ကော့ကျာ Kw. schip, 620.
- ကျော့ကျာ — — handelsfonds, 547.
- ကော့ကျာ — — beteekent werptuig, iets dat geworpen wordt, W. — ကော့ကျာကျာ naar iets of iemand werpen, 285: ကော့ကျာကျာ ကော့ကျာကျာ gesteeningd.
- ကော့ကျာ — — vgl. ကော့ကျာ
- ကျော့ကျာ — — ကော့ကျာကျာ of ကော့ကျာကျာ eign. van een' man, 581, 584.
- ကော့ကျာ — I^o. — ကော့ကျာ — — beteekent: op padi-oogst uitgaan en op de plaats blijven tot na den afloop van den oogst, W.
- II°. — ကော့ကျာ ကော့ကျာ — — misschien, 58: *wordt uitsluitend van gunstige kansen gebezigd; echter ook bepaaldelijk, wanneer die kans zoo gering is, dat het tegendeel bijna met zekerheid moet verwacht worden, in welk geval het de beteekenis verkrijgt van hopeloos, weinig kans tot gunstigen uitslag aanbiedend, b. v. ကော့ကျာကျာ ကော့ကျာကျာ het leven van mijn' vader verkeert in hopeloozen toestand, er bestaat weinig kans op zijn behoud; 200 ကော့ကျာကျာ ကော့ကျာကျာ zijne ziekte biedt weinig kans tot herstel meer aan, W.; ASk., XVI, 23: ကော့ကျာကျာ ကော့ကျာကျာ ကော့ကျာကျာ ကော့ကျာကျာ voorzeker, mijn leven is in groot gevaar, indien ik het voorwerp van mijn' droom niet vinden mag.*
- ကော့ကျာ Holl. baron, titel van adel, 475, 541, *passim.*
- ကျော့ကျာ — — of ကော့ကျာ magnetisch, magneetkracht, W. — ကော့ကျာကျာ magnetisch ijzer, magneet, 414.
- ကျော့ကျာ — — ကော့ကျာကျာ ကော့ကျာကျာ id.; fig. verdeeld,

niet eensgezind, *in tegenstelling van* ဝိဝိဓတျ 545.

အိမ်တော် — အိမ်တော်တော်, အိမ်တော်တော်တော်, *z. v. a.* များသော လိမ္မော်, erfstuk, 395; အိမ်တော်တော်တော်တော်, *z. v. a.* များသော လိမ္မော်, erfstuk van den tijd zijner geboorte, dat hij van zijne geboorte af bezeten had; 200 400, 401.

အရှင် — အရှင်အရှင် *zie* အရှင် *GR.*

အဘတော် — အဘတော်တော်, အဘတော်တော်, *trotsch, fier, W, 55, 166.*

အုတ်တော် — အုတ်တော်တော် — *beteekent* molm van hout, 241.

အုတ်တော် — *II°.* — *z. v. a.* အုတ်တော်တော်, welligt, *meestal in ongunstigen zin, 248.*

အုတ်တော် — အုတ်တော် — *z. v. a.* အုတ်တော်တော်, *eene deur of een vertrek* openen, 77, 80; အုတ်တော် *l. v., 86, 97.*

အုတ်တော် — *II°.* — *beteekent:* gedurig huilen, drenzen, dwingen, *inzonderheid van kinderen, W.; 220, 252, 268, van eene vrouw; အုတ်တော် l. v. met gedrens lastig gevallen worden, 245.*

အိမ် — အိမ်အိမ်တော် *poët.,* gehuldigd, gegroet, 494. — အုတ်တော် *zie* beneden, *GR.*

အုတ်တော် — အုတ်တော် *zie* အိမ်

အိမ် — *vreemd, ongewoon, onbekend, namelijk van iemand, die, in een' onnatuurlijken of ongewonen toestand geplaatst, niet weet, hoe hij daarin handelen moet, 501:* အုတ်တော်အုတ်တော်အုတ်တော် အိမ်အုတ်တော်အုတ်တော် *'t zal SAKENDHER niet vreemd zijn, in S. te heerschen: 't is zoo goed als zijn eigen erfdeel. Vgl. R. P., 90:* အုတ်တော်အုတ်တော် အိမ်အုတ်တော်အုတ်တော် *'t is God den Allerhoogste niet vreemd, wanneer Hij iets verlangt, d. i. Hij is gewoon, het valt hem ligt, zijn verlangen ondanks alle hinderpalen, ten uitvoer te brengen.*

အုတ် — *heeft ook als grondwoord de beteekenis van wederstand, tweerstelling, 280, 281, 670.*

အိမ် — အိမ်အိမ်, gemetseld, van baksteen, 661.

အိမ် — *II°.* — အိမ်အိမ်အိမ်အိမ် *den honger niet kunnen*

- verdragen, 419; *မာကန္တိကောသိကမာ* toovermiddel tegen den honger, 256. — *ကိန္တရမာတရ*, 200, *zie* *မိက*
- ကိန္တရမာ* — — *မာကန္တိကောသိကမာ* *zie* *မာကန္တိ*
- ကမာ* — — *beteekent* *z. v. a. မိဂုဗ္ဗာတရ*, *မိခာ*, *W.*, *n. a. van* *မာကန္တိ*, waarzeggen, voorspellen, *hetzij door gevolgtrekking of door profetische voorwetenschap*, 94, 242, 267. *Van een' droom gezegd, is het dus eigenlijk niet uitleggen, maar de bedoeling van den droom waarzeggen.*
- ကမာ* — — *II°. zie* *ကိန္တရ*, *GR.*
- ကမာ* — — 569: *ကန္တရမာမိဂုဗ္ဗာတရ* ik weet niet, in welke bewoordingen ik tot hem spreken moet.
- မာကန္တိ* — — *is* *K. N.* blaaspil, *W.*; *မာကန္တိ* met blaaspil schieten, 295.
- မာကန္တိ* — — *မာကန္တိ* *zie* *မာကန္တိ*
- မာကန္တိ* *Kw.* = *မာကန္တိ* erfstuk, 658.
- မာကန္တိ* — — *မာကန္တိ* *zie* *beneden*, *GR.*
- ကမာ* — — *daarentegen*, van den anderen kant, maar, *zonder dat de tegenstelling noodzakelijk ontkenning van 't voorafgaande meëbrengt*: 604; *JZ.* 93, 96.
- မာကန္တိ*, *K. N.*, *z. v. a. မိဂုဗ္ဗာ*, verward, verlegen, 713. *Vgl.* *မာကန္တိ* *GR.*
- မာကန္တိ* — — *zie* *မာကန္တိ*
- မာကန္တိ* — — *beteekent* *in 't algemeen* overvloed, *W.* — *မာကန္တိ* overvloedig, *b. v. van* *spijzen*, 487.
- မာကန္တိ* — — *မာကန္တိ* *gebocid*, 192.
- မာကန္တိ* *K. N.* *kettingkogel*, 682, 706.
- မာကန္တိ* — — *မာကန္တိ* *troepen* doen uitrukken, *in 't veld voeren*, 517.
- မာကန္တိ* — *II°.* — — *မာကန္တိ* *met* *ververschingen* *onthaald*, *vergast*, 14.
- မာကန္တိ*, *K. N.* = *မာကန္တိ* *maar minder goed*, *W.*; *မာကန္တိ* *in* *lange evenwijdige rijen* (*zitten*), die aan de uiteinden *zamenloopen*, 498.
- မာကန္တိ* — *I^o.* — — *မာကန္တိ* *in* *allen nood* *en*

dood, wat er ook van komen moge, 117, 160.

ကေဝါ — I^o. — 599, in toespraak tot een' jong man.

ကေဝါ — in 't spel tegenzetten, tegen iets anders inzetten, 375: ကေဝါကေဝါကေဝါကေဝါ, goederen tegen land op 't spel zetten. — ကေဝါကေဝါ, tegen iets inzetten, 451.

ကျေဝါ — gew. ကျေဝါ in poëzij gebruikt bij verandering van onderwerp, 590.

ကျေဝါ — ကျေဝါကေဝါ — gevangene, 420, van personen, die door het dobbelen in iemands magt geraakt zijn; ကျေဝါကျေဝါကေဝါ ကျေဝါ ကျေဝါ ကျေဝါ zich als gevangenen overgeven, 551, van vrouwen.

ကေဝါ — een kluizenaar, die vorst geweest is, 6.

ကျေဝါ — ကေဝါကျေဝါ, zie ကေဝါ

ကျေဝါ — toegevoegd, altijd in kwaden zin, b. v. van verwijtingen of slagen, toegevoegd aan die, welke dezelfde persoon reeds van een' derde ontvangen heeft, W. — 694: ကေဝါကျေဝါကျေဝါ ကေဝါကျေဝါကျေဝါ, de afspraak was, bij afdeelingen, d. i. ieder in zijn' eigen kring, te handelen, zonder elkander bij te staan.

ကေဝါ — II°. — ကေဝါကျေဝါ — haksel, omgehouwene planten, 298.

ကျေဝါ K. N. ingekrompen, 424: ကေဝါကျေဝါ als scheldwoord.

ကေဝါ — zie ook ကေဝါ II°.

ကျေဝါ — ကျေဝါ id. 551.

ကျေ

ကျေကျေ — is N., W.; 285: aangrocijen van ledematen.

ကျေကျေကျေကျေ — zie ကျေကျေ

ကျေကျေကျေ, THÓTHÓHINI: eign. van de tweede dochter van den Bagawan MINTOENÓ, 9.

ကျေကျေ — I^o. — als grondwoord niet in gebruik, W.

— II°. — ကေဝါကျေဝါ ကျေကျေ bij beetjes, d. i. langzamerhand, 567.

VERBETERINGEN.

In den tekst gelieve men nog te verbeteren de volgende drukfouten:

pd. 170,4:	မိတ္တူပျဉ်	voor	မိတ္တူပျဉ်
» 449,3:	ကလေးကံ	»	ကလေးကံ
» 699,7:	ဂဏှိ	»	ဂဏှိ
» 701,7:	ကမိဏှိ	»	ကမိဏှိ

In de Voorrede,

- blz. VI, reg. 2 van boven, staat: *omvangen*, lees: *omvang*;
 » XII » 6 » » » *woordspelling*, » *woordspeling*.

In de Vertaling,

pd. 46	staat: <i>deze wilden</i> ,	lees: <i>dezen wilden</i> ;
» 68	» <i>zijn vader</i> ,	» <i>zijn' vader</i> ;
» 186	» <i>gegeven hebben</i> ,	» <i>gegeven had-</i>
[<i>den</i> ;
» 340	» <i>verheef</i> ,	» <i>verhief</i> ;
» 349	» <i>een' tweeden slag</i> ,	» <i>geen' tweeden</i>
[<i>slag</i> ;
» 412	» <i>dat, schaakspel</i> ,	» <i>dat schaak-</i>
[<i>spel</i> ;
» 433	» <i>maakt</i> ,	» <i>maakte</i> ;
» 533	» <i>al, den een' meerder</i> ,	» <i>al den een'</i>
[<i>meer</i> ;
» 668	» <i>KOEN</i> ,	» <i>KOENG</i> ;
» 671 en 672	» <i>tien duizenden</i> ,	» <i>tienduizenden</i> ;
» 673	» <i>die boete</i> ,	» <i>die als boete</i> ;
» 688	» <i>rigten</i> ,	» <i>rigtten</i> ;

In de Aanteekeningen,

- blz. 120, reg. 4 van boven, staat: *dien*, lees: *die*;
 » » » 5 » *onder*, » *eigelijk Manikóró*,
 lees: *eigenlijk Manik-óró*;

- blz. 154, reg. 13 van boven, staat: *dus prang*, lees: *dus met prang*;
 » 151, reg. 6 van onder (in de noot) staat: *voor eerst*, lees: *voor het eerst*;
 » 153, reg. 12 van boven, staat: *identifiëren*, lees: *identifiëren*;
 » 164, reg. 4 van onder (in de noot), staat: *men men*, lees: *men*.

In de Woordenlijst,

- blz. 179, reg. 11 van onder, moet *ਅਨੰਕ* met hetgeen daarbij staat, worden doorgehaald;
 » 181, reg. 3 van onder, staat: *isjwara*, lees: *isjwara*;
 » 187, bij 't woord *ਅਸੰ* staat: *passim*; 429: — *ਸਿਮ . . .* lees: *passim*; — 429: *ਸਿਮ . . .*
 » 190, reg. 4 van boven, staat: *ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ* lees: *ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ*
 » 190, tusschen *ਅਨੰਕ* en *ਅਭਿਯੰਤਰ* in te voegen:
ਅਭਿਯੰਤਰ — — *benaming van het teeken : op 't einde van dichtregels gebezigd, wanneer de laatste syllabe legenó is, W. — Vgl. ਅਨੰਕ*
 » 194, reg. 1 v. ond., staat: *ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ* K. N., lees: *ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ* — —;
 » 198, tusschen *ਅਨੰਕ* en *ਅਭਿਯੰਤਰ* in te voegen:
ਅਨੰਕ — — *ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ* *benaming van de ਿ in 't einde van dichtregels voor de gewone ਿ gebezigd; zoo ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ van de ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ van de ਅਨੰਕ-ਅਭਿਯੰਤਰ van de schrijfwijze van syllabe's met ਿ in 't zelfde geval (echter niet in kleine tembang), namelijk b. v. ਅਨੰਕ voor ਅਨੰਕ met behoud nogtans van de uitspraak, en zonder invloed op de telling der syllabe's, W. (in verbetering op J. J. DE HOLLANDER, Javaansche taal- en letterkunde blz. 27). — Vgl. ਅਭਿਯੰਤਰ*

- blz. 200, reg. 13 v. ond., staat: *scheve*, lees: *scheeve*;
 » » » 4 » » » *ကန့်ကျိ* — — lees: *ကန့်ကျိ*
ကျိ — ကန့်ကျိ — —;
 » 204, reg. 11 van boven, staat: *doppelspel*, lees: *dob-*
belspel;
 » 208, reg. 17 van boven, aan te halen *L. k. Arimbó*:
မိကတဗျိကမကိဇ္ဇကတဗျိကတဗျိမိက
 » 209, reg. 1 van onder, staat: 683, lees: 682;
 » 211, » 14 » » » *Pandithó*, lees:
Pandhitó;
 » 215, » 13 » boven, » *SAJEMBRÓBÓ*, lees: *SA-*
JEMPRÓBÓ;
 » 218, » 15 » onder, » *ကတဗျိက* lees: *ကတဗျိက*
 » 223, » 12 » boven, » *laksjimì*, » *laksjmì*;
 » 229, » 6 » » bij *မိကတဗျိ* aan te halen pd. 88.
 » 230, tusschen *မိကတဗျိ* en *မိကတဗျိ* in te voegen:
မိကတဗျိ Kw., = *မိကတဗျိ မိကတဗျိ* berg, 571.
 » 236, reg. 11 van boven, staat: *မိကတဗျိ* lees: *မိကတဗျိ*
ကျိ

Voorts dient nog ten aanzien der Woordenlijst in 't algemeen te worden opgemerkt, dat daarin sommige woorden en beteekenissen als nieuw zijn opgegeven, welke ik later, onder andere letters, in 't Woordenboek van G. R. heb teruggevonden. Meestal echter zal men, waar geene eigenlijke uitbreiding plaats heeft, toch eenige min of meer belangrijke wijziging bespeuren.

